

Disclaimer : Ministry of Finance and Planning repository shall be regarded as a publisher and bears no liability for any damage upon using contents of the repository.

National Development Plan

National - Five Year Development Plan

2021-06

National Five Year Development Plan 2021/22-202

Tanzania, United Republic

Ministry of Finance and Planning

<http://knowledgebank.mof.go.tz/handle/123456789/107>

Downloaded from Ministry of Finance and Planning Repository

JAMUHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA WA MIAKA MITANO 2021/22 - 2025/26

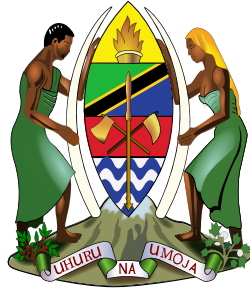
“Kujenga Uchumi Shindani na
Viwanda kwa Maendeleo ya Watu”

WIZARA YA FEDHA NA MIPANGO

Juni 2021

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

MPANGO WA TATU WA MAENDELEO WA TAIFA WA MIAKA MITANO 2021/22–2025/26

Kujenga Uchumi Shindani na Viwanda kwa Maendeleo ya Watu

WIZARA YA FEDHA NA MIPANGO
JUNI 2021

“Wito wangu kwa Watanzania wenzangu ni kwamba, tuungane na tufanye kazi kwa pamoja katika kujenga Taifa letu. Pia, ninaamini kabisa kuwa mshikamano wetu na kuheshimiana, vitatuongoza katika kufikia matarajio yetu”.

**Mama Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri wa Muungano wa Tanzania
akihutubia Bunge la 12 la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 22 Aprili 2021.**

“Niwahakikishie kuwa tutatekeleza miradi yote ya kimkakati na kuibua miradi mipya na kwa bahati nzuri tutaanza kutekeleza miradi yote ya kimkakati iliyojumuishwa katika Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 – 2025/26. Hivyo, nina uhakika kuwa miradi yote itatekelezwa kama ilivyopangwa kwa ufanisi wa hali ya juu kwa kuzingatia matumizi mazuri ya rasilimali fedha”

**Mama Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania,
Maadhimisho ya Siku ya Wafanyakazi, 01 Mei 2021**

UJUMBE MAHSUSI

“ As our country achieves the status of a middle-income economy, the impetus is placed on continuing to build a Competitive and Industrial Economy for Human Development to achieve the objectives of the vision with the following qualities: improving the living conditions of Tanzanians; the existence of peace, security and unity; good governance and the rule of law; the existence of an educated and learning society; and building a strong and competitive economy. ”

Ninayo furaha kuutambulisha kwenu Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 - 2025/26. Mpango huu ni mwendelezo wa jitihada za Serikali katika kufikia malengo ya Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025 tuliyojiwekea ya kuboresha hali ya maisha ya Watanzania wote.

Watanzania wenzangu tutambue kuwa, tarehe 9 Desemba 2021 nchi yetu itaadhimisha miaka sitini (60) tangu kupata uhuru, na miaka hamsini na tisa (59) ya Jamhuri. Tangu tulipopata Uhuru, tumeendelea kutafsiri ukombozi wetu wa kisiasa katika uhuru wa kijamii na kiuchumi kwa maendeleo ya watu. Tunaamini kuwa uhuru na maendeleo vinahusiana kwa karibu na vinategemeana. Bila uhuru hatuwezi kuwa na maendeleo, na bila maendeleo uhuru wetu utapotea.

Serikali ya Awamu ya Sita chini ya uongozi wangu inatambua umuhimu wa kanuni ya kutotenganishwa kwa uhuru na maendeleo, ambayo imeongoza historia yetu na juhudi za maendeleo ya kitaifa. Ili kutumia vizuri uhuru wa kisiasa kwa maendeleo ya Watanzania wote, tuligundua kuwa kulinda uhuru ni jukumu letu na kwamba tutaulinda vyema kwa kujitegemea. Aidha, kujitegemea kunatokana na juhudi na uwezo wetu wa ndani na wakati huo pia kujifunza mafanikio kutoka kwa wenzetu ili kufikia maendeleo tunayoyatamani. Kwa kutambua kuwa maendeleo jumuishi ni sharti muhimu kwa ustawi endelevu wa Taifa, tumeandaa mikakati inayochochea maendeleo katika sekta zote huku tukilenga kuhakikisha maendeleo yanayotokana na juhudi zetu yanawanufaisha Watanzania wote.

Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025 imetekelezwa kupitia Programu mbalimbali na Mpango Elekezi wa Maendeleo wa Muda Mrefu 2011/12 – 2025/26 ambao utekelezaji wake uligawanywa katika awamu tatu ya mipango ya maendeleo ya Taifa ya miaka mitano. Mpango wa Kwanza wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2011/12

- 2015/16 ulikuwa na dhima ya Kufungulia Fursa Fiche za Ukuaji wa Uchumi. Aidha, Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2016/17 - 2020/21 ulikuwa na dhima ya Kujenga Uchumi wa Viwanda ili kuchochea mageuzi ya uchumi na maendeleo ya watu. Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 - 2025/26 wenye dhima ya kujenga Uchumi Shindani na Viwanda kwa Maendeleo ya Watu unalenga kuongeza ufanisi na tija katika viwanda kwa kutumia rasilimali zinazopatikana kwa wingi nchini.

Ifahamike kuwa, Mpango huu ni wa mwisho katika utekelezaji wa Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025 kama Mpango wa Kitaifa wa Maendeleo. Kwa kuwa nchi yetu imefikia hadhi ya uchumi wa kipato cha kati ambayo ni motisha ya kuendelea kuweka msukumo katika kuendelea kujenga Uchumi Shindani na Viwanda kwa Maendeleo ya Watu ili kufikia malengo ya Dira yenye sifa zifuatazo: Kuboreshwa kwa hali ya maisha ya Watanzania; kuwepo kwa mazingira ya amani, usalama na umoja; utawala bora na utawala wa sheria; uwepo wa jamii iliyoelimika na inayojifunza; na kujenga uchumi imara na shindani.

Uchumi wa nchi yetu umeendelea kuwa imara na himilivu ukichochea na sera mahiri za kiuchumi ambapo Tathmini ya Utekelezaji wa Mpango wa Pili imeonesha kuwa uchumi ulikua kwa wastani wa asilimia 6.9 na wastani wa mfumuko wa bei ulikuwa chini ya asilimia 5 katika kipindi cha mwaka 2016/17 – 2020/21. Taifa limeendelea kuwa na mwenendo mzuri wa kiwango cha akiba ya fedha za kigeni, uhimilivu wa Deni la Taifa na mifumo thabiti ya fedha licha ya uwepo wa mlipuko wa UVIKO - 19 ambao umeathiri uchumi wa nchi nyingi duniani.

Pamoja na mafanikio yaliyopatikana kutokana na uwepo wa sera sahihi zinazolenga kuimarisha uchumi, bado nchi yetu imeendelea kukabiliwa na umaskini. Aidha, tofauti ya kiwango cha kipato na gharama za kukidhi mahitaji ya msingi imeendelea kuwepo katika jamii zetu, ikiwa ni moja kati ya vihatarishi vikubwa katika kufikia malengo ya Dira ya Taifa ya Maendeleo. Sababu za Taifa kushindwa kufikia malengo kwa wakati ni pamoja na: mabadiliko ya tabianchi, ikiwemo mafuriko ambayo yaliathiri miundombinu ya msingi; mlipuko wa magonjwa, ikiwemo UVIKO 19 ulioathiri biashara na uwekezaji; tija na ukuaji mdogo wa sekta za uzalishaji; ushiriki mdogo wa sekta binafsi katika shughuli mbalimbali za maendeleo; na mabadiliko ya bei za mafuta duniani ambayo yaliathiri uendeshaji wa shughuli mbalimbali za uchumi.

Mpango wa Tatu umejikita katika kukabiliana na changamoto zilizobainishwa na kuweka mfumo endelevu utakaowezesha kufikia malengo ya Dira ya Taifa ya Maendeleo. Maeneo yanayowekewa msukumo katika Mpango ni pamoja na: Kuongeza uwezo wa nchi katika uzalishaji; kujenga uchumi shindani utakaochochea ushiriki wa nchi katika biashara na uwekezaji; na kuchochea maendeleo ya watu.

Katika kufikia maeneo makuu ya kipaumbele ya Mpango, Serikali imekusudia kuchukua hatua madhubuti za: kuboresha miundombinu muhimu ikiwemo barabara, reli, usafiri wa majini na anga pamoja na upatikanaji wa nishati; kuendelea kuimarisha mazingira ya biashara na uwekezaji ili kuwezesha ushindani wa sekta binafsi; na kuboresha mifumo ya utoaji wa elimu na mafunzo, ikijumuisha kufanya marekebisho kwenye mitaala ya elimu kwa kuzingatia mahitaji halisi ya soko la ajira pamoja na kutangamanisha utafiti na maendeleo na shughuli za uzalishaji. Juhudi za kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji zitajielekeza katika kurahisisha taratibu na kanuni za uanzishaji na uendeshaji wa biashara; kurahisisha taratibu za uwekezaji kwa kuanzisha vituo vya kutolea huduma kwa pamoja ili kupunguza urasimu; na kubuni mbinu rafiki za ukusanyaji wa

mapato na udhibiti wa matumizi kwa kuzingatia sheria na kanuni; na kupunguza vikwazo kwa wawekezaji ikiwemo vibali vya kazi kwa wataalamu mahsusi. Aidha, Serikali kwa kutambua umuhimu wa biashara za kimataifa na uwekezaji kutoka nje, tutaendelea na juhudi za kuimarisha na kukuza uhusiano na mataifa mengine, jumuiya za kikanda na taasisi za kimataifa pamoja na utekelezaji wa sera ya diplomasia ya uchumi.

Mpango wa Tatu umeweka malengo ambayo ni msingi wa mafanikio ya muda mrefu ya Taifa. Ili kufikia mafanikio hayo, mchango wa kila raia na washirika wa maendeleo unahitajika. Aidha, taasisi za Serikali zinapaswa kufanya kazi kwa ushirikiano ili kutekeleza majukumu kwa ufanisi. Serikali itatoa ushirikiano kwa sekta binafsi, ambayo imepewa msukumo wa kipekee katika kutekeleza Mpango huu. Kwa kuongezea, ninaahidi kuwa Serikali itahakikisha masuala ya msingi yanazingatiwa ili kufanikisha utekelezaji wa Mpango huu.

Watanzania Wenzangu, namalizia ujumbe wangu kwa kusisitiza kuwa historia ya Taifa letu inatukumbusha kwa mifano mingi juu ya uwezo mkubwa tulionao wa kuleta mageuzi ya kimaendeleo pale tunapoungana kwa pamoja kutekeleza Mipango yetu. Hivyo, kila mmoja aongeze juhudi, uwajibikaji na uzalendo katika kutekeleza majukumu yake ili malengo ya Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025 yaweze kufikiwa na **Kazi lendelee**.

MUNGU IBARIKI TANZANIA, MUNGU IBARIKI AFRIKA

Mhe. Samia Suluhu Hassan

Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania
Juni, 2021

“ *In achieving the priority areas of the Plan, the Government intends to take solid steps in: improving key productive infrastructures including roads, railways, water and air transport as well as reliable access to energy;*

”

PREFACE

“ The preparation of the Third Plan has involved various stakeholders including the Government, the Private Sector, Civil Society, Non-Governmental Organizations, Development Partners and the community at large. ”

Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa ni wa mwisho katika utekelezaji wa Mpango Elekezi wa Miaka 15 ambao uliandaliwa mahsusi katika kutekeleza Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025 ambayo imelenga kulifikisha Taifa kwenye uchumi wa kipato cha kati unaoongozwa na maendeleo ya viwanda na watu. Muongo mmoja wa usimamizi wa mipango miwili ya miaka mitano iliyotangulia, umejenga msingi imara wa kutekeleza Dira ya Taifa na kushuhudia nchi yetu ikiingia katika kundi la nchi zenye hadhi ya uchumi wa kipato cha kati miaka mitano kabla ya kipindi kilichotarajiwa kwenye Dira. Hali hii imesababishwa na ukuaji wa uchumi katika kipindi hicho kwa wastani wa asilimia 6.9 na pato la wastani kwa mtu (GNI) lililofikia shilingi 2,577,967 (sawa na dola za Marekani 1,080) mwaka 2019. Kiwango hiki kipo juu ya ukomo wa dola za Marekani 1,036 uliowekwa ili nchi iweze kuingia katika kundi la nchi zenye hadhi ya uchumi wa kipato cha kati. Mnamo Julai 1, 2020, Benki ya Dunia iliitangaza Tanzania kuwa nchi iliyohitimu kufikia uchumi wenye hadhi ya kipato cha kati. Serikali imeendelea kutekeleza azma ya kujenga jamii yenye maisha bora, amani, utulivu, na mshikamano; utawala bora; jamii iliyoelimika na inayojifunza; na uchumi shindani wenye uwezo wa ukuaji jumuishi na endelevu kama ilivoainishwa katika Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025. Aidha, katika kuendeleza mafanikio haya kuna umuhimu wa kuongeza uwekezaji katika rasilimali watu na rasilimali nyinginezo kwa lengo la kuchochea ukuaji wa uchumi.

Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Kwanza na wa Pili, Serikali imetekeleza mikakati mbalimbali iliyolenga kuongeza kasi ya utekelezaji wa Dira ya Taifa ya Maendeleo ambayo ni pamoja na: kuweka mkazo katika kuongeza uwezo wa uzalishaji kupitia mageuzi ya viwanda; uwekezaji katika miundombinu muhimu ya kiuchumi; uimarishaji wa nidhamu ya matumizi Serikalini na upatikanaji wa huduma za kijamii.

Mpango wa Kwanza wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2011/12 – 2015/16 ulitekelezwa sanjari na Mkakati wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umaskini Tanzania (MKUKUTA II). Mpango huu ulilenga kufungulia fursa fiche za ukuaji wa uchumi ambapo katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wake sambamba na MKUKUTA II kama Taifa tuliweza kukarabati Reli ya Kati yenye urefu wa km 2,707; kujenga na kukarabati kilomita 2,775 za barabara za lami; kuboresha bandari ya Dar es Salaam kwa kuongeza uwezo wa kuhudumia shehena ya mizigo kutoka tani milioni 9.9 mwaka 2011/12 hadi tani milioni 14.6 mwaka 2014/15; kuongeza uzalishaji wa umeme kutoka MW 900 mwaka 2010 hadi MW 1,246.24 mwaka 2015; kuongeza kiwango cha utoshelevu wa chakula kutoka asilimia 104 mwaka 2011/12 hadi asilimia 125 mwaka 2014/15; na kuimarisha huduma za elimu, maji, afya na lishe katika ngazi zote kwa wakazi wa mijini na vijijini. Kwa ujumla utekelezaji wa mpango wa kwanza ulifikia takribani asilimia 60 ya malengo.

Utekelezaji wa Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2016/17 - 2020/21 kupitia kaulimbiu ya “Hapa Kazi Tu” umeongeza ufanisi katika kufikia malengo ya Mpango kwa asilimia 93.8. Mpango wa Pili umekuwa na mafanikio mengi katika utekelezaji wa miradi mikubwa ya kielelezo ikiwemo: Ujenzi wa Reli ya Kati kwa Kiwango cha Kimataifa (SGR); Mradi wa Kufua Umeme wa Maji wa Julius Nyerere - MW 2,115; na Mradi wa Kufufua Shirika la Ndege Tanzania – ATCL. Aidha, katika sekta ya viwanda, asilimia 105 ya malengo yalifikwa ambapo mchango wa sekta hiyo katika Pato la Taifa ulifikia asilimia 25.1 ikilinganishwa na asilimia 21.1 ya mwaka 2015/16. Vile vile, kasi ya ukuaji wa shughuli za uzalishaji imeongezeka kutoka asilimia 5.2 mwaka 2016/17 hadi asilimia 8.5 mwaka 2020/21 wakati ukuaji wa sekta ya madini kwa mwaka uliongezeka hadi asilimia 12.6 kutoka asilimia 6.9 mwaka 2015/16. Katika sekta za huduma za kijamii, mafanikio yaliyopatikana ni pamoja na kuboresha upatikanaji wa huduma za kijamii kwa wakazi wa vijijini na mijini ambapo uandikishaji wa wanafunzi shuleni umeongezeka katika ngazi zote za utoaji wa elimu, na upatikanaji wa huduma za vituo vya afya umefikia katika ngazi ya vijiji. Aidha, uchambuzi wa vipengele vya fahirisi ya maendeleo ya watu unaonesha kuwa nchi imepiga hatua kubwa katika viashiria vya maendeleo ikiwemo: kuongezeka kwa umri wa wastani wa kuishi; kuongezeka kwa kiwango cha kujua kusoma na kuandika; na kupungua kwa kiashiria cha tofauti ya kijinsia; kupungua kwa kiwango cha umaskini wa mahitaji ya msingi na umaskini wa chakula.

Lengo kuu la Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa ni kuchangia katika kufikia malengo ya Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025. Kitabu cha Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa kimepangwa katika sura kuu nane (8). Sura ya Kwanza inatoa muhtasari wa maandalizi ya Mpango. Sura ya Pili inahusu Mapitio ya Utekelezaji wa Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Taifa. Sura ya Tatu imejikita katika kukuza ushiriki wa Sekta Binafsi na Mashirika yasiyo ya Kiserikali katika maendeleo ya kiuchumi nchini. Sura ya nne inatoa dhana ya Mpango ya kujenga uchumi shindani na viwanda kwa maendeleo ya watu pamoja na kutoa ufafanuzi wa umuhimu na uhusiano wa maeneo matano ya kipaumbele ya Mpango. Sura ya tano inaainisha hatua za kimkakati za kuleta ushindani, uendelezaji wa viwanda na maendeleo ya watu. Sura ya sita inaainisha makadirio ya rasilimali fedha kwa ajili ya kugharamia utekelezaji wa Mpango. Sura ya saba inaainisha nyenzo zitakazotumika kusimamia utekelezaji wa mpango pamoja na kubainisha majukumu ya taasisi mbalimbali kwenye utekelezaji wa Mpango na Sura ya Nane inaainisha Ufuatiliaji na Tathmini ya utekelezaji wa Mpango.

Uandaaji wa Mpango wa Tatu ulikuwa jumuishi ukishirikisha wadau kutoka Serikalini, Sekta Binafsi, Asasi za Kiraia, Mashirika Yasiyo ya Serikali, Washirika wa Maendeleo na jamii kwa ujumla. Aidha, maandalizi ya Mpango huu yamezingatia pia nyaraka mbalimbali zikiwemo: Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025; Mpango Elekezi wa Maendeleo wa Muda Mrefu 2011/12 – 2025/26; Ilani ya Chama cha Mapinduzi katika kipindi cha mwaka 2020

hadi 2025; na Hotuba za Marais wa Awamu ya Tano na Sita wakati wa ufunguzi wa Bunge la 12 mwezi Novemba, 2020 na Bunge la mwezi Machi 2021 mtawalia. Nyaraka nyingine zilizozingatiwa ni pamoja na: Ajenda ya 2030 ya Malengo ya Maendeleo Endelevu (SDGs-2030); Ajenda ya Addis Ababa ya Ugharimiaji wa Maendeleo; Makubaliano ya Paris kuhusu Mabadiliko ya Tabianchi; Dira ya Jumuiya ya Afrika Mashariki 2050; Dira ya Jumuiya ya Maendeleo ya Nchi za Kusini mwa Afrika 2050; Mpango Elekezi wa Jumuiya hiyo (RISDP-2030); na Ajenda 2063 ya Maendeleo ya Afrika.

Katika kutekeleza Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano Serikali itaweka kipaumbele kwenye kuchochea uchumi shindani na shirikishi, kuimarisha uwezo wa uzalishaji viwandani na utoaji huduma, kukuza uwekezaji na biashara, kuleta maendeleo kwa wananchi wetu na kujenga uwezo wa rasilimali watu.

Ili kuwezesha utekelezaji wake, Mpango huu umeandaliwa sambamba na Mkakati wa Utekelezaji ambao umegawanyika katika mipango mitatu ya utekelezaji. Kwanza, ni Mpango Kazi unaoelezea shughuli na shabaha zinazolengwa kutekelezwa katika kipindi chote cha utekelezaji Mpango. Pili ni Mkakati wa Ugharamiaji unaolenga kuhakikisha upatikanaji wa rasilimali fedha za ugharamiaji wa miradi ya maendeleo pamoja na hatua nyingine za kimkakati zilizoainishwa kwenye Mpango. Mwisho umeandaliwa Mkakati wa Ufuatiliaji na Tathmini kwa ajili ya kufuatilia utekelezaji wa miradi ili kufanya maboresho ya haraka pindi inapohitajika kwa lengo la kupata matokeo yaliyokusudiwa. Kupitia kauli mbiu ya Serikali ya Awamu ya Sita ya Kazi lendelee, kila mmoja wetu ana jukumu la kutimiza wajibu wake ipasavyo ili kufanikisha utekelezaji madhubuti wa Mpango huu.

MUNGU IBARIKI AFRIKA, MUNGU IBARIKI TANZANIA

Dkt. Mwigulu Lameck Nchemba (MP),

Waziri wa Fedha Na Mipango

Juni 2021

“The main objective of the Third National Five-Year Development Plan is to contribute to the achievement of goals of the Tanzania Development Vision 2025. To achieve the vision, the third National Development Plan is organized to accommodate eight (8) main chapters as follows:

”

ORODHA YA VIFUPISHO

ADP	Annual Development Plan
AfCFTA	African Continental Free Trade Area (Eneo la Biashara Huru la Bara la Afrika)
AIDS	Acquired Immunodeficiency Syndrome
ASDP II	Agricultural Sector Development Programme II
ATCL	Air Tanzania Company Limited
BEST	Business Environment Strengthening Tanzania
BITs	Bilateral Investment Treaties
BoT	Bank of Tanzania
BTAs	Bilateral Trade Agreements
CBOs	Community-Based Organisations
CBWSOs	Community-Based Water Supply Organisations
CHF	Community Health Fund
COMESA	Common Market for Eastern and Southern Africa
COSTECH	Tanzania Commission for Science and Technology
CPIA	Country Policy and Institutional Assessment
CSA	Climate Smart Agriculture
CSOs	Civil Society Organisations
CSR	Corporate Social Responsibility
DANID	Danish Development Cooperation
DART	Dar es Salaam Rapid Transit
DDI	Domestic Direct Investment
DFID	Department for International Development
DIB	Development Impact Bond
DPs	Development Partners
DRC	Democratic Republic of the Congo
DSA	Debt Sustainability Analysis
EAC	East African Community
EACOP	East African Crude Oil Pipeline
ECAs	Export Credit Agencies

EIA	Environmental Impact Assessment
EPZs	Export Processing Zones
ESDP	Education Sector Development Plan
ESPR	Education Sector Development Plan
EWURA	Energy and Water Utilities Regulatory Authority
FBOs	Faith-Based Organisations
FDCs	Focal Development Colleges
FDI	Foreign Direct Investment
FYDP	Five Year Development Plan
GCF	Green Climate Fund
GDP	Gross Domestic Product
GFC	Global Financial Crisis
GNI	Gross National Income
GVC	Global Value Chain
HBS	Household Budget Survey
HDI	Human Development Index
HIV	Human Immunodeficiency Virus
HSSP III	Health Sector Strategic Plan III
ICT	Information and Communications Technology
IMTC	Inter-Ministerial Technical Committee
IWRMDPs	Integrated Water Resources Management and Development plans
JNHPP	Julius Nyerere Hydro Power Project
LED	Local Economic Development
LGAs	Local Government Authorities
LGRP	Local Government Reform Programme
LIC	Low-income country
LLGs	Lower-Level Governments
LMIC	Lower middle-income country
LNG	Liquidation of Natural Gas
LSRP	Legal Sector Reform Programme
LTPP	Long Term Perspective Plan

MDAs	Sector Ministries, Independent Departments and Agencies
MDG	Millennium Development Goals
MEL	Monitoring Evaluation and Learning
MES	Monitoring and Evaluation Strategy
MIGA	Multilateral Investment Guarantees Agency
MKUKUTA	Mkakati wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umaskini Tanzania
MoFP	Ministry of Finance and Planning
MPI	Multi-dimensional Poverty Index
MSME	Micro, Small and Medium Enterprise
MTEF	Medium- Term Expenditure Framework
MVA	Manufacturing Value Added
MW	Megawatt
NACTE	National Council for Technical Education
NBS	National Bureau of Statistics
NCD	Non-Communicable Diseases
NaCONGO	National Council of Non-Government Organisations
NDC	National Development Corporation
NEEC	National Economic Empowerment Council
NGOs	Non-Government Organisations
NHC	National Housing Corporation
NHIF	National Health Insurance Fund
NIS	National Innovation System
NRW	Non-Revenue Water
NSGRP	National Strategy for Growth and Reduction of Poverty
ODA	Official Development Assistance
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PMO	Prime Minister's Office
PO-RALG	President's Office - Regional Administration and Local Government
PPP	Public Private Partnership
PPD	Public - Private Dialogue
PPPF	Public Private Partnerships Facilitation Fund
PRS	Poverty Reduction Strategy

PSRP	Public Service Reform Programme
PTR	Pupil Teacher Ratio
R&D	Research and Development
RISDP	Regional Indicative Strategic Development Plan
RWSSP	Rural Water Supply and Sanitation Programme
SADC	Southern African Development Community
SC	Steering Committee
SDGs	Sustainable Development Goals
SEZs	Special Economic Zones
SGR	Standard Gauge Railway
SIB	Social Impact Bond
SIDO	Small Industries Development Organisation
SIDP	Sustainable Industrial Development Policy
SME	Small and Medium Enterprise
SPR	Strategic Petroleum Reserve
STAMICO	State Mining Corporation
STI	Science, Technology and Innovation
STEM	Science, Technology, Engineering and Mathematics
SUMATRA/LATRA	Surface and Marine Transport Regulatory Authority/Land Transport Regulatory Authorities
TADB	Tanzania Agricultural Development Bank
TAF	Technical Assistance Fund
TANESCO	Tanzania Electric Supply Company Limited
TANROADS	Tanzania National Roads Agency
TANTRADE	Tanzania Trade Development Authority
TAZARA	Tanzania Zambia Railway Authority
TB	Tuberculosis
TBT	Technical Barriers to Trade
TCCIA	Tanzania Chamber of Commerce, Industry and Agriculture
TDV	Tanzania Development Vision
TECC	Tanzania Entrepreneurship and Competitive Centre
TEMDO	Tanzania Engineering and Manufacturing Design Organisation
TFDA	Tanzania Food and Drugs Authority

TIB	Tanzania Investment Bank
TIC	Tanzania Investment Centre
TIRA	Tanzania Insurance Regulatory Authority
TIRP	Tanzania Intermodal and Rail Development Project
TMDA	Tanzania Medicines and Medical Devices Authority
TNBC	Tanzania National Business Council
TPA	Tanzania Ports Authority
TPB	Tanzania Postal Bank
TPSF	Tanzania Private Sector Foundation
TRA	Tanzania Revenue Authority
TRC	Tanzania Railways Corporation
TZS	Tanzanian Shillings
TVET	Technical and Vocational Education and Training
USADF	United States African Development Foundation
USAID	United States Agency for International Development
USD	United States Dollar
VAT	Value Added Tax
VETA	Vocational Education and Training Authority
VET	Vocational Education and Training
WHO	World Health Organisation

TABLE OF CONTENTS

UJUMBE MAHSUSI	v
DIBAJI	ix
ORODHA YA MAJEDWALI	xii
ORODHA YA VIELELEZO	xvii
SURA YA KWANZA	1
UTANGULIZI	2
1.1. Background	2
1.2. Objectives of the FYDP III	4
1.3. Salient Features	5
1.4. Process of Developing the FYDP III	6
1.5. The Layout of FYDP III	7
CHAPTER TWO	9
REVIEW OF IMPLEMENTATION OF THE SECOND NATIONAL FIVE-YEAR DEVELOPMENT PLAN 2016/17-2020/21	10
2.1. Overview	10
2.2. Macroeconomic Performance	11
2.3. Sectoral Performance	16
2.4. Human Capital Development and Social Services	20
2.4.1. Education	20
2.4.2. Health Sector	24
2.4.3. Coverage of Health Insurance Schemes	26
2.4.4. Access to Sources of Safe Water and Improved Sanitation	26
2.5. Poverty Reduction and Economic Empowerment	26
2.5.1. Human Development Index, Status of Poverty and Inequality	26
2.5.2. Employment Creation	28
2.5.3. Gender Equality and Women Economic Empowerment	28

2.6. Interventions to Foster Investment	29
2.6.1. Improvement of Hard Infrastructure	29
2.6.2. Development of Soft Infrastructure	31
2.6.3. Business Environment	31
2.6.3.1. Private Sector Facilitation	32
2.6.3.2. Public Private Partnership (PPP)	33
2.6.3.3. Good Governance and Accountability	33
2.6.4. Peace, Security and Political Stability	35
2.7. Assessment of Financing of the FYDP II	35
2.8. Monitoring and Evaluation of FYDP II	35
2.9. Strengths, Weaknesses, Opportunities and Challenges (SWOC) of the FYDP II	36
2.10. Status of Flagship Projects	38
2.11. Overall Performance and Emerging Issues	39
2.11.1. Overall Performance	39
2.11.2. Implementation Challenges	40
2.12. Way Forward	41
CHAPTER THREE	43
PROMOTING PRIVATE SECTOR AND NON-STATE ACTORS' PARTICIPATION IN ECONOMIC DEVELOPMENT	44
3.1. Overview	44
3.2. The Private Sector in Tanzania	44
3.2.1. Participation in Agriculture	45
3.2.2. Participation in Other Productive Sectors	45
3.3. The Non-State Actors in Tanzania	47
3.4. Regulatory and Policy Limitations Impacting Private Sector and Non-State Actors Development	47
3.4.1. Private sector	47

3.4.2. Non-State Actors	48
3.5. Policies and Institutional Position on Private Sector and Non-State Actors Development	48
3.6. Local Content and Local Economic Development	49
3.7. Proposed Strategic Interventions for Private Sector and Non-State Actors Development	50
3.8. Building Trust in the Public-Private Dialogue (PPD)	51
CHAPTER FOUR	53
STRATEGIC POSITIONING FOR IMPLEMENTATION OF FYDP III.	54
4.1. Overview	54
4.2. Consolidating the Middle-Income Status	54
4.3. Guiding Norms and Values for FYDP III	56
4.4. Experience from Global Context of Competitiveness	57
4.5. Framework of FYDP III	60
4.5.1. Highpoints of the FYDP III	60
4.5.2. Good Governance	61
4.5.3. Economic Growth	62
4.5.3.1. Competitiveness	62
4.5.3.2. Industrialisation and Services	66
4.5.3.3. Trade and Investment	70
4.5.4. Social Development	71
4.6. Towards Specific Interventions	72
CHAPTER FIVE	73
STRATEGIC INTERVENTIONS FOR COMPETITIVENESS, INDUSTRIALISATION AND HUMAN DEVELOPMENT	74
5.1. Introduction	74
5.2. Interventions for Realizing an Inclusive and Competitive Economy	74
5.2.1. Competitive Economy	75
5.2.2. Promoting Macroeconomic Stability for a Competitive Economy	76
5.2.3. Unlocking Infrastructural Competitiveness	77

5.2.4	Communication Sector	79
5.2.5	Energy Sector	80
5.2.6	Leveraging Institutions for Competitiveness	83
<hr/>		
5.3	Interventions for Deepening Industrialization and service provision	84
5.3.1	Agriculture	84
5.3.1.1	Application of Science, Technology and Innovation to Improve Productivity and Yields in Agriculture Sector	85
5.3.2	Manufacturing	91
5.3.3	Mining	93
5.3.4	Construction	94
5.3.5	Environmental and Natural Resources Management	95
5.3.6	Science, Technology and Innovation	96
5.3.7	Tourism Sector	99
5.3.8	Information, Sports and Creative Arts	100
5.3.9	Financial Services	103
5.3.10	The Blue Economy	106
5.4	Investment and Trade Promotion	107
5.4.1	Consolidating Business and Investment Environment Reforms	107
5.4.2	Trade	108
5.4.3	Foreign Relations and Economic Diplomacy	109
5.5	Interventions for Human Development	111
5.5.1	Quality and Relevant Education	112
5.5.2	Health	115
5.5.3	Water Supply and Sanitation	116
5.5.4	Urban Planning, Housing and Human Settlement Development	117
5.5.5	Food Security and Nutrition	118
5.5.6	Social Protection	120
5.5.7	Good Governance and Rule of Law	122
5.5.8	Effective and Efficient Justice Service Delivery System	123

5.5.9	Peace, Security and Political stability	125
5.5.10	Development of New Capital City of Tanzania – Dodoma	126
5.6	Interventions for Skills Development	127
5.7	Flagship Projects of FYDP III	130
5.8	Other Strategic Projects for the FYDP III	133
5.9	Expected Outcomes for a Competitive Economy	133
CHAPTER SIX		135
FINANCING IMPLEMENTATION OF FYDP III		136
6.1.	Overview	136
6.2.	Resource Envelope for FYDP III	136
6.3.	Sources of Development Finance for the FYDP III	138
6.3.1.	Public Sector Sources of Finances	138
6.3.1.1.	Domestic Revenue	139
6.3.1.2.	Domestic Borrowing	139
6.3.1.3.	External Public Sources	140
6.3.2.	Private Sector Sources of Financing	141
6.3.2.1.	Domestic Private Sector Sources	141
6.3.2.2.	External Private Sector Sources	142
6.4.	Institutional, Policy and Legal Reforms	143
6.4.1.	Domestic Revenue	143
6.4.2.	Domestic Private Finance	144
6.4.3.	External financing	145
6.4.4.	Climate Change Fund	145
6.5.	Financing Risks and Mitigation Measures	146
6.6.	Stakeholders Role in Supporting the Financing Plan	146
6.6.1.	Government	147
6.6.2.	Private Sector	148
6.6.3.	Development Partners	148

6.6.4. Non-state Actors	148
6.6.5. Financial Service Providers	149
6.6.6. Academia and Research Institutions	149
CHAPTER SEVEN	151
IMPLEMENTATION OF FYDP III	152
7.1. Overview	152
7.2. Implementation Frameworks of FYDP III	152
7.3. Implementation Strategies of FYDP III	152
7.4. Implementation Coordination Structure	153
7.4.1. Government	155
7.4.2. Private Sector and Civil Society	155
7.5. Implementation Risk	155
CHAPTER EIGHT	157
MONITORING AND EVALUATION	158
8.1. An Overview of M&E	158
8.2. Monitoring and Evaluation Conceptual Framework	158
8.3. Objective of the M&E Framework	160
8.4. Operationalization for FYDP III M&E	160
8.4.1. M&E Strategy	160
8.4.2. Result Framework for FYDP III	160
8.4.3. Deliverables of the M&E Framework	161
8.4.4. Approaches to deliver M&E outputs	161
8.5. Evaluation of FYDP III	163
ANNEXES: IMPLEMENTATION MATRICES OF FYDP III INTERVENTIONS	165 - 321

LIST OF TABLES

Table 1: Tax Reforms during Implementation of FYDP II	12
Table 2: External Debt Sustainability Indicators	15
Table 3: Foreign Direct Investment between 2016 and 2019	16
Table 4: Trends of Inequality in Mainland Tanzania	16
Table 5: Jobs Created by Main Sectors from 2016/17 to 2018/19	28
Table 6: Trend of Loans Issued to Women Entrepreneurs	29
Table 7: Tanzania's Position in the Ease of Doing Business Reports (2015-2020)	31
Table 8: PCCB Corruption Cases Statistics, 2015/16–2019/20	34
Table 9: SWOC Analysis after Evaluation of FYDP II	36
Table 10: Flagship Projects	38
Table 11: Increasing Knowledge and Technology Content (selected examples)	66
Table 12: Performance Indicators and Targets for Implementation of Agriculture	75
Table 13: Target and Indicator Trends for Manufacturing	77
Table 14: Indicators and Targets for Implementation of Mining Sector Interventions	81
Table 15: Performance Indicators and Targets for Construction Sector	83
Table 16: Performance Indicators and Targets for Natural Resources and Environmental Protection	84
Table 17: Overall Competitiveness Indicators	89
Table 18: Indicators for Macroeconomic Stability for a Competitive Economy	92
Table 19: Indicators and Targets for Banking and Payment Sub-Sector	94
Table 20: Targets and Indicators for Creative Industries	95
Table 21: Resource Envelop for FYDP III (Million TZS)	96
Table 22: Target Indicators for Innovation, Science and Technologies	97
Table 23: Targets and Indicators for Tourism Sub-sector	100

Table 24: Targets and Indicators for Creative Industries	102
Table 25: Indicators and Targets for Banking and Payment Sub-Sector	104
Table 26: Indicators and Targets for Insurance Sub-Sector	105
Table 27: Indicators and Targets for Capital Market Sub-Sector	106
Table 28: Indicators and Targets for Trade Development	109
Table 29: Indicators and Targets for Foreign Relations and Economic Diplomacy	110
Table 30: Human Development Indicators	111
Table 31: Indicators and Targets for Education and Capacity Development	112
Table 32: Indicators and Targets for the Health Sector	116
Table 33: Indicators for Water Supply and Sanitation	117
Table 34: Indicators and Targets for Urbanization, Housing and Sustainable Human Settlements	118
Table 35: Indicators and Targets for Food Security and Nutrition	119
Table 36: Indicators and Targets for Social Protection	121
Table 37: Performance Indicators and Targets for Effective and efficient Justice Delivery System.	124
Table 38: Indicators and Targets for Enhanced Public Safety, Law and Order	125
Table 39: Indicators and Targets for Skills Development	128
Table 40: Expected Outputs	134
Table 41: Resource Envelop for FYDP III (Million TZS)	137

LIST OF FIGURES

Figure 1: Total Enrolments in Government and Non-Government Pre-Primary Schools by Sex, 2014-2018	21
Figure 2: Conceptual Framework for the FYDP III	61
Figure 3: High-Tech Exports as Percentage of Total Manufactured Exports.	67
Figure 4: Implementation and Coordination Structure	154
Figure 5: Conceptual Framework for FYDP III M&E Framework	159
Figure 6: Result Chain for the FYDP III	161

LIST OF BOXES

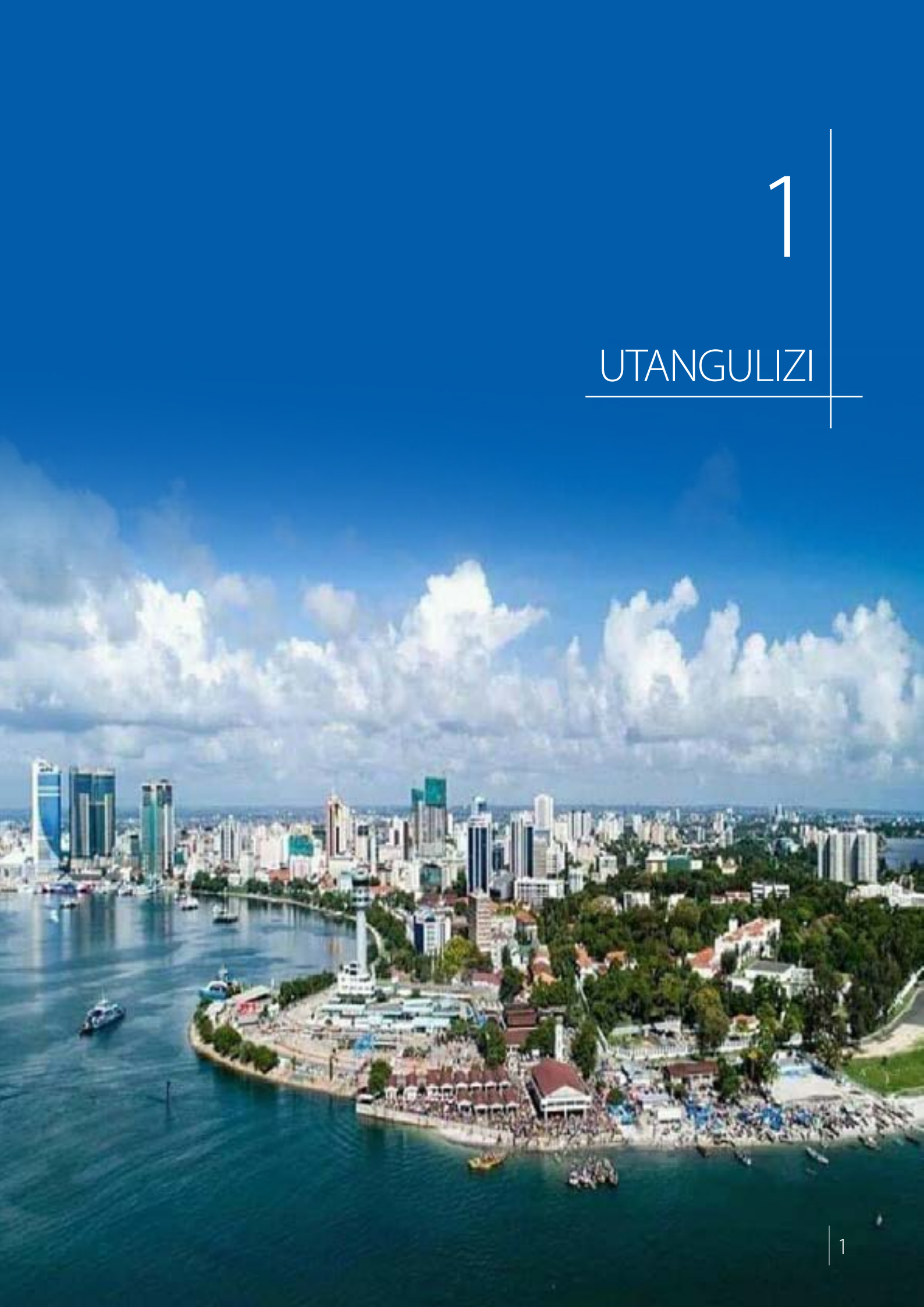

Box 1: The State of Start-ups	52
Box 2: Spin-off Products from Cashew nuts	68
Box 3: Horticultural Industry in Tanzania	86
Box 4: Leather Industry	87
Box 5: Commercialization and Scaling-Up Technology	92
Box 6: Promoting Digital Economy in Tanzania	98
Box 7: Promoting Blue Economy in Tanzania	107
Box 9: Flagship projects of FYDP III	130

1

UTANGULIZI

1 SURA YA KWANZA

UTANGULIZI

1.1. Usuli

Mwaka 1999, Tanzania ilizindua Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025 ambayo ni nyenzo ya kuunganisha juhudi za Taifa katika kufikia malengo ya maendeleo yanayotarajiwa ya kijamii na kiuchumi. Uzinduzi huo ulifuatiwa na hatua za maboresho mbalimbali ya kisera, kitaasisi na kimfumo katika miaka ya 2000. Maboresho haya yalikuwa muhimu kutokana na hali ya kiuchumi ambayo Tanzania ilipitia katika miaka ya 1980 na 1990. Katika kipindi hicho, nchi ilikabiliwa na kiwango kidogo cha ukuaji wa uchumi, uhaba mkubwa wa bidhaa na huduma muhimu, mfumuko mkubwa wa bei, upungufu wa mapato yatokanayo na mauzo nje, madeni makubwa na yasiyohimilika, na makusanyo madogo ya mapato ya Serikali. Katika kukabiliana na hali hiyo, Serikali ilichukua hatua kadhaa za maboresho ya kiuchumi ambapo kabla ya kuzindua Dira ya Maendeleo ya Taifa. Maboresho hayo yaliungwa mkono na Shirika la Fedha la Kimataifa (IMF) kupitia Programu ya Maboresho ya Mfumo wa Uchumi (*The Enhanced Structural Adjustment Facility - ESAF*).

Katika kipindi cha miaka ya 1990, Serikali ilianzisha programu za maboresho ambazo zililenga kuboresha utendaji na utoaji huduma katika sekta ya umma. Maboresho hayo ni pamoja na Programu ya Maboresho katika Sekta ya Umma (Public Service Reform Programme - PSRP), Programu ya Maboresho katika Serikali za Mitaa (Local Government Reform Programme - LGRP), Programu ya Maboresho katika sekta ya Fedha za Umma (Public Finance Reform Programme - PFRP) na Programu ya Maboresho katika Sekta ya Sheria (Legal Sector Reform Programme - LSRP). Maboresho ya sera na mikakati yalikusishia sekta za huduma za jamii kama vile Elimu, Afya na Maji. Aidha, Serikali ilianzisha taasisi za udhibiti katika sekta za uchumi na miundombinu ikiwa ni pamoja na, Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri wa Ardhini na Majini (Surface and Marine Transport Regulatory Authority - SUMATRA), ambayo sasa inajulikana kama Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri na Usafirishaji Nchi Kavuu (Land and Transport Regulatory Authorities - LATRA), Mamlaka ya Udhibiti wa Huduma za Nishati na Maji (Energy and Water Utilities Regulatory Authority - EWURA) na taasisi nyingine mahsusi kama vile Mamlaka ya Mapato Tanzania (Tanzania Revenue Authority - TRA), Mamlaka ya Bandari Tanzania (Tanzania Ports Authority - TPA), na Wakala wa Barabara Tanzania (TANROADS).

Kwa kuzingatia maoni ya wadau katika kipindi hicho, Serikali iliona kuna haja ya kupitia upya majukumu yake ya msingi na ya wadau wengine hususan ya Sekta Binafsi na Asasi za Kiraia. Kwa msingi huo, Serikali ilianzisha Programu za: Kuboresha Mazingira ya Biashara Tanzania (Business Environment Strengthening for Tanzania – BEST); Maboresho ya Sekta ya Fedha; na Ubinafishaji wa Mashirika ya Umma kwa lengo la kuwezesha sekta binafsi kushiriki katika shughuli za kiuchumi. Aidha, katika kipindi cha 2000 hadi 2010 Serikali iliandaa mipango ya maendeleo ya kissekta ya muda mrefu kama vile Mpango Kabambe Maendeleo wa Sekta ya Usafirishaji, Mpango Kabambe Jumuishi wa Utalii (2002), Programu ya Uwekezaji katika Sekta ya Usafirishaji, Mpango Kabambe wa Kuendeleza Sekta ya Umeme (Comprehensive Power System Master Plan - 2007) na Mpango Kabambe wa Maendeleo ya Bandari (2009).

Uzinduzi wa Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025 ulifanyika wakati nchi ikikabiliwa na mzigo mkubwa wa deni la nje. Kutokana na hali hiyo, nchi iliingia katika Mpango wa Unafuu wa Madeni wa taasisi za kifedha za kimataifa (Multilateral Debt Relief Initiative -MDRI) na Mpango wa Kusamehe Madeni ya Nchi Maskini Sana (Highly Indebted Poor Countries Initiatives - HIPC). Hali hii iliilazimu Serikali kuandaa mipango ya muda wa kati katika mfumo wa Mkakati wa Kupunguza Umaskini (Poverty Reduction Strategy Paper - PRSP) ambao uliungwa mkono na taasisi za kifedha za kimataifa na nchi wahisani. Kutokana na mfumo wa PRSP, mikakati iliyoandaliwa ni pamoja na: Mkakati wa Miaka Mitatu wa Kupunguza Umaskini (2000/01 - 2002/03) uliofuatiwa na Mkakati wa Miaka Mitano wa Kupunguza Umaskini uliojulikana kama Mkakati wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umaskini Awamu ya Kwanza MKUKUTA I 2005/06 - 2009/10 pamoja na Awamu ya Pili ya Mkakati wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umaskini - MKUKUTA II (2010/11 - 2014/15+1).

Kufuatia tathmini ya kufikiwa kwa malengo ya Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025 iliyofanyika mwaka 2009/10, Serikali iliandaa Mpango Elekezi wa Muda Mrefu (Long-Term Perspective Plan - LTTP) 2011/12 – 2025/26 ambao utekelezaji wake uligawanywa katika mipango ya maendeleo ya miaka mitano mitano. Uamuzi wa kurejea katika utaratibu wa kuandaa mipango ya muda wa kati ulilenga kuelekeza upya juhudi za kufikia malengo ya Dira kwa kuweka mkazo katika ukuaji wa uchumi sanjari na kupunguza umaskini na kuchochea maendeleo ya watu.

Mipango ya maendeleo ya miaka mitano ina mahusiano na imeandaliwa kwa kuzingatia dhima mahsusi. Mpango wa Kwanza wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2011/12 - 2015/16 wenye dhima ya Kufungulia Fursa Fiche za Ukuaji wa Uchumi, uliainisha maeneo ambayo hatua zikichukuliwa zitafungua fursa za kiuchumi. Mpango huo ambao ulitekelezwa sanjari na MKUKUTA II ulijielekeza katika kutatua changamoto za miundombinu hususan nishati ya umeme (mkazo uliwekwa katika uzalishaji, usafirishaji na upatikanaji wa uhakika kwa wateja), bandari (mkazo ukiwa Bandari ya Dar es Salaam), barabara, reli na upanuzi wa miundombinu ya huduma za jamii. Jitihada ya kupunguza umaskini, kuboresha maisha ya watu, utawala bora na uwajibikaji zilijumuishwa katika mipango ya maendeleo ya miaka mitano.

Tathmini ya utekelezaji wa Mpango wa Kwanza wa Miaka Mitano ilibainisha matokeo mchanganyiko ambapo baadhi ya maeneo utendaji ulikuwa wa kuridhisha wakati katika maeneo mengine utekelezaji ulikuwa chini ya malengo kutokana na changamoto zilizobainika ambazo ni pamoja na: ugharamiaji (mwendo wa mgao wa fedha za maendeleo usioendana na mahitaji halisi ya fedha, upatikanaji, na utolewaji wa fedha kwa wakati), utendaji usiridhisha katika usimamizi, kasoro katika mazingira ya biashara, nidhamu katika utekelezaji na upatikanaji wa takwimu.

Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2016/17 - 2020/21 ulikuwa na dhima ya “Kujenga Uchumi wa Viwanda”. Hata hivyo, dhima hiyo ilifanyiwa mapitio kwa kuzingatia uamuzi wa Serikali wa kuunganisha mifumo ya Mpango na Mkakati wa Kupunguza Umasikini Tanzania (MKUKUTA) uliofanywa Mei 2015, hatua iliyojumusha masuala ya kupunguza umaskini na kuboresha maisha ya watu. Hii ilisababisha marekebisho ya dhima ya awali ya Mpango wa pili na kuwa “Kujenga Uchumi wa Viwanda kwa ajili ya Mageuzi ya Uchumi na Maendeleo ya Watu”. Mabadiliko haya ya dhima ya Mpango wa Pili pamoja na nia thabiti ya Serikali ya kuendelea kutekeleza ajenda ya viwanda, yamesababisha kubadilika kwa dhima ya Mpango wa Tatu ambayo katika Mpango elekezi ilikuwa ni “Kujenga Uchumi shindani Unaongozwa na Mauzo Nje”. Dhima hii imebadilika na kuwa “Kujenga Uchumi Shindani na Viwanda kwa Maendeleo ya Watu”, lengo likiwa ni kuakisi malengo ya Dira ya kujenga uchumi shindani ambao ni imara, wa kipato cha kati na wa viwanda na unaoweza kushindana kikanda na kimataifa bila kupoteza lengo la kuleta maendeleo ya watu.

Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano utawezesha nchi kutumia fursa ya kijiografia na rasilimali zilizopo nchini kwa ajili ya uzalishaji na ukuaji wa uchumi utakaonufaisha wananchi wengi kuendana na malengo ya Dira ya kuwa na maisha bora. Mpango huu ni wa mwisho katika utekelezaji wa Dira, hivyo umelenga kuweka mazingira mahsusi na kuendeleza mafanikio yaliyopatikana tangu Dira ilipozinduliwa ili kufikia malengo ya Dira yaliyokusudiwa. Aidha, Mpango huu utatoa mwongozo wa Dira ya Taifa ya Maendeleo inayofuata. Kwa msingi huo, Mpango wa Tatu utaendelea kutekeleza miradi na programu za kufungua fursa za kiuchumi, ujenzi wa uchumi wa viwanda, kujielekeza kwenye ushindani wa masoko ya kikanda na dunia na maendeleo ya watu. Mpango huu unatambua kuwa kasi kubwa ya maendeleo na ushindani wa nchi zilizoendelea, na nchi za Asia zenye vipato vya kati na juu imechochewa na matumizi ya sayansi na teknolojia na uwezo katika ubunifu, na kuchagizwa na kuibuka kwa masuala ya digitali. Hivyo, mpango wa Tatu umezingatia umuhimu wa matumizi ya sayansi na teknolojia, uwezo wa ubunifu, na matumizi ya masuala ya digitali ili kuhakikisha kuwa Tanzania haibaki nyuma.

1.2. Malengo ya Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano

Lengo kuu la Mpango wa Tatu ni kuchangia katika kufikia malengo ya Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025. Malengo hayo ni pamoja na Tanzania kuwa nchi yenye hadhi ya uchumi wa kipato cha kati na kuendeleza mageuzi ya kuwa nchi ya viwanda yenye kiwango cha juu cha maendeleo ya watu au kiwango cha juu cha maisha. Uchumi huo utakuwa na sifa zifuatazo: amani, umoja na mshikamano; utawala bora; jamii iliyoelimika na inayojifunza; na uchumi imara wenye kuhimili ushindani na kunufaisha wananchi wengi.

Hivyo Mpango wa Tatu unaendeleza misingi ya mipango iliyopita kwa kutilia mkazo mageuzi ya kiuchumi, uendelezaji wa viwanda, na maarifa na uwezo wa kushiriki kikamilifu katika biashara za kimataifa. Tanzania inaweza kunufaika zaidi na nafasi yake ya kijografia, wingi wa rasilimali na maliasili zilizopo kuliko ilivyo sasa. Amani na utulivu wa kisiasa wa nchi ni vitu vya thamani ambapo pamoja na sababu nyingine zitavutia wawekezaji wa ndani na nje katika maeneo yenye fursa za kukuza uchumi. Aidha, Mpango unahimiza kuongeza uwekezaji katika sayansi, teknolojia na uwezo wa ubunifu kama namna bora ya nchi kutoka kwenye hali ya fursa linganifu kuingia kwenye fursa shindani, kuchochea uendelezaji wa viwanda na kuwa shindani katika masoko ya ndani, kikanda na kidunia.

Mpango wa Tatu unalenga kutumia rasilimali kimkakati ili kufikia malengo ya Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025. Aidha, Mpango huu unalenga kutekeleza mipango ya mkakati ya kissekta, makubaliano na mipango mikakati ya kikanda na kimataifa ikiwemo utekelezaji wa Malengo ya Maendeleo Endelevu - SDGs ili kuongeza kasi ya ukuaji wa uchumi na maendeleo ya jamii.

Malengo mahsusi ya Mpango ni:

- (i) (i) Kudumisha na kuendeleza mafanikio yaliyopatikana katika kufikia Dira ya 2025 ya kuifanya Tanzania kuwa Taifa la viwanda la uchumi wa kati ifikapo mwaka 2025;
- (ii) Kujenga uwezo katika masuala ya sayansi, teknolojia na ubunifu ili kuimarisha ushindani na tija katika sekta zote hususan sekta za uzalishaji, viwanda na huduma ili kuwawezesha watanzania kunufaika na fursa zilizopo ndani ya nchi;
- (iii) Kuimarisha uchumi wa viwanda kama msingi wa ukuaji unaongozwa na mauzo nje ikijumuisha kuwekeza kwenye bidhaa na masoko mapya na kuiwezesha Tanzania kuwa kitovu cha uzalishaji katika nchi za ukanda wa Mashariki, Kati na Kusini mwa Afrika na hivyo kuongeza mchango wa nchi katika biashara ya kimataifa;

- (iv) Kuongeza wigo wa manufaa ya Tanzania kutokana na fursa ya kijiografia kupitia mazingira wezeshi ya biashara yaliyoboreshwa na kuimarisha nafasi ya nchi kikanda kuwa kitovu cha uzalishaji, biashara ,ugavi na usafirishaji;
- (v) Kuwezesha kuongezeka kwa uanzishaji wa biashara na ushirikishwaji wa sekta binafsi ili kupata namna bora ya kukuza ukuaji wa sekta hiyo sanjari na ukuzaji wa ajira na kuifanya sekta hiyo kuwa mshirika imara na wa uhakika katika maendeleo;
- (vi) Kuongeza mauzo ya huduma nje ikiwa pamoja na utalii, huduma za kibenki, bima na burudani;
- (vii) Kuimarisha utekelezaji wa mpango ikijumuisha uwekaji wa vipaumbele, mpangilio, kufungamanisha na kuoanisha hatua za utekelezaji;
- (viii) Kuongeza kasi ya ukuaji uchumi jumuiishi na shirikishi kupitia mikakati ya kupunguza umaskini na kuleta maendeleo ya jamii pamoja na uwezo wa uzalishaji kwa vijana, wanawake na makundi maalumu;
- (ix) Kuhakikisha kuwa makubaliano na miadi ya Kikanda na Dunia inajumuishwa kikamilifu katika maendeleo ya taifa kwa manufaa ya nchi;
- (x) Kuimarisha mahusiano kati ya sekta zenye utajiri wa maliasili na sekta nyingine za kiuchumi na kijamii;
- (xi) Kuimarisha jukumu la Mamlaka za Serikali za Mitaa katika kuleta maendeleo na kuongeza kipato katika ngazi ya jamii; na
- (xii) Kuimarisha uwezo wa nchi katika kugharamia maendeleo kwa kuhakikisha upatikanaji wa mapato ya ndani na usimamizi bora wa matumizi ya umma.

1.3. Maeneo Muhimu

Katika kutekeleza malengo ya Mpango wa Tatu, mkazo utakuwa katika maeneo yafuatayo ya kiseru:

- (i) (i) Kuainisha hatua za utekelezaji zinazolenga kuimarisha ushindani wa nchi kiuchumi katika nyanja za uzalishaji na ubora wa bidhaa na huduma na kufanya nchi kuwa kivutio cha uwekezaji kutoka nje. Miongoni mwa vigezo vya kuboresha uzalishaji na ushindani wa kiuchumi ni kuimarisha viwango na ubora wa rasilimali watu, hususan uwezo katika sayansi, teknolojia na ubunifu;
- (ii) Hatua za kuimarisha uchumi wa viwanda, unaoongozwa na uwekezaji katika sayansi, teknolojia na uwezo wa ubunifu kwa ajili ya uongezaji thamani wa bidhaa za viwandani na katika sekta za uzalishaji kama vile kilimo, uvuvi, ufugaji, madini, maliasili na nyinginezo;
- (iii) Biashara na Uwekezaji: Hatua za kuongeza ushiriki wa Tanzania katika biashara ya kikanda na dunia, ambapo mauzo nje yatahusisha bidhaa za ndani zilizoongezwa thamani (kutoka kiwango cha kati hadi cha juu cha teknolojia). Aidha, pamoja na kujenga uelewa wa vigezo vya kiseru vya biashara ya kimataifa, diplomasia ya kiuchumi itatumika kuvutia uwekezaji na biashara kutoka nje. Vile vile, kwa kuzingatia nafasi ya sekta binafsi katika uwekezaji, biashara, kuzalisha ajira na kuongeza mikakati fungamanishi ya mapato na kupanua uwezo wa kikodi, Mpango wa Tatu umeweka mkazo katika kujengea sekta binafsi uwezo na kuongeza ushiriki wa sekta hiyo katika utekelezaji wa sera ambazo zitawezesha uwekezaji wa ndani na nje na biashara;
- (iv) Kuimarisha ubora wa matokeo ya utekelezaji wa Mpango wa Tatu yanayoendana na lengo la Dira 2025 la kuwa na kiwango cha juu cha maendeleo ya watu, hatua za utekelezaji kwa ajili ya maendeleo ya jamii zimeainishwa. Msisitizo umewekwa katika upatikanaji na ubora wa huduma ili kufikia maendeleo ya uchumi jumuiishi; na

- (v) Mpango wa Tatu umejikita katika kukuza ujuzi kupitia hatua za kutatua changamoto ya upungufu wa ujuzi tepe (soft skills) (hususan maarifa, ubunifu, uhimilivu, kujituma na mtazamo chanya) na kutowiana kwa ujuzi unaohitajika katika soko la ajira na ule unaotolewa katika taasisi za elimu na mafunzo kwa wanaotafuta kazi. Tabia asilia ya ujuzi tepe inahitaji ukuzaji endelevu wa ujuzi kuanzia ngazi ya awali ya elimu ili kuandaa vijana kwa ajili ya ngazi ya juu ya elimu na mafunzo ya ufundi stadi sanjari na mahitaji ya soko la ajira na kujijiri. Ni dhahiri kwamba kwa miongo ijayo, nchi zitakazonufaika ni zile zenye ujuzi na uwezo wa ushindani wa kimataifa. Kwa msingi huo, Tanzania haina budi kuendeleza rasilimali watu iliyonayo na kuongeza hazina ya ujuzi maalumu na adimu katika kutumia utajiri mkubwa wa rasilimali za nchi. Utekelezaji wa maeneo haya utahitaji uratibu na ushirikiano wa sekta zote.
- (vi) Pamoja na kuzipa kipaumbele hatua za utekelezaji za Serikali (Sekta ya Umma), Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Miaka Mitano umezipa kipaumbele hatua za utekelezaji za Serikali kwa kipindi cha mwaka 2021/22 – 2025/26, pia inatambua hatua za utekelezaji za wadau wasio wa Serikali (Sekta Binafsi, Asasi za Kiraia na Washirika wa Maendeleo) ambazo zitatekelezwa sambamba katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango huu. Hatua hizi zinachukuliwa kama kusaidia kufikia malengo ya Mpango wa Tatu, hivyo zinabaki kuwa muhimu kwa maendeleo mapana ya kijamii na kiuchumi ya nchi. Serikali itaendelea kuwezesha na kufuatilia miradi / programu hizo ili kuhakikisha wadau hawa wanachangia kikamilifu katika maendeleo ya nchi.

FYDP III recognises the contribution of the private sector, civil society organizations and development partners in facilitation of key outcomes. The implementation of strategic intervention outlined will require effective coordination and collaboration of these complementary efforts.

1.4. Mchakato wa Maandalizi ya Mpango

Preparation of the FYDP III applied a mix of methodologies and customized institutional arrangements embedded in the current Government structure. The process involved the following stages:

(a) Tathmini ya Kina ya Utekelezaji wa Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano

Serikali kupitia Mtathmini Huru ilifanya mapitio ya kina ya utekelezaji wa Mpango wa Pili. Tathmini hiyo ilipitia malengo na shabaha zalizowekwa ili kubaini mafanikio, fursa, changamoto na kasoro zilizojitokeza katika kutekeleza Mpango wa Pili. Lengo likiwa ni kujifunza na kuboresha uandaaji na utekelezaji wa Mpango wa Tatu. Aidha, Tathmini ilipima hatua iliyofikiwa katika utekelezaji wa makubaliano ya Kikanda na Kimataifa..

(b) Mapitio ya Taarifa Mbalimbali

Maandalizi ya Mpango huu yalikusisha mapitio ya taarifa na nyaraka mbalimbali zikijumuisha sera za kitaifa na kissekta, hotuba za kisera na miongozo ya viongozi wa kitaifa na nyaraka za Tanzania katika makubaliano ya Kikanda na Kimataifa, tafti, vitabu na majarida ya Tanzania na Kimataifa ili kubaini hali ya Tanzania kiuchumi na kijamii na fursa ya ushindani. Baadhi ya nyaraka zilizotumika ni Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025, Mpango Elekezi wa Muda Mrefu 2011/12 – 2025/26, Ajenda ya 2030 ya Malengo ya Maendeleo Endelevu, Ajenda ya Addis Ababa ya Ugharamiaji wa Maendeleo, Makubaliano ya Paris kuhusu Mabadiliko ya Tabianchi, Dira ya Jumuiya ya Afrika Mashariki 2050, Dira ya Jumuiya ya Maendeleo ya Nchi za Kusini mwa Afrika 2050 na Mpango Elekezi wa Jumuiya hiyo (2030) na Ajenda ya Maendeleo ya Afrika 2063. Vile vile, Ilani za vyama mbalimbali vya siasa ikiwemo Ilani ya Chama cha Mapinduzi katika kipindi cha mwaka 2020 hadi 2025. Aidha, nyaraka nyingine ni pamoja na tafti za masuala ya idadi ya watu, ugharamiaji wa maendeleo, uchumi wa rasilimali za maji (blue economy) na uchumi wa kidigitali. Vile vile, tafti na nyaraka rasmi zilizotumika ni pamoja na: Utafti wa

Mapato na Matumizi ya Kaya Binafsi, Taftiti za uzalishaji viwandani na Utafiti wa Afya na Idadi ya Watu ambapo mapendekezo muhimu yaliyotolewa na kuzingatiwa. Mapitio ya taftiti na nyaraka hizi yameainisha mifano bora kutoka nchi mbalimbali ambayo inaweza kutumika kwa mazingira ya Tanzania katika kujenga ushindani, uendelezaji wa viwanda, biashara, uwekezaji na maendeleo ya watu.

(c) Ushirikishwaji wa Wadau

Wadau mbali mbali walishirikishwa katika ngazi zote za uandaaji wa Mpango ikiwemo:

- (i) **Ushirikishwaji wa Wadau wa Ndani:** wadau mbalimbali wa ndani ya taasisi za Serikali ambao ni pamoja na wataalamu na viongozi wa ngazi mbalimbali Serikalini walishirikishwa kuanzia hatua za awali ili kupata uelewa wa pamoja wa maandalizi na masuala muhimu ya Mpango;
- (ii) **Ushirikishwaji wa Wataalam wa Sekta:** Wizara ya Fedha na Mipango imefanya kazi kwa karibu na wataalam kutoka wizara zote za kisekta ili kuhakikisha uthabiti, uhalali, na usahihi wa taarifa na takwimu wakati wote wa uandishi wa Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano. Dhumuni pacha la kushirikisha wizara za kisekta katika kipindi chote cha maandalizi ni kuimarisha umiliki wa Mpango;
- (iii) **Ushirikishwaji Mpana wa Wadau:** Hatua hii ilihusisha wataalamu wa Wizara, Idara Zinazojitegemea, Wakala za Serikali, Mamlaka za Serikali za Mitaa, Sekta Binafsi, Asasi za Kiraia, Taasisi za Mafunzo na Utafiti, Bunge na Washirika wa Maendeleo. Lengo la ushirikishwaji wa wadau lilikuwa ni kukusanya maoni na ushauri, kujenga uelewa wa pamoja na kuboresha maudhui ya mpango

Mpango wa Tatu umeandaliwa sanjari na mikakati yake ya utekelezaji ikiwemo:

- (i) Mpango Kazi wa Utekelezaji au Mkakati wa Utekelezaji wa Mpango unaoainisha shughuli na shabaha zitakazotekelezwa;
- (ii) Mkakati wa ugharamiaji unaoainisha vyanzo vya ugharamiaji wa miradi ya maendeleo na maeneo mengine ya Mpango; na
- (iii) Mkakati wa Ufuatiliaji na Tathmini ya Utekelezaji wa Mpango.

Aidha, Mkakati wa Mawasiliano wa Wizara ya Fedha na Mipango utahuishwa ili kuwa nyenzo ya kuhakikisha kuwa wadau wote wanahabarishwa kuhusu Mpango wa Tatu.

Uandishi wa Mpango: Hatua hii ilihusisha vikao kadhaa vya uandishi na majadiliano vilivyoshirikisha wataalamu mbalimbali ili kukamilisha Mpango. Wadau hawa walichaguliwa kutoka katika Wizara, Idara Zinazojitegemea na Wakala za Serikali pamoja na taasisi za mafunzo na taftiti.

Uidhinishaji wa Mpango: Hatua hii ilihusisha Sekretariati ya Baraza la Mawaziri, Kikao Kazi cha Makatibu Wakuu, Baraza la Mawaziri na Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti na Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

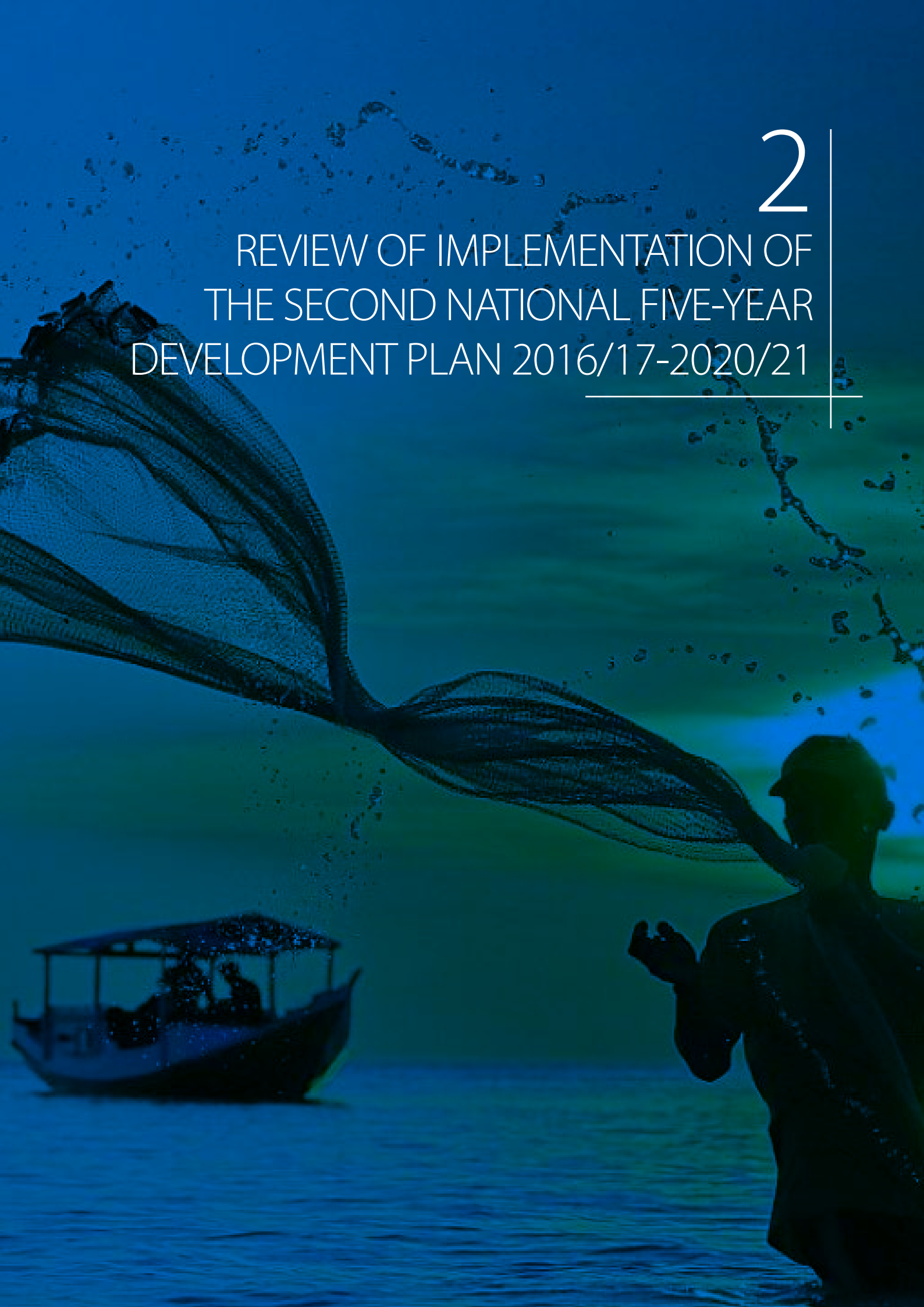
Usambazaji wa Mpango: Mpango wa Tatu utasambazwa kwa wadau wa ndani na nje kupitia nakala za vitabu vya Mpango, mifumo ya kidigitali na majukwaa mbalimbali ikiwemo mahojiano na semina.

1.5. Mpangilio wa Kitabu cha Mpango

Kitabu cha Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa kimepangwa katika sura nane (8). Sura ya Kwanza ni Utangulizi, Sura ya Pili inahusu Mapitio ya Utekelezaji wa Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Taifa. Sura ya Tatu imejikita katika masuala ya Maendeleo ya Sekta Binafsi. Sura ya Nne inatoa dhana ya Mpango ya Kujenga Uchumi Shindani na Viwanda kwa Maendeleo ya Watu pamoja na kutoa ufafanuzi wa umuhimu na uhusiano wa maeneo matano muhimu ya Mpango. Sura ya Tano inaainisha hatua mahususi za kuchukuliwa katika Maeneo ya Kipaumbele ili kufikia malengo ya Mpango. Sura ya Sita inahusu Ugharamiaji wa Utekelezaji wa Mpango. Sura ya Saba inaainisha Mpangilio wa Utekelezaji wa Mpango na Sura ya Nane inaainisha Ufuatiliaji na Tathmini ya utekelezaji wa Mpango.

2

REVIEW OF IMPLEMENTATION OF THE SECOND NATIONAL FIVE-YEAR DEVELOPMENT PLAN 2016/17-2020/21

2 SURA YA PILI

MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA MPANGO WA PILI WA MAENDELEO WA TAIFA WA MIAKA MITANO 2016/17 – 2020/21

2.1. Maelezo ya Jumla

Sura hii inaelezea kwa muhtasari matokeo ya tathmini ya utekelezaji wa Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2016/17 - 2020/21. Inaonesha matokeo ya utekelezaji wa Mpango wa Pili ikilinganishwa na malengo, shabaha, viashiria na vigezo vya utendaji na kuainisha mafanikio, changamoto na masuala muhimu ya kuzingatiwa katika Mpango wa Tatu. Uchambuzi wa mapitio ni kama ifuatavyo:

Sehemu ya 2.2 inatoa muhtasari wa mwenendo wa uchumi jumla ikijumuisha ukuaji wa uchumi, mfumuko wa bei, ustahimilivu wa urari wa sekta ya nje, utekelezaji wa Bajeti ya Serikali na uchambuzi wa deni la nje. Sehemu ya 2.3 inaelezea utendaji kissekta ikijumuisha sekta za kilimo, mifugo, ujenzi, nishati, uchimbaji wa madini na mawe, biashara, utalii na maendeleo ya viwanda hususan uzalishaji viwandani. Sehemu ya 2.4 inachambua maendeleo ya rasilimali watu na huduma za jamii hususan elimu, afya, maji safi na salama pamoja na usafi wa mazingira. Aidha, sehemu ya 2.5 inaelezea mwenendo wa umaskini na tofauti ya kipato, jinsia na uwezeshaji wa kiuchumi.

Sehemu ya 2.6 inahusu uwezeshaji katika nyanja mbili za uwekezaji na mazingira ya biashara ambazo ni: mazingira wezeshi kwa kuboresha miundombinu ya barabara, reli, usafiri majini na TEHAMA; na mazingira ya biashara yakijikita katika uwezeshaji wa sekta binafsi, ubia kati ya sekta ya umma na sekta binafsi na utawala na uwajibikaji. Sehemu ya 2.7 inachambua ugharamiaji wa Mpango wa Pili na sehemu ya 2.8 inahusu ufuatiliaji na tathmini ya Mpango wa Pili. Sehemu 2.9 inatoa maelezo kuhusu uwezo, udhaifu, fursa na vihatarishi vilivyoibuliwa kutokana na uchambuzi wa utekelezaji wa Mpango wa Pili vimeoneshwa katika jedwali namba 8., Sehemu 2.10 inatoa maelezo kwa kifupi kuhusu utekelezaji wa miradi ya kielelezo, ikifuatiwa na muhtasari wa utekelezaji wa Mpango wa Pili, vikwazo na mwelekeo wa baadaye katika sehemu ya 2.11.

2.2. Mwenendo wa Uchumi Jumla

Ukuaji wa Pato la Taifa: Uchumi wa Tanzania umeendelea kuwa imara na tulivu. Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, Pato la Taifa liliendelea kukua kwa wastani wa asilimia 6.9 kwa mwaka. Kutokana na ukuaji huo, Tanzania ilifanikiwa kuingia katika kundi la nchi za uchumi wa kati wa chini mwezi Julai, 2020. Kwa mujibu wa taarifa ya Benki ya Dunia, wastani wa Pato la kila Mtu (Gross National Income per capita) liliongezeka kutoka shilingi 2,225,099 sawa na dola za Marekani 1,022 mwaka 2016 hadi shilingi 2,577,967 sawa na dola za Marekani 1,080 mwaka 2019, ambalo ni zaidi ya kigezo cha dola za Marekani 1,036 cha kuingia katika kundi hilo.

Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, ukuaji wa uchumi ulichangiwa zaidi na kuongezeka kwa uwekezaji hususan katika ujenzi wa barabara, reli na viwanja vya ndege; kutengamaa kwa upatikanaji wa nishati ya umeme; kuimarika kwa huduma za usafirishaji; kuongezeka kwa uzalishaji wa madini hususan dhahabu na makaa ya mawe; na kuongezeka kwa uzalishaji wa mazao ya kilimo. Hii ilitokana na utekelezaji wa miradi mikubwa ya miundombinu hususan katika sekta za usafirishaji na nishati; kuboresha usimamizi wa shughuli za uchimbaji madini zilizolenga kuongeza ufanisi wa utendaji na kuzuia magendo na udanganyifu wa bei za madini; kuongeza ufanisi katika ukusanyaji wa mapato na kusimamia matumizi; pamoja na hali nzuri ya hewa kwa ajili ya shughuli za kilimo.

Katika kipindi cha mwaka 2016 na 2019, sekta zilizokuwa na ukuaji mkubwa ni pamoja na ujenzi (asilimia 14.4), uzalishaji viwandani (asilimia 8.3), usafirishaji na uhifadhi wa mizigo (asilimia 8.2), shughuli za uchimbaji madini na mawe (asilimia 8.0); na habari na mawasiliano (asilimia 6.2). Ukuaji wa sekta hizo ulisababisha kupungua kwa mchango wa kilimo katika Pato la Taifa kutoka asilimia 29.0 mwaka 2015 hadi asilimia 26.6 mwaka 2019. Kushuka kwa mchango wa sekta ya kilimo katika Pato la Taifa na ongezeko la mchango wa sekta mpya kunadhihirisha uwepo wa mageuzi ya muundo wa uchumi wa Tanzania uliochangiwa na sera ya kuwa na uchumi wa viwanda, maboresho ya miundombinu na sera za madini pamoja na kuongezeka kwa matumizi ya TEHAMA.

Mfumuko wa Bei: Kasi ya mfumuko wa bei ilibakia kuwa katika tarakimu moja, ambapo kiwango cha wastani cha mfumuko wa bei kwa mwaka kilikuwa asilimia 4.4 kwa kipindi cha miaka minne ya utekelezaji wa Mpango wa Pili. Kiwango hiki ni ndani ya lengo la kuwa na mfumuko wa bei usiozidi asilimia 5 kwa mwaka katika kipindi cha Mpango wa Pili. Mfumuko wa bei wa jumla (headline inflation) ulipungua kutoka wastani wa asilimia 5.2 mwaka 2016 hadi wastani wa asilimia 3.3 mwaka 2020. Kwa ujumla hali hii ilichangiwa na ongezeko la upatikanaji wa chakula katika soko la ndani na nchi jirani, kuimarika kwa bei ya mafuta duniani, na sera madhubuti za bajeti na fedha.

Akiba ya Fedha za Kigeni na Kiwango cha Ubadilishaji wa Fedha za Nje: Katika kipindi cha miaka minne ya utekelezaji wa Mpango wa Pili, kiwango cha akiba ya fedha za kigeni kilitosheleza mahitaji muhimu kama vile uagizaji wa bidhaa nje, kulipa madeni na mahitaji mengine ya fedha za kigeni. Mathalani, kufikia Desemba 2020, akiba ya fedha za kigeni ilikuwa Dola za Marekani milioni 4,767.7 kiasi kinachotosheleza uagizaji wa bidhaa na huduma kutoka nje kwa kipindi cha miezi 5.6. Kiwango hiki ni zaidi ya kiwango cha lazima kinachohitajika cha miezi 4 na lengo la Jumuiya ya Afrika Mashariki la miezi 4.5. Hali hii nzuri ya akiba ya fedha za kigeni ilichangiwa na ongezeko la thamani ya mauzo ya bidhaa na huduma zilizouzwa nje. Akiba ya fedha za kigeni yakutosha imesaidia nchi kukabiliana na mitikisiko ya kiuchumi kutoka nje, kuongeza imani ya wawekezaji na wakopesaji pamoja na kuiwezesha Benki Kuu ya Tanzania kudhibiti soko la ndani la fedha za kigeni ili kuweka utulivu katika viwango vya ubadilishaji fedha.

Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, thamani ya Shilingi ya Tanzania dhidi ya fedha za kigeni imeendelea kuwa tulivu. Kwa mujibu wa Taarifa ya Benki Kuu ya Tanzania ya mwaka 2019/20, kiwango cha

ubadilishaji wa Shilingi ya Tanzania dhidi ya Dola moja ya Marekani kilikuwa shilingi 2,230.1 mwishoni mwa mwaka 2016/17 na shilingi 2,295.5 mwishoni mwa mwaka 2019/20. Hali ya utulivu wa thamani ya shilingi ya Tanzania inatokana na usimamizi mzuri wa sera na sheria za fedha na usimamizi madhubuti wa Benki Kuu katika kuleta uwazi wa biashara katika soko la fedha za kigeni. Sababu nyingine zilichangia kuwepo kwa utulivu wa kiwango cha ubadilishaji fedha ni kupungua kwa nakisi ya mauzo nje na mfumuko mdogo wa bei kwa washirika wakubwa wa kibiashara na Tanzania.

Utekelezaji wa Bajeti: Mapato ya ndani yamekuwa yakiongezeka kila mwaka katika kipindi chote cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, licha ya kuwa chini ya lengo la mwaka lililowekwa. Aidha, uwiano wa mapato ya ndani kwa Pato la Taifa uliongezeka kutoka asilimia 13.4 mwaka 2015/16 hadi asilimia 14.7 mwaka 2019/20. Ongezeko hili la mapato lilitokana na utekelezaji wa sera mbalimbali za ukusanyaji wa mapato zilizolenga kupanua wigo wa kodi, kuimarisha usimamizi wa vyanzo vya mapato vilivyopo hususan kuongeza matumizi ya mifumo ya kielektroniki ya kukusanya mapato na hatua nyingine za kiutawala. Jedwali Na. 1 linatoa muhtasari wa maboresho ya sera ya kodi katika kipindi cha Mpango wa Pili.

Jedwali 1: Maboresho ya Sera ya Kodi katika Utekelezaji wa Mpango wa Pili

Maboresho ya Kodi	Malengo
Mwaka 2015/16	
Maboresho ya Kodi ya Mapato - Kupunguza kodi ya mapato kwenye mshahara (PAYE) kutoka asilimia 12 hadi asilimia 11 na viwango vya kodi za biashara (presumptive tax regimes) kwa asilimia 25.	<ul style="list-style-type: none"> Kupunguza mzigo wa kodi kwa watu wenye kipato cha chini; na Kuhamasisha ulipaji wa kodi kwa hiari na kupunguza gharama wa biashara.
Mwaka 2016/17	
Maboresho ya Kodi ya mapato - Kupunguza kodi ya mapato kwenye mshahara (PAYE) kutoka asilimia 11 hadi asilimia 9	<ul style="list-style-type: none"> Kupunguza mzigo wa kodi kwa watumishi na wafanyakazi.
Ushuru wa Bidhaa - Kuweka ushuru wa bidhaa katika huduma za kifedha kupitia simu za mikononi ikijumuisha gharama za utoaji fedha	Kudhibiti ukwepaji wa kodi na kuongeza mapato ya Serikali.
Maboresho ya Kodi ya Ongezeko la Thamani - VAT kuanzisha VAT katika ada za huduma za kifedha; kufuta misamaha katika huduma za kitalii na huduma kwa wanajeshi na badala yake kutoa ruzuku kama njia mbadala ya kuwapa mahitaji yao.	<ul style="list-style-type: none"> Kuondoa mkanganyiko na kupunguza misamaha ya kodi; Kupanua wigo wa kodi na kuongeza mapato ya Serikali; na Kuweka usawa kwa wanajeshi wote na kuepuka mwanya wa kupoteza mapato ya Serikali.
Maboresho ya Ushuru wa Forodha - kuongeza kiwango cha ushuru wa uagizaji saruji kutoka nje kutoka asilimia 25 hadi 35; kuongeza ushuru wa uagizaji samani kutoka asilimia 15 hadi 20; na kufuta misamaha kwa majeshi na badala yake kulipa posho kama njia mbadala ya kuwapatia bidhaa.	Kulinda na kukuza uzalishaji wa saruji na samani ndani ya nchi, kukuza ajira, kuleta usawa kwa wanajeshi wote na kuziba mwanya wa kupoteza mapato ya Serikali.

Maboresho ya Kodi	Malengo
Mwaka 2017/18	
<p>Maboresho ya Ushuru wa Forodha - Kuunganisha ada ya mwaka ya magari na kodi ya mafuta kwa kuongeza viwango vya Ushuru wa Bidhaa kwa petroli na diseli kwa Sh. 40 kwa lita, kutoka Sh 339 hadi Sh. 379 kwa lita.</p>	<p>Kurahisisha makusanyo, kupunguza gharama za kukusanya kodi, na hivyo kupunguza adha kwa walipa kodi na kuongeza uhiari wa kulipa; kufidia mapato yaliyofutwa ya ada za mwaka kwa magari.</p>
<p>Maboresho ya Kodi ya Mapato – asilimia 5 ya kodi ya zuio (Withholding Tax) kwa wachimbaji wadogo wa madini na kuongeza kiwango cha kufuzu kupata uchakavu wa magari yasiyo ya kibiashara na kukusanya mapato yote ya kodi za michezo ya kubahatisha.</p>	<p>Kuongeza mapato, kuleta usawa na kuimarisha makusanyo ya Serikali katika michezo ya kubahatisha.</p>
Mwaka 2018/19	
<p>Maboresho ya Kodi ya mapato – kupunguza kiwango cha kodi ya kampuni kutoka asilimia 30 hadi 20 kwa kampuni mpya ya viwanda vya dawa na wazalishaji wa bidhaa za ngozi kwa kipindi cha miaka mitano (5).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kutoa motisha kwa uwekezaji katika uzalishaji wa dawa na bidhaa za ngozi ili kukuza ajira na kuongeza mapato ya Serikali; na • Kuokoa fedha za kigeni zinazotumika kuagiza bidhaa hizi.
<p>Maboresho ya Ushuru wa Forodha - kuongeza kiwango cha kodi kwa sukari ya nje kutoka asilimia 25 hadi 35.</p>	<p>Kulinda viwanda vya ndani.</p>
<p>Maboresho ya Kodi za michezo ya Kubahatisha – kuongeza kiwango cha kodi kutoka asilimia 15 hadi asilimia 18 kwa mapato yote ya shughuli za kasino, na mashine za michezo ya kubahatisha kutoka shilingi 32,000 hadi shilingi 100,000 kwa mashine kwa mwezi.</p> <p>Kuongeza kiwango cha kodi kwa michezo ya kubashiri matokeo ya michezo (sport betting) kutoka asilimia 6 hadi 10 kwa mapato ghafi.</p> <p>Kuongeza kiwango cha kodi kwa ushindi (Gaming Tax on Winnings) kutoka asilimia 18 hadi 20 kwa bahati nasibu za ujumbe mfupi wa simu, kubashiri matokeo ya ushindi wa michezo, mashine za kuchezea (Slot), Bahati Nasibu ya Taifa, mashine za Forty (Forty machines site) na kasino za mtandaoni (online casino (Internet /online casino).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kuongeza mapato ya kodi ya michezo ya kasino; • Kuongeza mapato ya Serikali kutokana na makusanyo ya kodi ya michezo ya kubahatisha; na • Kuongeza mapato ya Serikali.

Maboresho ya Kodi	Malengo
Mwaka 2019/20	
Maboresho ya mfumo wa kodi (presumptive tax regimes) ’ kwa walipa kodi wenye mauzo ya mwaka kuanzia shilingi 4,000,000.00 hadi 100,000,000 ambao hawalazimiki kuwasilisha mahesabu yao ya fedha kwa mamlaka ya mapato kwa makadirio ya kodi. Pendekezo la kuanzisha kodi ya mauzo kwa wafanyabiashara wa PIT.	Kupunguza adha ya kukadiria kodi kwa wafanya-biashara wadogo pamoja na kiwianisha viwango vya kodi na mauzo ya chini, yanayohitajika ili biashara zilazimike kutumia mashine za kielektroniki.
Pamoja na hatua hizo, Serikali ilichukua hatua mbalimbali ikiwa ni pamoja na misamaha (Tax amnesty) na kuanzisha vitambulisho vya wamachinga, ETS,	Kuwapa wadaiwa waliolimbikiza kodi na adhabu unafuu, kuongeza mapato ya Serikali, na kuwatambua wafanyabiashara wadogo kwa lengo la kuwarasimisha.

Kwa upande wa matumizi, lengo lililoainishwa kwenye Mpango wa Pili ni kuongeza bajeti ya maendeleo kufikia asilimia 30 hadi 40 ya bajeti yote. Matumizi ya maendeleo yaliongezeka kutoka asilimia 22.5 ya bajeti ya mwaka 2015/16 hadi asilimia 31.4 ya bajeti ya mwaka 2019/20. Utegemezi wa bajeti uliendelea kuwa katika kiwango cha tarakimu moja katika kipindi cha miaka 5 iliyopita, ambapo uwiano kati ya mikopo ya masharti nafuu na misaada ulifikia wastani wa asilimia 9.3 ya Bajeti yote ya mwaka 2019/20. Uwiano wa matumizi ya maendeleo kwa Pato la Taifa uliongezeka kutoka asilimia 4.3 mwaka 2015/16 hadi asilimia 6.3 mwaka 2019/20. Matumizi ya maendeleo yalielekezwa katika ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya jamii na utawala bora ikiwemo afya na elimu, majengo ya Serikali Dodoma na majengo ya Mahakama. Aidha, kiasi kikubwa cha fedha za maendeleo kilielekezwa kwenye miradi ya sekta ya usafirishaji kama vile ujenzi wa reli kwa kiwango cha kimataifa (SGR), ukarabati wa reli ya kati na kufufua reli ya Tanga – Arusha, ujenzi wa barabara na madaraja makubwa, kufufua Shirika la Ndege Tanzania, kununua meli na vivuko, ujenzi na ukarabati wa bandari, miradi ya umeme ya Kinyerezi I na II, ujenzi wa mradi wa kufua umeme wa Julius Nyerere (JNHPP), usambazaji wa umeme vijijini, uboreshaji na ukarabati wa viwanja vya ndege katika mikoa mbalimbali nchini pamoja na ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji.

Nakisi ya Bajeti ilipungua kutoka asilimia 3.4 mwaka 2015/16 hadi kufikia asilimia 1.4 mwaka 2019/20; na imebakia chini ya asilimia 3, ambalo ni lengo lililowekwa kama kigezo cha mtangamano kwa Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC) na Jumuiya ya Maendeleo ya Nchi za Kusini mwa Afrika (SADC). Nakisi hii ya bajeti iligharamiwa kupitia mikopo ya ndani na nje.

Mwenendo wa Sekta ya Fedha: Benki Kuu ya Tanzania iliendelea kusimamia sera za fedha ili kuongeza mikopo kwa sekta binafsi. Mwaka 2017, Benki Kuu ya Tanzania ilipunguza riba kutoka asilimia 12.0 hadi asilimia 9.0 na kuendelea kupunguza hadi asilimia 5 mwezi Mei, 2020. Vile vile, Benki Kuu iliendelea kuongeza ukwasi katika uchumi kupitia hatua mbalimbali za kisera ili kukidhi matakwa ya soko. Hatua hizi ziliimarisha ukwasi katika masoko ya fedha. Kwa upande wa hati fungani za Serikali, viwango vya riba vilipungua kutoka wastani wa asilimia 17.49 mwezi Desemba 2015 hadi wastani wa asilimia 11.06 mwezi Desemba 2020. Riba za jumla za amana zilipungua kutoka asilimia 9.3 mwezi Desemba 2015 hadi asilimia 7.09 mwezi Desemba 2020.

Katika kipindi cha miaka mitano iliyopita sekta ya benki ilibakia kuwa imara ikiwa na viwango vya ukwasi vya juu ya kiwango kinachohitajika na mamlaka za usimamizi. Kufikia tarehe 31 Desemba 2019, kampuni mbili za

kuwezesha upatikanaji wa taarifa za wakopaji 'Credit info Tanzania Limited' na 'Dun & Bradstreet Credit Bureau Tanzania Limited' zilikuwa zimeanzishwa. Katika kipindi hiki, taasisi 55 za kibenki kati ya 56 sawa na asilimia 98 ya taasisi za kibenki zilikuwa zikiwasilisha taarifa katika Kanzidata ya Wakopaji. Vile vile, idadi ya mawakala wa benki iliongezeka kutoka 3,299 Desemba 2015, hadi 28,358 Desemba 2019. Ongezeko la mawakala wa benki linaashiria kuongezeka kwa idadi na thamani ya miamala. Kiasi cha fedha zilizowekezwa kwa mawakala kilikuwa shilingi bilioni 5,464.9 mwaka 2019 ikilinganishwa na shilingi bilioni 28.37 mwaka 2013. Mwaka 2019 kiasi cha shilingi bilioni 1,833.1 kilitolewa kwa mawakala ikilinganishwa na shilingi bilioni 4.14 mwaka 2013. Jumla ya mitaji ya kampuni 28 ziliorodheshwa katika Soko la Hisa Dar es Salaam (DSE) iliongezeka kufikia shilingi bilioni 19,676.92 mwaka 2018, ikilinganishwa na jumla ya shilingi bilioni 16,464.3 zilizorekodiwa Desemba 2013. Idadi ya makampuni yaliyorodheshwa katika Soko la Hisa Dar es Salaam iliongezeka kufikia makampuni 28 mwaka 2018 ikilinganishwa na makampuni 18 mwaka 2013 sawa na ongezeko la asilimia 55.6.

Uhimilivu wa Deni la Taifa: Deni la Taifa liliendelea kuwa himilivu katika kipindi chote cha utekelezaji wa Mpango wa Pili. Viashiria vyote vya uhimilivu wa deni vimekuwa chini ya viwango vya ukomo vilivyokubalika kimataifa ikimaanisha kuwa Deni la Tanzania ni himilivu katika kipindi cha muda mfupi, wa kati na mrefu kwa viashiria vyote muhimu. Uwiano wa Deni la Taifa kwa Pato la Taifa lilikuwa asilimia 39.0 mwaka 2019/20. Tathmini ya uhimilivu wa deni iliyofanyika Novemba, 2020 imeonesha thamani ya sasa ya deni la Serikali kwa Pato la Taifa ni asilimia 27.9 ikilinganishwa na ukomo wa asilimia 70; thamani ya sasa ya deni la nje kwa Pato la Taifa ni asilimia 17.3 ikilinganishwa na ukomo wa asilimia 55; na thamani ya sasa ya deni la nje kwa mauzo ya nje ni asilimia 113.2 ikilinganishwa na ukomo wa asilimia 240. Aidha, ulipaji wa deni la nje kwa mauzo ya bidhaa nje ni asilimia 13.7 ikilinganishwa na ukomo wa asilimia 23. Matokeo haya ya muda mrefu yanawiana na matarajio ya kiwango kikubwa cha ukuaji wa uchumi na kupungua kwa madeni mapya baada ya kukamilisha utekelezaji wa miradi mikubwa ya kimkakati iliyopo katika Mpango wa Pili. Aidha, taarifa ya uchumi wa dunia (World Economic Outlook Report – WEO) ya mwezi Oktoba 2020 inayotolewa na Shirika la Fedha Duniani (IMF) ilionesha kuwa Tanzania ina uwezo mkubwa wa kuhimili Deni la Taifa kutokana na kigezo cha ubora wa sera na uimara wa kitaasisi katika utekelezaji wa sera (Country Policy and Institutional Assessment = 3.07).

Jedwali 2: Viashiria vya Uhimilivu wa Deni la Nje

Tathmini ya Uhimilivu wa Deni la Nje	Kizingiti	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24	2024/25	2025/26	2030/31
Uwiano wa thamani ya Sasa ya Deni kwa mauzo ya bidhaa nje	55	16.3	17.3	17.5	17.9	17.9	17.2	16.7	14.0
Uwiano wa Ugharamiaji Deni kwa mauzo ya bidhaa nje	240	103.9	113.2	109.7	103.5	94.3	87.9	81.2	68.0
Debt service-to-exports ratio	21	11.9	14.0	13.4	10.6	10.3	10.7	11.1	11.1

Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango.

¹ Not in order of shares

Tathmini ya Uvumilivu wa Deni, imeonesha kuwa kwa ujumla athari zinatokana na kutolipwa kwa mikopo kwa wakati kwa Tanzania zipo chini, hii imetokana na mapitio ya mwaka wa kizio wa Pato la Taifa na mabadiliko ya nchi kuwa mtekelezaji wa sera madhubuti kutoka kwa mtekelezaji wa sera ya kati, ambayo imechangia uwezo wa nchi katika kulipa mikopo. Aidha, viashiria vyote vya ukomo wa deni vimeendelea kubaki chini ya viwango vinavyokubalika vya upimaji wa ulipaji wa deni.

Uwekezaji wa Moja kwa Moja kutoka Nje (FDIs): katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, Tanzania iliendelea kuvutia wawekezaji wa nje. Mitaji ya Uwekezaji wa Moja kwa Moja kutoka Nje imekuwa ikiongezeka mwaka hadi mwaka kama inavyoonekana kwenye Jedwali Na. 3. Sekta zilizovutia zaidi Uwekezaji wa Moja kwa Moja kutoka Nje ni pamoja na shughuli za uchimbaji wa madini na mawe, fedha na bima, chakula na malazi, viwanda na kilimo. Nchi zilizowezeza zaidi zilikuwa Uingereza, Afrika ya kusini, Kenya, Ujerumani, Uholanzi, China, India, Mauritius, Oman, Umoja wa Falme za Kiarabu, Canada na Marekani.

Uwekezaji wa Moja kwa Moja kutoka nje - FDI umewezesha kuleta mitaji mipya nchini pamoja na uwezo wa kitaalamu, usimamizi na ushirikiano. Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, Serikali ilifanya maboresho mbalimbali ya kisera, kisheria na kiutendaji kwa lengo la kupunguza urasimu wa kuhudumia wawekezaji hususan katika utoaji wa vibali vya kazi, majengo, leseni na kuridhia miradi. Aidha, Serikali ilianzisha Kituo cha pamoja (One Stop Centre-OSC) cha kushughulikia masuala ya wawekezaji katika Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC) ili huduma zote muhimu ziweze kupatikana sehemu moja, kuokoa muda wa wawekezaji na kupunguza gharama ya kufuatilia vibali kutoka ofisi moja hadi nyingine.

Jedwali 3: Uwekezaji wa Moja kwa Moja kutoka Nje

Mwaka	2016	2017	2018	2019
Uwekezaji wa Moja kwa Moja kutoka Nje (FDI) (Dola milioni)	755.4	937.7	971.6	990.6

Chanzo: Benki Kuu ya Tanzania

2.3. Utekelezaji wa Kisekta

Sekta ya Kilimo: Malengo makuu yalikuwa: kufikia kiwango cha ukuaji halisi wa asilimia 7.6; kuchangia asilimia 29.4 ya Pato la Taifa; kuchangia asilimia 24.9 ya mauzo yote nje; na kutoa ajira ya asilimia 56.5 ya ajira zote. Katika kipindi cha miaka minne ya utekelezaji wa Mpango wa Pili, Sekta ya kilimo ilikua kwa wastani wa asilimia 5.1 kwa mwaka na kuchangia kwa wastani wa asilimia 27.7 katika Pato la Taifa, asilimia 24.1 ya mapato yatokanayo na mauzo nje na asilimia 65 ya ajira zote. Uzalishaji wa mazao ya biashara uliongezeka kufikia tani 1,156,389 mwaka 2018/19 kutoka tani 796,502 mwaka 2015/16. Uzalishaji wa mazao ya chakula uliendelea kushamiri hivyo kuiwezesha nchi kujitosheleza kwa chakula kwa asilimia 118. Mauzo nje ya maua na mbogamboga yaliongezeka kufikia dola za Marekani milioni 779 mwaka 2018/19 kutoka dola milioni 412 mwaka 2015. Eneo la umwagiliaji liliongezeka kufikia hekta 694,715 mwaka 2019 kutoka hekta 461,376 mwaka 2015. Uwezo wa kuhifadhi mazao ya chakula uliongezeka kufikia tani 621,000 mwaka 2020 kutoka tani 371,000 mwaka 2015.

Tathmini ilibaini changamoto kwenye kilimo inatokana na tija ndogo ambayo inasababishwa na matumizi ya teknolojia duni za uzalishaji. Kwa mujibu wa matokeo ya awali ya sensa ya kilimo ya mwaka 2019/20, ni

asilimia takribani 20 tu ya hekta milioni 13.5 zilizolimwa walitumia mbegu bora; na hekta milioni 2.8 au asilimia 20 tu, walitumia mbolea ya viwandani. Hadi Desemba 2020, Serikali imeendelea na ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika skimu za Kigugu – Mvomero yenye hekta 200 ambapo utekelezaji umefikia asilimia 98, Mvumi – Kilosa yenye hekta 249 (asilimia 100), Msolwa Ujamaa – Morogoro yenye hekta 675 (asilimia 98), Njage – Kilombero yenye hekta 325 (asilimia 100), Shamba la Mbegu Kilangali – Kilosa yenye hekta 400 (asilimia 80); kuongezeka kwa uzalishaji wa mbegu bora kutoka tani 36,614 mwaka 2015 hadi tani 71,000 mwaka 2020; kukamilika kwa ujenzi wa maabara ya mbegu katika Makao Makuu ya Wakala wa Mbegu za Kilimo – Morogoro; kuzalishwa kwa kilo 14,700 za mbegu za mpunga za daraja la awali (pre-basic) aina ya TXD 306, TXD 88, Komboka, Tai, Supa na NERICA 1; kuongezeka kwa upatikanaji wa mbolea kutoka tani 302,450 mwaka 2015 hadi tani 727,719 mwaka 2020; kukamilika kwa ujenzi wa maghala matano (5) ya kuhifadhi mpunga kupitia mradi wa kuongeza uzalishaji wa mpunga – Expanded Rice Production Project; kusambazwa kwa tani 40,592.6 za salfa na lita 1,314,465 za viuatilifu maji kwa wakulima wa korosho; kuendeshwa kwa minada nane (8) ya kahawa katika mikoa ya Kilimanjaro (2), Songwe (4) na Ruvuma (2); na kukaguliwa kwa viwanda 24 na maghala 30 na kutolewa leseni za kuendesha biashara ya kahawa.

Mifugo: Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, idadi ya ngo'mbe na mbuzi ilifikia milioni 33, kuku milioni 83.28 (kuku wa kienyeji milioni 38.77 na kuku wa kisasa milioni 44.51), nguruwe milioni 2.14 na punda 657,389. Maboresho makubwa yamefanyika katika kuziimarisha ranchi zinazomilikiwa na watu binafsi na hivyo kuongeza ufanisi katika uzalishaji wa nyama na mazao mengine ya mifugo. Aidha uzalishaji wa chanjo za mifugo uliongezeka kutoka dozi 26,367,200 mwaka 2015/16 mpaka dozi 58,016,325 mwaka 2019/20 sawa na ongezeko la asilimia 120. Pia matukio ya magonjwa kwa mifugo yamepungua kutoka asilimia 20 mwaka 2015/16 mpaka asilimia 11 mwaka 2019/20. Aidha, vifo vya mifugo kutokana na magonjwa vimepungua kutoka vifo 352,726 mwaka 2015/16 mpaka vifo 221,732 mwaka 2019/20 sawa na punguzo la asilimia 20. Kupungua kwa matukio ya vifo vya mifugo kutokana na magonjwa umechangiwa na ujenzi wa majosho mapya 104 na ukarabati wa majosho 52. Sekta ya mifugo ilikua kwa wastani wa asilimia 4.9 katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili. Hata hivyo, katika mwaka 2020, ukuaji wa sekta ya mifugo ulifikia asilimia 5. Aidha, mchango wa sekta ya mifugo kwenye Pato la Taifa umekuwa ukibadilika mara kwa mara. Pamoja na mabadiliko hayo, mchango wa sekta hii kwa mwaka 2020 ni asilimia 7.2.

Sekta ya Ujenzi: Mchango wa sekta ya ujenzi kwa Pato la Taifa uliendelea kuongezeka kila mwaka. Mchango wa Sekta kwa Pato la Taifa ulikuwa asilimia 14.2 kwa mwaka 2019, ambao ni juu kwa asilimia 3.1 ikilinganishwa na kiwango cha msingi (baseline) cha asilimia 11.1 na asilimia 3.0 zaidi ya lengo la Mpango wa Pili la asilimia 11.8. Katika kipindi cha miaka minne ya utekelezaji wa Mpango wa Pili, Sekta ya ujenzi ilikua kwa wastani wa asilimia 14.3 kwa mwaka. Ukuaji huu ulitokana na kazi za ujenzi wa mtandao wa barabara, majengo na uchimbaji madini. Kwa upande wa barabara, Serikali imejenga mtandao wa barabara kwa kiwango cha lami wenye urefu wa kilomita 3,537 za barabara kati ya mwaka 2015/16 na 2019/20 (barabara kuu na za mikoa kilomita 2,209 na barabara za Halmashauri kilomita 1,328) na hivyo kufanya mtandao wa barabara uliojengwa kwa kiwango cha lami hadi mwaka 2019/20 kufikia kilomita 13,044 ambapo kilomita 10,939 ni barabara kuu na kilomita 2,105 ni barabara za mikoa. Aidha, Serikali imekarabati kilomita 300.9 za barabara kuu, na kujenga madaraja makubwa 12, viwanja vya ndege na miundombinu mingine kama vile, miundombinu ya afya, elimu na majengo ya Serikali.

Katika kipindi hicho, Sekta rasmi ya ujenzi imekua kwa kasi. Aidha, ujenzi katika sekta isiyo rasmi nao unakua hususan ujenzi wa majengo, (nyumba za kuishi ambazo zinajengwa bila mikataba ya ujenzi) katika makazi mengi ya mijini na vijijini. Kutokana na changamoto za uwezo wa kitaalamu na kimenejimenti, teknolojia duni na mitaji midogo zinazowakabili makandarasi wa ndani, Serikali imechukua hatua za makusudi za kuhamasisha kampuni za ndani kushiriki katika sekta ya ujenzi ili kukuza utaalumu na kuweza kushindana na kampuni za nje.

Uwepo wa kampuni kubwa za kimataifa kwenye sekta ya ujenzi kunatoa fursa ya uhawilishaji wa teknolojia kuwezesha kampuni za ndani kukua na kupata fursa ya kunufaika na uhawilishaji wa teknolojia. Wakati huo huo, Serikali imeendelea kuchukua hatua madhubuti kudhiti vitendo vya rushwa katika sekta hii ili kuleta mazingira ya uwazi ambapo kampuni binafsi za ndani zitakuwa na uwezo wa kukua.

Sekta ya Nishati: Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, uzalishaji wa nishati ya umeme umeongezeka na kufikia MW 1,602.3 mwaka 2019/20 kutoka MW 1,308 mwaka 2015/16; kiwango cha upotevu wa umeme kimepungua kutoka asilimia 19.0 mwaka 2015/16 hadi asilimia 16.4 mwaka 2019/20; na jumla ya vijiji 10,018 kati ya vijiji 12,317 vimeunganishwa umeme hadi Desemba 2020, sawa na asilimia 81.3, idadi ya wateja waliunganishwa katika gridi ya taifa ilifikia 2,766,745 mwaka 2020 kutoka 1,473,217 mwaka 2016. Kwa ujumla kiwango cha upatikanaji wa umeme kiliongezeka kutoka asilimia 67.8 hadi asilimia 78.4 katika kipindi hicho. Takriban asilimia 99.6 ya wakazi wa maeneo ya mijini wanaweza kupata umeme na upatikanaji wa umeme katika maeneo ya vijijini umeongezeka kutoka asilimia 49.3 mwaka 2016/17 hadi asilimia 69.6 mwaka 2019/20. Moja ya sababu za ongezeko la upatikanaji wa umeme vijijini na idadi ya kaya zilizounganishwa katika mtandao wa umeme ni utekelezaji madhubuti wa programu ya Wakala wa Umeme Vijijini (REA).

Kwa mujibu wa utafiti kuhusu upatikanaji na hali ya nishati uliofanyika Tanzania Bara mwaka 2019/20, chanzo kikuu cha nishati ya kupikia ni kuni (asilimia 63.5), kikifuatiwa na mkaa (asilimia 26.2), gesi (asilimia 5.1), umeme (asilimia 3), na vyanzo vingine (asilimia 2.2). Vile vile, utafiti unaonesha kwamba kuna ongezeko la matumizi ya nishati ya kisasa kwa taa ambapo mwaka 2020, takriban asilimia 36.3 ya kaya zote ilitumia umeme kama chanzo kikuu cha nishati kwa taa, ikilinganishwa na asilimia 25.1 mwaka 2016, ikifuatiwa na umeme wa jua unaotumiwa na asilimia 30.4 ya kaya, na betri zinazochaji/tochi (asilimia 23). Matumizi ya vyanzo asilia vya nishati ya taa kama vile mafuta ya taa yamepungua kutoka asilimia 22.3 mwaka 2016/17 hadi asilimia 6.4 mwaka 2019/20. Asilimia 4 ya kaya wanatumia vyanzo vingine vya nishati kwa taa.

Sekta ya Madini: Sekta ya Madini imekua kwa wastani wa asilimia 8.0 kati ya mwaka 2016 na 2019; mchango wa Sekta ya Madini katika Pato la Taifa ulifikia asilimia 5.9 mwaka 2019/20 kutoka asilimia 4.6 mwaka 2015/16. Aidha, huduma kwa jamii zinazozunguka migodi ziliimarishwa. Vile vile, mapato ya fedha za kigeni kutokana na mauzo ya madini yaliongezeka kutoka dola za Marekani milioni 1,912 (sawa na shilingi bilioni 4,464.71) mwaka 2015/16 hadi dola za Marekani milioni 2,898.8 (sawa na shilingi bilioni 6,769.0) mwaka 2019/20; na maduhuli kutoka shilingi bilioni 196 mwaka 2015/16 hadi kufikia shilingi bilioni 528.3 mwaka 2019/20. Hali hii ya kuongezeka kwa mchango wa sekta ya madini inatokana na maamuzi ya Serikali ya kupitia mikataba ya madini na kutunga Sheria na Sera za madini.

Kati ya jitihada zilizofanyika ni pamoja na kuanzishwa kwa Kampuni mpya ya Twiga Minerals Corporation inayomilikiwa kwa ubia kati ya Tanzania (hisa asilimia 16) na Kampuni ya Barrick (hisa asilimia 84) ambapo imetoa gawio la shilingi bilioni 100; kusainiwa kwa mkataba wa ubia wa kampuni ya LZ NICKEL na Serikali ya Tanzania kwa ajili ya kuendeleza na kuchimba madini ya Nickel ambapo chini ya mkataba huo imeundwa kampuni ya ubia inayoitwa Tembo Nickel Corporation Limited (kwa umiliki wa hisa asilimia 84 kwa Kampuni ya LZ Nickel na Serikali ya Tanzania Hisa asilimia 16); kujengwa kwa masoko 39 ya madini na vituo 41 vya kuuzia madini; kukamilika kwa ujenzi wa vituo vinne (4) vya umahiri katika maeneo ya Bariadi, Musoma, Bukoba na Handeni na kuendelea na ujenzi wa vituo vya Songea, Mpanda na Chunya; kuimarishwa kwa ulinzi wa rasilimali za madini kwa kujenga ukuta wenye mzingo wa kilomita 24 wa Mirerani mkoani Manyara pamoja na kujenga One Stop Centre, kufunga vifaa vya ulinzi ikiwa ni pamoja na taa na kamera za usalama (CCTV Camera) kuzunguka ukuta na barabara ya kuzunguka ukuta wa ndani; kuimarisha taasisi zilizo chini ya Wizara kwa kuzipatia vitendea kazi; na kukamilisha ujenzi wa vituo vitatu (3) vya mfano vya uchenjuaji wa madini ya dhahabu kwa ajili ya wachimbaji wadogo katika maeneo ya Lwamgasa (Geita), Katente (Bukombe) na Itumbi (Chunya).

Kwa upande wa ajira, kati ya mwaka 2016/17 na 2019/20 sekta ya madini iliajiri watu 1,000,505 ambapo ajira 809,696 sawa na asilimia 80.9 ni za moja kwa moja. Sekta ndogo ya wachimbaji wadogo wadogo na uchimbaji mdogo wa madini iliajiri watu milioni 1.5 katika maeneo ya vijijini na hivyo kuchangia sio tu kuongeza kipato cha kaya, bali pia kuunga mkono jitihada za Serikali za kupunguza umaskini hususan katika maeneo ya vijijini.

Sekta ya Biashara: Kwa upande wa biashara kuna ongezeko la mchango wa mauzo nje kwa Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika kutoka kiwango cha kizio (baseline) cha asilimia 12 mwaka 2015 kufikia asilimia 14 mwaka 2019. Mchango wa mauzo nje kwa Jumuiya ya Afrika Mashariki ulipungua kutoka asilimia 16.0 mwaka 2015 hadi asilimia 12.3 mwaka 2019. Kwa ujumla, mwenendo wa biashara kati ya Tanzania na nchi za EAC na SADC katika kipindi cha miaka sita kuanzia mwaka 2015 hadi 2019 yamekuwa yakiongezeka mwaka hadi mwaka hivyo kuifanya Tanzania kuwa na Urari Chanya wa Biashara. Mauzo ya bidhaa za Tanzania kwenda nchi za EAC yaliongezeka kutoka dola za Marekani milioni 430.6 mwaka 2016 hadi dola za Marekani milioni 674.4 mwaka 2019. Kwa upande wa SADC, mauzo ya Tanzania yaliongezeka kutoka dola za Marekani milioni 1,112.7 mwaka 2016 hadi dola za Marekani 1,350.9 mwaka 2019. Thamani ya mauzo kwenda nchi za SADC yamechangiwa kwa kiasi kikubwa na mauzo ya madini kwa wingi ambayo yana thamani kubwa ukilinganisha na bidhaa zingine za viwandani. Bidhaa zinazoongoza kuuzwa katika nchi za SADC ni pamoja na dhahabu, sabuni, sigara, chokaa, vipodozi, chupa za kioo, unga wa ngano, saruji, mafuta ya kupakaa, magunia ya sandarusi (jute bags), vyandarua, fulana, kahawa ghafi, vyombo vya plastiki, vilainishi vya magari, pamba, madaftari, tumbaku, nywele za bandia (wigs), mabomba ya chuma, marumaru, chai ghafi na korosho. Kwa upande wa EAC, bidhaa zinazoongoza kuuzwa kwenda nchi za EAC ni pamoja na mahindi, karatasi, chai ghafi, vipodozi (mafuta ya kujipaka), mabati, magunia ya sandarusi (Jute Bags), vilainishi vya magari, vipodozi, saruji, vitunguu, ng'ombe, chupa za kioo, mashudu, unga wa ngano, marumaru, kamba za mkonge, makaa ya mawe, fulana (T-shirt), chumvi, taulo za watoto (baby diaper), vyandarua, mchele, lebo za karatasi, konyagi na vyombo vya nyumbani (plastics na aluminium). Mafanikio mengine ni pamoja na ongezeko la mauzo ya bidhaa za viwandani kutoka asilimia 6.3 mwaka 2016 kufikia asilimia 10.8 mwaka 2019 ambalo ni ongezeko la nukta asilimia 3 zaidi ya lengo la Mpango wa Pili la asimilia 7.

Licha ya mafanikio yaliyopatikana katika kipindi hiki cha mapitio, sekta ya biashara ilipata changamoto zifuatazo: Kushindwa kufikia viwango vya ubora wa kuweza kushindana kimataifa, ukosefu wa habari juu ya upatikanaji wa masoko ya upendeleo, uwepo wa viziwi visivyo vya ushuru hususan mipakani, ukosefu wa uwajibikaji/dhamira kwa baadhi ya sekta binafsi katika kutimiza mahitaji ya masoko maalumu, gharama ya kufanya biashara, ukosefu wa mnyororo baridi na vifaa vya kuhifadhi bidhaa za mbogamboga na matunda kwenye bandari na viwanja vya ndege, ukosefu wa ustadi wa biashara kielektroniki na kuanza kwa janga la UVIKO-19.

Sekta ya Utalii: Idadi ya watalii walioingia nchini iliongezeka kutoka watalii 1,137,182 mwaka 2015 hadi 1,527,230 mwaka 2019. Aidha, wastani wa idadi ya siku zinazotumiwa na watalii kukaa nchini zimeongezeka kufikia siku 13 mwaka 2019 ikilinganishwa na siku 10 mwaka 2015. Mafanikio yalipatikana pia katika kiashiria cha Mpango wa Pili cha "mapato ya utalii" ambapo mapato yatokanayo na utalii yameongezeka kutoka dola za Marekani bilioni 1.9 (sawa na shilingi bilioni 4,436.7) mwaka 2015 hadi dola za Marekani bilioni 2.6 (sawa na shilingi bilioni 6,071.3) mwaka 2019 sawa na ongezeko la asilimia 36.8. Mafanikio mengine ni ongezeko la wahudumu wa utalii wenye leseni kutoka 1,242 mnamo 2016 hadi 2,051 mnamo 2020, pia biashara za utalii wa kitamaduni ziliongezeka kutoka 66 mnamo 2016 hadi 76 mnamo 2020. Hata hivyo, kutokana na janga la UVIKO-19 mapato ya utalii yanatarajiwa kupungua kwa kiasi kikubwa hivyo kuna uwezekano wa kutofikiwa kwa lengo la Mpango wa Pili la dola za Marekani bilioni 3.6.

Sekta ya Viwanda: Mpango wa Pili uliainisha ujenzi wa viwanda sanjari na maendeleo ya watu na kuimarisha utekelezaji kama malengo makuu ya kisera na pia kama vichocheo vya mageuzi ya kiuchumi. Mwaka 2016 Serikali iliandaa Mpango Kazi wa viwanda kwa ajili ya utekelezaji wa Mpango wa Pili. Mpango huo uliweka mkazo katika matumizi ya rasilimali na malighafi za ndani na kuweka mazingira wezeshi kwa uwekezaji wa sekta binafsi katika viwanda na pia kuvutia uwekezaji kutoka nje. Jumla ya viwanda vipya 8,477 vilijengwa kati ya mwaka 2015 – 2019 ambapo viwanda vikubwa ni 201, vya kati 460, vidogo 3,406 na vidogo sana 4,410. Katika mwaka 2019/20 pekee, viwanda 303 vilianzishwa, kati ya hivyo vikubwa vilikuwa 138 ambapo viwanda 95 vilianzishwa kupitia Kituo cha Uwekezaji Tanzania. Ujenzi wa viwanda hivyo umeongeza idadi ya viwanda nchini kutoka 52,633 mwaka 2015 hadi viwanda 61,110 mwaka 2019. Kuongezeka kwa mchango wa Sekta ya Viwanda katika Pato la Taifa kutoka asilimia 7.9 mwaka 2015 hadi asilimia 8.5 mwaka 2019; kukua kwa sekta ya uzalishaji viwandani kwa wastani wa asilimia 8.3 kwa mwaka kumechangia kuongezeka kwa uzalishaji wa bidhaa za viwandani ikijumuisha saruji, marumaru, nondo na bati; kuzalishwa kwa fursa za ajira kutoka ajira 254,786 mwaka 2015 hadi ajira 482,601 mwaka 2019, sawa na ongezeko la asilimia 47.2; na kuchangia katika mapato yatokanayo na mauzo ya bidhaa nje ya nchi kutoka asilimia 13.8 mwaka 2016/17 hadi asilimia 14.2 mwaka 2019/20. Kwa ujumla, hadi Septemba 2020, Serikali ilifanikiwa kufikia asilimia 75 ya malengo iliyojiwekea mwaka 2015/16.

Katika kusukuma ajenda ya viwanda, Serikali ilitoa wito kwa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii kushiriki katika ugharamiaji wa ufufuaji wa viwanda ambavyo vilisimamisha uzalishaji muda mrefu na kuwekeza katika viwanda vipya. Kwa kuitikia wito huu, zaidi ya viwanda 35 viligharamiwa kupitia Mifuko ya Hifadhi ya Jamii na hivyo kuzalisha ajira ya watu 250,000. Viwanda vikubwa vilivyoanzishwa ni pamoja na:

- (a) Uwekezaji wa shilingi bilioni 54 katika kiwanda cha viatu Moshi kwa kushirikiana na uliokuwa Mfuko wa Pensheni ya Mashirika ya Umma (PPF);
- (b) Mradi wa ubia wa Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii (NSSF) wa ujenzi wa kiwanda cha sukari Mkulazi Morogoro chenye uwezo wa kuzalisha tani 200,000 za sukari kwa mwaka katika gereza la Mkulazi Morogoro;
- (c) Mkopo wa NSSF wa shilingi bilioni 9 kufufua kiwanda cha kusaga nafaka Mwanza; na shilingi bilioni 4.7 kwa ajili ya kupanua kiwanda cha Shirika la Maendeleo la Taifa - NDC cha Biotech Product Kibaha; na
- (d) Zaidi ya shilingi bilioni 339 zimewekezwa na Mifuko ya Hifadhi ya Jamii katika viwanda 12 na katika shughuli nyinginezo.

2.4. Maendeleo ya Rasilimali Watu na Huduma za Jamii

2.4.1. Elimu

Utekelezaji wa Mpango wa Pili kwenye sekta ya elimu ulihusisha, ujenzi wa miundombinu muhimu katika shule 3,904 (Msingi 3,021 na Sekondari 883), mabweni 547, nyumba za walimu 101, majengo ya utawala 25 na maktaba 43; kukamilika kwa ujenzi wa maboma 2,815 katika shule za msingi 2,133; kukarabatiwa shule kongwe 84 kati ya 89; kuboreshwa kwa miundombinu ya vyuo 54 vya Maendeleo ya Wananchi (Folk Development Colleges - FDC). Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili Serikali imeweza kuongeza idadi ya madarasa kutoka 115,665 mwaka 2015 hadi 136,292 mwaka 2020; madawati kutoka 3,024,311 hadi 8,095,207; na shule za msingi kutoka 16,899 mwaka 2015 hadi 18,158 mwaka 2020. Vile vile, idadi ya shule za sekondari imeongezeka kutoka 4,708 mwaka 2015 hadi kufikia shule 5,402 mwaka 2020. Aidha, Serikali iliendelea kutoa mikopo ya elimu ya juu ambapo jumla ya shilingi trilioni 2.26 zilitolewa; kuendelea kugharamia posho ya madaraka kwa walimu wakuu, fidia ya ada kwa wanafunzi na ruzuku ya uendeshaji wa shule ambapo shilingi trilioni 1.22 zilitolewa kwa ajili ya kugharamia elimumsingi bila ada; kuanzishwa kwa vituo vya umahiri vya mafunzo katika taasisi za elimu ya ufundi; na kuimarishwa kwa vyuo vya ufundi na vyuo vikuu. Vile vile, shule 1,696 zimepatiwa vifaa vya maabara vya masomo ya sayansi. Kati ya hizo shule 1,625 ni za wananchi (maarufu kama Shule za Kata) na 71 ni shule kongwe.

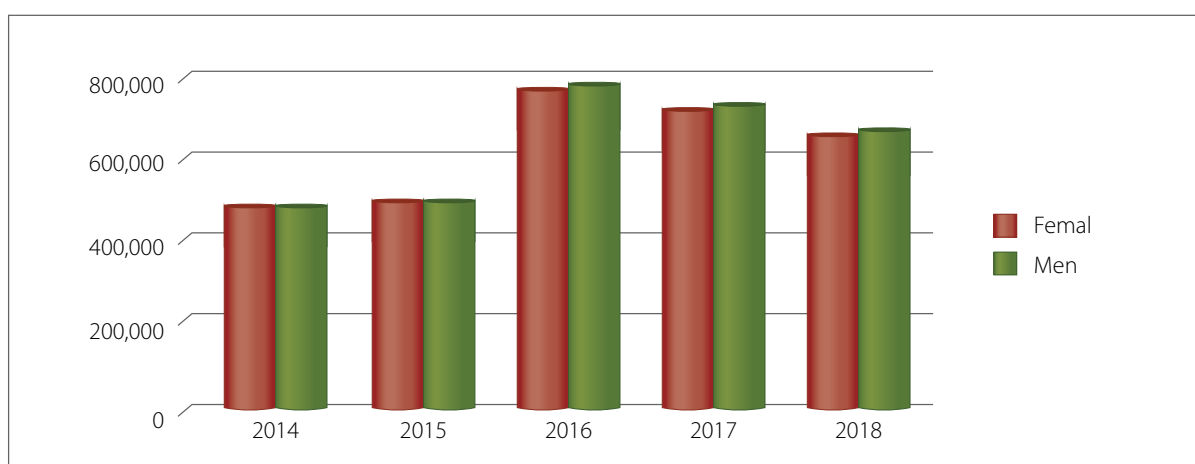
Kwa ujumla, tathmini imebainisha kuwa utekelezaji wa Mpango wa Pili umechangia: kuongezeka kwa idadi ya wanafunzi wanaojiunga na mafunzo ya ufundi stadi kutoka 196,091 mwaka 2015/16 hadi 320,143 mwaka 2019/20 na elimu ya ufundi kutoka 117,067 mwaka 2015/16 hadi 151,379 mwaka 2019/20; kuongezeka kwa idadi ya wanafunzi wanaojiunga na vyuo vikuu nchini kutoka 65,064 mwaka 2015/16 hadi kufikia 87,813 mwaka 2019/20; na kuongezeka kwa wanufaika wa mikopo ya elimu ya juu kutoka wanafunzi 125,126 mwaka 2015 hadi kufikia 132,392 mwaka 2020. Aidha, kiwango cha ufaulu wa mitihani ya Darasa la Saba kimeongezeka kutoka asilimia 67 mwaka 2015 hadi asilimia 81.5 mwaka 2019 na Sekondari (Kidato cha nne) kutoka asilimia 68 mwaka 2015 hadi asilimia 80.7 mwaka 2019. Vile vile, wanafunzi waliohitimu elimu ya juu walifikia 60,940 mwaka 2019/20, elimu ya mafunzo stadi 90,849 mwaka 2018/19 na elimu ya ufundi 86,547 mwaka 2019/20. Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, kiasi cha shilingi trilioni 3.15 zimetumika kwa ajili ya kuboresha sekta ya elimu. Viashiria vya sekta ya elimu ni kama ifuatavyo:

Uandikishaji wa Jumla wa Wanafunzi: Uandikishaji wa Jumla wa Wanafunzi (Gross Enrollment Ratio - GER) kwa elimu ya awali ulishuka kutoka asilimia 112 mwaka 2016 hadi kufikia asilimia 76.2 mwaka 2020. Ushukaji huu ulitokana na kupungua kwa idadi ya watoto waliokuwa na sifa za kujiandikisha. Uandikishaji wa Jumla wa Wanafunzi (GER) kwa elimu ya msingi umekuwa ukiongezeka mfululizo kila mwaka kuanzia mwaka 2016 na kufikia asilimia 107.4 mwaka 2020 ikilinganishwa na asilimia 93 mwaka 2016. Vile vile, mwaka 2020, uwiano wa wanafunzi wa kike na kiume (GPI) ulikuwa 1.01 ikimaanisha kwamba idadi ya wanafunzi wa kike na kiume ni karibu sawa kwa elimu ya msingi. Kuhusu elimu ya sekondari ngazi ya chini, Uandikishaji wa Jumla wa Wanafunzi uliongezeka kutoka asilimia 36 mwaka 2016 hadi asilimia 43.9 mwaka 2020. Ongezeko hili linamaanisha kwamba wanafunzi wengi zaidi wanafuzu elimu ya msingi na kuingia sekondari. Kuongezeka kwa uandikishaji wa wanafunzi kwa elimu ya msingi na sekondari kulitokana na utekelezaji wa sera ya elimumsingi bila ada pamoja na ushirikiano thabiti kati ya Serikali, sekta binafsi, taasisi za kidini na za kijamii.

Uandikishaji wa Rika Lengwa: Uandikishaji wa Rika Lengwa (NER) katika elimu ya awali ulipungua kutoka asilimia 44.6 mwaka 2016 hadi asilimia 38.7 mwaka 2019. Uandikishaji wa Rika Lengwa (NER) kwa wasichana ulikuwa asilimia 40.3 ikiwa ni juu ya wavulana ambao ulikuwa asilimia 39.6 kama inavyonekana katika Kielelezo Na. 1. Hii inamaanisha uwepo wa usawa wa kijinsia katika uandikishaji wa wanafunzi katika elimu ya awali. Uandikishaji mkubwa wa wanafunzi mwaka 2016 ulitokana na Serikali kuanzisha Sera ya elimumsingi bila ada.

Vile vile, Uandikishaji wa Rika Lengwa (NER) katika elimu ya msingi uliongezeka kutoka asilimia 84 mwaka 2016 hadi asilimia 95.4 mwaka 2019 ikimaanisha kuwa ushiriki mkubwa wa rika lengwa kwenye elimu ya msingi. Ongezeko kubwa la uandikishaji linatokana na jitihada za Serikali na wadau wengine wa elimu za kuboresha upatikanaji wa elimu ya msingi na usawa wa kijinsia. Kuhusiana na elimu ya sekondari ngazi ya chini, Uandikishaji wa Rika Lengwa (NER) uliongezeka kutoka asilimia 33.3 mwaka 2016 hadi asilimia 34.8 mwaka 2019.

Kielelezo Na. 1: Uandikishaji wa Wanafunzi kwa Elimu ya Awali katika Shule za Serikali na Binafsi kwa kuzingatia Jinsia, 2014 - 2018

Chanzo: ESPR 2017/18

Uwiano Kati ya Wanafunzi na Mwalimu (PTR): Uwiano sahihi wa wanafunzi na walimu kwa elimu ya awali ni 1:25. Aidha, kutokana na uandikishaji mkubwa wa wanafunzi uwiano huu ulikuwa 1:114 mwaka 2016 na kupungua kidogo hadi uwiano wa 1:104 mwaka 2020. Mafanikio haya yanatokana na jitihada ya kuongeza walimu wa elimu ya awali kutoka waalimu 10,991 mwaka 2018 hadi walimu 13,227 mwaka 2020. Uwiano katika elimu ya msingi uliongezeka kutoka 1:42 mwaka 2016 na kufikia 1:56 mwaka 2020. Hali hii ilisababishwa na kupungua kwa idadi ya walimu kwa asilimia 5.8 kutoka waalimu 206,806 mwaka 2016 hadi walimu 194,736 mwaka 2020.

Elimu ya Sekondari kwa Wote: Serikali iliamua elimu ya sekondari ngazi ya chini kuwa ni elimu kwa wote. Uamuzi huu unaendana na Mpango wa Maendeleo wa Sekta ya Elimu kwa Tanzania Bara (ESDP) 2016/17-2020/21. Mpango huo ulilenga kuboresha sekta ya elimu ili iwe na ufanisi zaidi na kulenga matokeo chanya ikiwa ni pamoja na kuhakikisha upatikanaji wa elimu bora kwa wote na kwa usawa, wakiwepo wanafunzi wenye changamoto maalumu kama ilivyoainishwa kwenye lengo Na. 10 la Malengo ya Maendeleo Endelevu. Vipaumbele vya Mpango huu ni pamoja na upatikanaji na ushiriki sawa wa Elimu Msingi Bila Ada, mkazo ukiwekwa kwa makundi yenye changamoto zaidi katika jamii, watoto wenye ulemavu na watoto walioshindwa kujiunga katika mfumo rasmi wa elimu ya msingi. Lengo ni kuhakikisha watoto wote wanapata elimu ya miaka 12 kupitia mpango huo wa elimu kwa wote kwa elimu ya sekondari ngazi ya chini.

Matokeo ya jitihada hizi ni kuwa Uandikishaji wa Jumla wa Wanafunzi uliongezeka kutoka asilimia 30.1 mwaka 2016 hadi asilimia 31.0 mwaka 2018; na Uandikishaji wa Rika Lengwa kutoka asilimia 27.0 mwaka 2016 hadi asilimia 31.0 mwaka 2018. Hii inamaanisha uwepo wa mafanikio katika kupunguza mdondoko wa wanafunzi na idadi ya wanafunzi nje ya mfumo rasmi wa elimu. Aidha, utekelezaji wa sera ya elimu kwa wote umeimarisha utoaji elimu kwa watoto wa kike na kiume katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili.

Elimu ya Ufundi, Ufundi Stadi na Elimu ya Kati: Mikakati mbalimbali iliwezesha utoaji wa mafunzo ya ziada baada ya kumaliza elimu ya msingi na sekondari ngazi ya chini na ngazi ya juu. Lengo lake ni kuandaa mafundi mchundo, mafundi stadi na wataalamu katika nyanja za ujenzi, uzalishaji viwandani, kilimo, madini, usafirishaji, nishati na teknolojia ya habari na mawasiliano. Kuna mamlaka mbili za usimamizi wa taasisi za elimu ya kati na ufundi:

- i. Mamlaka hizi ni Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi (NACTE) ambalo linasimamia ubora wa elimu katika vyuo vya ufundi (ukiondoa Vyuo Vikuu); na
- ii. Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi (VETA) ambayo inasimamia ubora wa elimu ya mafunzo ufundi stadi.

Hadi Januari 2019, Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi lilikuwa limesajili vyuo vya ufundi 540 ambavyo, kwa mwaka 2018/19, vilikuwa na uwezo wa kudahili jumla ya wanafunzi 254,172. Hadi sasa, idadi ya vyuo vya ufundi stadi nchini ni 603 ambapo vyuo 28 viko chini ya Mamlaka ya Mafunzo ya Ufundi Stadi na vina wanafunzi 34,326 na Vyuo 575 viko chini ya taasisi nyingine zinazotoa mafunzo ya ufundi stadi. Vyuo vilivyo-sajiliwa na VETA vina uwezo wa kupokea jumla ya wanafunzi 222,680. Vyuo vya Maendeleo ya Wananchi – FDCs vinafikia 54, vikifundisha programu mbalimbali za elimu ya ufundi. Vyuo hivi vinawapa wanafunzi elimu na stadi muhimu ili waweze kujajiri na kujitegemea na kutatua matatizo yanayojitokeza katika jamii. Vyuo hivyo vinatoa elimu ya ufundi na stadi muhimu katika maeneo ya kilimo, ufundi seremala, uashi, utengenezaji magari, ushonaji wa nguo, mapishi, ufugaji na umeme. Jumla ya mafundi mchundo waliopata mafunzo katika Vyuo vya Maendeleo ya Wananchi kwa kushirikiana na wadau wengine ni 5,783.

Serikali imechukua hatua kadhaa ikiwemo kukarabati, kuimarisha na kupanua miundombinu ya vyuo vya ufundi vilivyopo. Lengo likiwa ni kuboresha elimu, kuongeza wigo na kuleta usawa katika upatikanaji wa elimu ya ufundi. Vile vile, Serikali inatekeleza mradi wa vituo vya umahiri katika ngazi za ufundi na ujenzi na ukarabati wa vyuo 54 vya Maendeleo ya Wananchi.

Kukuza Ujuzi: Matokeo ya tathmini ya hali ya soko la ajira iliofanywa na iliyokuwa Tume ya Mipango mwaka 2014 kuhusu Maendeleo ya Ujuzi Utakaowiezesha Tanzania Kuwa na Uchumi Imara na Shindani Ifikapo mwaka 2025 inabainisha umuhimu wa kutatua changamoto ya tofauti kati ya ujuzi unaohitajika katika soko la ajira na ujuzi unaotolewa na taasisi za elimu na mafunzo. Tathmini hiyo ilibanisha kuwa viwango vya ujuzi vya watafuta ajira viko chini ya kiwango kinachohitajika na waajiri. Matokeo yalibainisha kuwa watafuta ajira wengi wanaupungufu wa ujuzi katika stadi za kazi ikijumuisha uwezo mdogo katika mawasiliano, kutokujiamini, kukosa ubunifu, kutokujituma katika kutatua changamoto, udhaifu katika uongozi na uwezo mdogo wa kutumia nadharia katika vitendo, matumizi mabaya ya muda, kutokumjali mteja na kukosa mtazamo chanya wa kufanya kazi kwa kushirikiana na wengine.

Utafiti huo uliainisha ujuzi unaohitajika kufikia malengo ya mipango ya maendeleo kwa muktadha wa Mpango Elekezi wa Muda Mrefu – LTPP wa kujenga uchumi wa viwanda na shindani. Aidha, utafiti uliainisha uzoefu kutoka nchi zilizofanikiwa ikiwemo India, Afrika Kusini, Malaysia na Singapore kuhusu kazi zitakazowiezesha Tanzania kufikia lengo la uchumi wa kipato cha kati kabla ya mwaka 2025. Yafuatayo ni mambo muhimu yaliyojitokeza katika utafiti huo:

- (i) Ukuzaji ujuzi unapaswa kuwa endelevu kutoka ngazi ya awali ya elimu ili kuandaa vijana kwa ajili ya elimu ya juu na ufundi stadi ili waweze kuajiriwa na kujajiri pamoja na kuzalisha ajira;
- (ii) Katika kuziba pengo la upungufu wa ujuzi katika stadi za kazi, nchi inatakiwa iwekeze mara tano zaidi ili kuongeza ujuzi katika ngazi za juu za ajira ikiwemo (meneja, wataalamu na mafundi sanifu) zaidi ya kada ya kati ambayo ni karani, wahudumu, mafundi mchundo, wafanyabiashara na maafisa ugani wanaotakiwa kuongezwa mara tatu zaidi, kwa wastani;

- (iii) Takribani asilimia 80 ya kazi nchini zinahitaji ujuzi katika Hisabati na Sayansi wakati mwenendo wa udahili katika masomo hayo ni wa kiwango cha chini ikilinganishwa na udahili katika masomo ya Sayansi ya Jamii. Hivyo, kuna umuhimu wa Serikali kuongeza ugharamiaji katika masomo hayo na kuhamasisha udahili katika masomo ya hisabati, sayansi asilia, udaktari na uhandisi;
- (iv) Licha ya umuhimu wa elimu ya ufundi na mafunzo ya ufundi stadi katika kujiajiri, katika miaka ya hivi karibuni, udahili katika vyuo vya elimu ya ufundi na mafunzo ya ufundi stadi ni wa kiwango cha chini ikilinganishwa na udahili unaoongezeka kwa kasi katika ngazi ya elimu ya juu. Hata hivyo, kati ya elimu ya vyuo vikuu na vyuo vya ufundi stadi, changamoto ya upungufu wa ujuzi katika stadi za kazi imeendelea kuwepo na inahitaji kutatuliwa kwa kutumia tafiti za waajiri. Suala lingine muhimu ni kushughulikia viziuzi vya kijinsia katika kukuza stadi za kuajiriwa hususan kwa vijana, wanawake, na watu wenye ulemavu;
- (v) Uchambuzi wa mwenendo wa ajira kupitia tafiti rasmi za kazi na ajira, tafiti za waajiri na tafiti za ufuatiliaji wa ujuzi unaotolewa katika taasisi za mafunzo zinabainisha kuwa sekta binafsi inazalisha fursa nyingi za ajira zaidi ya sekta ya umma. Hatua mahsusi zinapaswa kuchukuliwa kwa lengo la kuziba pengo la kujiajiri kupitia vyuo vya elimu ya ufundi na mafunzo ya ufundi stadi ili kufikia lengo la Mpango la kuzalisha fursa za ajira milioni nane (8);
- (vi) Kuna umuhimu wa kuanzisha vyuo vingi vya elimu ya ufundi na mafunzo ya ufundi stadi, na kuimarisha ufundishaji katika vyuo hivyo ikijumuisha kuboresha mitaala, mazingira ya kujifunzia na kufundishia pamoja na vifaa;
- (vii) Hatua za kuboresha mazingira ya kufanya biashara sanjari na kuboresha mfumo wa upatikanaji wa mitaji pamoja na msaada wa kitaalamu katika ujuzi wa usimamizi wa biashara utawezesha wahitimu wa mafunzo ya ufundi stadi kuanzisha biashara zitakazozalisha ajira. Hatua hizo zitakuwa na matokeo chanya katika kuwavutia wafanyabiashara katika sekta isiyo rasmi kurasimisha biashara zao na hivyo kuongeza ukubwa wa sekta rasmi itakayoongeza fursa za ajira; na
- (viii) Ni muhimu kuhamasisha vyuo vya elimu ya ufundi, mafunzo ya ufundi stadi na taasisi za elimu ya juu kufanya tafiti za kufuatilia utendaji wa wahitimu wa vyuo hivyo katika maeneo ya kazi, kuboresha mahusiano ya karibu na waajiri hususan sekta binafsi, kwa kuwa sehemu kubwa ya fursa za ajira zinapatikana. Tafiti hizo zitasaidia taasisi hizo kuboresha mitaala kulingana na mahitaji ya soko la ajira.

Uwiano wa watu wanaoingia katika soko la ajira wakiwa na ujuzi kutoka vyuo vya elimu ya ufundi, umeendelea kuongezeka kutoka asilimia 1 mwaka 2007 hadi asilimia 3 mwaka 2016. Hata hivyo, idadi ya watu wenye taaluma ya ujuzi mkubwa iliendelea kuwa ndogo (asilimia 3.3) ikilinganishwa na lengo la taifa la asilimia 12. Mahitaji ya soko la ajira hayawiani na kiwango cha ujuzi kinachopatikana katika vyuo vya elimu ya juu. Baadhi ya mitaala ya vyuo vya elimu ya juu imepitwa na wakati, haina ulinganifu wa moja kwa moja na soko la ajira na haitoshelezi mahitaji ya soko. Sekta binafsi imeonesha dhamira ya kushirikiana na Serikali katika kuziba pengo la ujuzi kwa kutumia majukwaa ya kijamii ya uwekezaji.

Uhamaji wa nguvukazi (kutoka kazi moja kwenda kazi nyingine na mwajiri mmoja kwenda kwa mwingine) ya nchi unakabiliwa na changamoto ya kiwango kidogo cha ujuzi. Nguvu kazi kubwa ya nchi ina kiwango kidogo cha ujuzi ikilinganishwa na kiwango kinachohitajika kufikia maendeleo endelevu ya viwanda. Uhitaji wa kiwango cha juu cha ujuzi unaongezeka katika sekta zote za uchumi. Ili kuziba pengo la ujuzi na uwiano kati ya wahitimu wa vyuo na mahitaji ya soko, Serikali kwa kushirikiana na wadau wengine iliandaa Programu ya Kitaifa ya Kukuza Ujuzi ili kuinua viwango vya ujuzi na kuwezesha wahitimu wa vyuo kuajirika.

Kupitia Programu ya Taifa ya Kukuza Ujuzi, wastani wa vijana 42,407 walio katika soko la ajira, wanapata mafunzo ya ujuzi mbalimbali (Apprenticeship, Internship and Recognition of Prior Learning) kila mwaka.

Programu hii imejikita katika sekta za kipaumbele za uzalishaji viwandani, huduma, nguo, ngozi, kilimo, ujenzi na TEHAMA. Vile vile, Serikali imeendelea kutoa ruzuku kupitia utaratibu wa 'Trainee Voucher Scheme' ambapo vijana 7,000 walisaidiwa kupata mafunzo ya ufundi stadi na kuhakikisha kuwa miongozo ya mafunzo kazini na ufundi mchundo imeandaliwa kwa ajili ya Serikali na sekta binafsi.

Kuwezesha Vijana: Hatua kadhaa zilichukuliwa kuhakikisha vijana wanawezeshwa kiuchumi. Hii ni pamoja na kutoa mafunzo ya ujasiriamali, uendeshaji wa biashara na urasimishaji wa kampuni za biashara, kwa vijana 28,390. Vile vile, mikopo ya masharti nafuu yenye jumla ya thamani ya shilingi bilioni 32.6 ilitolewa kwa vikundi 2,560 vya vijana. Aidha, jumla ya wakufunzi 78 walipata mafunzo ya stadi za maisha kwa ajili ya makuzi mazuri ya vijana. Kupitia wakufunzi hawa vijana 12,500 walipata mafunzo ya stadi za maisha katika ngazi za Wilaya. Mafunzo haya ni muhimu ili kuwaandaa vijana kujitambua, kuweka malengo ya maisha na kufanya maamuzi sahihi.

2.4.2. Sekta ya Afya

Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, Serikali iliweza kuongeza idadi ya vituo vya kutolea huduma za afya kutoka vituo 7,014 mwaka 2015 hadi kufikia vituo 8,783 Desemba 2020 ambapo Serikali imejenga Zahanati 1,198; Vituo vya Afya 487; Hospitali mpya 99 za Halmashauri; Hospitali 10 za Rufaa za mikoa ya Geita, Katavi, Simiyu, Njombe, Songwe, Mwanza, Shinyanga, Singida, Manyara, Arusha na Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mara - Kwangwa iliyosimama kwa kipindi kirefu. Serikali pia imeendelea na ujenzi wa Hospitali 3 za Rufaa za Kanda (Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Nyanda za Juu Kusini – Mbeya, Kanda ya Kusini Mtwara na Hospitali ya Chato). Aidha, katika kipindi hiki, Serikali imekamilisha ujenzi wa jengo la wodi namba 18 ya Sewa Haji pamoja na ujenzi wa wodi za kulaza wagonjwa binafsi katika Hospitali ya Taifa ya Muhimbili, ujenzi wa jengo la huduma za dharura na ukarabati wa jengo la X-ray katika Hospitali ya Rufaa Dodoma, kukamilika kwa asilimia 98.2 ya ujenzi wa Hospitali ya Uhuru – Dodoma; na kununua na kufunga vifaa vya kisasa katika vituo vya kutolea huduma. Viashiria vya sekta ya afya ni kama ifuatavyo:

Vifo vya Uzazi, Vifo vya Watoto Wachanga na Vifo vya Watoto Chini ya Umri wa Miaka 5: Kiwango cha vifo vya watoto chini ya umri wa miaka mitano kimepungua kwa kiwango cha kuridhisha kikifuatiwa na kiwango cha vifo vya watoto wachanga. Kiwango cha idadi ya vifo vya watoto chini ya miaka mitano kilipungua kutoka wastani wa vifo 67 kwa vizazi hai 1000 mwaka 2014/15 hadi vifo 50.3 mwaka 2019/20; kupungua kwa vifo vya akina mama wajawazito wakati wa kujifungua kutoka vifo 432 kwa kila vizazi hai 100,000 mwaka 2015/16 hadi vifo 321 kwa kila vizazi hai 100,000 mwaka 2019/20; na kuongezeka kwa watoto wanaozaliwa kwa kuhudumiwa na wahudumu wa afya wenye ujuzi kutoka asilimia 51 mwaka 2015/16 hadi asilimia 80 mwaka 2019/20. Aidha, wastani wa umri wa kuishi umeongezeka kutoka miaka 62 mwaka 2015/16 hadi miaka 66 mwaka 2019/20. Tanzania imeendelea kuwa moja ya nchi za Afrika zinazoongoza kwa kutoa chanjo kwa watoto chini ya umri wa mwaka mmoja. Mwaka 2019/20, asilimia 98 ya Watoto wote chini ya umri wa mwaka mmoja walipata chanjo ikilinganishwa na asilimia 82 mwaka 2015/16 na hivyo kuvuka lengo asilimia 90 lililowekwa na Shirika la Afya Duniani (WHO).

Mwenendo wa Ukuaji wa Idadi ya Watu: Kiwango cha uzazi kilirekodiwa kuwa ni wastani wa watoto 4.9 kwa mwanamke mmoja, mwaka 2019, kikipungua kutoka wastani wa watoto 5.2 mwaka 2016. Kiwango hiki kikubwa cha uzazi, kiliendana na kupungua kwa vifo, hii inamaanisha kwamba Tanzania ina vijana wengi. Watoto wa umri wa miaka kati ya 0 -14 ni asilimia 44 ya idadi ya watu Tanzania. Sensa ya Watu na Makazi ya Mwaka 2012 ilibainisha kuwa uwiano wa utegemezi kuendana na umri ulikuwa 92, ikimaanisha kulikuwa na watu 100 wenye umri kati ya miaka 15 - 64 ambao ni tegemezi, watu 92 wenye umri wa miaka kati ya

0 – 14 na wa umri wa miaka 65 na zaidi. Utegemezi mkubwa wa watoto unaongeza mzigo kwenye uchumi na kuathiri tija katika uzalishaji. Wazazi wenye watoto wengi wanahangaika katika utoaji wa mahitaji ya afya, elimu na mahitaji mengine ya watoto, hali hii inaathiri ubora katika kizazi kijacho cha nguvukazi. Vile vile, kiwango kikubwa cha uzazi kinahusishwa na kiwango kidogo cha elimu kwa kina mama na ushiriki mdogo wa wanawake katika soko rasmi la ajira. Hii inamaanisha kuwa kiwango cha juu cha uzazi husababisha kuongezeka kwa uwiano wa utegemezi ambao huongeza gharama za matunzo hususan kwa kazi zisizo na malipo na zinazofanywa na wanawake na wasichana.

Serikali za nchi zenye kiwango kikubwa cha uzazi hupata changamoto katika kutoa huduma bora za afya na elimu kwa watoto, hivyo kufanya rasilimali zinazotumika katika uendelezaji wa miundombinu na vichocheo vingine vya ukuaji wa kiuchumi kupungua. Kama ilivyoainishwa katika Sera ya Idadi ya Watu ya Mwaka 2006 na Mpango wa Pili, ongezeko kubwa la idadi ya watu na kiwango kikubwa cha utegemezi, ni sababu kuu zinazoathiri maendeleo ya kiuchumi na kijamii nchini Tanzania. Sera na Mpango zina ainisha kwamba ongezeko kubwa la watu linadumaza ukuaji wa Pato la Taifa kwa kupunguza kasi ya mchakato wa kukuza mitaji na akiba ya rasimali kwa ajili ya uwekezaji katika uzalishaji. Msukumo ambao unasababishwa na kasi ya ongezeko la idadi ya watu unaonekana bayana katika bajeti ya Serikali kwenye sekta za: afya, elimu na sekta nyingine za maendeleo ya rasilimali watu.

Kuenea kwa Udumavu na Ukondofu: Mkakati wa Taifa wa Lishe Bora umeendelea kuongoza masuala ya lishe yanayolenga kupunguza aina zote za utapiamlo na anemia. Hali ya lishe kwa watoto wa umri wa chini ya miaka mitano imeendelea kuboreshwa. Idadi ya watoto wenye umri wa chini ya miaka 5 wenye uzito mdogo ilipungua kutoka asilimia 13 mwaka 2014/15 hadi asilimia 10 mwaka 2019/20; wakati idadi ya watoto waliozaliwa wakiwa na uzito chini ya kilo 2.5 ilipungua kutoka asilimia 6.5 mwaka 2014/15 hadi asilimia 5.6 mwaka 2019/20.

Maambukizi ya UKIMWI: Mwenendo wa maambukizi ya UKIMWI nchini unaonekana kupungua kufuatia mikakati bora ya kuzuia maambukizi, uhamasishaji wa programu za upimaji na ushauri nasaha pamoja na programu za kijamii zilizohimiza mabadiliko ya tabia.

Matukio ya Kifua Kikuu: Ugonjwa wa Kifua Kikuu umeendelea kuwa moja ya sababu kubwa za vifo hapa nchini. Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, Serikali ilinunua mashine za digital X-ray na ultrasound, vifaa vya maabara na mashine za uchunguzi wa kifua kikuu kwa kuotesha vimelea BACTEC 960 (Mycobacteria Growth Indicator Tube - MGIT) na Blood culture machine katika Hospitali ya Rufaa ya Magonjwa ya Kifua Kikuu – Kibong'oto. Huduma shirikishi za kifua kikuu na UKIMWI zimeboreshwa na upimaji wa virusi vya UKIMWI kwa wagonjwa wa kifua kikuu ulifikia asilimia 99 mwaka 2019/20 kutoka asilimia 93 mwaka 2014/15. Katika mwaka 2019/20, asilimia 92 ya wagonjwa wa kifua kikuu walipata matibabu na kupona ikilinganishwa na asilimia 90 ya waliotibiwa na kupona mwaka 2014/15.

Matukio ya Malaria: Vifo vya malaria kwa rika zote vimepungua kwa asilimia 67 kutoka vifo 6,311 mwaka 2015 hadi 2,079 mwaka 2019. Kati ya vifo 2,079 vya malaria vilivyotokea mwaka 2019, vifo vya watoto wa umri chini ya miaka mitano, vilikuwa 957, sawa na asilimia 46 ya vifo vyote vilivyosababishwa na ugongwa wa malaria. Watu waliopimwa na kuonekana kuwa na malaria waliongezeka katika kipindi cha mwaka 2015 hadi 2019 kutokana na kuwepo kwa vifaa vya utambuzi hususan kifaa cha kupima na kugundua malaria kwa haraka (MRDTs). Kuanzishwa kwa mpango wa huduma za malaria na uboreshaji wa takwimu (MSDQI) kumeongeza utendaji wa vituo vya kutolea huduma za afya kwenye viashiria vya malaria.

2.4.3. Mpango wa Bima za Afya

Kwa mujibu wa Ofisi ya Taifa ya Takwimu, kwa mwaka 2019/20, Tanzania ilikadiriwa kuwa na idadi ya watu milioni 55.9. Kwa mujibu wa makadirio hayo, asilimia 33 ya Watanzania, wanatumia Mfumo wa Bima ya Afya ambapo, asilimia 25 ni wanufaika wa Mfuko wa Afya ya Jamii (CHF), asilimia 7 ni wanufaika wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) na asilimia 1 ni wa Bima Binafsi. Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, jumla ya wanufaika wa mifuko hii miwili kwa pamoja waliongezeka kutoka asilimia 20 mwaka 2015 hadi asilimia 33 mwaka 2019. Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) umeendelea kuwa nyenzo muhimu ya kuwezesha upatikanaji wa huduma bora za afya kwa wote. Idadi ya wanachama wa mfuko iliongezeka kutoka 753,892 mwaka 2016/17 kufikia wanachama 858,446 mwaka 2017/18 na kuendelea kuongezeka hadi wanachama 966,792 mwaka 2018/19. Kufikia mwaka 2019, Mfuko wa Afya ya Jamii ulihusisha wanufaika 13,029,636 sawa na asilimia 25 ya watanzania wote. Serikali inafanya mapitio ya Sheria ya Bima ya Mwaka 2019 kwa lengo la kuanzisha mfuko mmoja wa bima ya afya na hivyo kuondokana na mfumo wa mifuko miwili ya Bima ya Afya.

2.4.4. Upatikanaji wa Maji Safi na Salama na Usafi wa Mazingira

Katika kipindi cha kuanzia mwaka 2015 hadi Desemba 2020, Serikali imekamaliza jumla ya miradi 1,845 ambapo miradi 1,623 ipo katika maeneo ya vijijini na miradi 222 ni ya mijini. Aidha, Serikali inaendelea kutekeleza jumla ya miradi 991 ambapo miradi 881 ni ya vijijini na miradi 110 ni ya mijini. Hadi kufikia Desemba 2020, kulikuwa na jumla ya vituo vya kuchotea maji 131,370 vinavyonufaisha watu 25,359,290 sawa na asilimia 70.1 ya idadi ya watu vijijini. Hata hivyo, katika kipindi cha Desemba 2019 hadi Januari, 2020, jumla ya vituo vya maji 3,493 vilikuwa havitoi maji kutokana na changamoto mbalimbali ikiwemo kukauka kwa vyanzo, kuharibika kwa miundombinu ya kuzalisha nishati na hujuma katika miundombinu. Baada ya marekebisho ya miradi ya maji, jumla ya vituo vya maji 2,348 vilifufuliwa na kuanza kutoa huduma ya maji kwa watu waliokusudiwa. Aidha, jumla ya vituo 1,145 vinaendelea kukarabatiwa na matarajio ni kukamilika ifikapo Machi 2021. Kwa upande wa maeneo ya mijini, idadi ya watu wanaopata maji ya bomba au wanaopata maji kutoka katika vyanzo salama ilifikia asilimia 80. Tathmini imebainisha kuwa, uwekezaji katika sekta ya maji ukijumuisha Programu ya Maji Vijijini na Usafi wa Mazingira (RWSSP) unaonesha mabadiliko chanya.

2.5. Kupunguza Umaskini na Uwezesaji Kiuchumi

2.5.1. Fahirisi ya Maendeleo ya Watu, Hali ya Umaskini na Tofauti za Kipato

Fahirisi ya maendeleo ya watu (HDI) imeboreshwa kutoka 0.52 mwaka 2015 hadi 0.528 mwaka 2018, juu ya wastani wa 0.507 kwa kundi la nchi za kiwango kidogo cha maendeleo ya watu. Uchambuzi wa fahirisi hii kwa kuangalia vipengele vyake, ni wazi kwamba nchi imepiga hatua kubwa katika kuinua umri wa wastani wa kuishi kutoka miaka 63.1 mwaka 2015 kufikia miaka 66.0 mwaka 2019 na kuongeza kiwango cha kujua kusoma na kuandika ambapo miaka ya shule iliongezeka kutoka 5.3 mwaka 2010 kufikia 8.0 mwaka 2019; na wastani na miaka ya shule umeongezeka kutoka miaka 5.1 kufikia miaka 6.0 katika kipindi hicho. Fahirisi nyingine za maendeleo ya watu zinazoonesha mafanikio makubwa ni fahirisi ya usawa wa kijinsia ambapo kiashiria cha tofauti ya kijinsia kilipungua kutoka 0.556 mwaka 2013 kufikia 0.539 mwaka 2019; na fahirisi ya maendeleo ya jinsia inayoonesha tofauti iliyopo kati ya wanawake na wanaume ambayo imebakia katika kiwango cha takribani 0.936 katika kipindi cha mwaka 2015 hadi 2019.

Hali ya Umaskini: Utafiti wa Mapato na Matumizi ya Kaya (HBS) unaonesha kuwa kiwango cha umaskini wa mahitaji ya msingi kimepungua kutoka asilimia 28.2 mwaka 2011/12 kufikia asilimia 26.4 mwaka 2017/18

wakati umaskini wa chakula ulipungua kutoka asilimia 9.7 mwaka 2011/12 hadi kufikia asilimia 8.0 mwaka 2017/18. Haya ni matokeo ya juhudi endelevu za Serikali za kuboresha hali ya maisha, ustawi wa jamii, kupunguza umaskini na kuboresha maendeleo ya watu ikijumuisha upatikanaji wa huduma za msingi na mali zinazotumika katika uzalishaji kama vile nishati, barabara unganishi, masoko na maji, huduma za afya na elimu. Kama ilivyokuwa kwa tafiti zilizotangulia, uchambuzi wa Utafiti wa Mapato na Matumizi ya Kaya mwaka 2017/18 unaonesha kwamba hali ya umaskini wa mtu mmoja mmoja kwa mahitaji msingi kwa maeneo ya vijijini ipo juu sawa na asilimia 31.3 ikilinganishwa na mijini sawa na asilimia 15.8.

Umaskini Upimwao kwa Vigezo Visivyo vya Kipato: Tanzania kama zilivyo nchi nyingine imejipanga kuandaa fahirisi ya umaskini wa kipato na usio wa kipato kwa ajili ya kutathmini viwango vya umaskini wa kipato na usio wa kipato kwa muktadha wa nchi ili kuwa na sera za kuondoa umaskini. Mbinu za kukokotoa fahirisi hiyo zimeandaliwa. Inatarajiwa kuwa taarifa ya Umaskini Upimwao kwa Vigezo Visivyo vya Kipato itakotolewa na kuzinduliwa kwa kutumia takwimu za Utafiti wa Mapato na Matumizi ya Kaya za mwaka 2017/18. Vile vile, lengo ni kuandaa maswali yatakayojumuishwa kwenye tafiti za taifa kwa ajili ya kuwezesha upimaji wa fahirisi hiyo kwa kipindi husika. Hatua hii itawezesha ufuatiliaji wa viashiria vitakavyochaguliwa na nchi kwa kipindi husika. Kwa msingi huo, kuwa na Umaskini Upimwao kwa Vigezo Visivyo vya Kipato katika vipindi tofauti katika utekelezaji wa Mpango wa Tatu utawezesha kupima na kufuatilia viashiria vinavyohusu umaskini vitakavyojumuishwa katika mkakati wa ufuatiliaji na tahmini ya Mpango wa Tatu.

Tofauti za Usawa: Utafiti wa Mapato na Matumizi ya Kaya (2017/18) unaonesha kuwa kuna ongezeko la tofauti ya kipato kutokana na kipimo cha Gini (Gini Coefficient) kutoka 0.34 mwaka 2011/12 hadi 0.38 mwaka 2017/18. Vile vile, ongezeko hili la tofauti ya kipato lilijitokeza katika maeneo mengine ya mijini kutoka 0.37 hadi kufikia 0.38. Tofauti ya kipato kwa Dar es Salaam iliongezeka kutoka kipimo cha Gini cha 0.35 na kufikia 0.42 na katika maeneo ya vijijini iliongezeka kutoka kipimo cha Gini cha 0.29 na kufikia 0.32. Hii inaonesha kuwa, tofauti ya kipato ni kubwa zaidi kwa Dar es Salaam kwa kipimo cha Gini cha 0.42 ikilinganishwa na maeneo mingine mijini kipimo cha Gini cha 0.38 na maeneo ya vijijini yenye kipimo cha Gini cha 0.32. Hali hii ilisababishwa na watu wengi wa vijijini kuhamia Dar es Salaam kutafuta ajira za viwandani na maisha bora zaidi.

Jedwali Na. 4 linaonesha mwenendo wa tofauti za kipato Tanzania bara.

Jedwali 4: Mwenendo wa Tofauti za Kipato Tanzania

Mwaka	Dar es Salaam	Miji Mingine	Vijijini	Tanzania Bara
1991/92	0.30	0.35	0.33	0.34
2000/01	0.36	0.36	0.33	0.35
2007/08	0.34	0.35	0.33	0.35
2011/12	0.35	0.37	0.29	0.34
2017/18	0.42	0.38	0.32	0.38

Chanzo: Utafiti wa Mapato na Matumizi ya Kaya 2017/18

Serikali imeendelea kuwa na sera za ukuaji wa uchumi jumuishi kwa kuwekeza kwenye huduma za jamii, kutoa fursa mbalimbali kupitia programu kama vile TASAF, kuendeleza sekta ambazo zinaajiri watu wengi kama vile kilimo na viwanda.

2.5.2. Ukuzaji wa Ajira

Kutokana na mafanikio mbalimbali yaliyopatikana katika utekelezaji wa miradi ya maendeleo kwa kipindi cha mwaka 2016/17 hadi mwaka 2020/21 jumla ya ajira 12,773,126 zilizalishwa. Kati ya ajira hizo, ajira za moja kwa moja ni 11,891,772 na ajira zisizo za moja kwa moja ni 881,354. Katika kipindi cha mwaka 2017 hadi 2020, jumla ya vijana 65,008 walipatiwa mafunzo ya ujuzi na stadi za kazi ikiwemo mafunzo ya uanagenzi katika fani za ujenzi, useremala, umeme wa majumbani na viwandani, umeme wa jua, ufundi magari, ufundi bomba, utengenezaji wa vifaa vya aluminium, uchochaji na uungaji vyuma, kilimo na ufugaji, ushonaji, uchorongaji vipuli, uchapaji nyaraka na TEHAMA.

Aidha, kwa kutambua ukubwa wa tatizo la ajira na athari zake, katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, Serikali kwa kushirikiana na wadau wengine ilitekeleza sera za kukuza ajira, programu na miradi ya kuwezesha vijana kuajiriwa na kujijiri. Vile vile, Serikali iliongeza mgao wa fedha za mitaji (mikopo) kwa vijana, wanawake na watu wenye ulemavu. Miradi ya maendeleo kama vile ujenzi wa reli kwa kiwango cha kimataifa (SGR), ujenzi wa barabara, vituo vya afya 487 na hospitali 101, viwanja vya ndege, ujenzi wa miradi ya maji 1,423 na kuanzishwa kwa viwanda katika kila Mkoa vimeongeza takribani ajira mpya 1,167,988 kwa kipindi kati ya mwaka 2016 hadi 2019 kama inavyoonekana katika Jedwali Na. 5.

Jedwali 5: Idadi ya Ajira Zilizozalishwa na Sekta Muhimu Kati ya 2016/2017 na 2018/2019

Sekta Muhimu	Idadi ya Ajira Zilizozalishwa
Sekta ya Umma	112,645
Miradi ya Maendeleo	663,227
Sekta Binafsi	451,464
Jumla	1,167,988

Chanzo: Takwimu za kiutawala, Ofisi ya Waziri Mkuu, Vijana, Ajira na Watu Wenye Ulemavu.

Jedwali Na. 5 linaonesha ajira zaidi zilizalishwa katika sekta binafsi ikilinganishwa na sekta ya umma. Hii inamaanisha kuwa sekta binafsi ina mchango mkubwa katika kupambana na umaskini kwa kuongeza ajira. Ongezeko la ajira linaongeza kipato kwa waajiriwa, linaboresha hifadhi ya jamii na kupunguza idadi ya watu walio katika hali duni.

2.5.3. Usawa wa Kijinsia na Uwezeshaji Wanawake Kiuchumi

Ushiriki wa wanawake katika nyanja mbalimbali ni muhimu katika kuwa na maendeleo endelevu ili kuleta usawa na kuondoa ukatili wa kijinsia. Serikali iliendelea kutekeleza programu mbalimbali na kuwawezesha wanawake kwa lengo la kuongeza fursa za kiuchumi, kuwajengea uwezo wa kufanya biashara, upatikanaji wa mitaji, masoko na mikopo. Kati ya mwaka 2015/16 na 2019/20, mikopo yenye jumla ya shilingi bilioni 63.49 zilitolewa kwa wanawake wajasiriamali 938,802, katika Mamlaka mbalimbali za Serikali za Mitaa nchini, kama inavyoonekana katika **Jedwali Na. 6**.

Jedwali 6: Mwenendo wa Mikopo kwa Wanawake Wajasiriamali

Mwaka	Mikopo iliyotolewa (Tshs)	Idadi ya vikundi vilivyo-kopeshwa	Wanawake Wajasiriali Waliokopeshwa
2015/16	3,388,747,160	2,225	21,167
2016/17	8,816,700,165	5,899	772,245
2017/18	16,319,517,502	6,852	39,449
2018/19	11,128,114,993	4,898	44,210
2019/20	23,836,238,260	6,859	61,731
Total	63,489,318,080	26,733	938,802

Chanzo: Ofisi ya Rais – Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa

Serikali iliendelea kutoa mikopo nafuu kwa wanawake wajasiriamali kupitia dirisha la wanawake lililofunguliwa katika Benki ya Posta. Mwaka 2019/20, mikopo yenye thamani ya shilingi bilioni 3.586 ilitolewa kwa wanawake 14,271 ikilinganishwa na shilingi bilioni 2.05, zilizotolewa kwa wanawake wajasiriamali 3,035, mwaka 2018/19. Vile vile, mafunzo ya ujasiriamali yalitolewa kwa wajasiriamali 718 wakiwemo wanawake 334 na wanaume 384 katika mikoa ya Dodoma, Mwanza, Geita na Mbeya. Mafunzo haya yaliwaongezea wanawake ujuzi kuhusu namna ya kuongeza thamani ya bidhaa, kupata mitaji, utafiti wa masoko, kuweka akiba na usimamizi mzuri wa fedha na hivyo kuboresha maisha na kupunguza umaskini.

2.6. Hatua za Kukuza Uwekezaji

Katika kukuza uwekezaji, Serikali ilichukua hatua mbalimbali za kujenga mazingira wezeshi. Hatua hizi zinajumuisha kuboresha miundombinu migumu na tete kama hatua muhimu ya kuvutia wawekezaji binafsi. Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, Serikali iliwekeza kwenye elimu, afya na ujuzi kwa ajili ya kuhakikisha kuwa nchi inakuwa na rasilimali watu yenye ubora. Aidha, Serikali imefanya maboresho makubwa ya kitaasisi, kiutawala na kisheria. Vile vile, Serikali imewekeza katika miundombinu ya kiuchumi ikiwemo umeme, usafirishaji na uchukuzi na mawasiliano ili kuweza kupunguza gharama za uzalishaji kwa wawekezaji. Miundombinu hiyo kwa kiasi kikubwa imegharamiwa na Serikali kwa sababu inahusisha miradi mikubwa na inahitaji uwekezaji mkubwa ambao sekta binafsi haziko tayari kuingia katika miradi hiyo. Kama ilivyo katika sehemu ndogo 2.6.1; wakati sehemu ndogo 2.6.3 inayohusu mazingira ya biashara inagusia uwezesaji wa kiutawala, mfumo wa ubia kati ya sekta ya umma na sekta binafsi, na sera ambazo Serikali imetekeleza ili kuhakikisha kuwa mazingira ya uwekezaji na biashara ni rahisi, wazi na hayana viashiria vya rushwa. Aidha, katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, ukuzaji ghafi wa mitaji ya sekta binafsi ulikuwa shilingi trilioni 152.

2.6.1. Maboresho ya Miundombinu

Barabara: Kati ya mwaka 2015 na 2020, Serikali ilijenga barabara za lami zenye urefu wa km 3,537.0 na barabara za mzunguko za kuepusha na kupunguza msongamano wa magari mijini, zenye urefu wa km 82.6. Kufikia Juni 2020, jumla ya km 1,298.44 za barabara za lami zilikuwa katika matengenezo na barabara kuu zenye

urefu wa km 300.9 zilikarabatiwa. Ujenzi wa madaraja makubwa 12 ulikamilika, ambayo ni: Daraja la Magufuli, Magara, Kavuu, Ruvu Chini, Lukuledi, Mlalakuwa, Momba, Lukuledi II, Mara, Sibiti, Mtibwa na Daraja la Nyerere (Kigamboni). Ujenzi wa madaraja 5 unaendelea; madaraja hayo ni:- Tanzanite, Mitomoni, Wami, Kitengule na Ruhuhu. Madaraja mengine yaliyokuwa katika hatua za awali za ujenzi yalikuwa ni:- Kigongo – Busisi ambalo ujenzi wake umeanza, Sukuma, Simiyu, Mkenda, Mtera, Godegode, Malagarasi Chini na Ugalla. Miradi iliyokamilika kwa asilimia 100 ni:- barabara ya Manyoni - Itigi (km 245), kipande cha Masasi-Songea-Mbinga katika barabara Mtwara - Mbamba Bay, barabara ya juu Mfugale (Flyover) na Ubungo Interchange ambayo sasa inatumika. Miradi iliyo katika hatua za mwisho za ujenzi ambayo inatarajiwa kukamilika kabla ya Juni 2021 ni Daraja la Tanzanite, barabara ya Itoni-Ludewa na barabara ya Tabora-Mpanda.

Reli: Reli ya Kiwango cha Kimataifa – SGR: Serikali inajenga reli ya kati kwa kiwango cha kimatifa (SGR) ya gharama ya Dola za Marekani bilioni 7.6. Utekelezaji ulianza mwaka 2017 kwa vipande viwili kati ya Dar es Salaam na Makutupora mkoani Singida. Kipande cha kwanza kati ya Dar es Salaam na Morogoro kina urefu wa jumla ya km 300 na kipande cha pili kati ya Morogoro na Makutupora mkoani Singida kina jumla ya km 422. Ujenzi wa kipande cha Dar es Salaam - Morogoro umefikia asilimia 90 na kati ya Morogoro na Makutupora umefikia asilimia 49.2.

Ukarabati wa Reli ya Kati: Serikali kupitia Shirika la Reli Tanzania – TRC inatekeleza mradi wa ukarabati wa reli iliyopo kwa kiwango cha Meter Gauge kwa lengo la kuwa na miundombinu ya usafirishaji ya uhakika katika kipande kati ya Dar es Salaam na Isaka chenye km 970 katika reli ya kati. Mkazo umewekwa katika ukarabati ili kuwezesha kiwango cha chini cha mzigo kuwa tani 18.5 kwa ekseli (axle), kutandika upya reli kwa km 970 kutoka Dar es Salaam - Isaka kwa mataruma yenye uzani wa ratili 80 kwa kila yadi kwa taruma na ununuzi wa mabehewa na injini za treni. Kazi kubwa za ukarabati zilizopangwa kufanyika katika reli ya kati kipande cha kutoka Dar es Salaam - Isaka (km 970) zinaendelea ambapo kipande cha Dar es Salaam - Kilosa (km 283) umefikia asilimia 94 na Kilosa – Isaka (km 687) umefikia asilimia 99.8 mwaka 2020. Serikali imejenga vituo vya kuhifadhi makasha ya mizigo (makontena) katika mikoa ya Mwanza na Shinyanga ili kurahisisha upakiaji na upakuzi wa mizigo. Vile vile, Serikali imefufua reli ya Dar es Salaam – Tanga mpaka Moshi na Arusha ambayo imekuwa haifanyi kazi kwa zaidi ya miaka 30 iliyopita.

Vifaa na Nyenzo za Reli: Serikali imeendelea kuhakikisha kuwa reli iliyopo ya kiwango cha meter gauge inafanya kazi vizuri na kwa ufanisi. Hatua zilizochukuliwa ni pamoja na kukarabati na kuunda upya vichwa 14 vya treni vya kukusanya na kupanga mabehewa, kukarabati mabehewa 347 ya mizigo, mabehewa 20 ya abiria wa mjini (commuter couches) na mabehewa 13 ya abiria wa safari ndefu; na ununuzi wa mabehewa 44 ya kubeba makasha ya mizigo na mabehewa ya abiria mapya 22 na vichwa 3 vipya vya treni.

Bandari: Tanzania Bara ina bandari kuu tatu (3) ambazo ni Dar es Salaam, Tanga na Mtwara; bandari ndogo tatu ambazo ni Kilwa, Mafia na Lindi; na bandari kubwa katika maziwa nazo ni: Mwanza, Kigoma na Itungi-Kyela. Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, shughuli zilizofanyika katika Bandari ya Dar es Salaam ni: Kuboreshwa kwa gati namba 1 – 4 (gati namba 1-3 kwa ajili ya mizigo mchanganyiko na gati namba 4 kwa ajili ya mizigo ya kichele mfano ngano na mbolea); kukamilika kwa ujenzi wa gati la kupakia na kushushia magari (RoRo); na kuendelea na uboreshaji wa gati Na. 5 hadi 7 (gati namba 5 kwa ajili ya mizigo ya kichele na gati namba 6-7 ni kwa ajili ya makontena). Hatua hizi zimechangia kupungua kwa idadi ya siku za meli kukaa bandarini kutoka siku saba (7) hadi siku tano (5) na kuongezeka kwa shehena ya mizigo iliyohudumiwa kutoka tani milioni 15.4 hadi tani milioni 19.52. Serikali pia ilijenga bandari kavu ya Kwala katika mkoa wa Pwani, kwa gharama ya shilingi bilioni 35, ili kupunguza msongamano wa mizigo katika bandari ya Dar es Salaam. Uwekezaji umefanywa katika vifaa vya kupakia, kupakua na ukaguzi wa mizigo.

Katika Bandari ya Tanga kina cha lango la kuingia meli kimeongezwa kutoka mita nne (4) hadi mita 13 na ujenzi wa gati mbili (2) kwenye kina kirefu pamoja na ukarabati wa maghala katika gati namba 1 na 2 umekamilika. Maboresho haya yatawezesha meli kubwa kutia nanga katika bandari ya Tanga. Uwezo wa kuhudumia mizigo uliongezeka kutoka tani 700,000 hadi tani 1,200,000 kwa mwaka. Kwa upande wa Bandari ya Mtwara, kazi zilizofanyika ni pamoja na kupanua eneo la zege kwa mita za mraba 600 na ujenzi wa gati lenye urefu wa mita 300 ambalo limekamilika.

Katika Ziwa Victoria magati yaliyojengwa ni Lushamba, Ntama, Magarini, Mwigobero na Nyamirembe. Aidha, Serikali imekamilisha ujenzi wa Chelezo cha kujengea na kukarabati meli katika Bandari ya Mwanza. Chelezo kilichojengwa chenye uwezo wa kubeba meli yenye uzito wa kuanzia tani 1 hadi 4,000, kikiwa na reli na mfumo unaowezesha kupandisha meli zaidi ya moja kulingana na ukubwa. Kwa upande wa Ziwa Tanganyika, gati limejengwa Kagunga; na katika Ziwa Nyasa magati yamejengwa Kiwira na Itungi.

Vifaa Majini: Serikali imejenga meli mbili za mizigo ambazo ni MV Ruvuma na MV Njombe zenye uwezo wa kubeba tani 1,000 kila moja, na nyingine ambayo ni MV Mbeya II yenye uwezo wa kubeba abiria 200 na tani 200 za mizigo katika ziwa Nyasa. Katika Ziwa Victoria meli za zamani ambazo ni MV Victoria na MV Butiama zilifanyiwa matengenezo makubwa na zinafanya kazi. Vile vile, meli mpya yenye uwezo wa kubeba abiria 1,200 na tani 400 za mizigo inaendelea kujengwa.

Usafiri wa Anga: Utekelezaji wa Mpango wa Pili umehusisha kununuliwa kwa ndege mpya 11 kutoka ndege moja (1) iliyokuwepo mwaka 2015 na kuifanya ATCL kuwa na jumla ya ndege 12; kupatiwa mafunzo kwa marubani 110, wahandisi 127 na wahudumu wa ndani ya ndege 131. Manunuzi ya ndege mpya yanaenda pamoja na ujenzi na ukarabati na upanuzi wa viwanja vya ndege vya mikoa na vya kimataifa. Hatua hizi zimechangia kuimarika kwa huduma za usafiri wa anga kutoka vituo vinne (4) mwaka 2015 hadi vituo 13 vya ndani na nchi na vituo saba (7) vya nje ya nchi mwaka 2020 na kuongezeka kwa idadi ya miruko ya ndege ndani na nje kutoka 225,103 mwaka 2015 hadi miruko 292,105 mwaka 2019. Abiria waliosafiri kwa ndege waliongezeka kutoa abiria 4,207,286 mwaka 2016 na kufikia abiria 4,268,896 mwaka 2018. Aidha, kiasi cha shilingi trilioni 1.24 kimetumika kuboresha Shirika la Ndege Tanzania.

2.6.2. Maendeleo ya Miundombinu Laini

Jumla ya km 27,912 za mkongo wa Taifa wa TEHAMA zimejengwa ambapo km 7,910 zilijengwa na Serikali. Vile vile, hatua nyingine zilichukuliwa kuhakikisha wadau wote ikiwa ni pamoja na sekta binafsi na wananchi kwa ujumla wananufaika na rasilimali za umma ili kuchochea maendeleo ya kiuchumi na kijamii. Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, huduma za TEHAMA ziliimarishwa kwa kutandika nyaya za mawasiliano. Hadi kufikia Aprili 2019, matumizi ya mawasiliano kwa simu za mikononi (mobile communication coverage) yalifikia asilimia 94 ya idadi ya watu na asilimia 66 ya mtandao kuenea kwenye maeneo mbalimbali nchini. Maendeleo haya yamebadili kwa kiasi kikubwa hali ya maisha ya wananchi hasa upande wa mawasiliano na huduma za kifedha kupitia simu za mikononi. Hata hivyo, bado kuna haja ya kuhamasisha wadau wote waweze kutumia TEHAMA wakiwa nyumbani, shuleni na katika biashara. Maboresho ya TEHAMA yanatarajiwa kuleta matokeo mazuri katika kujifunza pamoja na kuongeza shughuli katika mnyororo wa thamani wa kilimo biashara.

2.6.3. Mazingira ya Biashara

Kwa mujibu wa Taarifa ya Urahisi wa Ufanyaji Biashara (Ease of Doing Business), nafasi ya Tanzania katika mazingira ya kufanya biashara kwa vigezo vya Benki ya Dunia ilikuwa ni 141 mwaka 2020 ikilinganishwa na 144 mwaka 2019 kama inavyoonekana kwenye Jedwali Na. 7. Lengo la Serikali ni kuimarisha nafasi ya Tanzania na kuweza kufikia lengo la nafasi ya tarakimu mbili.

Jedwali 7: Nafasi ya Tanzania katika Taarifa za Urahisi wa Kufanya Biashara (2015-2020)

Mwaka	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Nafasi	131	139	132	137	144	141

Chanzo: Benki ya Dunia (2020)

Serikali imechukua hatua kadhaa ili kuboresha mazingira ya kufanya biashara ikiwemo:

- (i) Kupunguza urasimu katika taratibu za kupata vibali mbalimbali vya biashara na huduma nyingine kwa lengo la kupunguza gharama za kufanya biashara. Kati ya mwaka 2017/18 na 2020/21 ada na tozo mbalimbali katika sekta ya kilimo na mifugo zilifutwa kupitia Sheria ya Fedha. Aidha, sehemu ya majukumu ya iliyokuwa Mamlaka ya Udhhibiti wa Chakula na Dawa - TFDA yaliamishwa Shirika la Viwango Tanzania - TBS ili kuondoa muingiliano wa majukumu. Mwaka 2019/20 jumla ya ada na tozo 60 zinazohusiana na leseni za biashara, vibali na vyeti vya usajili, ikiwa ni pamoja na ukaguzi uliokuwa ukifanywa na Tume ya Ushindani - FCC, Wakala wa Usajili wa Kampuni - BRELA, Shirika la Viwango Tanzania -TBS, Wakala wa Usalama na Afya Mahali pa Kazi - OSHA, na ada za zima moto na uokozi zilifutwa;
- (ii) Taasisi mbalimbali zimeanzisha mifumo ya kielektroniki kwa ajili ya kuboresha utoaji wa huduma. Hii ni pamoja na mifumo ya kujiandikisha kupitia mtandao kwa usajili wa kampuni, majina ya biashara, alama za biashara na huduma, hati miliki na leseni za viwanda; kupata leseni za biashara kupitia Mtandao wa Biashara wa Taifa; kurahisisha utoaji wa mizigo bandarini kupitia mfumo wa dirisha moja -TeSWS; kutoa leseni na vibali kwa njia ya mtandao vya OSHA, TMDA, TBS, NEMC, Wizara ya Kilimo na Wizara ya Maliasili na Utalii; na kuanzishwa kwa Mfumo wa Kielektroniki wa Malipo ya Serikali – GePG kwa ada, tozo na adhabu; na kutoa hati za kusafiria za kielektroniki pamoja na VISA na vibali vya kazi na makazi;
- (iii) Serikali imeanzisha vituo vya utoaji huduma za pamoja mipakani - OSBP katika vituo vya mipakani vya Rusumo, Mutukula, Holili, Kabanga, Horohoro, Sirari, Namanga na Tunduma ili kurahisisha huduma za upitishaji wa mizigo;
- (iv) Idadi ya viziuzi katika barabara ya kati (central corridor) imepungua kutoka viziuzi 15 hadi 3. Hii imepunguza muda na gharama ya usafirishaji wa mizigo njiani; na
- (v) Kuboresha kituo cha pamoja cha utoaji huduma kilichopo TIC kwa kuongeza idadi ya taasisi zinazofanya kazi kwa pamoja kupitia kituo hicho kufikia taasisi 11.

Pamoja na maboresho haya yaliyolenga kufanya uchumi ushamiri, Serikali kwa kushirikiana na sekta binafsi iliandaa Mpango wa Kuboresha Mfumo wa Udhhibiti wa Biashara (**Blueprint**) na mpango kazi wa utekelezaji wake. Mpango kazi huo utatekelezwa sanjari na mwongozo madhubuti wa ufuatiliaji na tathmini pamoja na mkakati wa mawasiliano unaolenga kuhusisha wadau kutoka sekta ya umma na binafsi.

2.6.3.1. Uwezesaji Sekta Binafsi

Kwa kutambua umuhimu mkubwa wa sekta binafsi katika utekelezaji wa Mpango wa Pili, hususan kwenye kuwezesha katika miradi mbalimbali ikiwa ni pamoja na viwanda vya kuongeza thamani bidhaa, Serikali imetekeleza jukumu la uwezesha kwa kuendeleza sekta binafsi kupitia njia zifuatazo:-

- (i) Kuanzisha kituo cha pamoja chini ya TIC ambacho kinashirikisha taasisi 11 za Serikali na wakala mbalimbali na hivyo kuwezesha huduma mbalimbali kutolewa sehemu moja kama vile vibali, leseni na kupata idhini za mamlaka husika kwa wafanya biashara wa ndani na nje pamoja na wawekezaji na hivyo kupunguza muda wa kupita katika ofisi mbalimbali. Kufikia Februari 2020, jumla ya miradi 146 yenye thamani ya Dola za Marekani milioni 1,514.57, iliyotarajiwa kutoa ajira mpya 26,384, ilisajiliwa;
- (ii) Kutambua mali binafsi na kuzilinda na vihatarishi visivyo vya kibiashara. Tanzania ni mwanachama hai wa bima kwa ajili ya uwekezaji nje chini ya Benki ya Dunia, na Wakala wa Kimataifa ya Dhamana za Uwekezaji - MIGA. Vile vile, Tanzania ni mwanachama wa Kituo cha Kimataifa cha Usuluhishi wa Migogoro ya Uwekezaji – ICSID, taasisi hii pia iko chini ya Benki ya Dunia;
- (iii) Sheria ya kodi ya mapato inaruhusu msamaha wa asilimia 50 ya kodi katika mwaka wa kwanza wa matumizi ya mitambo na mashine zinazotumika viwandani ambazo zimefungwa katika viwanda, mashamba ya ufugaji samaki; au utoaji huduma kwa watalii na katika mahoteli;
- (iv) Asilimia sifuri (0) ya kodi ya: ushuru wa forodha katika bidhaa za mitaji kwenye miradi; kompyuta na vifaa vya kompyuta; malighafi na vipuri kwa ajili ya zana za kilimo, ufugaji na uvuvi; dawa za binadamu na mifugo na dawa zingine; vifaa vinavyotumika kuunganisha magari ambavyo viko katika mfumo wa vipande (CKD); na malighafi kwa ajili ya uzalishaji wa bidhaa za dawa;
- (v) Msamaha wa kodi ya ongezeko la thamani kwa vifaa vinavyoingizwa nchini na watafutaji wa madini waliosajiliwa na wenye leseni nchini kwa ajili ya kazi mahsusi za utafutaji wa mafuta, gesi na madini au shughuli nyingine za utafutaji;
- (vi) Kupunguza kiwango cha kodi ya mapato kwa kampuni mpya zinazoanzishwa kwa ajili ya kuzalisha bidhaa za dawa, ngozi na taulo za kike; na

Serikali kwa kushirikiana na Taasisi ya Sekta Binafsi (TPSF) ilianzisha jukwaa mtandao la malalamiko na mrejesho ili kuboresha mazingira ya biashara nchini. Jukwaa hili lilianza shughuli zake mwaka 2020/21.

2.6.3.2. Ubia Kati ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi

Katika kuwezesha ushiriki mzuri wa sekta binafsi katika miradi ya ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi, Serikali iliimarisha mifumo ya sheria na ya kitaasisi hususan sheria ya ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi Sura ya 103 kwa lengo la kuboresha usimamizi na uratibu. Vile vile, mfumo wa kitaasisi kwa ajili ya uratibu wa programu ya ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi uliborehwa. Hii ni pamoja na kuweka Programu na Kituo cha ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi chini ya Wizara ya Fedha na Mipango. Lengo ni kurahisisha na kuharakisha upatikanaji wa vibali kwa miradi ya ubia. Serikali imeweka mazingira wezesha ya kuzisaidia taasisi kuandaa miradi ya ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi. Hatua nyingine zilijumuisha kuiongezea mtaji Benki ya Uwekezaji na kuanzisha dirisha la mikopo ya muda mrefu katika Benki ya Maendeleo ya Kilimo.

Kutokana na uwepo wa mazingira wezesha kwa uwekezaji kupitia utaratibu wa ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi, taasisi za Umma zinapaswa kuchangamkia matumizi ya mfumo huo katika kugharamia miradi

ya maendeleo inayokidhi vigezo vya njia ya ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi na kuendana na ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi. Utayari wa kutumia utaratibu huu unaongezeka kutokana na kutungwa kwa Sheria ya ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi Sura ya 103. Miradi inayotekelezwa kwa utaratibu huo imeongezeka kutoka miradi 5 mwaka 2018 kufikia zaidi ya miradi 49 Desemba 2020. Miradi hii ipo katika hatua mbalimbali za utekelezaji kwa kuzingatia Sheria ya ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi.

2.6.3.3. Utawala Bora, Uwajibikaji na Utoaji haki

Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, Serikali iliendelea kupambana na rushwa, kuongeza uwajibikaji kwa watumishi wa umma, na kujenga miundo ya utoaji haki na kudumisha utawala bora. Shughuli zilizotekelezwa katika kipindi hiki ni pamoja na: kuanzishwa kwa Mahakama ya makosa ya rushwa na uhujumu uchumi; ujenzi wa ofisi za Tume ya Taifa ya Uchaguzi; kukamilika kwa ujenzi wa Mahakama Kuu mbili (2) na ukarabati wa Mahakama Kuu tatu (3); kukamilika kwa ujenzi wa Mahakama za Hakimu Mkazi tano (5); kukamilika kwa ujenzi wa Mahakama za Wilaya 15; kukamilika kwa Ujenzi wa Mahakama za Mwanzo 18; ujenzi wa majengo ya Serikali Dodoma, na kuanzishwa kwa Ofisi ya Mwendesha Mashtaka na Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali. Tathmini imebainisha kuwa idadi ya kesi za rushwa zilizotolewa maamuzi iliongezeka kutoka asilimia 10.4 mwaka 2015/16 hadi asilimia 82.0 mwaka 2019/20; mlundikano wa mashauri katika mahakama nchini umepungua kutoka asilimia 13 ya mashauri yaliyokuwepo mahakamani mwaka 2015 hadi asilimia tano (5) mwaka 2019; na kuongezeka kwa upatikanaji wa haki karibu na wananchi.

Hatua nyingine zilizochukuliwa na Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa (TAKUKURU) ni pamoja na kufuatilia matumizi ya fedha za miradi ya maendeleo kupitia ofisi za Wilaya na Mikoa na kuanzisha vitengo vya kufuatilia na kuokoa mali ambavyo vinawajibika kufuatilia na kukamata mali na fedha zilizopatikana kwa njia ya rushwa. Jedwali Na. 8 linaainisha juhudi zilizochukuliwa na TAKUKURU katika kupambana na rushwa.

Jedwali 8: Takwimu za TAKUKURU dhidi ya vitendo vya Rushwa, 2015/16–2019/20

Mwaka/Aina	Tuhuma zilizopokelewa	Mafaili ya yaliyochunguzwa	Uchunguzi unaoendelea	Mafaili yaliyofungwa	Mafailiyaliyopeleka kwa Mkurugenzi wa Mashtaka	Kesi mpya zilizofunguliwa	Zinazoendelea	zilizotolewa	Watumiwa Walioachiliwa	Jumla ya Hukumu	Mali/fedha zilizookolewa (bil)
2015/2016	7,303	788	3,525	34	336	443	578	249	275	524	53.9
2016/2017	7,452	956	2,818	103	575	435	602	159	234	393	14.68
2017/2018	8,724	906	723	78	467	495	624	178	118	296	70.3
2018/2019	8,234	894	1,160	15	388	497	672	206	135	341	82.8
2019/2020	13,313	1,079	1,380	72	443	586	633	267	114	381	96.02

Chanzo: Taarifa za Mwaka za TAKUKURU

Mwenendo wa mashauri mapya yaliyofunguliwa mahakamani kuanzia mwaka 2016 mpaka 2020 na idadi ya kesi zilizoamuliwa unadhihirisha juhudi na mkazo mkubwa uliowekwa na TAKUKURU katika kupambana na rushwa. Jitihada hizi zimewezesha Serikali kuokoa kiasi cha shilingi bilioni 263.4 katika kipindi hicho. Kwa mujibu wa Transparency International Corruption Perception Index Tanzania imepata mafanikio ya kupata alama 38 mwaka 2020 ikilinganishwa na alama 32 mwaka 2016. Alama zinazotolewa kwa nchi ni kati ya sifuri na mia moja, ambapo alama sifuri inaonesha kiwango kikubwa cha rushwa na alama mia moja kiwango kidogo cha rushwa.

Vile vile, Mkakati wa Taifa wa Kupambana na Rushwa umeongeza uelewa wa watu kuhusu majukumu ya kila mwananchi na hata wabia wa maendeleo katika vita dhidi ya rushwa. Hadi kufikia Desemba, 2020, Kamati za Maadili zaidi ya 350 za taasisi za umma zimepata mafunzo kuhusu utekelezaji wa Mkakati wa Taifa wa Kuzuia Rushwa na zinaandaa ripoti za utekelezaji. Utekezaji wa mkakati huu umeongeza uelewa wa vita dhidi ya rushwa hasa katika taasisi za umma ambapo utekelezaji unaonekana wazi.

2.6.4. Amani, Usalama na Utulivu wa Kisiasa

Maendeleo na ustawi wa Taifa yanategemea uwepo wa amani, usalama na utulivu wa kisiasa. Katika kuhakikisha nchi inaendelea kuwa na amani, usalama na utulivu wa kisiasa, maboresho ya kimkakati yanatakiwa kuchukuliwa yakijumuisha maboresho ya sera ya sekta ya sheria na mfumo wa makosa ya jinai nchini.

Maadili ya Viongozi wa Umma: Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, kama njia ya kuhamasisha utawala bora na kujenga utamaduni wa uwajibikaji kwa viongozi wa umma, Serikali ilielekeza nguvu zake katika kuhakikisha viongozi wanakidhi kanuni za maadili kulingana na marekebisho yaliyofanyika kwenye Sheria ya Maadili ya Viongozi wa Umma 2016; kufanya marekebisho ya taratibu kuu za utendaji wa Baraza la Maadili; na kutungwa kwa kanuni mpya mbili ambazo ni Usimamizi wa Mgongano wa Maslahi ya Machi, 2020 na Matamko ya Ahadi za Uadilifu kwa Viongozi wa Umma ya Novemba, 2020. Vile vile, katika kipindi cha mapitio ya Mpango wa Pili kumekuwapo na ongezeko la viongozi wa umma kutangaza mali na madeni kutoka asilimia 86 ya viongozi wote mwaka 2015 kufikia asilimia 98 mwaka 2019. Aidha, malalamiko yaliyowasilishwa katika Sekretariati ya Maadili ya Viongozi wa Umma kuhusu ukiukwaji wa Sheria ya Maadili ya Viongozi wa Umma 2016, yamepungua.

2.7. Tathmini ya Ugharamiaji wa Mpango wa Pili

Mkakati wa Ugharamiaji wa Mpango wa Pili ulilenga kukusanya kiasi cha shilingi trilioni 136. Kati ya hizo shilingi trilioni 82.4 zilitarajiwa kutoka katika vyanzo vya kawaida kama vile mapato ya Serikali, misaada, na mikopo yenye masharti nafuu na shilingi trilioni 53.3 kutoka vyanzo vingine kama vile hatifungani za Serikali. Tathmini imeonesha kwamba Serikali iliweza kukusanya mapato ya kodi kwa asilimia 98 ya lengo. Uwiano wa mapato ya ndani na Pato la Taifa uliongezeka kutoka asilimia 13 hadi 15. Kwa upande mwingine mikopo ya kibiashara ilikuwa zaidi ya mara mbili ya lengo kwa kufikia shilingi trilioni 12.2 ikilinganishwa na lengo la shilingi trilioni 5.7. Mikopo yenye masharti nafuu ilikuwa zaidi ya lengo kwa kufikia shilingi trilioni 10.2 ikilinganishwa na lengo la shilingi trilioni 6.2 sawa na asilimia 64 zaidi ya lengo.

Aidha, utekelezaji wa Mpango wa Pili ulikadiriwa kugharimu kiasi cha shilingi trilioni 107 sawa na wastani wa shilingi trilioni 21.4 kila mwaka kwa kipindi cha miaka mitano. Sekta ya umma ilitarajiwa kuchangia kiasi cha shilingi trilioni 59, na sekta binafsi kiasi cha shilingi trilioni 48. Utekelezaji wa Mpango wa Pili katika miaka minne ya mwanzo umebainisha kuwa sekta ya umma ilichangia kiasi cha shilingi trilioni 34.9 sawa na asilimia

76.5 ya lengo la miaka minne la shilingi trilioni 45.6. Aidha, tathmini ya utekelezaji wa Mpango wa Pili imebaini kuwa uwekezaji wa sekta binafsi katika uchumi ulifikia shilingi trilioni 152. Vile vile, tathmini imebainisha kuwa uwekezaji wa sekta binafsi kwenye maeneo ya kipaumbele ya Mpango wa Pili, kwa kipindi cha miaka minne iliyopita ilifikia shilingi trilioni 32.6 sawa na asilimia 85 ya makadirio ya shilingi trilioni 38.4. Maeneo makuu ambayo sekta binafsi iliwekeza ni pamoja na maendeleo ya viwanda, shule binafsi, hospitali, hoteli, uchimbaji madini, usafirishaji na huduma za usafirishaji.

2.8. Ufuatiliaji na Tathmini ya Mpango wa Pili

Mkakati wa Ufuatiliaji na Tathmini ya Mpango wa Pili ni moja ya nyenzo ya utekelezaji wa malengo na viashiria vya Mpango wa Pili vilivyowekwa mwaka 2016/17. Tathmini inaonesha kwamba pamoja na kuwa na mkakati madhubuti wa ufuatiliaji na tathmini wenye malengo ya kimkakati, hatua stahiki za utekelezaji na viashiria vya kupima utekelezaji, Mkakati haukitelezwa ipasavyo. Hata hivyo, Wizara, Idara Zinazojitegemea na Wakala, Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa zimetumia njia za ufuatiliaji na tathmini ambazo hazikuainishwa katika Mkakati wa Ufuatiliaji na Tathmini uliopendekezwa katika Mpango wa Pili katika utekelezaji wa miradi. Aidha, mifumo ya Ufuatiliaji na Tathmini imeendelea kuboreshwa ambapo Serikali imeanzisha kitengo cha Ufuatiliaji na Tathmini chini ya Wizara ya Fedha na Mipango, kuanzisha mfumo wa kielektroniki wa Kitaifa wa kusimamia miradi ya maendeleo na kuanza maandalizi ya Mwongozo wa Kitaifa wa Ufuatiliaji na Tathmini ya miradi ya maendeleo. Uimarishaji wa ufuatiliaji na tathmini unapaswa kufanywa sambamba na uboreshaji wa utoleaji taarifa wa mpango huo. Kuchunguza mchakato huu kunaweza kuwa rahisi na ufanisi zaidi kuliko njia zingine zinazotumiwa.

2.9. Uwezo, Udhaifu, Fursa na Vihatarishi (SWOT) vya Mpango wa Pili

Jedwali Na.9 linachambua uwezo, udhaifu, fursa na vihatarishi vilivyojitokeza wakati wa utekelezaji wa Mpango wa Pili, kwa lengo la kupata mafunzo yakayotumika katika uandaaji wa Mpango wa Tatu.

Jedwali Na. 9: Uchambuzi (SWOT) baada ya Tathmini ya Utekelezaji wa Mpango wa Pili

Uwezo	Udhaifu
<ul style="list-style-type: none"> i. i. Utashi wa kisiasa, amani na utulivu wa hali ya kisiasa; ii. Utajiri wa maliasili – Ardhi, wanyamapori, madini, misitu -fursa ya kufanya shughuli mbalimbali; iii. Uwepo wa mfumo wa kisheria na kitaasisi kwa ajili ya ya masuala katika uwekezaji; iv. Ukuaji mkubwa wa uchumi kwa wastani wa asilimia 6.9 katika kipindi cha miaka mitano iliyopita; v. Fursa nyingi za uwekazaji wenye faida - mafuta na gesi, kufua umeme na miradi ya usafirishaji; vi. Fursa nyingi za kilimobiashara katika sekta ya kilimo; vii. Fursa nyingi za upanuzi wa miundombinu katika sekta ya usafiri wa anga, na ujenzi wa miundombinu ya barabara, reli, bandari, nyumba na Mkongo wa Taifa wa Mawasiliano; viii. Uwepo wa nchi katika eneo ya kimkakati kijiografia iliyozungukwa na nchi zisizo na bahari katika soko la EAC, SADC na nchi nyingine duniani; ix. Uwepo wa mwambao mrefu wa bahari ambao una mfumo wa kiikolojia unaowezesha shughuli za bahari; na x. Idadi ya watu inayoongezeka kwa haraka na hivyo kuwezesha ongezeko la nguvukazi na kukua kwa tabaka la kati huku kukiwa na uhakika wa soko la ndani. 	<ul style="list-style-type: none"> i. i. Kiwango kidogo cha maendeleo ya watu, uwezo mdogo wa Sayansi, teknolojia na ubunifu; kiwango cha chini cha ujuzi adimu kwenye sekta ya uchimbaji madini; ii. Tatizo la upatikanaji wa takwimu zilizogawanywa kwa ajili ya mipango na ufuatiliaji; iii. Ufuatiliaji na tathmini usioridhisha; iv. Ushiriki mdogo wa Sekta binafsi; na v. Kipato kidogo cha pato la kila mtu. vi. Kutokufungamanishwa kwa masuala ya jinsia katika maeneo ya vipaumbele vya Mpango na kusababisha udhaifu katika Ufuatiliaji na Tathmini wa matokeo ya Tathmini ya usawa wa jinsia na uwezesaji wa wanawake

Fursa	Changamoto
<ul style="list-style-type: none"> i. Uwezekano wa kuboresha mazingira ya biashara kwa ukuaji wa biashara ndogo; mageuzi zaidi katika sekta ya kilimo na kupunguza uwezo wa kuathirika na mitikisiko hasi ya kiuchumi ya ndani, kimataifa na ya hali mbaya ya hewa; ii. Kuibuka kwa viashiria vya kuongezeka kwa ushiriki wa watu maskini katika mchakato wa ukuaji wa uchumi kama vile vitambulisho vya wajasiriamali wadogo (Machinga) na fursa endapo urasimishaji utafanikiwa; iii. Kuendelea kuimarika kwa utulivu wa uchumi jumla na diplomasia ya uchumi kwa lengo la kupata masoko ya nje na kuvutia uwekezaji kutoka nje; iv. Uwepo wa miongozo ya uwekezaji katika mikoa na Mamlaka ya Serikali za Mitaa yenye taarifa za fursa za viwanda na maendeleo ya watu; v. Ardhi yenye rutuba na inayofaa kwa umwagiliaji; vi. Miundombinu bora ya masoko kwa ajili ya kufanikisha uzalishaji katika kilimo; vii. Mpango wa Kuboresha Mfumo wa Udhibiti wa Biashara (Blueprint) ambao unaonesha orodha ya maeneo ya maboresho katika maeneo mtambuka; viii. Uendelezaji wa miundombinu muhimu katika maeneo maalum ya uwekezaji (SEZ)/EPZ hususan katika mikoa ya mipakani; na ix. Masoko ya dunia na kikanda ikiwemo SADC, EAC na AfCFA. 	<ul style="list-style-type: none"> i. Mitikisiko ya nje – kutotengamaa ndani ya kanda; ii. Mabadiliko ya tabianchi; iii. Majanga asilia; iv. Milipuko ya magonjwa; na v. Kutotengema kwa siasa za dunia na kikanda kama vile mzozo wa kibiashara kati ya China na Marekani na migogoro ya siasa kikanda.

2.10. Utekelezaji wa Miradi ya Kielelezo

Jedwali Na. 10 linaainisha kwa muhtasari hatua zilizofikiwa katika utekelezaji wa baadhi ya miradi ya kielelezo iliyoainishwa katika Mpango wa Pili. Hii inasaidia kuweka usimamizi wa karibu ili kufikia matarajio ya kukamilisha utekelezaji kwa wakati hususan kudhihirisha uwezo wa kugharamia miradi hiyo kikamilifu ikijumuisha uendeshaji na matengenezo.

Jedwali Na. 10: Miradi ya Kielelezo

No.	Flagship Project	Implementation Status
1	Ujenzi wa reli kwa kiwango cha kimataifa (SGR)	Utekelezaji wa mradi wa SGR ulianza mwaka 2017 ukiwa na vipande viwili vya Dar es Salaam -Morogoro (km 300) na Morogoro - Makutupora, Singida (km 422). Kazi za ujenzi kati ya Dar es Salam na Morogoro ilifikia asilimia 91; na kipande cha Morogoro hadi Makutupora, Singida kimefikia asilimia 61.0.
2	Ujenzi wa mradi wa Kufua Umeme wa Maji wa Julius Nyerere - MW 2,115	Ujenzi unaendelea na hatua ya utekelezaji ni kama ifuatavyo: Bwawa kuu (asilimia 6.72); handaki la kuchepusha maji lipo katika hatua ya mwisho ya utekelezaji; ujenzi wa maporomoko ya maji (asilimia 8.54); na uwekaji wa zege kwenye kuta za handaki ni asilimia 90. Kwa ujumla kazi za ujenzi zimefikia asilimia 25.8.
3	Miradi ya Mchuchuma na Liganga	Serikali imechukua hatua za kuanza utekelezaji wa Miradi ya Mchuchuma na Liganga ambayo ina akiba kubwa ya Mkaa ya mawe, chuma na madini ya vanadium, na titanium. Uthaminishaji wa mali za watu walio katika maeneo ya miradi umekamilika na jumla ya shilingi bilioni 11.037 zinatarajiwa kulipwa kama fidia kwa wananchi 1,145 watakaopisha mradi. Aidha, Serikali pamoja na mwekezaji wanapitia mkataba na masuala ya kisheria kuhusu miradi hii.
4	Bomba la mafuta ghafi la Afrika Mashariki kutoka Hoima (Uganda) - bandari ya Tanga eneo la Chongoleani.	Kazi zote za maandalizi ya mradi zimekamilika na utekelezaji wa mradi unatarajiwa kuanza baada ya kampuni zinazohusika katika utekelezaji kukamilisha taratibu zote za kimkataba.
5	Ufufuaji wa Shirika la Ndege Tanzania	Katika kipindi cha kati ya mwaka 2016 na Desemba 2020, Serikali ilinunua na kupokea ndege nane (8). Vile vile, ndege nyingine tatu (3) zimeagizwa.

2.11. Hali ya Utekelezaji wa Mpango wa Pili kwa ujumla na Masuala Yaliyojitokeza

2.11.1. Hali ya Utekelezaji wa Mpango wa Pili kwa Ujumla

Tathmini ya jumla ya utekelezaji wa Mpango wa Pili inaonesha ufanisi mkubwa katika kudumisha uhimilivu wa uchumi jumla. Takriban asilimia 93.8 ya malengo ya uchumi jumla yalifikiwa. Utekelezaji katika sekta ya viwanda ulifikia asilimia 75 ya lengo lililowekwa. Mchango wa sekta ya viwanda kwa Pato la Taifa uliongezeka kufikia asilimia 8.5 mwaka 2019 kutoka asilimia 7.8 mwaka 2016. Sekta hii imekuwa ikikua kwa wastani wa asilimia 8.3 kila mwaka kwa kipindi hicho. Hadi kufikia Juni 2020, jumla ya viwanda 8,477 vilianzishwa na kutoa ajira mpya 482,601. Malengo yaliyowekwa kwa sekta ya viwanda katika Mpango wa Pili yalifikiwa kwa asilimia 66.6. Hatua zilizochukuliwa katika sekta ya kilimo katika utekelezaji wa Mpango wa Pili zilikuwa na matokeo chanya yaliyowezesha kufikia asilimia 77 ya malengo yaliyowekwa. Kiwango cha ukuaji halisi wa sekta kiliongezeka kwa wastani wa asilimia 5.1 katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili. Kwa upande wa sekta ya madini, malengo yaliyowekwa yalifikiwa kwa asilimia 100 katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili. Ukuaji wa kila mwaka wa sekta ya madini uliongezeka kufikia asilimia 17.7 mwaka 2019/20 kutoka asilimia 6.9 mwaka 2015/16 na mchango wa sekta katika Pato la Taifa uliongezeka kutoka asilimia 4.9 mwaka 2016 hadi asilimia 5.2 mwaka 2019.

Kiwango cha mauzo ya Tanzania kwa nchi za SADC kiliongezeka kutoka asilimia 19.0 mwaka 2015 kufikia asilimia 24.5 mwaka 2019. Katika sekta ya utalii kulikuwa na mafanikio makubwa yaliyopatikana ambapo idadi ya watalii walioingia nchini ilifikia 1,510,151 mwaka 2019 kutoka watalii 1,137,182 mwaka 2015, sanjari na kuongezeka kwa siku za kukaa hotelini kwa kila mtalii kutoka siku 10 mwaka 2015 kufikia 13 mwaka 2019. Mapato kutokana na utalii yaliongezeka kutoka dola za Marekani bilioni 1.9 mwaka 2015 na kufikia dola za Marekani bilioni 2.6 mwaka 2019. Utekelezaji wa jumla wa malengo ya maendeleo ya miundombinu na huduma ulikuwa asilimia 91.0 ambao ulichangia kufikiwa kwa malengo katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili. Aidha, tathmini inaonesha kwamba kuna hatua nyingine zilizokamilika kwa takriban asilimia 100 au zaidi ikiwa ni pamoja na kuunganisha taasisi za umma kwenye Serikali Mtandao asilimia 247, ongezeko la watu wanaotumia mtandao asilimia 177, nafasi ya bandari katika viwango vya kimataifa asilimia 105; na mikoa iliyounganishwa kwenye umeme asilimia 95.7.

Utekelezaji wa jumla katika sekta za huduma za jamii ulikuwa wa kiwango cha juu ambapo takriban asilimia 70 ya malengo yalifikiwa kama inavyoshuhudiwa kwa kupungua kwa vifo vya watoto wachanga na walio chini ya umri wa miaka mitano kufikia asilimia 38.4 na asilimia 53 kwa vizazi hai 1,000 waliozaliwa hai mtawalia; kupungua kwa vifo vya kina mama wajawazito wakati wa kujifungua kwa asilimia 25.7; kuongezeka kwa wazazi waliohudumiwa na wakunga wenye ujuzi wakati wa kujifungua; na kwa ujumla wastani wa umri wa watu wa kuishi uliongezeka kutoka miaka 62 mwaka 2015/16 hadi miaka 66 mwaka 2019/20. Upatikanaji wa maji uliongezeka kufikia asilimia 85 katika Jiji la Dar es Salaam, asilimia 80 katika makao makuu ya mikoa na asilimia 64 katika makao makuu ya wilaya. Uwiano wa kaya zinazopata maji kutoka katika vyanzo vilivyohifadhiwa, wakati wa mvua na wakati wa kiangazi ilifikia asilimia 88 na 77 mtawalia. Uwiano wa kaya zenye huduma za choo ilifikia asilimia 93. Hadi Desemba 2018, malengo yaliyowekwa katika sekta ya maji na usafi wa mazingira yalifikiwa kwa asilimia 80. Mafanikio katika sekta ya elimu ni pamoja na kuanza kutekeleza sera ya elimumsingi bila ada, ujenzi wa madarasa, ongezeko la udahili katika vyuo vya ualimu, usambazaji wa vifaa vya kufundishia, maabara na TEHAMA. Aidha, Uwiano wa Kijinsia katika uandikishaji wa elimu umeongezeka kuanzia ngazi ya awali hadi sekondari. Kwa upande wa nafasi za uongozi, kulikuwa na ongezeko kubwa la idadi ya wanawake bungeni katika kipindi cha utekelezaji wa FYDP II.

2.11.2. Changamoto za Utekelezaji

Wakati wa utekelezaji wa Mpango wa Pili, changamoto kadhaa zilijitokeza. Changamoto hizi kwa kiasi fulani zilipunguza kasi ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Changamoto zilizojitokeza ni za kitaalamu, kiuendeshaji na za kifedha. Aidha, changamoto hizo zilikuwa za kisekta na za kimtambuka kwa sekta zote, hususan uwezo wa kitaasisi, mifumo ya kisheria na uhibititi. Vile vile, changamoto nyingine zilitokana na masuala yaliyo nje ya uwezo wa Serikali ikiwemo: mlipuko wa magonjwa; mgogoro wa kiuchumi kati ya Marekani na China; na Uingereza kujitoa kwenye Jumuiya ya Ulaya.

Changamoto Zinzokabili Sekta

Changamoto za kawaida za kisekta zimeorodheshwa katika makundi ya kisekta huku tahadhari zikichukuliwa ya kwamba changamoto hizi zinaathiri makundi kwa namna tofauti. Zifuatazo ni changamoto ambazo ni muhimu zikabainishwa:

- (i) **Sekta za uzalishaji zikiwemo kilimo, ujenzi, na uzalishaji viwandani:** matumizi madogo ya teknolojia; uwezo mdogo wa kuhifadhi bidhaa na mazao na nyenzo za kuongeza thamani; gharama kubwa za uzalishaji; na uhaba wa malighafi; na mitaji kwa ajili ya uwekezaji;
- (ii) **Maendeleo ya viwanda:** kiwango kidogo cha ujuzi, maarifa na kujenga uwezo unaopatikana kupitia mafunzo ya ufundi stadi/ufundi, uanagenzi n.k; uhaba wa mitaji; mikopo midogo kutoka benki za kibiashara. Mikopo kwa viwanda ni asilimia 10.5 ikilinganishwa na kiwango cha mikopo kilichotolewa kwenye mikopo binafsi ambayo ni asilimia 27.4 ikifuatiwa na ya biashara asilimia 20.5; na uwekezaji mdogo kutoka nje uliotokana na ongezeko la uwekezaji wa ndani katika maeneo ambayo awali yalivutia zaidi uwekezaji kutoka nje pamoja na mitikisiko duniani;
- (iii) **Sekta za ujenzi:** uwezo mdogo wa kampuni za ndani za ujenzi; mabadiliko ya haraka ya teknolojia ikiwa ni pamoja na matishio ya usalama; kukua kwa miji kiholela; na kukosekana kwa utaratibu wa kufanya matengenezo muhimu kwa wakati na kwa ufanisi; na
- (iv) **Huduma za Jamii:** ufynyu wa upatikanaji wa huduma kwa usawa na ubora hususan katika maeneo ya vijijini.

Changamoto Zilizothiri Ufanisi wa Utekelezaji Mpango

- (i) **Kuchelewa kutekelezwa kwa mkakati wa Utekelezaji:** Mkakati wa utekelezaji wa Mpango wa Pili ulianza kutekelezwa mwaka 2017, miaka miwili baada ya mpango kuidhinishwa. Mkakati wa utekelezaji ulikuwa katika nyaraka nne ambazo ni Mpango Kazi, Mkakati wa Ufuatiliaji na Tathmini, Mkakati wa Ugharamiaji na Mkakati wa Mawasiliano. Kuchelewa kuanza kwa utekelezaji wa mikakati hii kuliathiri utekelezaji wa baadhi ya shughuli za miradi na upatikanaji wa fedha za kugharamia mpango;
- (ii) **Ugumu wa kupata taarifa za uwekezaji wa sekta binafsi:** Hii ilitokana na kukosekana kwa utayari wa sekta binafsi kutoa taarifa za uwekezaji kwenye maeneo ya mpango na kukosekana kwa utaratibu madhubuti wa kupata taarifa za sekta binafsi. Uwekezaji wa sekta binafsi kwa miradi iliyoanishwa katika Mpango ulikuwa wa kusuasua na taarifa za shughuli zilizotekelezwa na sekta binafsi zilikuwa chache na hivyo kusababisha ugumu katika kufanya maamuzi sahihi ya kiwango cha uwekezaji kilichofanywa na sekta binafsi;
- (iii) **Maandalizi ya Miradi:** Changamoto kubwa ilikuwa ni uhaba wa watumishi wenye ujuzi wa kutosha wa kuandaa miradi katika baadhi ya sekta;

- (iv) **Fedha za Miradi ya Maendeleo kutopatikana kwa wakati:** Upatikanaji wa fedha za miradi kwa wakati umekuwa mgumu kutokana na mlolongo mrefu wa majadiliano na wakopeshaji, na kuchelewa kupatikana kwa fedha kutoka kwa washirika wa maendeleo;
- (v) **Ushiriki wa Sekta Binafsi katika ugharamiaji na utekelezaji wa miradi ya kipaumbele:** Pamoja na mchango mkubwa wa sekta binafsi kwenye uchumi katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Pili, kumekuwapo na changamoto ya sekta binafsi kutokushiriki moja kwa moja kugharamia na kutekeleza miradi ya kimkakati na kipaumbele iliyoainishwa katika Mpango;
- (vi) **Upatikanaji na ubora wa takwimu:** Mojawapo ya changamoto zilizojitokeza wakati wa utekelezaji wa Mpango wa Pili ilikuwa ni upatikanaji na ubora wa takwimu. Kwa mfano, takwimu nyingi hazijitoshelezi na kusababisha ugumu wa kufanya uchambuzi wa mwelekeo na maoteo; na
- (vii) **Ufuatiliaji na tathmini:** Kukosekana kwa mpango madhubuti wa ufuatiliaji na tathmini ilikuwa ni kikwazo katika upimaji wa matokeo halisi ya Mpango katika ngazi zote. Hali hii ilileta ugumu katika kuainisha masuala muhimu yaliyohitaji uchambuzi wa kina na hatua stahiki za kiseru.

2.12. Mwelekeo

Kuendeleza Utulivu wa Uchumi Jumla: Utulivu wa uchumi jumla unahitaji hatua za kushughulikia uwiano wa viashiria vya uchumi kama vile mfumuko wa bei, viwango vya ubadilishaji wa fedha za kigeni, kiwango cha riba, urari wa malipo na nchi za nje, nakisi ya bajeti, deni la nje, kukuza biashara ya nje pamoja na usimamizi madhubuti wa uwiano kati ya mahitaji ya vitu na upatikanaji wake katika soko, ili kuwezesha utulivu wa uchumi. Mojawapo ya masuala ya msingi katika kuimarisha uchumi jumla ni kupanua wigo wa vyanzo vya ndani vya kodi na visivyo vya kodi. Ili kuhakikisha usimamizi mzuri wa uchumi jumla, Serikali itaendelea kufuatilia kwa ukaribu vihatarishi vya nje na vitendo vya kibiashara vinavyoweza kuathiri utulivu wa uchumi wa Tanzania na nchi nyingine.

Kuongeza Ubora wa Huduma: pamoja na kuendelea na uwekezaji kwenye miundombinu ya huduma za jamii ikiwemo miundombinu ya afya na elimu, Serikali itajielekeza katika kuimarisha ubora wa huduma za jamii zinazotolewa.

Hatua za Kuendeleza Ujuzi: Uwezo wa rasilimali watu ni changamoto mtambuka kwa maana ya idadi na ubora katika sekta zote. Sekta zinatakiwa kuandaa programu za mafunzo za muda mfupi na wa kati ili kujaza nafasi kwa kuzingatia ujuzi unaohitajika. Hata hivyo, kama ilivyoainishwa katika sura ya utangulizi suala hili litachukuliwa hatua kupitia mikakati madhubuti ya kukuza ujuzi itakayohusisha ushirikiano kati ya: programu zinazotolewa na taasisi za elimu ya ufundi na mafunzo ya ufundi stadi na elimu ya juu, kwa kuweka kipaumbele katika elimu ya ufundi na mafunzo ya ufundi stadi na Serikali kwa kushirikiana na Sekta Binafsi na Asasi zisizo za Kiserikali hususan taasisi za dini na asasi za kijamii na kiraia.

Kuimarisha Mfumo wa Ushirikishwaji wa Sekta Binafsi: Katika kipindi cha Utekelezaji wa Mpango wa Pili, utashi wa kisiasa na msimamo wa kukuza uwekezaji wa sekta binafsi ulikuwa mkubwa. Aidha, kumekuwa na changamoto katika kutafsiri maelekezo ya kisiasa na kiseru kwa ajili ya hatua na utekelezaji makini katika ngazi zote za Serikali yaani Serikali Kuu na Serikali za Mitaa. Mpango wa Tatu umetoa uzito wa kipekee kwa sekta binafsi ikiwa ni pamoja na kuweka mikakati ya kurasimisha sekta isiyorasmi, kujengea uwezo sekta binafsi ya ndani na kushirikisha sekta binafsi katika utekelezaji wa Mpango.

3

KUKUZA USHIRIKI WA SEKTA BINAFSI NA MASHIRIKA YASIYO YA KISERIKALI KWENYE MAENDELEO YA KIUCHUMI

---

3 SURA YA TATU

KUKUZA USHIRIKI WA SEKTA BINAFSI NA MASHIRIKA YASIYO YA KISERIKALI KWENYE MAENDELEO YA KIUCHUMI

3.1. Utangulizi

Sura hii inaelezea mageuzi ya Sekta Binafsi na Mashirika yasiyo ya Kiserikali kama chachu ya kudumisha hadhi ya Tanzania katika uchumi wa kipato cha kati. Sekta binafsi na Mashirika yasiyo ya Kiserikali ni nguzo muhimu katika kufikia azma ya kujenga uchumi shindani na viwanda kwa maendeleo ya watu. Aidha, Serikali inatambua mchango wa sekta binafsi ambao umeiwezesha Tanzania kufikia nchi yenye hadhi ya uchumi wa kati na umuhimu wa kuendelea kuijenga na kuishirikisha kwenye utekelezaji wa mipango ya maendeleo ili uchumi uendelee kukua katika hadhi ya uchumi wa kati. Kwa msingi huo, Mpango wa Tatu umefanya mapitio ya historia na mwelekeo katika kuchambua ushiriki wa sekta binafsi kwenye utekelezaji wa Mpango na maendeleo ya nchi na uchumi kwa ujumla. Mpango unatoa msingi wa kutengeneza utaratibu mzuri na usimamizi wa mageuzi ya maendeleo ya sekta binafsi na ushiriki wake katika uchumi wa Taifa. Vile vile, Mpango unatoa mwongozo kwa wadau juu ya maendeleo na kuishirikisha sekta binafsi ili iweze kujiimarisha na kuendana na hali ya uchumi wa kati. Kwa upande mwingine, Mpango huu unatoa mwelekeo ikiwa ni pamoja na kuwepo kwa juhudi za pamoja za kuongeza ukuaji na ari ya sekta binafsi na Mashirika yasiyo ya Kiserikali, kuongeza urasimishaji, kuongeza utawala bora, kuimarisha uwezo wa sekta binafsi ili iweze kutumia fursa za biashara na uwekezaji na kuongeza uendelevu wa shughuli za sekta binafsi na Mashirika yasiyo ya Kiserikali. Hivyo, Mpango wa Tatu unatoa uzito wa kipekee kwa sekta binafsi ambapo uchambuzi wa kina wa changamoto na vikwazo vinavyoikabili sekta binafsi umefanyika. Mpango umeeleza hatua muhimu za kuboresha sekta binafsi na kuoanisha ushiriki wake katika utekelezaji.

3.2. Sekta Binafsi Nchini

Serikali imekuwa ikitekeleza maboresho ya sekta binafsi tangu katikati ya miaka ya 1980. Maboresho haya yalilenga kuondoa ushiriki wa moja kwa moja wa Serikali kwenye shughuli za uzalishaji kwenye uchumi na kuelekeza nguvu na rasimali katika kuweka mazingira wezeshi kwa sekta binafsi ikiwa ni pamoja na kusimamia sheria na taratibu, kuboresha miundombinu, utoaji wa huduma za kijamii, na kuweka mazingira bora ya biashara. Katika kipindi cha miaka ya 1990, sekta binafsi ilikua kwa kasi kutoka kwenye hatua ya uchanga ikiwa ni matokeo ya sera za uchumi huru na mageuzi ya kiuchumi ambayo ilikuwa ni pamoja na ubinafsishaji wa mashirika ya umma na maboresho ya sekta ya fedha.

Hatua mahususi zilizochukuliwa kuchagiza maendeleo ya sekta binafsi ni pamoja na: uanzishaji Mamlaka ya Usajili na Utoaji Leseni za Biashara (BRELA) kwa ajili ya urasimishaji biashara na usajili wa nembo za biashara (trademarks) na hakimiliki (patents); uanzishaji wa mifuko ya kusaidia wajasiriamali kupata mitaji kwa uraisi mfano **National Entrepreneurship Development Fund** (NEDF); na utungaji na utekelezaji wa Sera ya Taifa ya Uendelezaji Wajasiriamali Wadogo na wa Kati mwaka 2003, Mkakati wa Urasimishaji Biashara (MKURABITA), Mkakati wa Uendelezaji Viwanda, na Mkakati wa Kuboresha Mazingira ya Biashara na Uwekezaji (Blueprint).

Utekelezaji wa sera rafiki kwa maendeleo ya sekta binafsi umepelekea kuimarika kwa mchango wake kiuchumi, kuongezeka uwekezaji binafsi, uzalishaji wa ajira, uhaulishaji wa ujuzi na teknolojia na ongezeko la ushiriki wa wawekezaji kutoka nje. Katika kipindi cha miaka kumi iliyopita, ukuaji wa sekta binafsi ulitawaliwa na ongezeko kubwa la mitaji kutoka nje hususan katika sekta ya uchimbaji madini na utafutaji wa gesi na mafuta. Aidha, kulikuwa na kiwango kidogo cha mitaji ya nje kwenye sekta pana na jumishi hususan kilimo na viwanda.

Sekta binafsi nchini inahusisha washiriki wengi katika shughuli mbalimbali ikiwemo kilimo, viwanda, biashara na utoaji huduma. Sehemu kubwa ya washiriki wa sekta binafsi nchini ni wajasiriamali wadogo sana, wadogo wadogo na wakati (MSME) ambapo wajasiriamali wadogo na wa kati ni takriban milioni tatu (3) wenye kuajiri watu zaidi ya milioni tano (5). Wajasiriamali wadogo na wa kati wanakadiriwa kuzalisha asilimia 40 ya ajira na kuchangia asilimia 15 ya Pato la Taifa. Asilimia 54.3 ya MSMEs ni biashara zinazoongozwa na wanawake. Vile vile, sehemu kubwa ya biashara ndogo sana zipo katika sekta isiyo rasmi.

Pamoja na hatua mbalimbali za maboresho, sekta binafsi imeendelea kutokuwa rasmi na hivyo kupunguza manufaa ya ukuaji wa uchumi kwa watu wa chini. Mbali na sekta ya kilimo ambayo inatawaliwa zaidi na sekta isiyo rasmi, Utafiti wa Taifa wa Nguvukazi na Ajira wa mwaka 2014 ulikadiria kuwa sekta isiyo rasmi inaajiri takriban asilimia 21.7 ya nguvu kazi yote nchini. Kutokuwa rasmi inaaminisha kutotambuliwa uwepo wake kisheria hivyo kuleta madhara makubwa katika sekta hii na kuifanya ishindwe kutumia fursa mbalimbali ikiwepo upatikanaji wa: mikopo, ulinzi wa kisheria wa ajira na vipato, malipo yasiyotabirika na mazingira duni ya kazi. Utafiti wa mwaka 2012 unakadiria kwamba asimilia 3.9 tu ya shughuli za ujasiriamali ndogo sana, ndogo na kati zisizo za kilimo nchini Tanzania ndiyo zenye usajili rasmi. Aidha, utafiti wa Taifa wa Nguvukazi na Ajira wa mwaka 2014 umebaini kuwa ajira kwenye sekta isiyo rasmi imeongezeka takriban mara 3 kutoka ajira 1,682,383 mwaka 2006 hadi ajira 4,344,580 mwaka 2016. Vile vile, mchango wa ajira kwa sekta isiyo rasmi

---

¹ Kwa mujibu wa Sera ya Uendelezaji wa Wajasiriamali Wadogo na wa Kati ya 2003 (SME Development Policy)) wajasiriamali wadogo sana (micro) ni wale wenye wafanyakazi chini ya wanne (4) na mtaji usiozidi shilingi milioni 5, wajasiriamali wadogo (small) ni wenye wafanyakazi watano (5) hadi 49 na mtaji wa shilingi milioni 5 hadi milioni 200, na wajasiriamali wakati ni wenye wafanyakazi 50 hadi 100 na mtaji wa shilingi milioni 200 hadi 800 na wajasiriamali wakubwa ni wenye wafanyakazi zaidi ya 1,000 na mtaji zaidi ya shilingi milioni 800.

isiyo ya kilimo imeongezeka kutoka asilimia 46.1 hadi asilimia 71.8. Utafiti wa Taifa wa Nguvukazi na Ajira wa mwaka 2014 ulibainisha kuwa wastani wa kati wa kipato cha mwezi kwa sekta binafsi isiyo rasmi ulikuwa shilingi 120,000 ikilinganishwa na shilingi 220,000 kwenye sekta binafsi rasmi isiyo ya kilimo na shilingi 500,000 katika sekta ya umma.

3.3. Changamoto Zinazoikabili Sekta Binafsi

Pamoja na hatua mbalimbali zilizochukuliwa kuendeleza sekta binafsi, sekta hii bado inakabiliwa na changamoto zinazopelekea sekta husika kushindwa kuchangia ipasavyo maendeleo na mageuzi ya kiuchumi nchini. Uchambuzi unaonesha kuwa sekta binafsi inakabiliwa na matatizo makubwa manne:

- (i) **Ukubwa wa sekta isiyo rasmi**, sehemu kubwa ya sekta binafsi ni wajasiriamali wadogo na wa kati ambao kwa sehemu kubwa wako katika sekta isiyo rasmi. Utafiti wa Kitaifa wa msingi wa wajasiriamali wadogo sana, wadogo na wa kati wa mwaka 2012 ulikadiria kuwa wafanyakazi wanne kati ya watano kwenye sekta binafsi wanafanya shughuli zisizo rasmi. Vile vile, asimilia 3.9 ya shughuli za ujasiriamali mdogo sana, mdogo na kati zisizo za kilimo nchini ndiyo zenye usajili rasmi. Uwepo wa sekta kubwa isiyo rasmi unapunguza kasi ya ukuaji wa sekta binafsi. Ukosefu wa usajili wa biashara umeifanya sekta isiyo rasmi kukabiliwa na changamoto za: ugumu wa upataji mitaji, ujuzi mdogo wa usimamizi biashara, ukosefu wa taarifa, uwezo mdogo wa kutumia ipasavyo fursa za biashara na ukosefu wa huduma za maendeleo ya biashara. Vile vile, ajira nyingi katika sekta isiyo rasmi huhusisha kazi zisizo na staha na zenye ujira mdogo;
- (ii) **Biashara nyingi ndogo kutokuwa endelevu**: wastani wa maisha ya biashara ndogo nchini ni miaka 4.1. Sehemu kubwa ya shughuli za sekta binafsi ambayo imetawaliwa na biashara ndogo zina kawaida ya kuwa na maisha mafupi na hivyo kuchagiza udhaifu wa kiuchumi;
- (iii) **Mapungufu ya mifumo ya kisheria na kiudhibiti**: pamoja na juhudi zinazoendelea kufanyika ili kuboresha mazingira ya biashara, bado kumekuwa na mapungufu ya mifumo ya sheria na udhibiti ikiwemo usajili wa mali, urahisi wa kupata mikopo, kulinda wawekezaji wadogo, ulipaji wa kodi, biashara mipakani, usimamizi wa mikataba, mifumo ya kitaasisi, sheria na mazingira ya biashara; na
- (iv) **Uwezo mdogo wa sekta binafsi kuwa shindani**: kwa ujumla sekta binafsi inakabiliwa na changamoto ya ukosefu wa wataalamu na menejimenti, teknolojia duni na mitaji midogo hivyo kupelekea sekta binafsi kushindwa kuwa shindani kikanda na kimataifa.

Pamoja na changamoto zilizobainishwa hapo juu, sekta binafsi imesajili asilimia 68 ya ongezeko la mtaji kati ya mwaka 2016 hadi 2019, ajira 716,624 zilizalishwa na sekta binafsi kufuatia juhudi za Serikali katika kuendeleza sekta hiyo. Mafaniko yaliyopatikana yanajumuisha kuongezaka kwa mitaji binafsi kufikia shilingi trilioni 41.8 mwaka 2019 kutoka shilingi trilioni 24.9 mwaka 2016. Aidha, sekta binafsi nchini imekuwa msitari wa mbele katika mageuzi ya kiuchumi ambapo mchango wake kwenye ajira zisizo za kilimo umeongezeka kufikia asilimia 30.2 kutoka asilimia 29.1 kati ya mwaka 2006 na mwaka 2016. Ushiriki mdogo wa sekta binafsi katika kilimo umesababisha kushuka kwa mchango wa sekta ya kilimo katika Pato la Taifa kutoka asilimia 28.4 mwaka 2016 hadi asilimia 26.6 mwaka 2019.

3.3.1. Ushiriki katika Kilimo

Uchumi wa Tanzania umeendelea kutegemea zaidi kilimo, licha ya mchango wake katika Pato la Taifa kuendelea kushuka. Kilimo kinaajiri takriban asilimia 66.3 ya nguvukazi ambapo wanawake ni asilimia 52 na wanaume asilimia 48. Aidha, uzalishaji mkubwa katika sekta hiyo unafanywa na sekta binafsi. Utafiti unaonesha katika kipindi cha mwaka 1960 hadi mwaka 1970, sekta binafsi kupitia wakulima wadogo na kilimo kidogo cha kibiashara iliweza kuchangia kati ya asilimia 90 hadi 96 ya usalama wa chakula nchini. Kutokana na maboresho ya uchumi wa masoko yaliyofanyika miaka ya 1990, uzalishaji wa chakula ulifikia asilimia 100 kwa mujibu wa mahitaji ya usalama wa chakula yaliyoainishwa na Shirika la Chakula Duniani (FAO). Hata hivyo, wakati sekta binafsi imeendelea kuwezesha usalama wa chakula kwa kipindi kirefu, bado uzalishaji umekuwa ni wa kujikimu.

Licha ya kusaidia usalama wa chakula, sekta binafsi imekuwa na mchango mkubwa kwenye ongezeko la uzalishaji wa mazao ya biashara. Mazao makuu ya biashara nchini yanayouzwa nje ni: tumbaku, korosho, kahawa, chai, karafuu, pamba na katani. Kaya zaidi ya 700,000 zinategemea zao la korosho katika kuendesha maisha kwa asilimia 75. Zao hili ni muhimu kwa kuwa linaongoza katika mauzo nje ambapo mchango wake umekua na kufikia dola za Marekani milioni 353.1 mwaka 2019 kutoka dola za Marekani milioni 201 mwaka 2016 ikifuatiwa na zao la kahawa ambalo uuzwaji wake nje umekua na kufikia dola za Marekani milioni 153.4 kutoka dola za Marekani milioni 109 katika kipindi hicho. Pamoja na mafanikio hayo, sekta hii inahitaji kuwezesha na kujengewa uwezo wa uzalishaji, uchakataji, ufungashaji, usafirishaji, uhifadhi na masoko ili kuweza kutoa mchango mkubwa zaidi kwa kuzalisha na kuuza mazao ya kilimo kwenye masoko ya ndani na ya nje.

3.3.2. Ushiriki katika Viwanda

Sensa ya Uzalishaji Viwandani ya Mwaka 2013 iliyochapishwa mwaka 2016 inaonesha kuwa sekta binafsi inachangia kwa asilimia 99.6 ya uzalishaji wote viwandani nchini kupitia umiliki binafsi (sole ownership) ambao ni asilimia 99.5 au ubia kati ya sekta ya umma na sekta binafsi ambayo ni asilimia 0.1. Ushiriki wa sekta binafsi kwenye uzalishaji wa viwandani umejikita zaidi kwenye uzalishaji wa: bidhaa za chakula asilimia 39.9; mavazi asilimia 27.0; na samani asilimia 13.8.

Sambamba na msukumo wa maendeleo ya viwanda uliopo kwenye Mpango Elekezi wa Muda Mrefu, bado kuna fursa ya kuongeza ukuaji wa sekta binafsi na uzalishaji viwandani kwa kuongeza thamani bidhaa kama vile bidhaa za chuma, mavazi, bidhaa za ngozi na mazao yake, bidhaa za mpira na plastiki na dawa. Sekta binafsi hususan wajasiriamali wadogo na wakati wakijengewa uwezo wana fursa kubwa ya kuwa kitovu cha msukumo mpya wa maendeleo ya viwanda.

3.3.3. Majukumu ya Mashirika Yasiyo ya Kiserikali (Asasi za Kiraia na Taasisi za Dini)

Kuna zaidi ya mashirika elfu tano yasiyo ya Kiserikali yaliyosajiliwa nchini ambayo yanafanya kazi katika maeneo mbalimbali ya maendeleo ya watu, maendeleo ya uchumi, na utunzaji wa mazingira. Mashirika yasiyo ya Kiserikali (sekta binafsi isiyokuwa ya kibiashara) ambayo yanajumuisha asasi za kiraia na kidini yamekuwa na mchango mkubwa kwenye huduma za kijamii hususan afya, elimu na ujuzi. Hadi kufikia mwaka 2020, sekta binafsi isiyokuwa ya kibiashara ilikuwa inamiliki takriban asilimia 50 ya taasisi za elimu ya juu, asilimia 40 ya vituo vya afya msingi na asilimia 25 ya uwekezaji katika elimu. Sekta ndogo hii imekuwa muasisi wa ubia kati ya sekta ya umma na sekta binafsi ambapo shughuli zake nyingi zikinufaika na mchango wa Serikali kwa namna moja au nyingine.

Mpango huu, unalenga kuunganisha mchango wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali katika maendeleo ya uchumi kupitia mifumo ya kitaasisi inayofaa katika kuendeleza mshikamano madhubuti wa sekta hii na sekta binafsi ya kibiashara pamoja na sekta ya umma. Aidha, Mpango utajikita katika kukuza uwekezaji mbalimbali kwenye maeneo mengine muhimu ya kimkakati ya uzalishaji wenye kuongeza thamani na shughuli zinazozalisha ajira. Hii inahusisha kukuza mashirika ya kijamii yasiyokuwa ya kibiashara ambayo yanahudumia wanawake, makundi ya vijana na watu wenye ulemavu katika uchakataji wa mazao ya chakula, utengenezaji wa vinyago, kilimobiashara, katika sekta za jamii na mazingira kama vile elimu, afya, mabadiliko ya tabianchi na utunzaji wa mazingira.

3.4. Changamoto za Kisera na Kiudhibiti zinavyoathiri Maendeleo ya Sekta Binafsi na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali

3.4.1 Sekta Binafsi

Sekta binafsi nchini inasimamiwa na sheria na taasisi mbalimbali. Serikali imechukua hatua kadhaa ikiwa ni pamoja na: Mpango wa Maboresho ya Mazingira ya Biashara na Uwekezaji wa Mwaka 2010; Mpango wa Kurasimisha Rasilimali na Biashara Tanzania (MKURABITA) wa mwaka 2004, kutoa vitambulisho vya taifa, kuandaa mpango wa kuboresha mifumo ya udhibiti wa biashara ili kuimarisha mazingira ya uwekezaji (Blueprint) kwa kushirikiana na sekta binafsi, na kufanya marekebisho ya Kanuni za Sheria ya Hifadhi na Usimamizi wa Mazingira kwa kupunguza viwango vya ada na tozo kwa kuhisha majukumu ya Shirika la Viwango (TBS) na Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA) ili kuondoa muingiliano wa majukumu; kutoa Mwongozo unaoelekeza Mamlaka za Serikali za Mitaa kutoa vibali vya ujenzi ndani ya siku saba za kazi; kuanzishwa kwa mfumo wa malipo ya kodi na tozo za Serikali kwa njia ya kielektroniki; kuanzishwa kwa Kituo kimoja cha utoaji huduma bandarini kinachofanya kazi saa 24 na kuanzishwa kwa vituo vya utoaji wa huduma kwa pamoja mipakani (One Stop Border Posts). Hatua hizi zimesababisha kuongezeka kwa ushiriki na washiriki mbalimbali wa sekta binafsi kwenye uchumi wa Taifa.

Pamoja na hatua mbalimbali zilizochukuliwa na Serikali, bado kuna changamoto ya gharama kubwa za kufanya biashara mipakani, kuanzisha biashara, udhaifu wa kulinda uwekezaji wa sekta binafsi, kodi na tozo mbalimbali na udhaifu wa usimamizi wa mikataba. Serikali itaendelea kuchukua hatua katika maeneo haya muhimu kwa kuendelea na maboresho ya kisera, kisheria, kiutendaji na kitaasisi ikiwa ni pamoja na kuwezesha upatikanaji wa mikopo, urahisishaji wa kupata vibali vya ujenzi na usajili wa mali, na uamuzi wa ufilisi. Lengo hasa ni kurahisisha na kuipunguzia sekta binafsi gharama ya rasilimali fedha na muda pamoja na kujenga misingi ya kuaminiana kati ya Sekta binafsi na Sekta ya Umma.

Utekezaji wa Mpango wa Tatu umelenga kufanyia kazi changamoto za miundombinu, ujuzi na tafiti, vikwazo vya kisera na kiudhibiti katika maeneo muhimu yafuatayo ya uendeshaji wa sekta binafsi:

- (i) **Miundombinu:** Serikali itaendelea na ujenzi wa miundombinu ya usafiri na usafirishaji, nishati, maji na uhifadhi ili kuweza kupunguza gharama za uzalishaji na usafirishaji na kuifanya Sekta binafsi kuwa shindani;
- (ii) **Ujuzi na tafiti:** Serikali itaendelea kuwekeza kwa wingi kwenye miundombinu ya elimu na maendeleo ya tafiti kwa lengo hasa la kuzalisha wataalamu wengi wenye ujuzi wa hali ya juu katika ngazi zote unaoendana na mahitaji ya sekta binafsi. Aidha, Serikali itawekeza kwenye tafiti za mbegu bora na teknolojia mbalimbali ili kuwezesha sekta binafsi kunufaika na matokeo ya tafiti hizo na kuongeza tija na ushindani. Katika hili, Serikali itaandaa mfumo ambao utahakikisha kuwa sekta ya umma, sekta binafsi na taasisi za tafiti na uvumbuzi zinashirikiana kwa ukaribu;

- (iii) **Tozo na Ada:** Serikali itaendelea kuboresha mfumo wa tozo na ada ili kupunguza wingi wa tozo na ada ambazo husababisha kuongezeka kwa gharama za uendeshaji na kuifanya sekta binafsi ishindwe kushindana hivyo kuathiri utendaji na ukuaji;
- (iv) **Mitaji na Mikopo:** Kampuni ndogo sana, ndogo ndogo na za kati (MSMEs) zinashindwa kupata rasilimali fedha kutoka benki na taasisi za fedha kutokana na taasisi hizo kuhitaji dhamana, taarifa sahihi za kihalibu na maandiko ya miradi inayokopesheka. Kukabiliana na changamoto hizi Mpango wa Tatu umeweka mikakati ya hatua za kuchukua ili kuhakikisha kuwa mikopo kwa sekta hii inapatikana;
- (v) **Ardhi ya Uwekezaji:** Kupitia Mpango wa Tatu, Serikali imeweka hatua mbalimbali za kuchukua kwa lengo la kurahisisha upatikanaji wa ardhi kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu ya uwekezaji kama vile mashamba, viwanda, huduma za afya, shule, hoteli na mali nyinginezo za kibiashara; na
- (vi) **Ushirikiano kati ya Sekta Binafsi na Serikali:** changamoto za sekta binafsi hazizewezi kutatuliwa na serikali peke yake bila ushiriki wa dhati wa sekta binafsi. Mpango wa Tatu unaweka mfumo wa ushirikiano kati ya Serikali na sekta binafsi kwa lengo la kujadili na kutafuta ufumbuzi wa pamoja na kujenga hali ya kuaminiana kwa pande zote.

3.4.2 Mashirika Yasiyo ya Kiserikali

Mashirika Yasiyo ya Kiserikali nchini yanaongozwa na sheria mbalimbali chini ya Taasisi mbalimbali za Serikali. Sheria hizi ni pamoja na Hii ni pamoja na Sheria ya Mashirika Yasiyo ya Kiserikali ya Mwaka 2012 chini ya Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto; Sheria ya Muunganisho wa Wadhamini ya mwaka 2002 chini ya Wizara ya Katiba na Sheria; na Sheria ya Jamii chini ya Wizara ya Mambo ya Ndani. Serikali ilitunga sheria mpya mwaka 2019 inayoelezea namna Mashirika Yasiyokuwa ya Kiserikali (NGOs) yanapaswa kufanya kazi nchini ambapo hata hivyo sheria hiyo bado haijaanza kutumika kikamilifu. Mpango huu unalenga kushughulikia changamoto za kiseri na usimamizi katika utendaji wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali.

3.5. Sera na Nafasi ya Taasisi kwenye Maendeleo ya Sekta Binafsi na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali

Serikali inatambua umuhimu wa kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji kwa maendeleo ya sekta binafsi na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali. Katika kujenga mazingira haya kuna maboresho mbalimbali yamechukuliwa na Serikali. Hii ni pamoja na: uanzishwaji wa Baraza la Taifa la Biashara (TNBC) kama jukwaa la mashauriano ya mara kwa mara kati ya sekta ya umma na sekta binafsi ili kutatua changamoto zinazoikabili sekta binafsi; Mpango wa Maboresho ya Mazingira ya Biashara na Uwekezaji ya mwaka 2010; Mpango wa Maboresho ya Mfumo wa Sheria na Udhidhi; na kuanzishwa kwa vitambulisho kwa wajasiriamali wadogo; kuanzisha vitengo vinavyosimamia matumizi ya rasilimali za ndani.

Serikali pia imefanya juhudi za makusudi za kuimarisha usajili na usimamizi wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali Serikali nchini kwa kusitisha usajili wa kampuni zote zenye ukomo wa uwajibikaji wa wanachama kwa makubaliano (limited by guarantee) na kufanya zoezi la uthibitishaji wa mashirika yasiyo ya kiserikali yaliyosajiliwa nchi nzima. Serikali inashirikiana na wadau wa sekta hii kuimarisha ofisi ya msajili wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali na Baraza la Kitaifa la Mashirika Yasiyo ya Kiserikali (NaCONGO) kuwawezesha kutimiza majukumu yao kulingana na Sheria ya Mashirika Yasiyo ya Serikali, Namba 24 ya Mwaka 2002 (Sheria ya Mashirika Yasiyo ya Kiserikali), na marekebisho yake kama ilivyoelezewa na Sheria zilizoandikwa (Marekebisho anuwai) (Na. 3) Sheria ya Mwaka 2019 (Sheria ya Marekebisho ya anuwai). Maboresho haya ya sera na kitaasisi

yamesaidia kubadili mitazamo na muitikio wa sekta binafsi na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali. Ili kufanikiwa zaidi, masuala yote haya yatakuwa na matokeo makubwa endapo kutakuwa na uratibu wa hatua muhimu za kimkakati katika kuhudumia sekta binafsi.

Majukwaa ya majadiliano kupitia Baraza la Taifa la Biashara (TNBC) katika ngazi ya Taifa, wizara, mikoa na wilaya yametoa wigo kwa kushughulikia masuala ya sekta binafsi na kuhamasisha maendeleo ya kiuchumi na kijamii kwa kujenga maafikiano na uelewa wa pamoja. Hata hivyo, imebainika uwezo wa asasi mwamvuli za kusimamia maendeleo ya sekta binafsi katika kuwakilisha wanachama wake kwenye majadiliano ya Sekta ya Umma na Binafsi ni dhaifu, zinakosa takwimu na msimamo wa pamoja na kukosa agenda zilizofanyiwa utafiti wa kutosha. Asasi mwamvuli hizo za uwakilishi ni pamoja na Jukwa la Sekta Binafsi, Shirikisho la Wenye Viwanda Tanzania na Shirikisho la Biashara, Viwanda na Kilimo hazijaweza kuwavutia wadau wote katika sekta binafsi. Hii ni kwasababu hazijaweza kuanzisha hatua za kushughulikia changamoto mtambuka katika sekta zote. Aidha, Mpango wa Tatu umelenga kuwa na mfumo mpana wa taasisi mpya kama vile waendeshaji wapya wa sekta binafsi, watu wenye ulemavu kujumuishwa katika ngazi ya sekta. Kuongezeka huko kwa mawanda ya mfumo kwa kuzihusisha taasisi nyingine kama vile Kitengo cha Taifa cha Tija itakuwa ni muhimu kuboresha mitazamo ya sekta binafsi katika masuala ya ufanisi, ushindani na ubora wa utoaji huduma. Hivyo, uhusiano unaoendelea kati ya sekta ya umma na sekta binafsi utaimarishwa zaidi katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Tatu.

3.6. Matumizi ya Rasilimali za Ndani katika Uzalishaji na Maendeleo ya Ndani ya Kiuchumi

Katika kufikia ushindani unaoongozwa na uchumi wa viwanda, Mpango wa Tatu umelenga kuhamasisha uzalishaji kwa kutumia malighafi zinazopatikana kwa wingi nchini. Aidha, Mpango una lengo la kuvutia uwekezaji kutoka nje na ushirikiano kati ya wawekezaji wa nje na wa ndani ili kuweza kupata mitaji mipya, teknolojia na ujuzi wa kimenejimenti. Hii ni muhimu katika kuimarisha wajasiriamali wa biashara na kijamii wa ndani kushiriki kwenye sekta zenye fursa kubwa kwa ushiriki mpana na jumuisi zikiwemo kilimo, uchimbaji wa madini na utalii. Utumiaji wa rasilimali za ndani katika uzalishaji ni muhimu zaidi katika sekta mpya na zinazoibuka kama vile mafuta na gesi ambazo programu za ubunifu na hatua za kutengeneza fursa kuwezesha ushiriki mkubwa kwenye fursa za uwekezaji zinazoibuka unahitajika. Serikali itaendelea kuchukua hatua mbalimbali za kuandaa sera ya utumiaji wa rasilimali za ndani katika uzalishaji kwenye sekta ya mafuta na gesi. Vile vile, Serikali itaandaa miongozo madhubuti ya kisheria na kiutawala ikiwa ni pamoja na masuala ya ubora, bei, muda na chanzo.

Ili kuwa na matokeo, mikakati ya utumiaji wa rasilimali za ndani na maendeleo ya kiuchumi ya jamii yatarasimishwa kwa ajili ya kuwa na uhakika na kutabirika, hivyo kuruhusu biashara kujumuishwa kwenye mipango yao na taratibu za usimamizi wa minyororo ya ugavi. Mpango wa Tatu utashuhudia kustawi kwa daraja la wajasiriamali wa ndani katika jamii na kueleza bayana sio tu katika kuzalisha fursa endelevu za ajira na kuharakisha ukuaji wa uchumi.

3.7. Hatua za Kimkakati kwa Maendeleo ya Sekta Binafsi na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali

Hatua zinazopendekezwa katika ngazi ya sekta zimezingatia nafasi muhimu ya sekta binafsi na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali, ikijumuisha kuifahamu vizuri na kukidhi mahitaji ya watendaji wa sekta binafsi na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali. Serikali inatambua umuhimu wa kuwezesha sekta binafsi kwa kuchukua hatua za kimkakati zenye kuleta matokeo yaliyokusudiwa. Hatua mahsusi ambazo sekta ya umma itazichukua kuwezesha ushiriki wa sekta binafsi na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali katika utekelezaji wa Mpango zinajumuisha maeneo mapana yafuatayo: (a) kuboresha mazingira ya biashara; (b) kupanua upatikanaji wa miundombinu ya kiuchumi na kijamii; na (c): kusaidia uendelezaji wa shughuli za kibiashara.

(a) Kuboresha Mazingira ya Biashara:

Mazingira bora kwa ajili ya mipango ya kibiashara na uendeshaji ni muhimu kwa sekta binafsi iliyo thabiti yenye ushindani na endelevu. Hatua zitakazopewa kipaumbele katika kuboresha mazingira ya biashara ni:

- (i) Utulivu wa uchumi jumla: Serikali itaendeleza utulivu wa uchumi jumla ambao utawezesha ukuaji wa uchumi kwa kiwango cha wastani wa asilimia 8 kwa mwaka ifikapo 2025, mfumuko mdogo wa bei kwa mwaka usiozidi asilimia 5, utulivu wa sarafu na akiba ya kutosha ya fedha za kigeni;
- (ii) Kuendelea na utekelezaji shirikishi wa Mpango wa Maboresho ya Mfumo wa Sheria na Udhibiti;
- (iii) Kuimarisha majadiliano ya kisera kati ya sekta ya umma na binafsi kupitia kwa mfumo gatuza na ulioimarishwa wa Baraza la Taifa la Biashara (TNBC), Baraza la Taifa la Uwezesaji Wananchi Kiuchumi (NEEC) na Baraza la Kitaifa la Mashirika Yasiyo ya Kiserikali Tanzania (NaCONGO); na
- (iv) Kuboresha mfumo wa usimamizi wa masoko ili kuwezesha ushindani uwe wa haki na kwa gharama nafuu.

(b) Kupanua Upatikanaji wa Miundombinu ya Kiuchumi na Kijamii

Miundombinu toshelezi ikijumuisha taratibu na umiliki wa ardhi, usafiri, umeme, maji, na miundombinu ya TEHAMA ni suala muhimu la uendeshaji wa biashara vizuri na wenye nafuu katika uendeshaji wa biashara. Vile vile, upatikanaji wa huduma bora za jamii kama vile elimu, afya, huduma za mahakama unapunguza athari ya gharama kubwa ya uendeshaji wa shughuli za kibiashara hivyo kuchangia maendeleo ya haraka ya sekta binafsi. Kwa msingi huo, hatua zifuatazo zitachangia juhudi za kuendeleza ushiriki wa sekta binafsi na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali katika maendeleo ya kiuchumi nchini.

- (i) Kuendelea kuwekeza katika rasilimali watu katika sekta za afya, elimu na nyinginezo na mifumo ya kiutawala kama ilivyooneshwa kwenye programu za kisékta;
- (ii) Uwekezaji katika miundombinu ya kiuchumi kama ilivyooneshwa kwenye programu za kisékta; na
- (iii) Uwekezaji ambao utaiwezesha Tanzania kuwa kitovu cha biashara kikanda kwa kuwa na usafiri wa anga, ardhini, baharini na usafiri wa maziwa na wenye ufanisi na muunganiko kwenye mfumo TEHAMA.

(c) Kusaidia Uendelezaji wa Shughuli za Kibiashara

Mabadiliko halisi yanahitaji taarifa, takwimu na uchambuzi wa fursa na vikwazo vinavyokabili shughuli za kibiashara wakati wanaendelea na juhudi za kubaini hali halisi, na kuwezesha maamuzi yanayozingatia ushahidi na kutathmini ubora wa maamuzi yao. Mpango wa Tatu unaweka hatua na mazingira ya kuzilea biashara changa ili ziveze kukua. Hatua hizo ni pamoja na:

- (i) Kutoa huduma jumuishi za uwezesaji biashara ikiwemo utoaji na ugharamiaji wa mafunzo ya ujasiriamali kwa wajasiriamali wenye sifa, kuwezesha usajili/urasimishaji, kuboresha mipango ya biashara, na kutoa msaada wa kitaalamu wakati wa majadiliano na taasisi za kifedha;
- (ii) Kusaidia kutoa taarifa zinazohusu fursa, utetezi na ukuzaji wa vitega uchumi kwa ujumla;
- (iii) Kuendeleza madirisha mahsusi ya ugharamiaji kwa shughuli za biashara zenye sifa;
- (iv) Kuandaa au kusaidia maabara za uatamizi wa biashara, ikijumuisha wabunifu;
- (v) Kuwezesha uendelezaji na ufahamu wa huduma za maendeleo ya biashara ili kusaidia uwezo/ujuzi wa sekta binafsi kuendana na mnyororo wa thamani kwenye sekta za kipaumbele na kutumia fursa za upatikanaji wa masoko; na
- (vi) Kuendeleza matumizi ya rasilimali za ndani (local content) na mikakati ya maendeleo ya uchumi wa jamii

3.8. Kujenga Uaminifu kupitia Mijadala kati ya Sekta ya Umma na Binafsi

Ili Tanzania iweze kuendelea na kufikia malengo ya muda mfupi, wa kati na mrefu iliyojiwekea, uwajibikaji na ushirikiano kati ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi ni muhimu. Mapitio ya uzoefu wa nchi mbalimbali unaonesha kwamba mara nyingi hayafanikiwi kutokana na kutoaminiana kati ya Serikali na Sekta Binafsi. Ili sekta binafsi na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali viweze kuimarika na kuwa na mchango mkubwa kwenye uchumi na ili Serikali iweze kutekeleza wajibu wake, ni lazima pande zote mbili ziaminiane. Vile vile, Serikali inawajibu wa kuweka mazingira wezeshi na salama kwa sekta binafsi na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali na sekta binafsi na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali yana wajibu ya kufanya shughuli zake kwa uwazi na kutoa taarifa sahihi kwa Serikali.

Mpango wa Tatu unaweka msingi wa majadiliano kama nguzo kuu ya kujenga kuaminiana kwa kuhakikisha kuwa kuna mifumo ya kusikilizana na kufanyia kazi malalamiko, hoja na maoni ya pande zote. Kwa upande wa sekta binafsi, mikakati ya Mpango wa Tatu inaitaka kuwa wazi na kutoa taarifa sahihi za biashara, kuwa na ushindani wa haki na matumizi sahihi ya vivutio vya uwekezaji vinavyotolewa na Serikali. Mpango umeweka mazingira ya kuwa na uongozi wa juu wa nchi wenye dhamira ya dhati ya kushirikisha sekta binafsi. Lengo ni kupunguza tofauti kati ya maofisa wa ngazi za juu wa Serikali na kundi la wafanyabiashara na wawekezaji wa sekta binafsi. Njia hii ilitumiwa na nchi ya Malaysia katika kipindi cha nyuma cha mwaka 1983, ambapo Rais wa Nchi alianzisha Dhana ya Malaysia ya Pamoja (Malaysia Incorporated Concept) ambapo viongozi wa juu waliishawishi sekta binafsi kuona kuwa maendeleo ya taifa ni mfano wa shirika (corporate entity) ambapo sekta ya umma na sekta binafsi ni washirika. Dhana ya Malaysia ya Pamoja ilipatanisha mitazamo tofauti ya pande zote ambayo ilidumu kwa muda mrefu. Aidha, Malaysia ilitekeleza Mkataba wa Uadilifu (intergrity pact) ambao uliisaidia Serikali, wafanyabiashara na asasi za kiraia kupambana na rushwa kwenye manunuzi ya umma.

Tathmini ya kina itafanywa na mamlaka za nchi kama inavyohitajika na sheria ambapo itaweka mifumo ya sekta binafsi kutoa taarifa sahihi na hivyo imani ya sekta binafsi itapimwa.

Boksi 1: Biashara Zinazoanza (Start-ups)

Tanzania ni nchi yenye idadi ya watu ambayo ni vijana: asilimia 75 ya idadi kubwa ya watu iko chini ya umri wa miaka 35. Inakadiriwa kuwa kati ya vijana milioni moja (1) wanaoingia kwenye soko la ajira kila mwaka, ni vijana 200,000 ndiyo wanaofanikiwa kupata ajira wakati huo huo, na waliobaki 800,000 hawana uhakika wa kupata ajira rasmi na hivyo kujihusisha katika baadhi ya shughuli za ujasiriamali kwenye sekta rasmi na isiyo rasmi. Hivyo, ujasiriamali umekuwa njia pekee kwa vijana kujikimu wenyewe, hususan kwa kuanzisha shughuli za biashara ndogo na za kati. Baadhi ya vijana wajasiriamali hutumia ubunifu na teknolojia katika kupanua haraka shughuli zao katika kutatua changamoto za kijamii. Uwepo wa mazingira wezeshi ya biashara hizo ni muhimu katika kutatua changamoto kubwa kwa vijana ya kubadilisha mawazo na maono waliyonayo ili kutengeneza kipato binafsi na kutatua changamoto za kijamii.

Kutofautiana kwa biashara hizi (startups) na biashara asilia ndogo na za kati kutokana na ubunifu na fursa ya kukua haraka. Ili kupata manufaa yanayotokana na biashara zinazoanzishwa, na kutatua changamoto zilizotajwa hapo juu, Serikali katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa Tatu itajikita katika kuweka mikakati inayolenga kuweka mifumo sahihi ya kisheria na uendeshaji biashara itakayotambua mahitaji mahsusi ya uanzishaji wa biashara kwa vijana, wanawake na watu wenye ulemavu. Vile vile, hatua zilizopangwa chini ya Mpango Kabambe wa Maendeleo ya Fedha 2020/21 - 2029/30, Serikali itahamasisha manunuzi ya ndani kama eneo muhimu la mkakati wa kuongeza matumizi ya rasilimali za ndani kwa sekta zote za umma; matumizi ya mashirika ya umma kwa kuandaa mkakati wa manunuzi ya ndani; na kuhamasisha matumizi ya Tathmini ya Fursa za Manunuzi ya Ndani kama sehemu ya Tathmini ya Athari za Mazingira na Jamii kwa miradi yote mikubwa. Kampuni zitahamasishwa kushiriki kwenye mpango maalumu wa manunuzi ya ndani kama sehemu ya mchango wao kwa jamii. Serikali, itafanya uchambuzi ili kubaini uwezekano wa kuwa na vivutio maalumu kwa ajili ya utekelezaji wenye matokeo ya mikakati hiyo.

4

MSINGI WA KIMKAKATI WA UTEKELEZAJI WA MPANGO

4 SURA YA NNE

MSINGI WA KIMKAKATI WA UTEKELEZAJI WA MPANGO.

4.1. Utangulizi

Kama inavyoelezwa katika Sura ya Kwanza, Mpango wa Tatu unaelekeza juhudi za Taifa katika kufikia malengo ya Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025 na kuimarisha nafasi ya Tanzania katika uchumi wa kipato cha kati yenye uchumi shindani, shirikishi, unaochagizwa na viwanda na unaozingatia maendeleo ya watu. Sura hii inatoa msingi, msukumo na dhana ya Mpango kwa kuainisha maeneo muhimu ya utekelezaji ili kufikia malengo ya Dira ya Taifa. Pamoja na masuala mengine, Mpango unasisitiza umuhimu wa sayansi, teknolojia na ubunifu katika kuimarisha uchumi shindani ili Taifa liweze kuwa na ushiriki wenye manufaa katika biashara ya kimataifa.

Sehemu ya 4.2 inaelezea hatua zitakazochukuliwa ili kuimarisha nafasi ya Tanzania katika uchumi wa kipato cha kati. Sehemu ya 4.3 inaweka misingi inayoongoza hatua mahsusi za utekelezaji ili kufikia malengo ya Dira 2025. Sehemu ya 4.4 ni mapitio ya uzoefu wa kujenga uchumi shindani katika soko la kimataifa kwa nia ya kujifunza. Sehemu ya 4.5 inafungamanisha dhana ya Mpango na ushindani, uchumi wa viwanda na biashara, ambapo utawala bora na maendeleo ya jamii zitaoanisha Mpango na malengo ya Dira 2025. Sehemu ya 4.6 inaelezea dhana fungamanishi kama mwongozo kwa Serikali na sekta binafsi katika kubuni na kutekeleza mikakati mahsusi ya kuongeza kasi ya kufikia malengo ya Dira 2025

4.2. Kuimarisha Nafasi ya Nchi katika Uchumi wa Kipato cha Kati

Mpango wa Tatu unakusudia kuendeleza mafanikio ya utekelezaji wa mipango ya maendeleo iliyotangulia ikiwemo Mikakati ya Kupunguza Umaskini na Mpango Elekezi wa Muda Mrefu (LTPP). Mpango wa Kwanza ulilenga kuibua fursa fiche kwa kuwekeza kwenye miundombinu msingi na Mpango wa Pili ulijikita katika kujenga uchumi wa viwanda. Kama ilivyokuwa kwa mikakati iliyotangulia ya kupunguza umaskini, mipango hiyo iliendelea kusisitiza umuhimu wa maendeleo ya watu kama lengo kuu.

Ujenzi wa miundombinu kwa nchi kama Tanzania, ni mchakato endelevu katika ujenzi wa uchumi wa viwanda. Mikakati inayopendekezwa katika Mpango wa Tatu ni mwendelezo wa kujenga mifumo ya miundombinu ya uchukuzi, usambazaji maji, gridi ya Taifa ya umeme, na mtandao wa mawasiliano vijijini na mijini. Mifumo hiyo ya miundombinu itarahisisha upatikanaji wa masoko na utoaji huduma za kijamii. Sera za kiuchumi zitahimiza

utulivu wa uchumi na mazingira rafiki ya uwekezaji na biashara, matumizi endelevu ya rasimali za nchi na kunufaika na nafasi ya nchi kijiografia. Yote haya yanalenga kuimarisha uwezo wa uzalishaji na hivyo kujenga msingi wa kukuza uchumi.

Tanzania inaongeza matumaini ya kufikia malengo mengine ya Dira ifikapo mwaka 2025 baada ya kufikia uchumi wa kati kabla ya muda uliokusudiwa. Hata hivyo, msukumo mkubwa zaidi unahitajika, kwani kama ilivyoainishwa katika Sura ya Pili, Tanzania haijawahi kufikia lengo la ukuaji la asilimia 8. Jitihada za kuimarisha uchumi wa viwanda, ushindani na biashara ya kimataifa zinatarajiwa kuwa msingi wa kuongeza tija na mauzo nje. Dhima ya Mpango wa Tatu inaleta pamoja malengo yanayoshabihiana katika kujenga uchumi imara na shindani. Chini ya Mpango huu, mkazo utawekwa katika ujenzi wa uchumi wa viwanda na kuuza nje bidhaa na huduma zilizoongezwa thamani pamoja na kutosheleza soko la ndani. Ili kuongeza ushiriki katika biashara ya kimataifa, ni muhimu kuzingatia yafuatayo:

- (a) Uelewa wa mwenendo, fursa na changamoto zinazotokana na mpangilio wa sasa wa uchumi wa dunia. Suala hili linahitaji uelewa zaidi wa dhana ya ushindani wa biashara kimataifa; na
- (b) Msingi imara wa uzalishaji unaojipambanua kwa mageuzi ya kissekta, hususan mchango wa sekta ya kilimo katika pato ghafi la taifa (GDP) ukilinganishwa na viwanda na huduma.

Kwa msingi huo, Mpango unajumuisha vichocheo vya ushindani katika masoko ya ndani na ya kimataifa na sekta zote kwa kutumia Sayansi, Teknolojia na Ubunifu (SATU) ili kuongeza wigo wa uzalishaji na mauzo ya nje. Mbali na ukuaji wa uchumi, malengo mengine yanayohusiana na maendeleo ya watu ni muhimu yafikiwe. Kwa mantiki hiyo, uchumi unahitajika kukua zaidi ili kuongeza rasilimali fedha za kugharamia shughuli za maendeleo ya kijamii. Uchumi unaokua kwa kasi utaepusha nchi kurudi kwenye kundi la nchi zenye uchumi wa kipato cha chini. Hivyo, Mpango unategemewa kulielekeza Taifa kufikia uchumi wa kipato cha kati cha juu (***upper-middle income status***).

Pamoja na jitihada za kuongeza mauzo nje, Tanzania ina kila sababu za kuimarisha soko la ndani kwa kuongeza bidhaa za viwandani ili kukidhi mahitaji yanayoshabihiana na kipato na ubora wa maisha yanayoendana na uchumi wa kipato cha kati. Kadiri kipato cha wastani cha kila Mtanzania kinavyoongezeka, soko imara la ndani linahitajika ili kupunguza athari ya kudorora kwa mauzo nje ya nchi kutokana na mtikisiko unaoweza kutokea katika masoko ya Kimataifa. Kimsingi, ukuaji madhubuti wa uchumi utasaidia kujenga ustahimilivu na utayari wa kukabiliana na athari hasi za mitikisiko ya kiuchumi na kijamii ikiwemo magonjwa ya mlipuko, mabadiliko ya tabianchi, kuporomoka kwa bei kwenye soko la dunia, ushindani wa kibiashara na mahusiano mabaya ya kidiplomasia.

Katika jitihada za Kujenga Uchumi Shindani wa Viwanda kwa Maendeleo ya Watu, Mpango unaasili mazingira ya Tanzania na kutumia uzoefu wa nchi zilizoendelea na zinazoendelea kiviwanda katika kuandaa mikakati na vipaumbele. Aidha, Mpango huu umezingatia makubaliano na mikataba ya Kikanda na Kimataifa ikiwemo ya mazingira na mabadiliko ya tabianchi inayotoa mwanga na miongozo ya kimkakati katika nyanja za maendeleo ya jamii.

4.3. Misingi na Kanuni za Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa

Mpango unatambua kuwa umoja wa kitaifa na kijamii, utawala wa sheria, haki za binadamu, usawa, amani na usalama, ni misingi muhimu inayoweza kufanyika kwa shughuli zote za kiuchumi na maendeleo ya jamii. Mambo mengine yanayoendana na misingi hii ni utawala bora, kuendeleza vita dhidi ya rushwa na matumizi sahihi ya rasilimali fedha na maliasili.

Katika kutekeleza Mpango huu na hata baada ya hapo, sera za kiuchumi zitajikita kwenye kujenga uchumi jumuisi, shindani na wenye mtangamano kisékta. Uchumi huu utategemea ujenzi wa viwanda na utoaji wa huduma kwa kutumia mifumo iliyojikita kwenye matumizi ya Sayansi, Teknolojia na Ubunifu (SATU). Ili Mpango huu uweze kuleta matarajio ya kiuchumi na kijamii yaliyokusudiwa, utekelezaji wake utapaswa kuongozwa na misingi ifuatayo:

- (i) Kuwa na kiwango cha ukuaji wa uchumi (GDP) usiopungua asilimia nane (asilimia 8) kwa mwaka. Mwenendo huu utafanya Tanzania kuimarika kama nchi ya uchumi wa kati, hususan kwa upande wa kipato na maendeleo ya jamii na hivyo kukwepa hatari ya kurudi nyuma na kuwa nchi ya kipato cha chini;
- (ii) Watanzania watatakiwa kuimarika na kusimamia haki zao za maamuzi ya kiuchumi kikamilifu kwa ajili ya manufaa ya raia wote, hususan maamuzi ya umiliki na uvunaji wa maliasili za Taifa, ikiwa ni pamoja na ardhi, anga, maji, madini, mafuta, gesi asilia, wanyamapori na misitu;
- (iii) Taifa kuendelea kusimamia kwa karibu uvunaji wa maliasili. Hili linajumuisha kujenga uwezo kwa wataalamu wa ndani katika teknolojia ya uzidujaji, uchenjuaji na michakato mingine ya kuongeza thamani; kujenga uwezo wa ndani katika kusimamia mikataba, majadiliano juu ya uzalishaji, na mgawanyo wa faida; kuimarisha ushiriki wa wazawa; na kuhakikisha kwamba uzidujaji unafuata kanuni za mazingira endelevu kwa ajili ya manufaa ya kizazi cha sasa na cha baadaye;
- (iv) Nchi itaendelea kuwekeza kwenye miundombinu msingi ya kiuchumi (kama vile miundombinu ya usafirishaji wa nchi kavu, majini na anga; nishati na huduma ya maji). Aidha, miradi yote ya maendeleo itatakiwa kutengewa bajeti za uendeshaji na matengenezo na kuhakikisha upo ulinzi dhidi ya wanaohujumu miundombinu ili kuhakikisha kuwa ubora wa huduma zitolewazo na miundombinu hiyo unakuwa endelevu;
- (v) Nchi itaendelea kuimarisha miundombinu ya mifumo ya kidigitali – mfano, Mkongo wa Taifa wa Mawasiliano kwa ajili ya mtandao wa mawasiliano ya simu nchi nzima ili kuwezesha wananchi kupata manufaa ya mapinduzi ya kidigitali/TEHAMA ikijumuisha maendeleo ya huduma za kimtandao kwenye sekta ya fedha, afya, elimu, utawala wa umma, mahakama na taarifa za masoko;
- (vi) Kilimo kitafanyiwa mageuzi na kuwa cha kibishara kuendana na mbinu bora za kilimo zinazozingatia mabadiliko ya hali ya hewa na tabia nchi, badala ya kulenga usalama wa chakula pekee, na kwamba wakulima watapewa motisha kuwekeza katika kilimo, kuendelea kuongeza uzalishaji na kipato, kurekebisha na kujenga uthabiti kwa ajili ya kukabiliana na mabadiliko ya hali ya hewa, na inapowezekana kupunguza na / au kuondoa uzalishaji wa gesi chafu;
- (vii) Tanzania itaendelea kushiriki kikamilifu kudumisha amani kimataifa na kikanda na kutumia diplomasia ya uchumi katika kuimarisha biashara ya nje na uwekezaji pamoja na kusimamia ushindani halali katika soko la ndani na masoko ya nje;
- (viii) Tanzania itaendelea kuweka mazingira wezeshi ya biashara yaliyoboreshwa na yenye uwazi kuruhusu sekta binafsi kushamiri na kurasimisha sekta isiyo rasmi. Katika hili, mambo yafuatayo yatahitajika kutekelezwa:
  - a) Kuunganisha na kuoanisha kanuni na matakwa ya usajili, malipo ya tozo na kodi na masharti mengine ili kuwarahisisha wafanyabiashara kutii bila shuruti, ikijumuisha katika ulipaji wa kodi.

- b) Kupitia upya majukumu ya mamlaka za udhibiti ili kubainisha na kutenganisha jukumu la kukusanya mapato ya Serikali na lile la kuwezesha biashara.
  - c) Kujenga uwezo na kuimarisha matumizi ya kidigitali/TEHAMA ili kupunguza mianya ya rushwa, ikiwa ni pamoja na mamlaka za udhibiti kupunguza kutoa huduma za ana kwa ana kwa wateja wao.
- (ix) Serikali itaendelea kuimarisha sekta binafsi na kuweka mikakati mbalimbali ya kukuza ajira halai na zenye tija. Mikakati hiyo ni pamoja na:
- a) Kupitia kwa makini adhima ya kuimarisha mipango iliyopo ya kuwawezesha vijana na wanawake na watu wenye ulemavu, hususan kwa kuwapatia ujuzi maalumu na mikopo ya riba nafuu; na
  - b) Kusaidia wahitimu wa ufundi na uhandisi ambao wameonesha uwezo wa kuanzisha biashara na uzalishaji kwenye sekta ya teknolojia ikijumuisha hatua muhimu za kimkakati kwa ajili ya wahandisi wa kike.
- Katika vipengele – (a) na (b) hapo juu, unahitajika utaratibu mzuri wa kufanya Ufuatiliaji na Tathimini (M&E) ili kubaini mafanikio ya wanufaika na mwenendo wa marejesho ya mkopo kwa lengo la kuwanufaisha wengine;
- (x) Serikali itaendelea kushiriki kwenye uwekezaji na biashara za kimkakati, zenye maslahi ya kitaifa, na ambazo ama hazivutii uwekezaji wa sekta binafsi au sekta binafsi haina uwezo wa kugharamia; na kwamba mashirika ya umma na ya sekta binafsi yatajitahidi kuongeza ushindani katika soko la ndani na la kimataifa;
- (xi) Kuongeza mawanda ya mazungumzo kati ya sekta ya umma na sekta binafsi ili kutanzua masuala yenye maslahi kwa pande zote;
- (xii) Serikali itaendelea kusimamia mazingira ya uwekezaji na biashara ambayo ni imara na ya kutabirika ili kuvutia wawekezaji wa ndani na nje. Pamoja na mambo mengine, juhudi zitaelekezwa kwenye:
- a) Kusimamia uchumi imara na unaokua kwa kasi, kusimamia makusanyo ya mapato ya ndani na hatua za kudhibiti mfumuko wa bei kwa kutumia sera wezeshi za kifedha na kikodi;
  - b) Kupunguza utegemezi wa misaada toka nje;
  - c) Kujenga na kuimarisha rasilimali watu kwa kuwa na watu walioelimika, wanaopenda kujifunza na wenye ujuzi hususan kwenye sayansi na teknolojia;
  - d) Kuhakikisha kwamba nguvu kazi inapewa motisha stahiki;
  - e) Kuimarisha na kulinda ustawi na mazingira ya kazi katika sekta zote; na
  - f) Kuimarisha uhifadhi na ulinzi wa mazingira ili kupunguza athari za mabadiliko ya tabianchi.

4.4. Uzoefu wa Nchi nyiingine katika Kujenga Uchumi Shindani

Dhana ya uchumi shindani ni ambapo kampuni zinapoweza kuuza bidhaa na huduma katika mazingira huru na ya haki katika soko la dunia kwa kuzingatia ushindani wa bei na ubora wa bidhaa na huduma. Dhana hii inachukulia soko la Dunia kuwa ni soko lisilo na ukinzani wa aina yoyote. Lengo la kila taifa ni kuongeza ajira za ndani ya nchi na ushiriki katika biashara ya kimataifa na kuvuta mitaji itakayoimarisha uwezo wake wa uzalishaji na kuongeza wigo wa bidhaa kulingana na mahitaji ya soko.

Kutokana na sababu mbalimbali, ushindani katika soko la Dunia hubadilika kila wakati kutokana na sababu za kiuchumi na kisiasa. Hivyo, nchi mbalimbali huweka vizuizi vya kibiashara kwa kutumia ushuru wa forodha na vikwazo vya biashara visivyo vya ushuru. Kutokana na vizuizi hivi, mifumo ya kimataifa ya biashara hutumika

kutoa fursa kwa nchi mbalimbali kukubaliana namna ya kufungua masoko yanayohusisha makubaliano ya kibiashara ya kupendeleana (preferential trade arrangements). Hata hivyo, makubaliano kama hayo aghalabu huficha ukweli uliopo wa ushindani baina ya nchi na nchi. Kila taifa linajitahidi kuweka mazingira ya biashara ya nje yanayoweza kampuni zake kuuza zaidi na kuongeza ushiriki wake kwenye soko la kimataifa, kuvutia mitaji ya nje na kuimarisha ajira kwa watu wake. Mataifa hufanya hivyo kwa kusimamia, pamoja na mambo mengine, mazingira bora ya uwekezaji na biashara, miundombinu imara, ubora wa nguvukazi, ufanisi wa forodha na sera rafiki za kikodi na zinazotabirika.

Machapisho mbalimbali ya kupima uchumi shindani yameainisha vigezo vinavyozingatiwa na waandaji wa sera katika jitihada za kuyawezesha makampuni ya nchi zao kukua na kushindana kimataifa na kuvutia uwekezaji kutoka nje. Vigezo hivyo kwa pamoja vinaonesha maeneo ya kutiliwa mkazo na Serikali na kampuni za ndani. Maeneo ya kuzingatia ni: uimara wa uchumi, ubora wa miundombinu (uchukuzi, nishati, mawasiliano); rasilimali watu (vipaji, ujuzi, afya, ubunifu, na uadilifu); ufanisi wa taasisi; kiwango cha mtaji/ugharamiaji; uwazi wa mfumo wa udhibiti wa biashara; gharama za kufanya biashara; uimara wa thamani ya sarafu; na mchango wa Serikali katika Tafti na Maendeleo (T&M).

Uchambuzi unaonesha kuwa, vigezo vinavyochochea uchumi shindani vile vile huvutia uwekezaji wa moja kwa moja kutoka nje ya nchi. Nchi mbalimbali hujitahidi kupunguza gharama za uzalishaji (kwa kuboresha miundombinu) na kuongeza tija ya nguvukazi kama vichocheo vikuu katika kujenga uchumi shindani wenye manufaa kwa nchi. Ushindani huu unatokana na shughuli za kuongeza thamani zinazoongozwa na matumizi ya Sayansi, Teknolojia na Ubunifu. Ubunifu huwezesha uzalishaji wa bidhaa mpya, hupunguza gharama za uzalishaji na huongeza ubora wa bidhaa zinazozalishwa. Aidha, ubunifu unaleta mbinu mpya za uzalishaji, bidhaa mpya, mbinu mpya za kusimamia uzalishaji, kubadilishana uzoefu na kujenga mahusiano ya kibiashara na jumuiya ya Kimataifa. Uzoefu wa nchi zilizoendelea kiviwanda na nchi za Asia zinazoendelea unaonesha kwamba ugharamiaji wa Sayansi, Teknolojia na Ubunifu (SATU) na Tafti na Maendeleo (T&M) umesaidia sana kuendeleza ubunifu. Vile vile, Serikali hulazimika kutumia nguvu ya ziada ili kuhakikisha kuwa matokeo ya tafti, maendeleo na ubunifu yanafanyiwa kazi ili kuimarisha ushindani wa nchi kibiashara.

Uzoefu unaonesha kwamba rasilimali watu yenye ujuzi wa hali ya juu pamoja na maendeleo ya teknolojia ni msingi wa mageuzi katika mauzo nje ambayo sehemu kubwa ya thamani inatokana na mchango wa ujuzi. Uzoefu huu ni muhimu kwa Tanzania ambayo kwa muda mrefu imekuwa ikiuza nje bidhaa ghafi. Rasilimali watu iliyoboea kwenye masuala ya SATU itawezesha kuzalisha bidhaa mbalimbali na kuiwezesha Tanzania kushiriki kwenye Mnyororo wa Thamani wa Dunia. Kwa ujumla, faida za ushindani katika soko la kimataifa huishia kwa nchi ambazo zinafanya vizuri kwenye Sayansi na Teknolojia katika kujenga uchumi shindani. Nchi hizo zimefanikiwa kuwa vinara katika mauzo kwenye soko la kimataifa kwa kuuza bidhaa ambazo zinaongezeko kubwa la thamani inayotokana na teknolojia ya kiwango cha kati na juu.

Kwa upande wa uwekezaji wa moja kwa moja kutoka nje ya nchi, katika miongo sita iliyopita, serikali za nchi zilizoendelea na zinazoendelea zimeanzisha taasisi za umma za kusaidia wawekezaji. Kwa nchi kupata wawekezaji wa nje kunamaanisha kupatikana kwa mtaji mpya unaoambatana na teknolojia mpya na ya hali ya juu, ujuzi wa usimamizi na masoko, mahusiano ya kibiashara na fursa za kuongeza mauzo nje. Kwa nchi zinazoendelea kama Tanzania ni muhimu kuweka mkazo katika kuiwezesha sekta binafsi ya ndani ambayo ni changa.

Mtizamo mwingine wa Tanzania kwa sasa na siku zijazo ni kutofanya maamuzi ya shinikizo/haraka kuhusiana na rasilimali zilizo kama vile madini, mafuta na gesi ambazo zinakimbiliwa na nchi zilizoendelea kiviwanda (Global rush) kutoka nchi zinazoendelea, ikiwemo Afrika. Nchi zinazoendelea zinaweza kuchagua: (i) kuendelea

kuuza nje maliasili kabla ya kuzichakata kikamilifu na (ii) kuhakikisha maliasili zinaongezewa thamani kikamilifu kabla ya kuuza nje ya nchi. Chaguo la pili ndilo sahihi kwa maslahi mapana ya nchi. Hata hivyo, chaguo hili linahitaji mambo makuu mawili ambayo ni: (a) rasilimali watu yenye uwezo imara katika elimu, sayansi, na teknolojia; na (b) utashi wa kisiasa kusimamia makubaliano yenye manufaa kwa nchi. Mtazamo huu unapaswa pia kujumuisha maliasili zote, ikiwemo mazao ya uvuvi na misitu.

Tafti katika nchi za Asia, ambazo zilitoka kwenye kundi la nchi za kipato cha kati, cha chini na kuwa nchi za kipato cha kati cha juu tangu miaka ya 1960 hadi 2014, na kufanikiwa kuwa mahiri kwenye biashara ya nje, zinaonesha kuwa, mbali na vigezo vya nchi husika, kama vile idadi ya watu, maendeleo ya sekta ya fedha na kufanya kazi kwa bidii, bado mchango wa Serikali ni muhimu katika:

- (i) Kuweka kipaumbele katika kugharamia maendeleo ya rasilimali watu kama msingi wa kuongeza thamani, kuendesha Tafti na Maendeleo (T&M), na ubunifu;
- (ii) Kujenga miundombinu muhimu;
- (iii) kujenga misingi ya utawala bora kwenye Sekta ya umma na taasisi;
- (iv) Kusaidia kukua na kuendeleza tabaka imara la wawekezaji wazawa; na
- (v) Ubunifu na utekelezaji wa mikakati na sera ya kuongeza mauzo nje uliwasaidia kuhama haraka kutoka kwenye uzalishaji wa bidhaa zilizokuwa zikiagizwa kutoka nje hadi uzalishaji wa bidhaa unaokidhi mahitaji ya ndani na ziada kwa ajili ya mauzo nje. Nchi hizo ziliweka jitihada za makusudi kwa kujenga uwezo wa ndani wa kiteknolojia uliowawezesha kukua, kuunda mitambo na taratibu kuanza kupunguza utegemezi wa kuagiza mitambo na teknolojia kutoka nje.

Katika nchi kama vile Korea ya Kusini, Brazil, Chile, Indonesia, Malaysia, Singapore, Thailand na Vietnam, Serikali zilitengeneza dira zenye mvuto na kuwahamasisha wananchi kuitikia na kufuata kwa vitendo dira hizo. Maono hayo ya Serikali yalipokelewa vyema na wananchi wenye nidhamu na mitazamo chanya ya uwekezaji. Hali hii iliwezesha tabaka la wawekezaji wazawa kuimarika na kushiriki kikamilifu katika mnyororo wa uongezaji thamani Kimataifa sawa na Makampuni mengine ya kimataifa yaliyokuwepo muda mrefu.

4.5. Mfumo wa Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa

4.5.1. Mawanda ya Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa

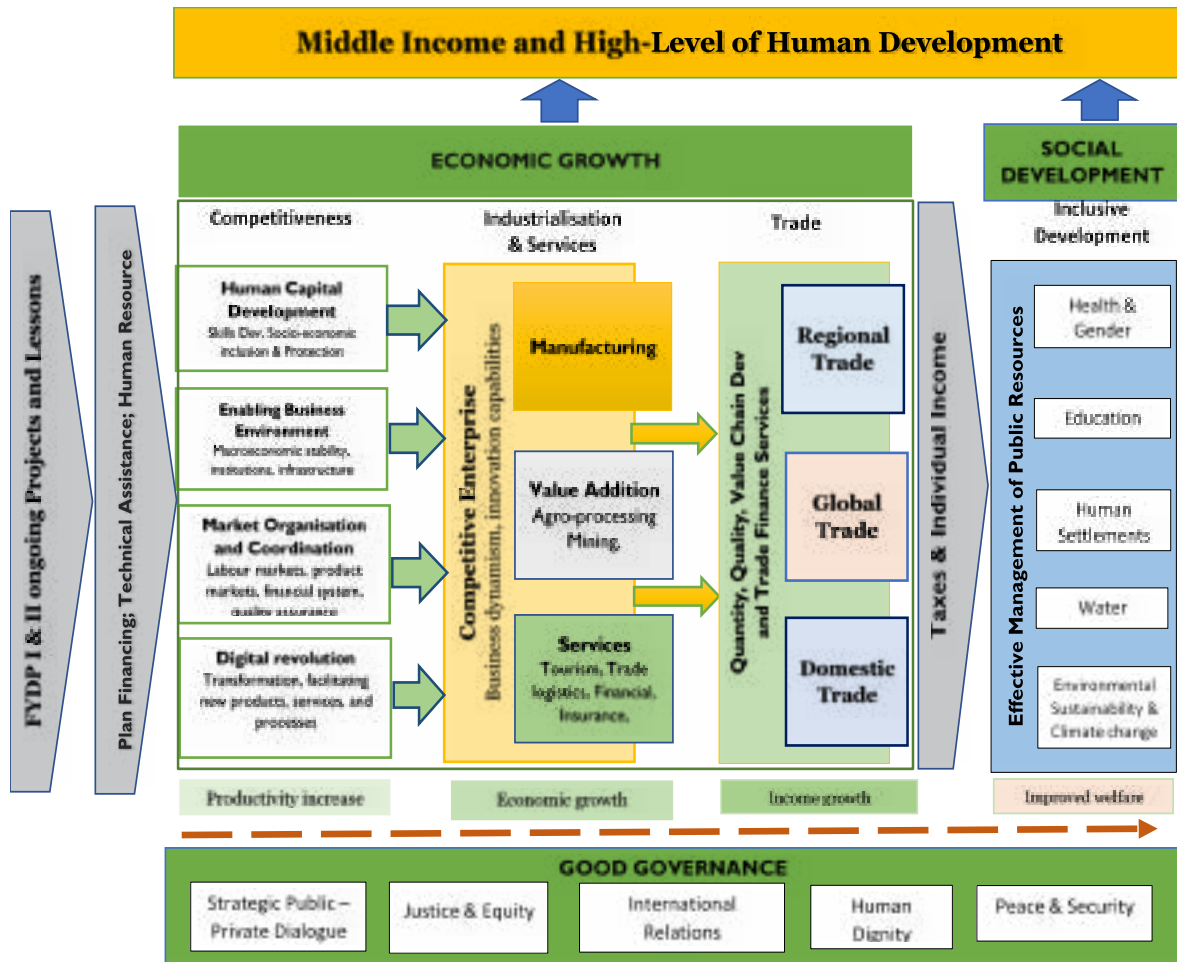
Mfumo wa Mpango unajikita katika kuimarisha nafasi ya Tanzania katika kundi la kipato cha kati yenye matokeo bora yanayotarajiwa. Mawanda ya utekelezaji wa Mpango yanafungamanishwa na dhana ndogo tano (5), ambazo utekelezaji wake unahitaji kuratibiwa na sekta zote:

- (a) **Uchumi Shindani:** kukuza uchumi shindani unaotegemea maarifa mapya, SATU, na mapinduzi ya kidigitali katika sekta zote. Hii itaongeza fursa na shughuli za kuongeza thamani, ikiwa ni pamoja na kuzalisha bidhaa na huduma bora na za kisasa, na kuongeza tija katika uzalishaji;
- (b) **Uchumi wa Viwanda na Huduma:** Mpango unaendeleza azma ya kujenga uchumi wa viwanda na utoaji wa huduma kwa kutumia maarifa mapya, SATU na mapinduzi ya kidigitali. Katika hili, Nchi itaongeza idadi ya viwanda vinavyotumia SATU katika kuongeza thamani kwenye sekta zote za uzalishaji na huduma. Hii itapelekea upatikanaji endelevu wa bidhaa na huduma kwenye soko la ndani na kwa ajili ya soko la nje. Aidha, msisitizo utawekwa kuhakikisha kwamba bidhaa za viwandani zinazouzwa nje zinakuwa na ubora na thamani ya hali ya juu.

- (c) **Biashara na Uwekezaji:** ukuaji wa mauzo nje utaongezeka kutokana na (i) kuimarika kwa ushindani; (ii) kuimarika kwa ujenzi wa viwanda na utoaji wa huduma. Njia bora ni pale bidhaa zinazouzwa nje zinapooongezewa thamani kwa kuzingatia matumizi sahihi ya SATU ili kupata bei nzuri sokoni. Kwa kutambua mchango wa sekta binafsi katika uzalishaji na biashara, Mpango unalenga kutambua wajibu wa Serikali katika kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji na ushiriki wa sekta binafsi katika biashara ya kimataifa. Malengo ya muda mrefu ni kuanza kuzalisha mitambo na malighafi za uzalishaji viwandani zinazoagizwa kutoka nje ya nchi kwa sasa;
- (d) **Ubora wa Matokeo Tarajiwa ya Mpango:** ubora wa matokeo tarajiwa ya Mpango ni ustawi na maendeleo ya watu kama ilivyoielezwa kwenye Dira 2025. Malengo haya yatafikiwa kwa kugharamia shughuli za maendeleo ya jamii, hususan upatikanaji elimu, afya, maji, na huduma za sheria na mahakama katika jitihada za kuleta maendeleo jumuishi; na
- (e) **Maendeleo ya Watu:** maendeleo ya watu yatajikita katika kuendeleza ujuzi wa rasilimali watu katika kutatua changamoto ya ujuzi mdogo (kama ilivyoainishwa katika Sura ya Pili). Uendelezaji wa rasilimali watu utaanzia katika ngazi ya elimu ya awali hadi elimu ya juu ikiwemo kuwawezesha vijana kujijiri. Vile vile, msisitizo utawekwa katika kuboresha viwango vya utoaji wa elimu ya ufundi na mafunzo ya ufundi stadi pamoja na ujuzi adimu kwa lengo la kuongeza tija na ushindani wa wananchi katika kutumia rasimali zilizopo nchini pamoja na kushiriki kikamilifu katika usanifu na ujenzi wa miradi mikubwa ya maendeleo. Hatua zilizoainishwa katika kuendeleza rasimali watu zinalenga kuendeleza maendeleo ya watu.

Wakati ukuaji wa uchumi utatokana na kuimarika kwa uchumi shindani, kasi ya ujenzi wa viwanda na utoaji wa huduma, na kuvutia biashara na uwekezaji maendeleo ya jamii inatarajiwa kuongeza ubora wa ukuaji huo. Muundo, unaooneshwa (Kielelezo Na. 2) umeanisha umuhimu wa utawala bora ambao ukikosekana mikakati ya kukuza uchumi na maendeleo ya jamii haiwezi kutekelezwa kwa misingi endelevu

Kielelezo Na. 2 Muundo wa Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa

4.5.2. Utawala Bora

Dhana ya utawala bora inajumuisha tunu za Taifa kama vile umoja wa kitaifa; utengamano wa watu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania; amani na usalama; jamii inayoheshimu haki, usawa na utu; utawala wa sheria; na utulivu wa kisiasa. Dhana hii inahitaji uwepo wa uwajibikaji wa viongozi na raia. Mpango utaendelea kuenzi dhana hii kwa kuhakikisha kwamba wananchi wanashiriki katika maamuzi ya uzalishaji na ugawanaji wa pato litakalotokana na kukuwa kwa uchumi.

Katika utawala bora, Serikali ina wajibu wa kuimarisha mahusiano ya kimkakati na sekta binafsi na kutoa mwongozo katika kuimarisha mahusiano ya kiuchumi kimataifa. Katika mahusiano ya kimataifa, Tanzania itafuata sera ya diplomasia ya uchumi yenye lengo la kuimarisha amani na usalama; usawa; na kuheshimu uhuru wa nchi nyingine Kitaifa na Kimataifa. Hivyo ni vigezo vya msingi ambavyo vikikosekana, shughuli za uzalishaji na biashara hazitaweza kufanyika kwa ufanisi ndani na nje ya nchi. Diplomasia ya uchumi inahamasisha uwekezaji kutoka nje, biashara, na mawazo mapya ya maendeleo (elimu, uzoefu, mazungumzo, na maridhiano) kwa manufaa ya pande zote na kuimarisha uhuru wa kiuchumi. Aidha, taasisi za biashara na uwekezaji na balozi za Tanzania nchi za nje kwa pamoja wataandaa na kusambaza taarifa juu ya fursa za uwekezaji na vivutio vya utalii.

Utekelezaji wa Mpango unategemea uaminifu na imani ya wananchi iliyojengeka kutokana na maboresho katika huduma za umma na usimamizi mahiri na utawala bora wakati wa utekelezaji wa Mpango wa Pili. Hatua madhubuti zilizochukuliwa katika kipindi hicho ni pamoja na mapambano dhidi ya rushwa, kuondoa wafanyakazi hewa katika sekta ya umma, kudhibiti wizi kwenye sekta ya madini na maliasili nyingine na vita dhidi ya biashara na matumizi ya madawa ya kulevya. Kuongezeka kwa nidhamu kazini ikiwa ni pamoja na matumizi sahihi ya fedha za miradi ya umma, kumeongeza hamasa na utashi wa wananchi katika kuunga mkono agenda ya kulinda rasilimali asili, tamaduni na maadili ya Taifa.

4.5.3. Ukuaji wa Uchumi

Eneo la kukuza uchumi katika Mpango huu linahimiza na kuleta matamano ya kuongeza tija na ubunifu kwenye sekta zote za uchumi. Tija na ubunifu vinaleta ushindani katika ngazi ya mtu mmoja mmoja, kampuni na hatimaye Taifa; na ushindani huo unatarajiwa kuongeza mauzo nje ya nchi. Katika eneo hili la kukuza uchumi, yapo maeneo matatu ambayo yana uhusiano wa karibu. Kwanza ni uchumi shindani kama ilivyoainishwa katika Dira 2025 ambapo vigezo vyake vikuu ni kama vilivyoainishwa katika Kielelezo Na. 2. Pili ni ukuaji wa viwanda na huduma na Tatu ni biashara na uwekezaji. Aidha, ukuaji wa viwanda na huduma unalenga mabadiliko ya kiuchumi yanayosaidia ukuaji wa pato la Taifa unaozingatia (a) uzalishaji viwandani (b) kilimo (mazao, mifugo, misitu na uvuvi) na madini; na (c) huduma na biashara ambayo inaongozwa na mauzo nje pamoja na ongezeko la ukuaji wa uwekezaji kutoka nje.

4.5.3.1. Uchumi Shindani

Vigezo vinavyochangia kiwango cha ushindani wa kiuchumi ni (a) maendeleo ya watu; (b) mazingira wezeshi ya uwekezaji na biashara; (c) mfumo wa masoko; na (d) mageuzi ya kidigitali katika kile kinachojulikana kama mapinduzi ya nne ya viwanda (4th Industrial Revolution). Katika maandiko mengi, vigezo hivyo vinatumika katika moduli mbalimbali na kulinganishwa katika nyanja tofauti za ushindani wa kimataifa. Vigezo hivi pia vinahusiana kwa namna moja au nyingine hususan katika namna vinavyopima maendeleo ya sekta binafsi.

(a) Maendeleo ya Rasilimali Watu

Uchumi shindani unaimarishwa na rasilimali watu ambapo maendeleo ya rasilimali watu yanapatikana kwa kujenga na kutumia maarifa na maendeleo ya SATU katika kuongeza tija na ushindani katika sekta zote. Maendeleo ya rasilimali watu huwezesha kutumia maarifa na teknolojia kuongeza tija, thamani na ubora wa bidhaa zinazozalishwa katika sekta mbalimbali za kiuchumi zikiwemo bidhaa za viwandani, kilimo, madini, ujenzi, na huduma. Kwa nchi kama Tanzania, maeneo ya msingi ya kuzingatia ni kutumia bunifu mbalimbali za nchi zilizotangulia kwa kuimarisha mafunzo kwenye mapinduzi ya kidigitali yanayolenga kuongeza tija na uwezo wa ubunifu katika uzalishaji na huduma.

Rasilimali watu inachochea ujuzi, sayansi, teknolojia na uwezo wa ubunifu ikijumuisha uwezo wa usimamizi na kujenga mtandao wa mahusiano. Aidha, maendeleo ya rasilimali watu hutoa mwanya wa kufanya maboresho kuendana na mabadiliko ya teknolojia na mahitaji ya soko. Dira ya Maendeleo 2025 inakusudia kujenga uchumi shindani wenye misingi ya SATU ili kuhimili mabadiliko na kuendana na mahitaji ya masoko ya Kikanda na Kimataifa. Misingi hiyo itawezesha kubuni kwa bidhaa mpya na za aina tofauti, mifumo mipya ya ubunifu, kubadili viwango vya uzalishaji, kuongeza ufanisi wa mitambo, kutumia malighafi chache, kupunguza gharama za uzalishaji na kuongezeka kwa tija.

Rasilimali watu huanza kujengwa tangu utotoni (early child development -ECD) kwa kuimarisha lishe, afya pamoja na kuweka mkazo katika masomo ya Sayansi, Teknolojia, Uhandisi, na Hisabati (SATUH). Uzoefu unaonesha kuwa kwa muda mrefu mataifa yamekuwa yakiwekeza katika Sayansi, Teknolojia, Uhandisi, na Hisabati (SATUH) kwa kutambua kwamba ni njia madhubuti ya kukuza ubunifu, hususan katika viwanda. Mathalan, SATUH inahusishwa na mafanikio makubwa ya kiteknolojia yaliyofikiwa na nchi za Asia. Vile vile, jitihada za ziada zinahitajika ili kuongeza hamasa ya wanafunzi wa kike katika masomo hayo. Aidha, kutoa kipaumbele kwa vijana na watu wenye ulemavu katika eneo la maendeleo ya rasilimali watu ni muhimu kwa vijana na watu wenye ulemavu

Mpango utaelekeza rasilimali zilizopo ili kuhakikisha kuwa elimu ya msingi hadi ya juu na elimu ya ufundi zinazingatia mafunzo ya SATU na mafunzo jumuisi ya kidigitali. Hii ni pamoja na kuendelea kupanua miundombinu na vifaa vya kufundishia kulingana na mabadiliko ya idadi ya watu ili kutoa huduma bora za elimu na afya zinazokidhi viwango vinavyopendekezwa kitaalamu (idadi ya wanafunzi kwa darasa; uwiano wa wanafunzi kwa mwalimu; vifaa vya kufundishia; uwiano wa madaktari kwa idadi ya watu). Elimu inayokidhi viwango itahakikisha kuwa Taifa linapata rasilimali watu yenye ubora.

Kwa kifupi, yafuatayo yanapaswa kufanyika ili kuongeza rasilimali watu yenye ubora unaotakiwa:

- (i) Elimu ya msingi na sekondari: kuboresha elimu kuanzia ngazi ya msingi hadi sekondari na kuifanya iweze kuendana na mahitaji ya SATU na maendeleo ya kidigitali;
- (ii) Vyuo vikuu, vyuo vya ufundi, na taasisi za T&M: kupanga upya mtaala kwa kukazia masomo ya Sayansi, Teknolojia, Uhandisi na Hisabati (SATUH) na kusisitiza elimu kwa vitendo. Ili kufanikisha hilo, utawekwa utaratibu rasmi kuunganisha taasisi za elimu ya juu na vyuo vya ufundi na soko la ajira ili kuhakikisha taasisi hizo zinafundisha ujuzi unaohitajika sokoni;
- (iii) Mafunzo na elimu ya ufundi: Eneo hili litaimarishwa kwa kufanya yafuatayo: (a) kuimarisha na kupanua elimu na mafunzo ya ufundi; na (b) kubuni programu ya kiwango cha juu ya mafunzo (miaka 3 hadi 4) kwa ajili ya kupata mafundi wa hali ya juu; na
- (iv) Kuanzisha mfuko maalum (mbali na mifuko iliyopo) wa kuwawezesha na kuwachochea wahitimu wa vyuo kubuni miradi ya pamoja ya uzalishaji na biashara. Mfuko huu pia utawezesha kubuni na kutekeleza programu za miradi anzilishi ya teknolojia kama sehemu itakayofungamanishwa na kufaidika na mkakati wa kitaifa wa mapinduzi ya kidigitali.

Jukumu la Taasisi za Ubunifu

Serikali kupitia 'taasisi za ubunifu' itaweka njia bora ya kuharakisha utekelezaji na uimarishaji wa taasisi hizi. Hata hivyo, kuna haja ya kupitia tena majukumu ya taasisi hizo kwa madhumuni ya kuzifanya ziweze kutoa suluhisho kwa changamoto za wakulima, wenye viwanda na watumiaji wengine wa teknolojia. Taasisi hizo ni pamoja Tume ya Sayansi na Teknolojia (COSTECH), Shirika La Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania (TEMDO), Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia ya Vijijini (CAMARTEC), Shirika la Utafiti na Maendeleo ya Viwanda Tanzania (TIRDO), Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo (SIDO). Kwa upande wa afya ya umma, Taasisi ya Kitaifa ya Utafiti wa Tiba, (NIMR) inahusika. Aidha, taasisi nyingine ni vyuo vikuu na taasisi za elimu ya juu ambazo zinatoa taaluma kadhaa, kufundisha na kufanya utafiti. Matokeo ya tafiti mbalimbali zitafuatiwa na maelezo ya kiufundi, majaribio ya matumizi, moduli elekezi (prototypes), majaribio ya ustahimilivu, usalama wa watumiaji na kusajiliwa kwa hati miliki. Kubadilisha matokeo ya utafiti kwenda kwenye matumizi makubwa ya uzalishaji kutafanywa baada ya itifaki ya uchambuzi wa mradi kukamilika.

(b) Mazingira Wezeshi ya Biashara na Uwekezaji

Mazingira ya biashara na uwekezaji yanajumuisha masuala mbalimbali yakiwemo kuunda taasisi sahihi na zenye uwazi, sera, sheria, na kanuni ambazo zinawezesha biashara na uwekezaji kuwa wa faida na endelevu. Aidha, ni lazima kuwe na uchumi imara na miundombinu wezeshi ili kupunguza gharama za kufanya biashara na mifumo inayotabirika na ya uwazi ya kisheria na usimamizi.

Mpango utaendelea kupanua mtandao na ubora wa miundombinu ili kuwawezesha wawekezaji na wazalishaji kupata ufanisi na kupunguza gharama za uendeshaji. Pamoja na hayo miundombinu iliyoboreshwa inarahisisha upatikanaji wa huduma za jamii zikiwemo maji safi na salama, huduma za afya, elimu, masoko, na huduma za fedha.

Ingawa mengi yamefanywa ili kurahisisha mazingira ya biashara na uwekezaji kupitia utekelezaji wa “Mkakati wa Kuboresha Mazingira ya Biashara na Uwekezaji” (**Blueprint**), bado yapo masuala kadhaa yanayopaswa kufanyiwa kazi. Masuala hayo ni pamoja na: ushindani usio wa haki; mawanda ya mazungumzo ya sekta ya umma na ya sekta binafsi; na kutokuaminiana kati ya sekta binafsi na sekta ya umma.

Suala la ushindani wa haki ni lazima lipewe kipaumbele kwa kusimamia sheria zilizopo. Vitendo visivyo vya kishindani vya kampuni zenye nguvu zaidi dhidi ya wazalishaji na wafanyabiashara wadogo lazima vichunguzwe na kudhibitiwa.

Wigo na mawanda ya mazungumzo ya sekta ya umma na sekta binafsi yataimarishwa na kufanywa shirikishi ili kuhakikisha wafanyabiashara wadogo na wa kati wanawakilishwa vema kutoka ngazi za chini hadi kitaifa. Kipaumbele kitawekwa kulingana na mazingira na changamoto za sekta husika.

Serikali itahakikisha kuwa inaondoa migongano ya kutoaminiana kati ya sekta binafsi na sekta ya umma kadiri wafanyabiashara wanavyofuata kanuni zinazosimamia urahisi wa kuanza, kusajili, kuendesha biashara, kulipa ushuru, kupata vibali, mtaji, na ushirikiano. Vile vile, itaweka mifumo ya uwazi inayohamasisha kuzingatia miongozo na taratibu zilizowekwa ili kuweka maelewano kati ya pande zote mbili (wafanyabiashara na taasisi za umma).

Taasisi za kuwezesha wawekezaji wa nje na wa ndani, zitapitia na kurekebisha taratibu zao za utendaji na kuangalia uwezekano wa kufanya kazi kwa pamoja kwenye mfumo wenye uwazi, unaookoa muda, na ambao hauna urasimu usio na tija (mfano: kuhusu vibali, leseni n.k).

(c) Masoko

Masoko ni kigezo kingine cha kulinganisha uchumi shindani kimataifa katika nyanja mbalimbali. Aina kuu za masoko ni pamoja na masoko ya bidhaa, huduma na vizalishaji (ardhi, nguvukazi na mtaji). Aidha, wawekezaji wa ndani na nje wanavutiwa na ubora na tija ya vizalishaji, ushindani, ufanisi na usimamizi wa masoko. Kwa upande wa nguvu kazi, wawekezaji hutafuta vipaji, ujuzi na uadilifu. Upatikanaji wa ardhi ni kigezo kingine muhimu cha kuvutia uwekezaji na Tanzania ina eneo kubwa la ardhi kwa matumizi mbalimbali. Aidha, maendeleo ya sekta ya fedha ni muhimu ili kuwezesha upatikanaji wa fedha za mtaji wa kuwekeza katika maeneo mbalimbali. Dhana ya masoko pia inahusisha biashara ya kuuza na kuagiza bidhaa na huduma nje ya nchi. Kuwepo kwa ‘makubaliano’ Kikanda na Kimataifa juu ya biashara ya bidhaa na huduma, na ‘vita vya kibiashara’ baina ya mataifa wanachama, ni ishara kuwa biashara ya kimataifa ‘sio huru’.

Ni muhimu kwa Tanzania kuongeza juhudi na kuwekeza rasilimali za kuwezesha sekta binafsi kupata maarifa ya kiufundi yanayohitajika kufikia viwango vya ubora, afya, mazingira na viwango vingine vya kimataifa. Sekta

ndogo ya kilimo cha bustani na mbogamboga ni moja ya sekta zilizofanikiwa kufikia viwango vya kimataifa na kupenya kwenye masoko ya nje. Hivyo, Mpango utasimamia Mkakati wa Maendeleo ya Biashara ya Nje kwa kukuza uwezo wa kiufundi kufikia viwango vya kimataifa katika sekta zote.

(d) Mapindizi ya kidigitali

Mageuzi ya kidigitali yanajumuisha teknolojia ya TEHAMA inayokua haraka ni nyenzo muhimu katika kuongeza ufanisi kwenye mifumo ya uzalishaji, huduma na utawala. Ingawa si rahisi kuingia na kufika teknolojia za kidigitali za hali ya juu, nchi kadhaa za Afrika tayari zimeshuhudia ongezeko la idadi ya wabunifu katika maeneo mbalimbali.

Mpango unasisitiza kuweka uhusiano mzuri wa kazi za SATU na mazingira wezeshi ya uwekezaji wa sekta binafsi kwenye tafiti za teknolojia za kidigitali ikiwa ni pamoja na awamu ya nne ya mageuzi ya viwanda (4iR). Aidha, mageuzi haya yanatarajiwa kukuza ajira, hususan kwa vijana ambao wanazidi kuwa wa-kidigitali kutokana na kusambaa kwa simu za mkononi na mitandao. Ili kuwa tayari kwa matumizi ya teknolojia ya kidigitali, Mpango unaweka mkazo kwenye kuwekeza katika miundombinu ya SATU na TEHAMA na ujuzi na maarifa kwenye teknolojia ya digitali. Sekta ya huduma, ambayo mchango wake kwenye Pato la Taifa umekuwa ukiongezeka, ni moja ya sekta zitakazonufaika na mageuzi ya kidigitali.

Mkakati wa Kitaifa wa digitali, utasaidia kutoa mwongozo katika juhudi za kuimarisha matumizi ya digitali. Ili kufanikiwa, mkakati huu utazingatia yafuatayo:

- (a) Kuwepo kwa mfumo rahisi wa kisheria na udhibiti wa shughuli za uvumbuzi wa kidigitali, kama vile utafiti na uanzishaji kampuni mpya za teknolojia na uanzishwaji vituo atamizi vya teknolojia ya digitali. Mfumo huo utazingatia ushindani wa haki, ulinzi wa hati-miliki, usajili, usalama mtandaoni, na masuala ya maadili;
- (b) Mkakati unaoshirikisha sekta ya umma na binafsi katika kugharamia uanzishaji kampuni mpya za teknolojia; na
- (c) Uanzishwaji wa T&M ya viwanda na kongani za ubunifu ili kuunganisha vyuo na sekta binafsi katika kutoa teknolojia za kidigitali kutoka kwenye hatua za majaribio na kuzifikisha kutumika kibiashara sokoni

4.5.3.2. Ujenzi wa Uchumi wa Viwanda na Huduma

Ujenzi wa uchumi wa viwanda una maeneo matatu (i) uzalishaji wa bidhaa za viwandani (ii) kilimo, uchimbaji madini na viwanda vingine vya uchimbaji, na (iii) huduma. Dhana kuu ya ujenzi wa uchumi wa viwanda ni kuongeza thamani kutokana na maarifa na ujuzi unaopatikana kutokana na uzoefu na mafunzo. Dhana hiyo inatumika kwa sekta zote za uzalishaji na huduma, hivyo kuongeza tija na ubunifu kuwezesha ushindani. Katika Kielelezo Na. 2 maeneo yote matatu ya sehemu hii ya ujenzi wa uchumi wa viwanda na huduma yanahusisha kampuni shindani za kibinafsi na za Serikali. Wakati utafika ambapo itaamuliwa: ni kampuni zipi ziendeshwe na Serikali na zipi ziendeshwe na sekta binafsi. Serikali itasimamia udhibiti (kuweka mazingira wezeshi ya biashara) na sera zitakazoongoza maeneo shindani.

(a) Uzalishaji Viwandani

Kulingana na mfumo wa takwimu za Pato la Taifa, uzalishaji viwandani unahusisha; uzalishaji wa bidhaa za chakula, vinywaji, bidhaa zitokanazo na tumbaku, mavazi, ngozi na bidhaa zake, bidhaa zitokanazo na mbao, kemikali na bidhaa zake, dawa, mpira na bidhaa za plastiki, vipuri muhimu, kompyuta na vifaa vya umeme, mashine, magari, makontena, vifaa ya usafirishaji, samani na bidha nyinginezo. Sehemu kubwa ya uzalishaji

viwandani hapa nchini inatawaliwa na wazalishaji wadogo ambao wanahitaji kukua.

Kwa kuangalia viwango vya ujuzi na teknolojia katika shughuli za viwandani (Jedwali 11), Taarifa ya SMT / UNIDO (2012) mauzo ya nje toka nchi nyingi za Afrika kusini mwa Jangwa la Sahara yanatokana zaidi na maliasili na hutumia teknolojia ya chini. Ili kwenda kwa kasi na kutengeneza bidhaa zinazotumia teknolojia ya kati na ya juu, uwekezaji mkubwa katika rasilimali watu unahitajika.

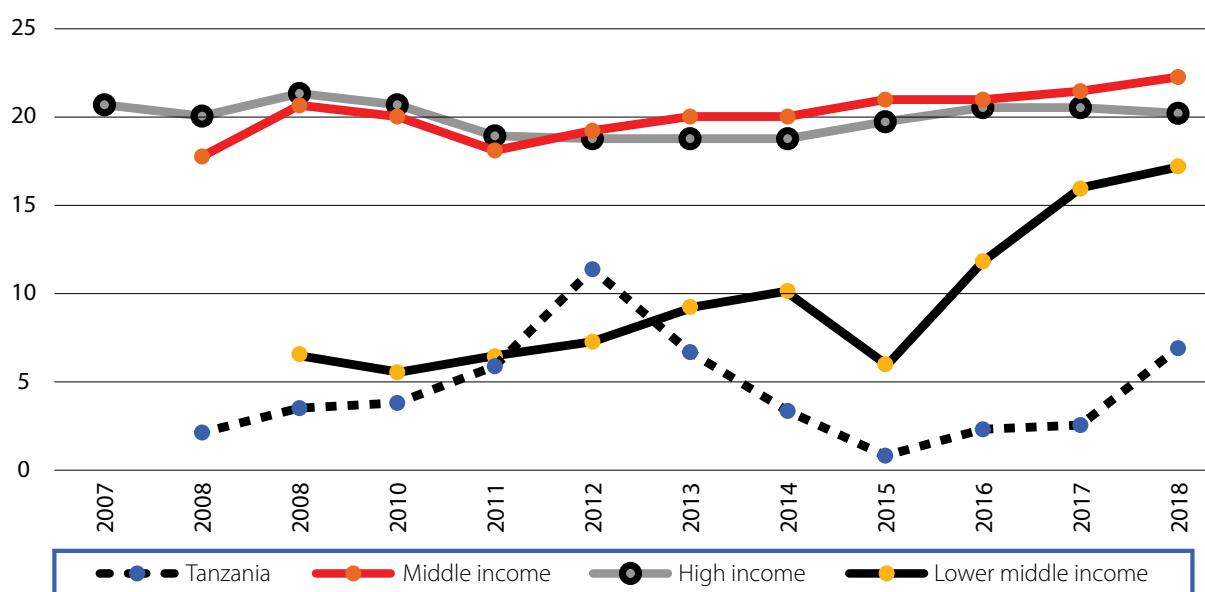
Jedwali Na. 113: Ongezeko la Mchango wa Ujuzi na Teknolojia

Maliasili na Teknolojia ya Chini	Viwanda vya Teknolojia ya Kati	Viwanda vya Teknolojia ya Juu
Chakula na vinywaji, saruji, vito vinavyokata glasi, vitambaa vya nguo, bidhaa za ngozi, vipuri rahisi, samani, vito vya thamani na bidhaa za plastiki.	Magari ya abiria na ya kibiashara na vipuri vyake, pikipiki na vipuri vyake, nyuzi za bandia, kemikali na rangi, mbolea, injini, mota, mitambo ya viwandani, ujenzi wa meli.	Vifaa vya TEHAMA na data, seti za Televisheni, vipuli vya kielektroniki; mitambo na mashine za kuzalishia umeme; dawa za binadamu; na vifaa vya safari na uvumbuzi wa anga.

Chanzo: Taarifa ya SMT/UNIDO 2012

Ili kuonesha kiwango cha juhudi ambazo Tanzania inabidi kufanya, takwimu za COMTRADE (Kielelezo Na. 3) zinaonesha uwiano wa bidhaa za mauzo nje za teknolojia ya juu katika mauzo ya jumla (kwa asilimia). Hii inaonesha wastani wa kipato kikubwa na cha kati na nchi za uchumi wa kati kama ilivyo Tanzania. Kati ya mwaka 2008 na 2018, Tanzania ilikuwa chini ya wastani wa nchi za kipato cha kati.

Kielelezo Na. 3: Mauzo Nje yanayotumia Teknolojia ya juu katika Mauzo ya jumla (Kwa Asilimia).

Chanzo: Taarifa za COMTRADE

Kimsingi, sekta ya uzalishaji viwandani itaendelea kuwa njia ya kuleta maendeleo katika sekta zingine zote na huduma. Lengo la muda mrefu la sekta ya uzalishaji viwandani ni kujiimarisha na kuwa na uwezo wa kubuni na kuzalisha mitambo na vipuli kwa ajili ya kuvitumia katika uzalishaji na kutumika katika sekta zingine ikiwa ni pamoja na sekta za uzalishaji kwa kutumia maliasili. Aidha, kuna umuhimu wa kuziwezesha karakana za sekta binafsi zinazochipukia ambazo zitajielekeza katika kutengeneza vipuri, zana, na mitambo kwa ujumla.

Ili kufanikisha hili, kunahitajika kuwa na mkakati wa kuunganisha hatua zinazochukuliwa kwenye kuimarisha rasilimali watu (SATU/SATUH), T&M, mafunzo ya ufundi, kwa upande mmoja; na kwa upande mwingine, mikakati ya sekta ya viwanda na sekta ya maliasili. Mahusiano haya yatasaidia kuainisha mbinu muhimu za kitaalamu na kubaini suluhisho na majawabu ya kiufundi yanayofaa na sahihi kwa changamoto zitakazo wakabili.

Mchango wa Kanda Maalumu za Uwekezaji

Kutokana na matokeo yasiyoridhisha ya sera ya uhibitaji wa bidhaa kutoka nje ili kuongeza uzalishaji kwenye viwanda vya ndani, sera ya Kanda Maalumu za Uwekezaji ziliibuliwa kama nyenzo ya kukuza mauzo nje katika nchi zinazoendelea, japo kuwa sio zote zinakubalika na kuleta matokeo yaliyotarajiwa.

Tanzania ni moja ya nchi ambazo zinatekeleza dhana ya Kanda Maalumu za Uwekezaji. Ufanisi wa moduli hii unapaswa kutathminiwa kulingana na hali ya kila mradi au hatua zilizochukuliwa, kwa kuzingatia faida na gharama; aina na uhawilishaji wa teknolojia na mikakati ya kuzipata, kutumia maarifa na ujuzi katika teknolojia mpya; vivutio vya kikodi na visivyo vya kikodi vilivyotolewa; mchango halisi kwenye mauzo ya nje; mchango katika kutengeneza ajira; na mahusiano kazini, ikiwa ni pamoja na masuala ya ajira zenye staha na haki za wafanyakazi.

(b) Fursa ya kuongeza Thamani kwenye Kilimo, Uchimbaji Madini, na Sekta nyingine

Sekta kuu katika kundi hili ni kilimo cha mazao, ufugaji, uvuvi, misitu; na madini na uchimbaji mawe. Sekta hizi zinawakilisha maeneo yenye fursa na manufaa makubwa kwa taifa. Ni sekta ambazo kihistoria zimetoa mchango mkubwa katika kutengeneza ajira na mauzo ghafi nje ya nchi, japo zimeendelea kuwa na uwezo mdogo wa kuchakata na kuongeza thamani.

Dhana fungamanishi kwenye dhima ya kujenga uchumi wa viwanda ni katika matumizi ya maarifa na teknolojia kugeuza fursa hizo kuwa bidhaa zenye kuleta ushindani sokoni na wakati huo huo kupanua wigo wa bidhaa. Mpango unahimiza wadau wa sekta hizo kutoka Serikalini na sekta binafsi kwa pamoja kufanyia kazi masuala yaliyopo kwenye maeneo yao kwa kuzingatia angalau mifano ya kinadharia katika ngazi tatu (3) zifuatazo:

Ngazi ya Kwanza: Kutumia sayansi, teknolojia na ubunifu / utafiti na maendeleo (SATU / T&M) pamoja na matokeo mengine ya utafiti ili kuongeza tija na ubora

Hii inahusisha matumizi ya mbinu za kisayansi kwenye kilimo cha mazao, uvuvi, misitu na shughuli za uchimbaji madini ili kuchakata na kusindika kwa kiwango cha awali na kuongeza thamani au kuchakata kwa kiwango kidogo. Hatua hii itawezesha kuwa na bidhaa zenye ubora wa hali ya juu ikiwa ni pamoja na bidhaa za ngozi, samaki, mbao na zitokanazo na asali. Ngazi hii itakuwa na malengo maalumu ya kupunguza upotevu wa mazao baada ya mavuno (post-harvest loss), kubuni matumizi mengine ya bidhaa na kupunguza mabaki kutoka kwenye madini.

Ngazi ya Pili: Matumizi ya sayansi, teknolojia na ubunifu / utafiti na maendeleo (SATU / T&M) na vifaa na mbinu za teknolojia ya hali ya juu zaidi, 'kugundua' aina mpya za bidhaa, n.k. kutoka kwenye malighafi na matumizi ya mabaki ya michakato ya awali. Ngazi hii inaweza kuitwa "maendeleo ya bidhaa" (product development), ambayo itaongeza wigo wa anuwai ya bidhaa mpya na zenye thamani kubwa zaidi. Ni vema kama haya yatafanyika hapa nchini ili nguvukazi ya Tanzania ipate ujuzi zaidi.

Mifano mitatu ifuatayo inafafanua kuhusiana na suala hili: Hata hivyo, kuna ongezeko la wigo wa bidhaa zinazotumia sayansi, teknolojia na ubunifu kwa upande wa bidhaa za msingi.

- (i) Kwa upande wa korosho, upo uwezekano wa kuongeza thamani hadi mara kumi (10) ya thamani ya soko kama korosho mbichi itachakatwa kuwa bidhaa mbalimbali.

Boksi Na. 2: Bidhaa Zinazotokana na Korosho

- Kiini cha Korosho: Kutumika kwenye viwanda vya chakula na pipi (confectionaries);
- Mafuta ya kokwa la korosho: Kama malighafi katika dawa, wino, vitambaa, vipodozi, rangi, tiba ya ngozi.
- Kokwa la korosho: chanzo cha nishati (e.g., briquettes);
- Maganda (Testa/peal): Kutengeneza vinyonya sumu vinavyotumika kwa viwanda vya ngozi;
- Bibo (Cashew apple): Dawa na chakula (sharubati, vinywaji, jamu, chutney)

- (ii) Metali ghafi inaweza kuchakatwa kuwa bidhaa tofauti kwa matumizi ya nyumbani kwa kuongeza thamani kwenye viwanda vya uchenjuaji (kwa mfano, aloi za dhahabu zinazotumiwa kutengeneza vito, sarafu na aloi za shaba, fedha na platinamu).
- (iii) Inawezekana kuzalisha bidhaa mbalimbali kutoka kwenye mazao ya misitu, kama mbao, karatasi, vifungashio vya bidhaa; selulosi na lignin inayotumika katika kutengeneza bidhaa mbalimbali za nyumbani kama rangi, meza za mpira wa mezani (ping-pong), na taulo za rayon iliyotengenezwa kwa selulosi.

Hii ni kuonyesha kuwa, badala ya kuendelea kuuza malighafi, Tanzania yenye utajiri mwingi wa maliasili inapaswa kuwekeza kwa bidii kwenye rasilimali watu (ufundi, ujuzi na ubunifu) ili kuzalisha bidhaa mpya, (zilizoongezwa thamani) na zenye uwezo wa kushindana katika masoko ya ndani na nje.

Utafiti na uchimbaji wa madini na gesi asilia unahitaji utaalum mwingi na uwekezaji mkubwa wa kifedha. Gesi asilia inaweza kutumika kuzalisha nishati na malighafi kwenye viwanda vya kemikali kama vile uzalishaji wa methanoli, plastiki na malighafi zake, dawa za binadamu na mafuta ya nishati. Kwa kuzingatia kuongezeka mashindano ya Kimataifa kuelekeza mitaji yao kwenye madini na maliasili za nishati barani Afrika, juhudi zinahitajika katika kuharakisha kujifunza na kujenga uwezo wa taifa katika uwezo wa teknolojia kwenye chuma, teknolojia mpya za uchakataji na masuala ya kisheria na majadiliano yanayohusiana na sekta za uchimbaji.

Kwa upande wa madini, zinahitajika taratibu sahihi za kibiashara (taasisi na mifumo) kuhakikisha wachimbaji wanapata thamani stahiki. Uwezesaji unaoendelea utaongezwa kwa kuwajengea uwezo wa kiufundi wachimbaji wadogo. Aidha, sera ya kuwawezesha wazawa, sheria na taratibu zake ni muhimu katika kuongeza mchango wa sekta ya madini kwa maendeleo ya Taifa.

Ngazi ya Tatu: Katika ngazi ya kwanza na ya pili, sehemu kubwa ya mitambo na mashine inaagizwa toka nje. Katika ngazi ya tatu, nchi inakuwa na uwezo wa kiufundi na kiuhandisi kuzalisha mitambo na mashine kwa

kushirikiana na wataalamu wa sekta. Wahandisi, mafundi na wataalamu wa kissekta (kilimo, tiba, ujenzi, uvuvi nk) hutengeneza mashine na vifaa maalumu kwa kissekta (mashine ya kuchana karatasi, mashine ya kupandia mbegu, nk.) pamoja na kutengeneza vipuri hapa hapa nchini (vifaa hivyo pia vinaweza kuagizwa kutoka nje). Madhumuni ni kupunguza utegemezi kwenye mitaji ya kigeni na malighafi za kati (intermediate inputs) na hivyo upo uwezekano wa kusafirisha teknolojia kama hizo nje ya nchi.

Ni muhimu kufanya mapitio (kwa nia ya kufufua) dhana iliyopelekea kuanzishwa kwa vituo vya maendeleo ya mitambo na teknolojia na miradi ya kutengeneza magari. Dhana hii sio tu ina manufaa kibiashara; bali ni ya kimkakati kwa kuwa itasaidia wakati wa dharura au wakati Taifa haliwezi kupata bidhaa hizo kutoka mahali pengine. Kwa sababu ya kiasi kikubwa cha mtaji wa uwekezaji unaohitajika na kwa sababu ya manufaa ya kimkakati ya fursa shindani, ni muhimu kuunda shirika la umma au kuanzisha kitengo mahsusi cha Serikali kusimamia utekelezaji wa “miradi” hii muhimu.

(c) Huduma

Katika mfumo wa takwimu za Pato la Taifa, sekta ya huduma inajumuisha biashara za jumla na rejareja; uchukuzi na uhifadhi; malazi na huduma za chakula; habari na mawasiliano; shughuli za kifedha na bima; upangishaji majengo; shughuli za kitaaluma, kisayansi na kiufundi; shughuli na huduma za kiutawala; utawala wa umma na ulinzi; elimu; shughuli za afya ya binadamu na ustawi wa kijamii; sanaa, burudani na starehe.

Sekta ndogo zote zinachangia kwenye ukuaji wa uchumi na ajira. Mpango unatarajia kuongezeka kwa tija kutokana na matumizi ya mbinu za kisasa. Aidha, huduma nyingi hutolewa na sekta binafsi na nyingine hutolewa na sekta ya umma (kwa mfano, katika utawala na ulinzi). Vile vile, kuna viwango tofauti vya ushiriki wa sekta ya umma katika baadhi ya sekta ndogo, zipo biashara zinazomilikiwa na Serikali sambamba na zile za sekta binafsi. Pamoja na tofauti hizo, matarajio ya Mpango III kwa sekta zote za huduma ni kuongezeka kwa tija na ushindani kwa kunufaika na vifaa vya kisasa vya uzalishaji au vya kidigitali vitakavyoweza kutoa huduma bora (kwa mfano: kupunguza muda wa kufikisha huduma, kumjali mteja, na ustahifu) sambamba na kuzingatia weledi wa kitaalamu katika kutoa huduma.

Utalii, kama sekta ndogo ya huduma, inajumuisha huduma zaidi ya moja ikiwemo usafirishaji, malazi na chakula, habari na mawasiliano. Utalii ni moja ya sekta inayoingiza fedha nyingi za kigeni. Aidha, sekta ya utalii ina uhusiano mkubwa wa moja kwa moja na usiyo wa moja kwa moja na sekta nyingine za uchumi kama vile kutoa ajira na soko la bidhaa na huduma zinazohitajika katika maeneo yanayozunguka vivutio vya utalii. Hata hivyo, athari hasi zilizotokana na janga la ugonjwa wa homa kali ya mapafu kwenye sekta ya utalii zimeacha funzo muhimu la uchumi kutotegemea sekta moja, bidhaa moja na soko moja na badala yake kupanua wigo wa bidhaa na masoko.

4.5.3.3. Biashara na Uwekezaji

Biashara inahusu ushiriki wa nchi katika biashara ya Kimataifa, Kikanda na ndani ya nchi kwa kuzingatia ushindani wa makampuni kwenye sekta za uzalishaji viwandani, kilimo na shughuli za huduma. Biashara inahusisha kuagiza na kuuza bidhaa na huduma ndani na nje ya nchi.

Kutokana na malengo ya kuongeza mauzo ya bidhaa zilizoongezwa thamani na mahitaji ya uwekezaji katika maeneo ambayo Tanzania ina fursa nyingi, lazima hatua za kuimarisha mazingira ya uwekezaji ziwe ni sehemu ya mkakati. Hata hivyo, sehemu kubwa ya uwekezaji unalenga uwezekano wa kuuza nje kutokana na kiwango kidogo cha uhitaji katika soko la ndani.

Ushiriki katika biashara ya Kimataifa na Kikanda, ikijumuisha uagizaji wa bidhaa, huvutia uwekezaji wa ndani na nje na upatikanaji wa teknolojia mpya na ujuzi wa kiutawala. Mauzo nje hupunguza uhaba wa fedha za kigeni, hutengeneza ajira na matumizi ya rasilimali za ndani, na hivyo kuchangia ukuaji jumla wa uchumi. Masuala yafuatayo yanayohusiana na biashara yanapaswa kuzingatiwa:

Kwanza, sehemu kubwa ya mauzo ya Tanzania nje ya nchi ni bidhaa ghafi, ikiwa ni pamoja na madini na mauzo ya kilimo yaliyosindikwa kwa kiwango kidogo. Mauzo haya yana mchango mdogo katika maendeleo ya teknolojia kwa wazalishaji wa ndani na ajira kidogo katika soko la ndani. Katika kutekeleza Mpango wa Tatu wa Maendeleo, mageuzi ya mauzo ya nje yanahitaji kuongezeka kwa idadi ya bidhaa zinazozalishwa ndani zinazotumia kiwango cha kati hadi cha juu cha teknolojia.

Pili, baadhi ya bidhaa za kilimo zinazouzwa nje, bidhaa za walaji na bidhaa nyingine za viwandani zinakabiliwa na vikwazo vya kikodi na visivyo vya kikodi ambapo hutozwa ushuru mkubwa zinapoingia nchi zilizoendelea. Hali hii imekuwa ni kikwazo kwa muda mrefu. Hata hivyo, ingawa ni sahihi kuhitaji usawa katika matumizi ya vikwazo vya kiufundi kwa biashara na usafi wa mazingira na viwango vingine vya afya na mazingira, ni muhimu kwa Tanzania kujenga uwezo wake wa kiutaalamu na kiufundi hususan kwa wajasiriamali wakijumuisha vijana, wanawake na watu wenye ulemavu ili kufikia viwango hivyo vya ubora ambavyo pia vinaweza kuwa muhimu kwa walaji wa Tanzania.

Tatu, kadiri wafanyabiashara wa Tanzania wanavyoendelea kupata uzoefu wa ushindani wa kimataifa ikiwa ni pamoja na biashara ya kuagiza bidhaa, itaendelea kujifunza mbinu za ushindani, lakini ushindani lazima uwe wa haki kwa kusimamia sheria zilizopo. Mienendo inayoffisha ushindani ni lazima idhibitiwe. Aidha, sera ya kulinda viwanda vya ndani itatumiwa pale ushindani wa haki unapokuwa hatarini.

Nne, katika ngazi pana ambapo nchi ni mwanachama wa jumuiya shindani za kikanda, na kanda hizo ziko katika hatua tofauti za utekelezaji wa mtengamano wa kibiashara (kwa mfano, EAC, SADC, na mapendekezo ya mkataba wa pande tatu (COMESA, EAC na SADC)). Tahadhari hazina budi kuchukuliwa hasa namna Serikali inahusisha wadau wa sekta binafsi (wauzaji na waagizaji) kujadiliana juu ya ratiba za utekelezaji wa makubaliano mbalimbali. Kwa wadau wengi wa sekta binafsi, taratibu nyingi zinaweza kuwa za kitaalamu zaidi hususan kwenye masuala ya kisheria na viwango. Hivyo, Serikali, kwa kadiri itakavyowezezana, itawapa wafanyabiashara taarifa za makubaliano ya kimataifa na maazimio ambayo yana madhara ya moja kwa moja na shughuli za wafanyabiashara wa sekta binafsi ambao wanashiriki katika biashara ya mauzo nje kama wauzaji na wanunuzi

4.5.4. Maendeleo ya Jamii

Maendeleo ya jamii yanahusisha usawa kama kigezo cha utulivu wa kijamii wa mfumo wowote wa kiuchumi. Ukuaji wa uchumi unaotarajiwa hautakiwi kuwa wa juu au kwa haraka pekee; bali uhusishe utulivu wa jamii na kuwa jumuisi. Aidha, maendeleo shirikishi yatafikiwa kwa sera zinazojielekeza kwenye (i) matumizi katika maendeleo ya jamii (afya na elimu, makazi ya watu, maji safi na salama, mazingira, jinsia) – kwa kuzingatia usawa, jinsia na watu wenye ulemavu (ii) kuongeza mitandao ya miundombinu ya kiuchumi, kama vile barabara, nishati, mawasiliano kwenda maeneo yenye fursa yasiyofikika kiurahisi na sehemu ya jamii yenye mahitaji maalumu. Upatikanaji wa huduma za fedha kwa kaya nyingi maskini katika maeneo ya mijini na vijijini umewezeshwa kwa haraka kupitia mitandao ya simu. Matokeo ya maendeleo ya jamii katika maeneo yafuatayo yanahitaji kuzingatiwa:

- (i) Afya: kuimarisha mtaji watu na ubora wa maisha (ustawi) kwa kuendelea na ujenzi wa vituo vya kutolea huduma za afya na kuboresha upatikanaji wa huduma za afya na matibabu;
- (ii) Elimu: kuweka msisitizo mkubwa katika ubora na upatikanaji wa elimu kwa wote ambao utawezesha watoto wote kupata fursa za elimu, huku jamii ikihimizwa kuendelea kutafuta maarifa na taarifa mpya;
- (iii) Maji safi na maji-taka (kama huduma ya jamii na sehemu ya miundombinu);
- (iv) Ulinzi wa jamii: Kwa ujumla, hatua za kuimarisha ustahimilivu wa kaya na watu maskini na makundi ya jamii yaliyo katika mazingira magumu zinahitajika ili kuwawezesha kuhimili maisha yao na kuepuka kutumbukia katika dimbwi la umaskini. Uwezekano wa kuongeza ulinzi wa jamii ikihusisha walengwa na faida zake yaendane na ahadi na uwezekano wa wanufaika kushiriki katika shughuli za uzalishaji;
- (v) Maendeleo ya Vijana na Program za Ajira
  - a) Ifanyike tathmini ya ukubwa, mawanda na matokeo ya mifuko ya kijamii ikiwa ni pamoja na ile inayosimamiwa na Mamlaka ya Serikali za Mitaa. Aidha, tathmini iangalie ufanisi/faida (kwa wale wanaofaidika) na viwango vya marejesho (wanufaika wa baadaye);
  - b) Ifanyike tathmini ya mchango wa mifuko hii ya kijamii kwenye ukuaji wa sekta binafsi. Ufanyike ufuatiliaji kujua ikiwa wanufaika wanahitimu na kufanya maamuzi juu ya mpango sahihi wa kuendelea kuwasaidia;
  - c) Uangaliwe uwezekano fedha kuwafikia wahitimu katika elimu ya msingi, sekondari, vyuo vya kati na elimu ya ufundi;
  - d) Kuviwezesha viatamizi vya teknolojia na biashara mpya.
- (vi) Makazi: masuala muhimu ya kuzingatia ni pamoja na; makazi ya kisasa kwa ajili ya ongezeko la idadi ya kaya za vijijini na mijini; vifaa vya ujenzi wa nyumba na teknolojia za ujenzi ambazo ni nafuu, kuongeza upatikanaji wa maeneo yaliyopangwa na yenye miundombinu ya huduma.
- (vii) Utawala: kutoa huduma bora na kwa ufanisi na kupunguza urasimu kwa kuchukua hatua stahiki kwenye sheria na taratibu; hatua mahususi za kiutawala (kupambana na rushwa), amani na usalama.
- (viii) Masuala ya Jinsia: pamoja na hatua nyingine, hatua za kuleta usawa wa kijinsia kwa wanawake na wasichana; kuongeza fursa za elimu na mafunzo kwa msichana; hatua za haraka dhidi ya ubaguzi katika masuala ya umiliki wa ardhi na urithi, unyanyasaji dhidi ya wanawake, na kuongeza elimu dhidi ya mila na tamaduni zinazomkandamiza mwanamke.
- (ix) Ulinzi wa mazingira na kupunguza athari ya mabadiliko ya tabia-nchi: Pamoja na mambo mengi, kuhakikisha matumizi sahihi na usimamizi wa ardhi, kulinda vyanzo vya maji, matumizi ya teknolojia za kuvuna maji ya mvua, programu za upandaji miti, programu za jamii kusimamia maliasili, utekelezaji wa sheria dhidi ya aina zote za uchafuzi wa mazingira na dhidi ya mbinu za uchimbaji zinazoharibu mazingira; na hatua za kupunguza madhara ya maafa ya kimazingira (kwa mfano, mafuriko, ukame, na athari za wakimbizi). Vivutio vitolewe kwa wanawake na vijana kushiriki katika miradi na programu za kukabiliana na mabadiliko ya hali ya hewa.

Kwa pamoja, hatua za maendeleo ya kijamii zinaongeza ubora wa ukuaji wa uchumi na hivyo kuimarisha ukuaji wa moja kwa moja.

4.6. Kuelekea Hatua Mahsusi

Sura hii ya muundo inaainisha maeneo makuu ya hatua za utekelezaji na namna yanavyohusiana. Maeneo yaliyoainishwa katika Mpango uliojielekeza katika ushindani umefafanua, kuimarisha ushiriki wa Tanzania kwenye biashara ya kimataifa na uwekezaji unaotegemea kuongeza uwekezaji katika mtaji watu, hususan kuimarisha elimu na mafunzo bora na stahiki kwenye maarifa na ujuzi wa sayansi, teknolojia na ubunifu. Maelezo ya hatua mahsusi na programu yameachwa kwa sekta ambazo zinatoa mwongozo wa sera na Asasi zisizo za kiserikali, hususan sekta binafsi zinazofanya uzalishaji.

Dhana fungamanishi katika hatua zote za utekelezaji ni kuongeza tija na ushindani kwa kukuza na kuajiri rasilimali watu yenye ubora wa hali ya juu pamoja na matumizi ya sayansi na ubunifu wa kiteknolojia ili kujenga faida za kiushindani katika bidhaa na huduma kwa masoko ya nje na ya ndani.

Mpango wa Tatu ni sehemu ya juhudi zinazoendelea za maendeleo ya kijamii na kiuchumi na zinatambua muendelezo wa hatua za mipango iliyopita. Rasilimali zitatumika kuhakikisha kiwango cha juu cha utawala bora, uadilifu, amani na umoja, sheria na taratibu na utulivu wa kisiasa wa nchi. Uwekezaji wenye matokeo makubwa hususan katika miundombinu, utaendelea kupewa umuhimu ili kuboresha mazingira ya uwekezaji na biashara kwa ukuaji wa sekta binafsi. Msisitizo wa kipekee utaelekezwa katika kuhakikisha maendeleo endelevu kijamii na kimazingira. Maendeleo endelevu kijamii yatatokana na hatua ambazo zinahakikisha ushiriki wenye usawa katika mali za kitaifa (mitandao ya miundombinu na huduma za kijamii) kwa maendeleo ya watu na ustawi.

5

HATUA ZA KIMKAKATI KATIKA
USHINDANI, UENDELEZAJI VIWANDA
NA MAENDELEO YA WATU

5 SURA YA TANO

HATUA ZA KIMKAKATI KATIKA USHINDANI, UENDELEZAJI VIWANDA NA MAENDELEO YA WATU

5.1. Utangulizi

Sura hii inaainisha nguzo kuu za Mpango, maeneo ya kipaumbele ya Mpango na hatua za kisekta katika utekelezaji wa Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 -2025/26. Nguzo kuu za Mpango ni: Utawala Bora; Ukuaji wa Uchumi; na Maendeleo ya Watu. Nguzo hizi ni msingi wa maeneo matano ya kipaumbele ya Mpango ambayo ni: Kuchochea Uchumi Shirikishi na Shindani; Kuimarisha Uwezo wa Uzalishaji Viwandani na Utoaji Huduma; Kukuza Uwekezaji na Biashara; Kuchochea Maendeleo ya Watu; na Kuendeleza Ujuzi. Aidha, sura hii inaainisha shabaha zitakazofikiwa ifikapo mwaka 2026 kutokana na utekelezaji wa Mpango. Shabaha hizi ni msingi wa utekelezaji madhubuti, ufuatiliaji and tathmini, pamoja na utoaji taarifa. Kwa ufasaha wa mtiririko wa uwasilishaji, Sura hii inaelezea kwa kina hatua za kimkakati katika utekelezaji wa maeneo matano ya kipaumbele ya Mpango ambapo, hatua mahsusi za kimkakati katika utekelezaji zimeainishwa kwa kina katika kiambatisho B na gharama za utekelezaji zimeainishwa katika kiambatisho F.

5.2 Hatua za Kuchochea Uchumi Shindani na Shirikishi

Eneo hili linajumuisha miradi ambayo itajikita katika: kujenga jamii yenye uwezo wa kushindana kikanda na kimataifa; kuchochea utulivu wa viashiria vya uchumi jumla; kuimarisha mazingira ya biashara na uwekezaji; kuchochea uvumbuzi na uhawilishaji wa teknolojia kutoka nje; na kuendeleza miundombinu na huduma za reli, barabara, madaraja, usafiri wa majini, usafiri wa anga, TEHAMA, nishati, bandari na viwanja vya ndege.

5.2.1 Uchumi Shindani

Uchumi shindani unahusisha miundombinu thabiti, taasisi imara, utulivu wa uchumi jumla na upatikanaji wa taarifa kuwezesha ustawi wa biashara katika ngazi ya kitaifa na kimataifa. Uchumi huu huwezesha biashara kukua, kuzalisha ajira na kuvutia uwekezaji wa ndani na kutoka nje. Vipengele vya mazingira wezeshi kwa ushindani pamoja na: mfumo wa upatikanaji wa malighafi; mchakato wa uzalishaji; na ubora wa bidhaa na huduma. Kwa ujumla, dhana hii inalenga kuimarisha taasisi, sera, na mazingira wezeshi ili kuongeza tija katika uzalishaji. Uchumi jumuishi unahusisha ushiriki wa vijana, masuala ya jinsia na watu wenye ulemavu ili kuboresha ustawi wao kwa maendeleo ya jamii.

Hatua Muhimu zinahusisha:

- (i) Kuimarisha utulivu wa uchumi jumla;
- (ii) Kujenga, kukarabati na kufungamanisha miundombinu wezeshi;
- (iii) Kuimarisha mifumo ya kitaasisi na miongozo ya udhibiti;
- (iv) Kuhamasisha ubunifu na matumizi ya TEHAMA katika utoaji wa huduma;
- (v) Kuhamasisha masoko ya bidhaa, fedha na ajira;
- (vi) Kuhamasisha ujuzi, maarifa na uhawilishaji wa teknolojia kwa kuzingatia vijana, wanawake na watu wenye ulemavu;
- (vii) Kuhamasisha mifumo ya biashara na ugharamiaji;

Jedwali Na. 4: Viashiria vya Jumla vya Uchumi Shindani

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Utulivu wa uchumi-jumla (nafasi)	86/141	40/141
1.2	Miundombinu (nafasi)	121/141	60/141
1.3	Taasisi (nafasi)	97/141	50/141
1.3.2	Matumizi ya TEHAMA (nafasi)	133/141	70/141
1.3.4	Afya (nafasi)	114/141	70/141
1.3.5	Ujuzi (nafasi)	126/141	60/141
1.3.6	Soko la Bidhaa (nafasi)	107/141	60/141
1.3.7	Soko la Ajira (nafasi)	86/141	40/141
1.3.8	Mfumo wa Kifedha (nafasi)	114/141	70/141
1.3.9	Ukubwa wa Soko (nafasi)	73/141	45/141
1.3.10	Mabadiliko ya Kibiashara (nafasi)	107/141	50/141
1.3.11	Uwezo katika Ubunifu (nafasi)	123/141	50/141

5.2.2 Kuimarisha Utulivu wa Uchumi Jumla

Uchumi shindani unategemea utulivu wa viashiria vya uchumi jumla vinavyotabirika. Tanzania imeendelea kunufaika na ukuaji wa uchumi katika kipindi cha miaka mitano iliyopita ambapo pato ghafi la Taifa lilikua kwa kiwango cha wastani wa asilimia 6.9, mfumuko wa bei asilimia 4.4 na nakisi ya bajeti asilimia 1.4 mwaka 2019/20 kutoka asilimia 3.4 mwaka 2015/16. Mpango huu unalenga kuimarisha sera na utulivu wa viashiria vya uchumi jumla, hususan mfumuko wa bei, thamani ya shilingi, riba, urari wa malipo, urari wa biashara, nakisi ya bajeti na deni la Taifa.

Hatua Muhimu zinahusisha:

- (i) Kuimarisha sera za fedha;
- (ii) Kuimarisha mifumo ya kiutawala na kibajeti katika ukusanyaji wa mapato ya ndani;
- (iii) Kuimarisha na kutekeleza hatua madhubuti za udhibiti wa matumizi ya fedha za umma;
- (iv) Kuelekeza fedha za mikopo na misaada kwenye miradi yenye matokeo makubwa kijamii na kiuchumi;
- (v) Kuhamasisha mauzo ya bidhaa nje;
- (vi) Kuimarisha mazingira wezeshi ya uendeshaji wa viwanda;
- (vii) Kuhamasisha na kuwezesha ushiriki wa sekta binafsi katika uwekezaji wa kimkakati, ikijumuisha miradi ya ubia;
- (viii) Kuhimiza utekelezaji wa Mpango wa Kuboresha Mfumo wa Udhibiti wa Biashara;
- (ix) Kuimarisha usimamizi wa benki na masoko ya mitaji na dhamana;
- (x) Kuanzisha Kituo cha Ubia na Mfuko wa Kuwezesha miradi ya ubia;
- (xi) Kuhamasisha na kuimarisha mifuko ya uwekezaji, uwezeshaji na vituo vya ujasiriamali; na
- (xii) Kuimarisha mifumo ya kukusanya, kuchakata na kusambaza takwimu rasmi.

Jedwali Na. 5: Viashiria vya Utulivu wa Uchumi jumla Katika Uchumi Shindani

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Kiwango cha Ukuaji halisi wa Pato la Taifa (%)	5.2	8.0
1.2	Wastani wa Mfumuko wa Bei kwa Mwaka (%)	3.3	4.4
1.3	Uwiano wa Mapato ya ndani kwa Pato la Taifa (%)	14.7	16.9
1.4	Uwiano wa Mapato ya Kodi kwa Pato la Taifa (%)	12.9	14.4
1.5	Kiwango cha Ubadilishaji Fedha (shilingi/Dola za Marekani)	2,340	2,497
1.6	Nakisi ya bajeti (%)	-2.6	≤ -3.0
1.7	Uwiano wa Deni la Taifa kwa Pato la Taifa (%)	27.9	28.2
1.8	Ukuaji wa ujazi wa fedha kwa tafsiri pana zaidi (%)	≥ 10.0	≥ 10.0
1.9	Akiba ya Fedha za Kigeni (Miezi ya Uagizaji Bidhaa Nje)	≥ 4	≥ 4
1.11	Muda unaotumika kukamilisha shughuli za forodha tangu kukabidhi nyaraka hadi kutolewa idhini ya kuchukua mizigo – Bandari ya Dar es salaam (siku)	1	0.25
1.12	Idadi ya walipakodi wenye uelewa wa programu za elimu kwa walipa-kodi (%)	79	100

5.2.3 Kuimarisha Miundombinu ya Usafiri na Usafirishaji

Miundombinu ya usafiri na usafirishaji ikijumuisha barabara, reli, usafiri wa anga na bandari ni muhimu katika kuchochea shughuli za kiuchumi. Aidha, eneo la kijiografia linaipa Tanzania fursa ya kipekee katika usafirishaji, biashara na uwekezaji ikilinganishwa na nchi jirani. Kutokana na faida linganifu, Mpango utajielekeza katika kuboresha miundombinu ya barabara na madaraja, reli, usafiri wa anga na bandari.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

Barabara na Madarajas

- (i) Kukamilisha ujenzi wa kilometa 2,500 za barabara kwa kiwango cha lami;
- (ii) Kupunguza msongamano wa magari katika majiji;
- (iii) Kuanza ujenzi wa kilometa 6,006 za barabara kwa kiwango cha lami;
- (iv) Kuanza ujenzi wa madaraja 14; na
- (v) Kukamilisha ujenzi wa madaraja 7.

Reli

- (i) Kuendelea kuimarisha miundombinu ya reli ya TAZARA, Kati, Kaskazini na Kusini na kukarabati mabehewa; na
- (ii) Kukamilisha ujenzi wa reli ya kati kwa kiwango cha SGR na ununuzi wa mabehewa

Ports

- (i) Upanuzi wa bandari za Bahari kuu za Dar es salaam, Tanga na Mtwara pamoja na bandari za Maziwa Makuu ya Victoria, Tanganyika na Nyasa;
- (ii) Ununuzi wa vifaa vya kuhudumia bandarini;
- (iii) Kujenga bandari kavu kwenye ushoroba wa DSM na Kati; na
- (iv) Ununuzi na ukarabati wa vyombo vya usafiri katika Maziwa Makuu na Bahari Kuu.

Usafiri wa Anga na Hali ya Hewa

- (i) Uendelezaji na uboreshaji wa viwanja vya ndege;
- (ii) Kuimarisha huduma za mawasiliano (radio) katika viwanja vya ndege;
- (iii) Kufufua Shirika la Ndege Tanzania (ATCL); na
- (iv) Uboreshaji wa Miundombinu na Huduma za Hali ya Hewa.

Wadhibiti

- (i) Kuimarisha huduma ya Usafiri nchi kavu kwa kutumia mifumo;
- (ii) Kuimarisha usalama kwenye usafiri wa reli na barabara;
- (iii) Kuhamasisha ushindani na tija kwenye huduma za usafiri nchi kavu;
- (iv) Kuhamasisha huduma za uchukuzi vijijini;
- (v) Kuimarisha usalama katika usafiri wa majini;
- (vi) Kuimarisha ushindani na udhibiti wa kiuchumi katika huduma za usafiri majini; na
- (vii) Uboreshaji wa huduma za Uwakala wa Meli.

Jedwali Na. 6: Viashiria na Shabaha katika Ujenzi wa Miundombinu

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1	Miundombinu (Nafasi katika mpangilio, kati ya nchi 189 kimataifa)	102	100
2	Barabara	3.3	4.4
2.1	Barabara (Nafasi ya nchi kidunia)	86	55
2.2	Uwiano wa urefu wa barabara za lami katika Mtandao wa barabara (%)	8.9	12
3	Reli		
3.1	Reli (Nafasi ya nchi kidunia)	83	70
3.2	Urefu wa reli ya Kisasa (SGR) (Reli ya Kati) (km)	395.2	1,219
3.3	Kiasi cha mizigo inayosafirishwa kwa njia ya reli (tani)	1,569,536	2,162,258
3.4	Idadi ya abiria waliosafiri kwa njia ya reli	972,000	2,272,682
4	Bandari		
4.1	Bandari (Nafasi ya nchi kidunia)	72	50
4.2	Muda wa meli kurejea kituoni kwake (siku)	3	2
4.3	Idadi ya meli zilizotia nanga kwa mwezi	2,106	3050
4.4	Muda wa makasha kukaa bandarini (siku)	7	5
4.5	Muda wa meli kukaa bandarini (siku)	2	2
4.6	Idadi ya bandari kavu	2	3
4.7	Idadi ya meli zinazohudumiwa	3,704	4,000
4.8	Mizigo inayopita bandarini (tani)		
	Mizigo Iliyohudumiwa kutoka Nchi jirani (Tani "Milioni")	15.1	18.0
	Mizigo Iliyohudumiwa kwenda Nchi jirani (Tani "Milioni")	6.3	10.0

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
5	Usafiri wa Anga		
5.1	Idadi ya ndege zilizounuliwa	11	19
5.2	Idadi ya viwanja vya ndege vyenye taa za kuongozea Ndege	4	10
5.3	Idadi ya ndege za mizigo zilizounuliwa	0	1
5.4	Idadi ya ndege za abiria za masafa marefu zilizounuliwa	2	3
5.5	Idadi ya ndege za abiria za masafa ya kati (kanda) zilizounuliwa	2	8
5.6	Idadi ya ndege za ATCL zinazofanya kazi	10	19
5.7	Idadi ya wanaanga waliopata mafunzo	61	1,359
5.8	Idadi ya Viwanja vya ndege vyenye mifumo ya usimamizi wa taarifa za viwanja vya ndege	1	14
5.9	Idadi ya mitambo ya ulinzi kwenye viwanja vya ndege (X-ray machines)	46	71
5.10	Idadi ya viwanja vya ndege vyenye uzio kuzunguka kiwanja	9	27
5.11	Idadi ya rada za hali ya hewa zilizopo	5	7

5.2.4 Sekta ya Mawasiliano

Miundombinu ya TEHAMA ni muhimu katika kurahisha na kupunguza gharama za uendeshaji na ufanyaji biashara na pia kuwezesha utoaji wa huduma za kijamii. Kuwa na miundombinu madhubuti na iliyokaribu na wananchi kunaharakisha mapinduzi ya kidigitalikidigitali kunakuwezesha na teknolojia za kidigitali. Sekta mbalimbali za kiuchumi na kijamii zinaendelea kutumia teknolojia za kidigitali, ikijumuisha mawasiliano ya simu na fedha, shughuli za utawala, huduma za masoko na utoaji huduma mbalimbali za kwa umma. Hivyo ni lazima zifanyike jitihada za ziada za ujenzi wa miundombinu ya TEHAMA kuwezesha mapinduzi ya kidigitali.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kupanua uwezo na kuendelea na ujenzi wa Mkongo wa Taifa wa Mawasiliano na kuboresha huduma kwa kushirikiana na watoa huduma na wadau wengine wa sekta binafsi; na
- (ii) Kujenga mfumo wa anwani za makazi na postikodi kwenye kata zote nchini;

Jedwali Na. 7: Viashiria na Shabaha katika Sekta ya Mawasiliano

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
6.1	Uwiano wa watumiaji wa intaneti nchini (%)	43	80
6.2	Uwiano wa wananchi wanaopata mawasiliano ya intaneti yenye kasi (%)	45	80
6.3	Taasisi za Serikali zinazopata huduma ya intaneti yenye kasi (%)	20	70
6.4	Kaya zenye angalau mwanakaya mmoja anayemiliki simu ya mkononi (%)	82.6	87.8
6.5	Mchango wa Sekta ya Mawasiliano katika Pato la Taifa (%)	1.5	3
6.6	Idadi ya watu wanaomiliki simu za mkononi (milioni)	25.1	28.6
6.7	Idadi ya Kaya zinazotumia mfumo wa anwani za makazi na misimbo ya posta	450,980	1,975,000
6.8	Idadi za Taasisi za Umma zinazotumia mfumo wa anwani za makazi na misimbo ya posta	48,516	97,000
6.9	Uwiano wa watu waliofikiwa na mitandao ya simu za mkononi (%)	94	100

5.2.5 Sekta ya Nishati

Sekta hii ni wezeshi katika uzalishaji viwandani, biashara na shughuli nyingine za kiuchumi na kijamii. Kwa msingi huo, sekta ya nishati itandelezwa kimkakati ili kuchochea shughuli za kiuchumi na kijamii, hususan uzalishaji na usambazaji wa umeme mijini na vijijini, utafutaji na uchimbaji wa mafuta na gesi na kuboresha mazingira wezeshi ya uwekezaji wa sekta binafsi.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuimarisha upatikanaji wa nishati ya umeme kwa kuongeza uwezo wa uzalishaji, usafirishaji na usambazaji wa umeme nchini;
- (ii) Kujenga na kuimarisha miundombinu ya usambazaji wa gesi asilia kwa matumizi ya majumbani, viwandani na usafirishaji;
- (iii) Kuhamasisha na kuendeleza teknolojia na miradi ya nishati jadidifu (tungamotaka, jotoardhi, gesi ya kimiminika, nishati ya jua na upepo) hususan katika maeneo/kaya za vijijini;
- (iv) Kuimarisha usimamizi na matumizi endelevu ya mafuta na gesi;
- (v) Kubuni vyanzo vya nishati jadilifu kwa ajili ya kupikia ili kukabiliana na mabadiliko ya tabia nchi; na
- (vi) Kuimarisha upatikanaji wa mafuta na gesi asilia kwa kuongeza shughuli za utafutaji na maendeleo ya mafuta na gesi asilia.

Jedwali Na. 8: Viashiria na Shabaha katika Sekta ya Nishati

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
7.1	Uzalishaji wa Umeme (MW)	1,602.3	4,915
7.2	Idadi ya mikoa iliyounganishwa kwenye gridi ya Taifa	23	26
7.3	Urefu wa gridi ya Taifa (km)	5,896.3	9,351
7.4	Matumizi ya mtu mmoja (KWh)	137	220
7.5	Kupungua kwa upotevu wa umeme (%)	16.19	12.3
7.6	Watu waliofikiwa na huduma ya umeme (%)	78.4	85
7.7	Kaya zilizounganishwa na huduma ya umeme (%)	39.9	60

5.2.5 Kujenga Taasisi Shindani

Taasisi huwa na taratibu rasmi na zisizo rasmi zinazoweza na kudhibiti tabia za watendaji katika biashara. Taratibu hizo zinajumuisha sheria, sera, mikakati na kanuni rasmi pamoja na desturi zisizo rasmi zinzoongoza mashirikiano kati ya sekta ya umma na sekta binafsi na maamuzi muhimu kuhusu uwekezaji na biashara, pamoja na uzalishaji wa fursa za ajira. Kwa msingi huo, maboresho ya taasisi huongeza tija katika utendaji, kujenga imani miongoni mwa wadau na kupandisha fursa ya nchi katika kuvutia uwekezaji na biashara. Hivyo, Mpango huu utashughulikia vikwazo vya kitaasisi ili kunufaika na fursa linganifu kikanda na kimataifa.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuimarisha uratibu wa masuala ya uwekezaji katika ngazi zote;
- (ii) Kuwezesha na kusimamia maboresho ya mazingira ya uwekezaji na biashara kupitia utekelezaji wa Mpango Kabambe wa Maendeleo ya Sekta ya Fedha na na Mpango wa Kuboresha Mfumo wa Udhibiti wa Biashara (Blueprint);

- (iii) Kuimarisha taratibu za uwezeshaji uwekezaji
- (iv) Kuhamasisha uwekezaji katika sekta zote;
- (v) Kuwezesha upatikanaji wa ardhi kwa wawekezaji wa kimkakati;
- (vi) Kuharakisha urasimishaji wa makazi na maeneo ya uwekezaji na biashara;
- (vii) Kuimarisha utawala bora katika taasisi za umma na binafsi; na
- (viii) Kuwianisha vivutio vya uwekezaji na biashara na sheria za kodi na tozo.

Jedwali Na. 9: Shabaha za Jumla za Maendeleo ya Uwekezaji

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.	Urahisi wa Kufanya Biashara (Nafasi ya Nchi kidunia)	141	95
2.	Idadi ya Miradi ya Uwekezaji	269	540
3.	Thamani ya Miradi ya Uwekezaji (Dola za Marekani)	2,623	10,600
4.	Idadi ya Ajira kutokana na Miradi ya Uwekezaji	46,762	86,250
5.	Idadi ya Kongano za Uwekezaji	0	5
6.	Idadi ya Miradi ya Maandiko ya Miradi ya Uwekezaji	0	186
7.	Idadi ya Miongozo ya Uwekezaji ya Mikoa	13	26
8.	Idadi ya Ofisi za Utoaji Huduma Mahali Pamoja	1	7
9.	Kiasi cha Ardhi ya Uwekezaji iliyotengwa (ekari)	622,030	900,000
10.	Idadi ya Makongamano ya Uwekezaji	24	240
11.	Uwepo wa Mkakati wa Maendeleo ya Uwekezaji	0	1
12.	Uwepo wa Mfumo wa Ufuatiliaji na Tathmini ya Miradi ya Uwekezaji	0	1
13.	Idadi ya Maboresho yaliyofanywa	Tozo 232	Tozo 380

Jedwali Na. 10: Shabaha kwa kila Kiashiria cha Wepesi wa Kufanya Biashara

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Wepesi wa Kufanya Biashara (nafasi ya nchi kidunia)	141/190	95/190
1.1.1	Uanzishaji wa Biashara (nafasi ya nchi kidunia)	162/190	91/190
1.1.2	Upatikanaji wa Vibali vya Ujenzi (nafasi ya nchi kidunia)	149/190	87/190
1.1.3	Upatikanaji wa huduma za Umeme (nafasi ya nchi kidunia)	85/190	50/190
1.1.4	Usajili wa Rasilimali na Usimamizi wa Ardhi i (nafasi ya nchi kidunia)	146/190	55/190
1.1.5	Upatikanaji wa Mikopo (nafasi ya nchi kidunia)	67/190	50/190
1.1.6	Kulinda Maslahi ya Wawekezaji Wadogo (Wenye Hisa chache) (nafasi ya nchi kidunia)	105/190	40/190
1.1.7	Ulipaji Kodi (nafasi ya nchi kidunia)	165/190	92/190
1.1.8	Wepesi wa Usafrishaji na Upitishaji wa Shehena Bandarini na Mipakani (nafasi ya nchi kidunia)	182/190	102/190
1.1.8.1	Muda unaotumika kukamilisha taratibu za mauzo nje (idadi ya siku)	8	< 4
1.1.8.2	Gharama za Kuuza Nje (dola za Marekani)	1,175	600 – 800
1.1.8.3	Idadi ya Nyaraka zinazohitajika kwa ajili ya kuuza nje.	8	< 5
1.1.9	Kuheshimu Mikataba na Usuluhishi wa Migogoro ya Kibiashara	71/190	14/190

5.3 Kuimarisha Uwezo wa Uzalishaji Viwandani na Utoaji Huduma

Eneo hili linajumuisha miradi inayolenga kuongeza thamani ya mazao ya kilimo, mifugo, uvuvi na madini pamoja na kuzalisha bidhaa zitakazotumia malighafi na rasilimali zinazopatikana nchini. Aidha, eneo hili linajumuisha pia miradi na programu zinazolenga kuboresha huduma za utalii, fedha na bima. Mkazo utawekwa katika shughuli zinazohusiana na utengenezaji wa fursa za ajira zenye staha na zenye tija ambazo zinaongeza vipato halali, usalama mahali pa kazi, kinga ya jamii, matarajio ya ukuaji wa mtu binafsi, uhuru wa watu kutoa maoni yao, kupanga na kushiriki katika maamuzi ambayo yanaathiri maisha yao na usawa wa fursa.

Hatua za kissekta zilizoainishwa katika eneo hili zinafuata tafsiri pana ya viwanda kama ilivyoainishwa kwenye toleo la 4 la utambuzi wa kimataifa wa shughuli za viwanda wenye kujumuisha Kilimo (Sehemu A); Utengenezaji (Sehemu B); Umeme, gesi, mvuke na huduma za viyoyozzi (Sehemu D); Huduma za maji safi, maji taka na usimamizi wa taka (Sehemu E); Ujenzi (Sehemu F); na Uchukuzi (Sehemu H).

Mpango wa Maendeleo wa Tatu umeweka shabaha zifuatazo kama mwongozo wa kufanikisha upatikanaji wa uchumi shindani wa viwanda.

Jedwali Na. 11: Viashiria na Malengo ya Utekelezaji Katika Sekta ya Viwanda kwa Ujumla

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Ukuaji halisi wa mchango wa viwanda katika Pato la Taifa (%)	7.3	8.7
1.2	Mchango wa jumla wa sekta ya viwanda katika Pato la Taifa kwa bei za sasa (%)	29.6	31.1
1.3	Pato ghafi la kila Mtu (kwa dola za Marekani)	1151	1,427
1.4	Kuongezeka kwa thamani ya Pato la Taifa kwa bei za sasa (milioni)	155,469,618	212,879,041
1.5	Kuongezeka kwa thamani ya Pato la Taifa kwa bei ya mwaka wa kizio (milioni)	132,685,131	180,513,619
1.6	Uwiano wa mchango wa mauzo nje ya bidhaa za viwandani kwa jumla ya mapato ya mauzo nje (%)	14.6	20.2

5.3.1 Kilimo

Sekta ya Kilimo inaendelea kuwa kitovu cha ukuzaji wa viwanda na maisha ya watu nchini, ambapo inakadiriwa kuwa asilimia 58.1 ya watu wanapata kipato kutokana na shughuli za kilimo. Kwa kipindi chote cha utekelezaji wa Mpango, juhudi zitaelekezwa katika kuunganisha na kuimarisha mafanikio yaliyopatikana na kuzingatia fursa zinazopatikana kutokana na mbinu bora za kilimo zinazozingatia hali ya hewa (**Climate Smart Agriculture approaches (CSA)**) kwa kufanya yafuatayo:

- (i) Kufungamanisha sekta ya kilimo na sekta nyingine za kiuchumi;
- (ii) Kujenga mazingira mazuri kwa sekta binafsi kuendesha shughuli za uzalishaji na uuzaji nje wa malighafi za kilimo na bidhaa zilizochakatwa;
- (iii) Kuendelea kuimarisha programu za mafunzo na tafiti kwa manufaa ya wadau muhimu wa kilimo wakiwemo vijana, wanawake na watu wenye ulemavu; na

(iv) Kuendeleza tafiti endelevu za mazao ya kilimo ili kufungamanisha mnyororo wa thamani wa ndani na kimataifa.

Hatua hizi zitaongeza thamani na tija ya uzalishaji wa mazao ya kilimo, kuzalisha ajira, kutanua wigo mseto wa bidhaa na kuimarisha mnyororo wa thamani katika sekta ya kilimo.

Matumizi ya Sayansi, Teknolojia na Ubunifu katika Kuimarisha Tija katika uzalishaji kwenye Sekta ya Kilimo

Sekta ya kilimo inachangia takribani asilimia 27 ya Pato la Taifa na asilimia 24 ya mauzo nje. Kwa kuzingatia muundo wa uchumi, kuna uhusiano kati ya maendeleo ya sekta ya kilimo na kupungua kwa umaskini. Hata hivyo, kasi ya ukuaji wa sekta ya kilimo imekuwa ndogo na hivyo kuhitaji matumizi ya teknolojia na tafiti ili kuongeza tija katika uzalishaji. Matumizi sahihi ya taarifa za tafiti na teknolojia yataongeza uzalishaji, kupunguza bei ya chakula, kupunguza vihatarishi na kuongeza faida na hivyo wananchi kunufaika na mfumo funganishi wa sekta ya kilimo. Ili kuongeza tija na ufanisi katika sekta ya kilimo, Mpango utajielekeza katika maeneo yafuatayo:

Mazao: Mazao ya kimkakati ni mahindi, mpunga, pamba, korosho, chai, kahawa, tumbaku, mkonge, michikichi, ngano, maharage ya soya, cocoa, mhogo, miwa, mbogamboga, matunda na alizeti.

Hatua Muhimu

- (i) Kuimarisha tafiti na maendeleo katika mazao ya kimkakati;
- (ii) Kuboresha mpango jumuishi wa matumizi endelevu ya maji na usimamizi wa matumizi ya ardhi kupitia programu jumuishi ya mipango na matumizi ya ardhi na uboreshaji wa mifumo ya umwagiliaji;
- (iii) Kuimarisha tija katika uzalishaji wa mazao ya kimkakati;
- (iv) Kuimarisha ushindani wa mnyororo wa thamani wa mazao na ubiasharishaji;
- (v) Kuhamasisha matumizi ya TEHAMA katika uendeshaji wa vyama vya ushirika;
- (vi) Kuimarisha Sekta Kwa kujenga mifumo ya Uratibu, Ufuatiliaji na Tathmini; na
- (vii) Kuanzisha mifumo ya kisasa ya utunzaji wa mazao.

Boksi Na. 3: Kilimo cha Matunda, Mbogamboga na Maua

Kilimo cha matunda, mbogamboga na maua kinajumuisha viungo, mimea ya dawa, na mbegu za mazao. Maeneo ya uzalishaji ni nyanda za juu kusini (Mbeya, Njombe, Iringa na Songwe), ukanda wa kaskazini (Kilimanjaro, Manyara, Arusha na Tanga), kanda ya pwani na kati (Morogoro na Pwani) na kanda ya Ziwa Victoria. Sekta ndogo ya matunda, mbogamboga na maua inaajiri takribani watu milioni 4. Aidha, wawekezaji wa kati na wakubwa wanaendesha shughuli zao katika sekta hii wao wenyewe, au kwa kuwashirikisha wakulima wadogo wadogo (out-growers). Inatarajiwa kuwa, ifikapo mwaka 2026 sekta hii ndogo itaweza kuzalisha kiasi cha Dola za Marekani bilioni 2 kupitia mauzo nje ya nchi.

Kilimo cha matunda, mbogamboga na maua kinachangia zaidi ya asilimia 40 ya mapato ya fedha za kigeni katika sekta ndogo ya mazao. Matokeo ya mchango wa sekta hii unatokana na ushirikishwaji wa wakulima wadogo wadogo kwenye mnyororo wa thamani wa mauzo nje. Takribani asilimia 90 ya mazao ya matunda, mbogamboga na maua yanayozalishwa yanatumika nchini, na asilimia 10 huuzwa nje.

Pamoja na asilimia ndogo (10) ya mauzo nje, kilimo cha matunda, mbogamboga na maua kinakabiliwa na changamoto ya ukosefu wa miundombinu wezeshi ya uhifadhi wa mazao, maabara za ithibati na wataalamu wenye ujuzi katika teknolojia ya mimea, viungo, matunda na mbegu.

Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 – 2025/26 unalenga kutatua changamoto za mazao ya matunda, mbogamboga na maua kwa kuwekeza pamoja na kuweka mazingira wezeshi ya sekta binafsi kuwekeza katika miundombinu ya uhifadhi, usafiri na usafirishaji, maabara ya ithibati na kuandaa, kujenga na kuendeleza uwezo wa wataalamu waliopo.

Mifugo: Hatua Muhimu zinahusisha:

- (i) Kuongeza idadi na uwezo wa viwanda vya kuchakata mazao ya mifugo (ngozi, maziwa na nyama) kwa kuhamasisha uwekezaji wa sekta binafsi;
- (ii) Kuwezesha utambuzi, usajili na kuhamasisha mauzo ya bidhaa za mifugo nje;
- (iii) Kuwezesha na kuhamasisha ujenzi wa masoko ya mifugo, machinjio za kisasa na ujenzi wa vituo vya kukusanyia maziwa;
- (iv) Kuhamasisha na kuwezesha uzalishaji wa mbegu bora za mifugo;
- (v) Kuimarisha ranchi za Taifa, hususan ranchi ya Kongwa, Ruvu, Kalambo, Misenyi na Kilimanjaro magharibi ili kuongeza tija katika uzalishaji wa mazao ya mifugo;
- (vi) Kuimarisha mifumo ya kufuatilia na kudhibiti magonjwa ya mifugo;
- (vii) Kuwezesha upatikanaji wa chanjo bora za magonjwa ya mifugo;
- (viii) Kuhamasisha ujenzi wa majosho ya mifugo ili kudhibiti vimelea;
- (ix) Kutenga, kupima na kuendeleza maeneo ya malisho;
- (x) Kuboresha usimamizi na matumizi ya majani ya kulishia mifugo;
- (xi) Kuhamasisha uwekezaji wa viwanda vya virutubisho na vyakula vya mifugo;

- (xii) Kuongeza idadi ya miundombinu ya maji ya kunyweshea mifugo;
- (xiii) Kuhamasisha matumizi ya teknolojia za kisasa katika uzalishaji na utafutaji wa masoko ya mazao ya mifugo;
- (xiv) Kuwezesha utafiti katika uzalishaji wa mifugo, mazao ya mifugo, uhifadhi wa mbegu na urutubishaji vinasaba;
- (xv) Kuboresha taasisi za mafunzo ya mifugo na mitaala; na
- (xvi) Kuwezesha upatikanaji wa huduma bora za ugani katika ngazi za vijiji na kata.

Boksi Na. 4: Viwanda vya Ngozi

Katika mwaka 2020, Tanzania ilikuwa na viwanda kumi (10) vya kusindika ngozi. Kati ya viwanda hivyo, viwanda vitano (5) vinafanya kazi. Aidha, kati ya viwanda vitano vinavyofanya kazi, viwanda vitatu (3) vinachakata ngozi hadi hatua ya kati na viwili (2) vinasindika hadi hatua ya mwisho. Uwezo wa usindikaji wa viwanda hivyo (installed capacity) ni vipande 2,459,000 vya ngozi za ng'ombe na vipande 7,628,000 vya ngozi za kondoo/mbuzi, sawa na asilimia 60.6 ya uwezo wa kusindika. Makadirio ya sekta ya viwanda vya kusindika ngozi yanaonesha kuwa, uzalishaji wa viatu vya ngozi ni jozi 1,200,000 kwa mwaka ikilinganishwa na mahitaji ya jozi milioni 54.2. Hivyo, kuna fursa ya uwekezaji kwenye biashara ya viatu vya ngozi. Vile vile, sekta ya usindikaji wa ngozi ina fursa ya uzalishaji wa bidhaa nyingine kama mikanda, mikoba, makoti na pochi.

Pamoja na fursa zilizopo, viwanda vya ngozi vinakabiliwa na changamoto zifuatazo: biashara haramu ya kusafirisha ngozi ghafi nje ya nchi; uhafifu wa ubora wa ngozi zinazozalishwa; uchache wa machinjio za kisasa; uchache wa wachunaji wenye ujuzi; na kutozingatiwa kwa kanuni na taratibu za ufugaji na uzalishaji wa ngozi; matumizi ya visu visivyokidhi viwango; na matumizi ya teknolojia duni.

Katika kukabiliana na changamoto za sekta ndogo ya ngozi, Serikali imeteua na kuwezesha jumla ya wakaguzi 113 na wachunaji 735 wa ngozi. Hatua nyingine ni pamoja na: kuwezesha mafunzo kwa wafanyabiashara 10 wa ngozi kuhusu upangaji wa madaraja ya ngozi; kutoa ruzuku ya majosho ya mifugo; kudhibiti biashara haramu ya ngozi kwa kuweka tozo ya asilimia 80 kwenye mauzo ya ngozi ghafi nje na asilimia 10 kwa mauzo ya ngozi iliyochakatwa kwa kiwango cha kati (wet-blue); na kufanikisha ujenzi wa kiwanda cha Kilimanjaro International Leather Industries Co. Ltd pamoja na machinjio 30 za kisasa.

Uvuvi:

Mageuzi katika sekta ya uvuvi yanajumuisha uwezo wa kutumia fursa ya uchumi wa rasilimali za maji, hususan bahari na maji baridi. Maeneo ya kipaumbele ya sekta yanajumuisha uvuvi katika maji baridi na bahari, kilimo cha majini, uhifadhi wa maeneo tengefu na uboreshaji wa uvuvi baharini katika kina kirefu.

Hatua Muhimu zinahusisha:

- (i) Kuwezesha ununuzi wa meli na ujenzi wa bandari ya uvuvi;
- (ii) Kuimarisha uwezo wa taasisi za uvuvi, hususan Shirika la Uvuvi;
- (iii) Kuwezesha sekta binafsi kuanzisha na kukarabati viwanda vya mazao ya uvuvi;
- (iv) Kuhifadhi na kulinda maeneo tengefu ya bahari na maji baridi;
- (v) Kulinda na kuhifadhi makazi ya viumbe muhimu na viumbe wa majini walio katika hatari ya kutoweka;
- (vi) Kuwezesha na kuhamasisha uwekezaji katika miundombinu ya uvuvi, vifaa na ufugaji wa kibiashara wa samaki;
- (vii) Kuwezesha upatikanaji wa mitaji, utalaamu, ujuzi, maarifa na zana za kisasa za uvuvi kwa wavuvi wadogo na wanawake kupitia vikundi vya kijamii;
- (viii) Kufungamanisha utafiti, ugani, uvuvi na kilimo cha majini;
- (ix) Kudhibiti ubora, usalama na viwango vya mazao ya samaki na uvuvi;
- (x) Kuboresha maabara za uhakiki wa ubora wa rasilimali za majini na maeneo ya gati za uvuvi;
- (xi) Kuwezesha mipango ya matumizi endelevu na usimamizi wa rasilimali za bahari; na
- (xii) Kuhamasisha utalii katika maeneo tengefu ya bahari.

Jedwali Na. 12: Viashiria na Malengo ya Utekelezaji Katika Kilimo

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1	Kilimo		
1.1	Kiwango cha Wastani wa Ukuaji (%)	5.0	6.1
1.2	Mchango katika Pato la Taifa (bei za sasa) (%)	25.7	23.4
1.3	Mchango katika Mapato ya Mauzo Nje (%)	13.0	19.0
1.4	Mchango katika Jumla ya Ajira (%)	65	60
1.5	Tija (%) ya ukuaji	4.0	4.7
2.	Mazao		
2.1	Kiwango cha wastani wa ukuaji (%)	5.1	5.7
2.2	Mchango katika Pato la Taifa (bei za sasa) (%)	14.2	12.3
2.3	Mchango katika Mapato yote ya Mauzo Nje (%)	13.0	19.0
2.5	Eneo la Umwagiliaji (hekta)	694,715	1,200,000
2.6	Ongezeko la idadi ya wanafunzi waliodahiliwa katika fani za kilimo	2,600	3,600
2.7	Ongezeko la Idadi ya maafisa ugani	6,704	20,538
2.8	Ongezeko la uzalishaji wa Mbegu zilizoidhinishwa (tani)	71,000	140,000
2.9	Upotevu wa mavuno (postharvest loss) (%)	35	17.5
2.10	Akiba ya Taifa ya chakula (tani)	501,000	700,000
2.11	Kiasi cha mazao ya bustani yaliyozalishwa (tani)	6,556,102	14,600,000
2.12	Kiasi cha uzalishaji wa mazao ya biashara (tani)	794,500	1,583,200
2.13	Ardhi ya kilimo inayotumia zana za kisasa (mechanization services) katika mnyororo wa thamani (%)	47	75
2.14	Idadi yaa mashamba makubwa (Block Farms)	110	200
2.15	Idadi ya viwanda vinavyomilikiwa na vyama vya ushirika	113	183
2.16	Idadi ya vyama vya ushirika vinavyotumia mfumo wa soko rasmi	3,001	4,039
2.17	Idadi ya wanachama wa vyama vya ushirika (milioni)	5.9	14.5
2.18	Kiwango cha utoshelevu wa chakula (%)	124	130

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
3.	Mifugo		
3.1	Kiwango cha Wastani wa Ukuaji (%)	5.1	6.5
3.2	Mchango katika Pato la Taifa (bei za sasa) (%)	7.0	6.8
3.3	Kiwango cha Vifo vya Mifugo (%)	27	12
3.4	Kiwango cha Magonjwa ya Mifugo (%)	6	3
3.5	Kiwango cha Uogeshaji Mifugo katika joshu (%)	70	85
3.6	Kiwango cha Chanjo ya Mifugo (%)	25	50
3.7	Wastani wa uzalishaji maziwa, Ng'ombe wa Asili (Lita)	2	4
3.8	Uzalishaji wa Nyama, Ng'ombe wa Asili (Uzito wa ng'ombe kwa Kg)	75	130
3.9	Ngozi bora iliyochakatwa (%)	10	50
3.10	Uzalishaji wa Nyama (Tani, '000')	702	951.7
3.11	Uzalishaji wa Maziwa (Lita, kwa billion)	3.01	4.3
3.12	Maziwa Yaliyochakatwa (%)	5	14
3.13	Usindikaji wa Nyama (Tani)	286	500
3.14	Usindikaji wa Ngozi (Tani)	1,190	9,210.6
3.15	Mauzo ya Nyama Nje (Tani)	692	7,200
3.16	Mauzo nje ya ngozi iliyochakatwa (Tani)	25.5	92
4	Uvuvi		
4.1	Kiwango cha Wastani wa Ukuaji (%)	6.3	8.4
4.2	Mchango katika Pato la Taifa (bei za sasa) (%)	1.8	1.9
4.3	Mchango katika Mapato yatokanayo na Mauzo Nje (%)	3.0	4.5
4.4	Matumizi kwa Mtu (Kg)	8.5	10.5
4.5	Mchango katika Ulaji wa Protini ya Wanyama Kitaifa (%)	30	35
4.6	Uzalishaji wa samaki (tani)	497,567.28	600,000
4.7	Idadi ya viwanda vya kusindika samaki	12	17
4.8	Idadi ya vituo vya kilimo majini	9	12
4.9	Uzalishaji wa chakula cha samaki (tani)	464	2,500
4.10	Idadi ya maafisa ugani wa uvuvi	657	1,850

5.3.2 Uzalishaji Bidhaa Viwandani

Ubunifu ni mojawapo ya kigezo muhimu cha maendeleo ya biashara, hususan uwezo wa kuzalisha, matumizi ya teknolojia na mbinu za kisasa na ufanisi wa soko huria. Kuendeleza ubunifu na ushindani ni mbinu muhimu ya kujenga uwezo wa sekta ya uzalishaji bidhaa viwandani ili kuzalisha ajira, kuwezesha uwekezaji na biashara. Ubunifu unahusisha matumizi ya maarifa yanayochagiza njia mbadala za uzalishaji, uchakataji, upatikanaji wa masoko pamoja na matumizi ya moduli za kitaasisi na kibiashara kwa lengo la kuongeza thamani ya bidhaa.

Sekta ya uzalishaji viwandani inajumuisha: Maeneo Maalumu ya Uwekezaji kwa ajili ya bidhaa za kuuza nje; maeneo kwa ajili ya biashara ndogo na za kati; viwanda vya petroli na kemikali; viwanda vya usindikaji wa mazao ya kilimo; viwanda vya makaa ya mawe kwa ajili ya matumizi ya viwandani na majumbani; urani kwa ajili ya kuzalisha nishati; chuma cha kawaida na chuma cha pua; na viwanda vya magari.

Hatua Muhimu zinahusisha:

- (i) Kuhamasisha uwekezaji na biashara katika maeneo maalumu ya uwekezaji (SEZ/EPZ);
- (ii) Kuendeleza biashara na huduma sanjari na maeneo ya viwanda vya kuchakata mazao ya kilimo;
- (iii) Kukuza wajasiriamali wadogo na wa kati;
- (iv) Kuboresha vitambulisho vya wajasiriamali ili kupanua wigo wa upatikanaji wa mitaji;
- (v) Kutoa mafunzo ya ujasiriamali, kuhamasisha na kulea biashara changa;
- (vi) Kuhamasisha uzalishaji wa magadi soda, vioo, aluminiamu, chumvi, gesi ya heliamu, kemikali na bidhaa zinazohusiana;
- (vii) kuhamasisha na kuwezesha viwanda vya uchakataji wa mazao ya kilimo, hususan viwanda vya ngozi na mafuta ya kula;
- (viii) Kuanzisha mafunzo ya uzalishaji na uchakataji wa chakula kwa wajasiriamali wadogo;
- (ix) Kuhamasisha matumizi ya teknolojia rafiki kwa mazingira;
- (x) Kuhamasisha matumizi ya nishati ya atomiki na teknolojia ya nyuklia;
- (xi) Kuendeleza teknolojia ya chuma cha kawaida na chuma cha pua, na kufufua viwanda vilivyobinafsishwa;
- (xii) Kuhamasisha ushindani wa kitaifa na kimataifa, hususan viwanda vya kuchakata mazao ya kilimo, nguo na mavazi, ngozi, kemikali, dawa na vifaa vya ujenzi;
- (xiii) Kuimarisha kituo cha kuendeleza teknolojia za magari; na
- (xiv) Kuimarisha utafiti na maendeleo katika uzalishaji viwandani.

Jedwali Na. 13: Shabaha na Viashiria vya Mwenendo wa Uzalishaji Viwandani

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Mchango katika Pato la Taifa, bei za sasa (%)	8.2	8.5
1.2	Kiwango cha Ukuaji Halisi wa Pato la Taifa (%)	4.8	6.8
1.3	Mchango katika Ajira zote (%)	6.75	12.8
1.5	Mchango katika Mapato ya Mauzo Nje (%)	17.1	19
1.6	Mchango wa bidhaa zilizozalishwa viwandani kwa teknolojia ya chini katika mauzo nje (%)	35	42
1.7	Mchango wa bidhaa zilizozalishwa viwandani kwa teknolojia ya kati katika mauzo nje (%)	28	39
1.8	Mchango wa bidhaa zilizozalishwa viwandani kwa teknolojia ya juu katika mauzo nje (%)	8	10
1.9	Kiwango cha Ukuaji Halisi wa Pato la Taifa (%)	1,180	2,114
1.10	Mchango katika Mauzo yote Nje (%)	16.9 (2019)	24

Boksi 6 Ubiasharishaji na Maendeleo ya Teknolojia

Kubuni, kuendeleza na kubiasharisha Vifaa Tiba

Serikali imeimarisha miundombinu ya huduma za afya kwa kujenga vituo zaidi ya 9,104 nchini. Maboresho ya miundombinu ya huduma za afya yameongeza mahitaji ya vifaa na zana za kitabibu. Ongezeko la mahitaji ya vifaa na zana za kitabibu ni fursa ya uwekezaji kwa wajasiriamali wa ndani na nje. Kwa msingi huo, Mpango utajielekeza katika kuweka mazingira wezeshi ili kuvutia uwekezaji na uhawilishaji wa teknolojia kwenye sekta hii muhimu.

Uzalishaji wa Kibiashara wa Mazao ya Katani na Miwa

Ujenzi wa viwanda umeendelea kupewa kipaumbele ili kuongeza uwezo wa Taifa wa kujitegemea na kukuza soko la ndani la mali ghafi za mazao ya kilimo, mifugo, uvuvi, misitu, madini na vito vya thamani. Pamoja na kuongeza uwezo wa kujitegemea na kukuza soko la mali ghafi za ndani, ujenzi wa viwanda ni muhimu katika kuzalisha ajira, uhawilishaji wa teknolojia na kuongeza mauzo ya bidhaa zilizochakatwa nje. Katika kipindi cha mwongo moja uliopita, mnyororo wa thamani umeongezeka kwa baadhi ya mazao na bidhaa, hususan sukari na katani kupitia mradi wa TEMDO. Mradi wa TEMDO unahusisha ubunifu wa teknolojia ya kisasa kwa ajili ya uzalishaji na usindikaji wa mazao ya miwa na katani.

5.3.3 Sekta ya Madini

Ufanisi katika sekta ya madini umeiwezesha Tanzania kuvutia uwekezaji wa moja kwa moja kutoka nje (FDI), ikilinganishwa na nchi nyingine za Afrika. Miongoni mwa madini na vito vya thamani vinavyovutia uwekezaji ni pamoja na: dhahabu; almasi; tanzanite; rubi; magadi soda; makaa ya mawe; madini ya chuma; nikeli; udongo wa mfinyanzi; na urani. Hivyo, Mpango unalenga kuweka mazingira wezeshi na kuhamasisha uwekezaji katika sekta ya madini.

Hatua Muhimu:

- i. Kuimarisha usimamizi na udhibiti wa uchimbaji mkubwa na wa kati;
- ii. Kuwezesha wachimbaji wadogo wakiwemo vijana na wanawake kushiriki katika shughuli za uchimbaji kwa kutoa leseni, mafunzo kuhusu uchimbaji wenye tija, teknolojia, vifaa, upatikanaji wa masoko na kushiriki katika biashara ya madini kupitia STAMICO;
- iii. Kuimarisha Tume ya Madini, Taasisi ya Jiolojia na Utafiti wa Madini Tanzania (GST), Kituo cha Jemolojia Tanzania (TGC) na Taasisi ya Uwekaji Uwazi na Uwajibikaji katika Rasilimali Madini, Mafuta na Gesi Asilia (TEITI);
- iv. Kuhamasisha uongezaji thamani ya madini;
- v. Kuainisha, kuhamasisha na kuwezesha uchimbaji wa madini adimu; na
- vi. Kuimarisha Shirika na masoko ya madini, vituo vya mfano na umahiri.

Jedwali Na. 14: Viashiria na shabaha za Utekelezaji Katika Sekta ya Madini

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Kiwango cha wastani wa ukuaji (%)	6.9	7.7
1.2	Mchango katika Pato la Taifa (%)	5.6	10.0
1.3	Jumla ya Mapato ya Fedha za Kigeni (Dola za Marekani milioni)	2,997	5,505
1.3.1	Mauzo ghafi nje (%)	15	5
1.3.2	Bidhaa zilizoongezwa thamani (%)	85	95
1.4	Mchango katika mapato ya fedha za kigeni (%)	50.3	50.5

5.3.4 Ujenzi

Ujenzi ni miongoni mwa sekta chache zinazokua kwa kasi na kuchangia sehemu kubwa katika Pato la Taifa. Sekta ya ujenzi inajumuisha miundombinu ya barabara, madaraja, reli, bandari, viwanja vya ndege na makazi. Katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango, Serikali itaendelea kuimarisha na kujenga miundombinu msingi ili kuchochea shughuli za kiuchumi.

Hatua Muhimu zinahusisha:

- (i) Kutoa kipaumbele kwa kampuni za ndani za ujenzi;
- (ii) Kuimarisha maendeleo ya ujuzi;
- (iii) Kuimarisha programu za mafunzo na kujenga uwezo wa wataalamu wa ndani (wakandarasi, wahandisi, wasanifu majengo na wakadiria majenzi);
- (iv) Kuanzisha dirisha la utoaji wa taarifa za kihandisi;
- (v) Kujenga majengo ya Serikali na nyumba za wafanyakazi;
- (vi) Kuimarisha miundombinu ya nchi kavu, baharini na anga; na
- (vii) Kurasimisha na kuimarisha Mfuko wa Kusaidia Wakandarasi.

Jedwali Na. 15: Viashiria na Shabaha za Utekelezaji Katika Sekta ya Ujenzi

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Kiwango cha wastani wa ukuaji (%)	9.0	9.9
1.2	Mchango katika Pato la Taifa (%)	14.8	16.7
1.3	Mchango wa kampuni za Ndani katika Soko la Ujenzi (%)	35	60
1.4	Idadi ya Ajira zilizozalishwa katika Miradi ya Maendeleo	23,585	30,129 (2024/25)
1.5	Mchango katika Ajira (%)	14.7	18.8

5.3.5 Usimamizi wa Mazingira na Maliasili Asilia

Mazingira na maliasili asilia ni tunu ya Taifa na msingi wa maendeleo endelevu. Serikali itaendelea kuimarisha mifumo ya utunzaji wa mazingira na matumizi endelevu ya rasilimali asilia kwa manufaa ya kizazi cha sasa na vizazi vijavyo. Matumizi endelevu, ulinzi na ustawi wa wanyamapori, misitu, mito, maziwa, bahari, mabonde, milima, makazi ya viumbehai, ardhi, madini na vito vya thamani ni miongoni mwa maeneo muhimu yaliyozingatiwa katika Mpango.

Hatua Muhimu zinahusisha:

- (i) Kuhamasisha matumizi ya nishati jadidifu;
- (ii) Kuimarisha usimamizi wa tathmini ya athari kwa mazingira na jamii;
- (iii) Kuimarisha na kuhamasisha matumizi endelevu ya maliasili asilia kwa maendeleo ya kiuchumi na kijamii;
- (iv) Kupunguza uchafuzi wa mazingira pamoja na athari zake;
- (v) Kuimarisha uwezo wa Taifa kukabiliana athari za mabadiliko ya tabianchi;
- (vi) Kuimarisha usalama katika matumizi ya teknolojia mpya ya kibaiolojia;
- (vii) Kusimamia utekelezaji wa Sheria ya Usimamizi wa Mazingira ya Mwaka 2004;
- (viii) Kuimarisha mfumo wa uratibu wa kitaasisi;
- (ix) Kupunguza uharibifu wa ardhi;
- (x) Kuboresha upandaji wa miti kibiashara kwa kuwashirikisha wananchi;
- (xi) Kuboresha miundombinu ya Taasisi za Mafunzo ya Misitu na Nyuki;
- (xii) Kuongeza mchango wa sekta ndogo ya Ufugaji Nyuki kwenye uchumi;
- (xiii) Kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Kupambana na Ujangili na Usafirishaji Haramu wa Wanyamapori; na
- (xiv) Kuendeleza mikakati ya kupambana na ujangili, biashara haramu, uvunaji haramu wa rasilimali za wanyamapori, misitu, nyuki, na malikale nchini.

Jedwali Na. 16: Viashiria na Shabaha za Maliasili na Uhifadhi wa Mazingira

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Kiwango cha wastani wa ukuaji (%)	4	7
1.2	Mchango wa matumizi endelevu ya misitu, maji na rasilimali za bahari katika Pato la Taifa (%)	4	7
1.3	Mchango wa utalii endelevu katika Pato la Taifa (%)	6	11
1.4	Eneo la misitu ya kupandwa na jamii (hekta)	120,000	160,000
1.5	Kiwango cha kupungua kwa uharibifu wa misitu (hekta)	469,420	234,710
1.6	Eneo la misitu ya kupandwa ya biashara iliyoanzishwa (hekta)	500,000	550,000
1.7	Ongezeko la matumizi ya nishati mbadala wa mkaa mijini (tani)	100	100,000
1.8	Miradi mikubwa inayokidhi uchambuzi wa athari kwa mazingira (EIA) na kanuni za ukaguzi (%)	90	120
1.9	Kupungua kwa uharibifu wa biaoauai (%)	30	20
1.10	Kupungua kwa gharama iliyopatikana kutokana na athari za mabadiliko ya tabianchi (%)	1	0.9
1.11	Kupungua kwa uharibifu wa ardhi (%)	16	14
1.12	Kupungua kwa uchafuzi wa mazingira (%)	-	5

5.3.6 Sayansi, Teknolojia na Ubunifu

Matumizi ya sayansi, teknolojia na ubunifu yameongeza ufanisi katika uzalishaji na usambazaji wa bidhaa na huduma. Aidha, maeneo yalionyufaika zaidi ni pamoja na: mawasiliano, huduma za fedha, utawala, masoko, afya, tafiti na usimamizi wa fedha za umma. Sekta hii inaendelea kukua na inatarajiwa kuwa na matokeo chanya, hususan kwa kutumia mifumo ya kujitegemea ya kiintelijensia (artificial intelligence). Kwa muktadha huo, Mpango unatarajiwa kuhimiza matumizi ya sayansi, teknolojia na ubunifu, hususan matumizi ya takwimu, mitambo inayojiendesha, kompyuta na roboti.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuhamasisha na kuongeza mawanda ya matumizi ya mtandao kwa namna itakayochochea maendeleo na kuweka mkazo katika kuzuia unyayasaji wa kijinsia kupitia mitandao hushusan kwa watoto;
- (ii) Kuimarisha utendaji kazi wa taasisi za mawasiliano nchini;
- (iii) Kuanzisha na kuendeleza vituo vya umahiri vya TEHAMA, kuendeleza tafiti na ubunifu kwenye TEHAMA na kuzalisha bidhaa mpya za TEHAMA na kuzipa hati miliki; kubaini, kuwekeza na kurasimisha wataalamu wa TEHAMA;
- (iv) Kuhimiza uwekezaji na uzalishaji wa vifaa vya TEHAMA nchini na kusimamia uhuishaji wa vifaa vilivyofikia mwisho wa matumizi; na

(v) Kuimarisha ushirikiano na taasisi za sayansi, teknolojia na ubunifu za kikanda na kimataifa.

Jedwali Na. 17: Shabaha na Viashiria katika Sayansi, Ubunifu na Teknolojia

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.	Matumizi katika Utafiti na Maendeleo		
1.1.	Uwiano wa Matumizi katika tafiti na maendeleo kwa Pato la Taifa (%)	0.8	1
1.2.	Jumla ya Matumizi katika tafiti na maendeleo (Shilingi bilioni)	90.2	139.7
1.2.1.	Mchango katika kilimo (%)	38.0	40.0
1.2.2.	Mchango katika Uzalishaji wa bidhaa Viwandani (%)	40.0	42.8
1.2.3.	Mchango katika uchimbaji madini, ujenzi na huduma (%)	13.5	10.6
1.2.4.	Mchango katika utoaji wa huduma (%)	8.5	6.6
2.	Uwezo wa Taasisi Kiteknolojia		
2.1	Matumizi katika tafiti na maendeleo kwa Sekta ya Umma (%)	68.3	72
2.2	Idadi ya Watafiti wenye sifa	9,556	12,639
2.3	Idadi ya taasisi za Utafiti zenye Ushirikiano na Taasisi nyingine za Nje	22	32
2.4	Idadi ya Kampuni Zinazoshiriki katika TIUMP	80	200
2.5	Idadi ya Kampuni Zinazoendesha KAIZEN	132	140
2.6	Uwiano wa Wahandisi na Jumla ya Fedha Zote Zinazotolewa na Serikali kwa Mafunzo ya Elimu ya Juu	1,567	2,660

Boksi 7: Uchumi wa Kidigitali Tanzania

Uchumi wa kidigitali au uchumi wa mitandao au uchumi mpya unategemea matumizi ya teknolojia ya kompyuta. Uchumi wa kidigitali unaubua fursa mpya za kiuchumi, na hivyo kuwa na umuhimu mkubwa katika nchi yoyote ikiwemo Tanzania. Mageuzi ya kidigitali huleta mabadiliko katika nyanja mbalimbali ikiwemo upatikanaji wa taarifa za masoko ya bidhaa na huduma, mbinu mbadala za uzalishaji na utoaji wa huduma na kupunguza gharama za miamala. Aidha, huongeza uzalishaji, kampuni kupata mawazo mapya, teknolojia mpya, mifumo mipya usimamizi, muundo wa biashara, na kuibua fursa mpya za masoko.

Nchini Tanzania uchumi wa kidigitali umechangia katika utoaji wa huduma bora, ufanisi katika ukusanyaji wa mapato ya Serikali, kuongeza ufanisi katika mfumo wa ikolojia ya malipo, usimamizi wa mtaji watu na kuongeza fursa za ajira. Serikali imetekeleza jitihada mbalimbali za uchumi wa kidigitali ikiwemo: Ujenzi wa Mkongo wa Taifa wa Mawasiliano (NICTBB), Kituo cha Kitaifa cha Takwimu za kimtandao (NIDC), Sera ya Kitaifa ya TEHAMA (2016) na Mkakati wake wa Utekelezaji, Utekelezaji wa Serikali mtandao, Mkakati wa Taifa wa Usalama Mtandaoni 2016 na Mpango Kabambe wa Maendeleo ya Sekta ya Fedha 2020/21 - 2029/30. Jitihada hizi zinaendana na Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025 na Mipango ya Maendeleo ya Miaka Mitano. Kwa kuzingatia dhima ya FYDP III, ushindani, viwanda, utoaji wa huduma na biashara inaweza kufikiwa kwa kutumia kikamilifu uchumi wa kidigitali. Kwa msingi huo, kati ya maeneo ya kipaumbele ya FYDP III, mapinduzi ya kidigitali ni sehemu ya eneo la kujenga ushindani ambalo limelenga kufanikisha malengo ya kidigitali. Hivyo, matumizi ya teknolojia ya kidigitali katika uzalishaji viwandani inatarajiwa kuongeza ufanisi, tija na kiwango cha ufanisi katika kufanya biashara. Kuongezeka kwa uzalishaji kutawezesha kufikia mahitaji ya ndani na kuuza ziada nje ya nchi na hatimaye kuongeza kiwango cha ushandani wa Tanzania katika masoko ya kimataifa.

Mapinduzi ya Nne ya Viwanda ni suala la kimataifa na hivyo halikwepeki. Hii inajumuisha ukusanyaji na matumizi ya kitakwimu za kidigitali (Drones, IoT, AI, Takwimu za Wakati (Big Data). Hivyo, kuna umuhimu wa Serikali na Viwanda kuilewa na kuikubali teknolojia ya kidigitali ili kuimarika zaidi. Kilimo bora kinajumuisha, ugavi, uzalishaji kwa wakati, upatikanaji wa fedha kwa maeneo machache tu ambayo yameimarishwa na matumizi ya teknolojia za kidigitali na uchambuzi wa takwimu. Tanzania inaweza na itashiriki kikamilifu katika uchumi wa kidigitali. Aidha, si muda mrefu ambapo Tanzania haikuwa na mitandao ya kisasa na ya kutosha ya simu. Kwa sasa, Taifa linashamiri na simu za viganjani, watengenezaji wa programu, watoa huduma za mtandao ikijumuisha huduma za fedha kimatandao. Hivyo, nchi ina miundombinu ya mawasiliano itakayowezesha matumizi ya Artificial Intelligence, uchambuzi wa kina wa takwimu kwa wakati, uchapishaji wa 3D na mengineyo. Kimataifa, teknolojia inabadilika kwa kasi. Chumi za nchi mbalimbali zimebadilika kupitia mapinduzi ya kidigitali ambapo shughuli za kiuchumi na kijamii zimewezeshwa kutumia teknolojia za kidigitali. Hata hivyo, teknolojia hizo hazitumiki tu kwenye utoaji wa huduma bali pia katika usambazaji wa bidhaa na huduma, ujumuishaji takwimu zinazohusiana na watu na biashara mipakani, ubora wa maisha unaoendana na fursa za ajira na ujuzi na elimu inayohitajika. Hivyo, uchumi wa kidigitali unapaswa kupewa kipaumbele ili Tanzania iweze kwenda kasi katika ushindani. Maoteo ya hivi karibuni ya uchumi kwa Tanzania yanaonyesha kuwa uchumi unatarajiwa kukua kwa wastani wa asilimia 6.9 kwa mwaka katika kipindi cha muda wa kati (2021-2025).

Hivyo, matumizi teknolojia za kidigitali yataongeza ukuaji wa uchumi na kufikia maoteo ya ukuaji. Matumizi ya teknolojia za kidigitali nchini yamewezesha kuwepo na matumizi mazuri ya muda, biashara kupitia mitandao kwa kuwezesha mbinu mpya za kibiashara kama e-commerce na matangazo ya mtandaoni. Hali hii imejitokeza zaidi katika kampuni na watu binafsi. Aidha, matumizi ya teknolojia hizo yamesababisha changamoto kwa watunga sera hususan katika utozaji kodi wa huduma na bidhaa zinazouzwa kupitia mitandao. Katika kutatua hili, yanahitajika mawazo bunifu na majaribio ya sera. Vile vile, katika kutatua changamoto hizo, ushirikiano na maridhiano ya kimataifa ni muhimu ili kuepuka athari za utofauti wa uchumi wa kidigitali baina ya nchi mbalimbali.

Kwa sasa, hakuna mwongozo wa kitaifa kuhusu mipango ya uchumi wa kidigitali nchini. Licha ya shughuli za kidigitali kuendelea kufanyika nchini, hakuna Mpango Kazi, sera au mikakati ya kusimamia shughuli hizo. Kwa muktadha huo, FYDP III inafungua njia kwa Tanzania kutumia faida za matumizi ya teknolojia za kidigitali katika kukuza uchumi, hususan katika kuleta mageuzi ya kiuchumi.

5.3.7 Tourism Sector

Sekta ya utalii inachangia zaidi ya asilimia 17 katika Pato la Taifa na asilimia 25 ya fedha za kigeni. Sekta hii ina fursa ya kuchangia zaidi kwenye Pato la Taifa na kuliingizia Taifa fedha nyingi za kigeni kutokana na kuwa na vivutio adimu, ikilinganishwa na nchi nyingine za Afrika. Vivutio vya utalii vinavyopatikana Tanzania ni pamoja na: mbuga za wanyama; maeneo tengefu; mimea; milima; mabonde; maporomoko na ukanda wa bahari. Mpango unatoa kipaumbele katika kukuza na kuendeleza sekta ya utalii, hususan katika kuboresha miundombinu na mazingira ya utalii, mifumo na miundo ya kitaasisi na kufungamanisha maeneo adimu ya utalii.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuendeleza mazao mapya ya utalii kwa ajili ya ukuaji wa uchumi endelevu; na
- (ii) Kuendeleza kanda ya utalii ya kusini mwa Tanzania ikiwa ni mbadala wa kanda nyingine.

Jedwali Na. 18: Viashiria na Shabaha Katika Sekta Ndogo ya Utalii

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Mchango katika Pato la Taifa (bei za sasa) (%)	17.5	11
1.2	Kiwango cha ukuaji halisi (%)	1.5	2.0
1.3	Idadi ya Watalii	1,527,230	5,000,000
1.4	Wastani wa idadi ya siku za kulala mtalii.	13	14
1.5	Wastani wa Matumizi ya Mtalii kwa Siku (yasiyo ya mkataba/ya mkataba) (Dola za Marekani)	216/379	326/455
1.6	Idadi ya walioajiriwa	1,500,000	1,750,000
1.7	Mchango katika Mapato ya Fedha za Kigeni (%)	25	27
1.8	Mapato yatokanayo na Watalii (Dola za Marekani bilioni)	2.6	6.0

5.3.8 Tasnia ya Habari, Michezo na Ubunifu

Tasnia ya habari, michezo na ubunifu ni moja ya sekta ya huduma inayokua kwa kasi nchini, ikivutia nguvukazi ya vijana. Tasnia hii inajumuisha vyombo vya habari ikiwemo magazeti, redio, televisheni na mawasiliano ya kielektroniki; shughuli za michezo, muziki, filamu, ngoma, tamthiliya, vichekesho, sarakasi na kazi za mikono kama vile uchoraji, uchongaji, uhunzi, ufumaji, ushonaji na ususi pamoja na usanifu wa majengo na michezo ya kubahatisha. Kwa kutambua umuhimu wa tasnia hii, Mpango utaweka mazingira rafiki ili kuchochea ukuaji, kuzalisha ajira na kuongeza mchango wa tasnia hii katika Pato la Taifa..

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuhamasisha uwekezaji wa kimkakati katika tasnia ya sanaa na burudani;
- (ii) Kuimarisha na kulinda kazi za sanaa, utamaduni na ubunifu;
- (iii) Kuandaa na kuendesha programu za mafunzo kuhusu ubunifu na usimamizi wa sanaa na burudani;

- (iv) Kuendeleza tafiti na uhifadhi wa tamaduni, mila na desturi za kitanzania;
- (v) Kujenga Ukumbi wa Habari wenye kituo cha habari na studio ya kurekodi Makao Makuu ya Nchi, Dodoma;
- (vi) Utekelezaji wa Programu ya Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika ikiwemo kubainisha na kuhifadhi kumbukumbu kuhusu ukombozi wa Bara hilo na kujenga Kituo cha Kikanda cha Programu hiyo;
- (vii) Kujenga Jumba Changamani la Filamu litakalokuwa na miundombinu ya kisasa ya utayarishaji na usambazaji wa filamu ikiwemo kumbi za sinema, studio za kisasa, maeneo ya kupigia picha za filamu na maduka ya kuuzia vifaa vya filamu;
- (viii) Kuimarisha Baraza la Kiswahili la Taifa na kuhamasisha matumizi ya lugha ya kiswahili kikanda na kimataifa;
- (ix) Kujenga uwanja wa mpira wa miguu wa kisasa Makao Makuu ya Nchi, Dodoma na kuboresha eneo changamani la michezo Dar es Salaam (Viwanja vya Taifa na Uhuru);
- (x) Kuboresha michezo na utoaji wa elimu ya michezo katika ngazi zote za elimu kwa kushirikiana na wadau;
- (xi) Kuendeleza michezo ikiwemo michezo ya jadi;
- (xii) Kujenga majumba mawili (2) changamani ya Sanaa na Michezo Makao Makuu ya Nchi, Dodoma na Dar es Salaam yenye uwezo wa kuhudumia zaidi ya watu 10,000 kila moja kwa ajili ya kuwezesha maonesho ya ndani ya sanaa na shughuli za michezo pamoja na kuendesha matukio ya kimataifa ya sanaa na michezo;
- (xiii) Kujenga Jengo la Sanaa Makao Makuu ya Nchi, Dodoma kwa ajili ya Baraza la Sanaa la Taifa (BASATA), Taasisi ya Hakimiliki Tanzania (COSOTA), Bodi ya Filamu Tanzania na Baraza la Kiswahili la Taifa (BAKITA);
- (xiv) Kujenga Jumba Changamani la Utamaduni, Kiromo, Bagamoyo litakalotumiwa na wanatasnia wa kazi za kitamaduni, sanaa na ubunifu kuonesha na kuuza kazi zao;
- (xv) Kujenga miundombinu ya Kituo cha Michezo katika Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya;
- (xvi) Kuimarisha mazingira ya kujifunzia na kufundishia katika Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya;
- (xvii) Kuimarisha miundombinu na vifaa vya kujifunzia na kufundishia katika Taasisi ya Sanaa na Utamaduni Bagamoyo na Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya, ikiwemo ujenzi wa madarasa, mabweni, maktaba na uanzishaji wa Kituo cha Michezo katika Chuo cha Maendeleo ya Michezo Malya;
- (xviii) Kuimarisha usikivu wa redio za Shirika la Utangazaji Tanzania (TBC);
- (xix) Kujenga Makao Makuu ya TBC, Dodoma;
- (xx) Kuimarisha Kampuni ya Magazeti ya Serikali (TSN) hususan kwa kuweka mtambo mpya wa uchapaji katika Kampuni hiyo katika Makao Makuu ya Nchi, Dodoma na kuimarisha bidhaa na huduma zinazotolewa na Kampuni hiyo;
- (xxi) Kutenga na kulinda maeneo maalumu kwa ajili ya shughuli za utamaduni, sanaa, michezo na burudani; na
- (xxii) Kuanzisha Bodi ya Ithibati ya Wanahabari, Baraza Huru la Habari na Mfuko wa Mafunzo kwa Wanahabari kwa mujibu wa Sheria ya Huduma za Habari Na. 12 ya mwaka 2016;

Jedwali Na. 19: Shabaha na Viashiria Katika Tasnia ya Ubunifu

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Idadi ya wilaya zinazofikiwa na matangazo ya TBC (TBCFM na TBCTaifa).	102	161
1.2	Idadi ya miundombinu ya michezo na iliyoboreshwa nchini kote	63	72
1.3	Majengo mawili changamani ya Sanaa na Michezo Makao Makuu ya Nchi, Dodoma na Dar es Salaam.	0	2
1.4	Idadi ya miundombinu iliyojengwa/kukarabatiwa katika Chuo cha Kuendeleza Michezo Malya na Taasisi ya Sanaa na Utamaduni Bagamaoyo (TaSUBa).	35	40
1.5	Idadi ya filamu na muziki zilizoidhinishwa, kusambazwa na kutumika	Kiume 12,518 Kike 2,785 Jumla 15,303	Kiume 19,301 Kike 6,434 Jumla 25,735
1.6	Idadi ya wasanii waliosajiliwa katika tasnia ya ubunifu	3,462	8,666
1.7	Ukumbi wa Habari Makao Makuu ya Nchi, Dodoma	0	1
1.8	Jengo la Sanaa Makao Makuu ya Nchi, Dodoma	0	1
1.9	Eneo Changamani la Sanaa, Kiromo, Bagamoyo	0	1
1.10	Makao Makuu ya TBC, Dodoma	0	1
1.11	Mtambo mpya wa uchapaji katika Kampuni ya Magazeti ya Serikali, Makao Makuu ya Nchi, Dodoma.	0	1
1.12	Idadi ya mikutano ya waandishi wa habari iliyofanyika kuhusu utekelezaji wa sera, mipango na miradi ya Serikali	64	144
1.13	Idadi ya kumbi za sinema na burudani zilizosajiliwa	442	709
1.14	Idadi ya wataalamu katika tasnia ya ubunifu waliopata mafunzo	2,852	4,297
1.15	Idadi ya michezo na mashindano ya kimataifa yaliyoandaliwa na Tanzania kushiriki	178	350
1.16	Idadi ya vibali vilivyotolewa kwa vyama vya michezo na wanamichezo binafsi	178	400
1.17	Jumba Changamani la Filamu.	0	1
1.18	Idadi ya wanariadha wanaocheza nje ya nchi	54	150
1.19	Idadi ya wageni wanaoendesha shughuli za kuzalisha filamu nchini Tanzania.	359	1,059
1.20	Idadi ya magazeti yanayozalishwa na Shirika la Magazeti la Taifa (TSN)	4,158,642	4,659,975

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.21	Idadi ya wasanii/wataalamu katika tasnia ya ubunifu/makundi yanayofanya maonesho yao nje ya nchi	1,620	1,755
1.22	Idadi ya wasanii wa nje/wataalamu katika tasnia ya ubunifu wanaofanya maonesho yao nchini Tanzania	720	2,312
1.23	Mapambano ya uharamia wa filamu na shughuli za muziki	3,050,638	1,000,000
	Kiasi cha mrabaha kinachotolewa kwa wasanii na idadi ya wasanii walionufaika (shilingi milioni)/wasanii	220.01	1,225.00
		1,934	2,100
1.24	Idadi ya wataalamu wa Kiswahili wanaofanya kazi nje ya Tanzania	56	656
1.25	Idadi ya machapisho ya Kiswahili yaliyouzwa nje ya nchi	200	700
1.26	Idadi ya tuzo za kimataifa zilizoandaliwa na kutolewa kwenye utamaduni, sanaa na tasnia ya ubunifu	47	130
1.27	Idadi ya wataalamu wa utamaduni na sanaa za nje walioshiriki katika matamasha ya kimataifa yanayoandaliwa kila mwaka na TaSUBa	5	20
1.28	Idadi ya wanafunzi waliodahiliwa katika Chuo cha Kuendeleza Michezo Malya	300	1,300
1.29	Idadi ya wanafunzi waliodahiliwa TaSUBa	350	1200
1.30	Idadi ya bodi ya Ithibati ya Waandishi wa Habari	0	1
1.31	Idadi ya mabaraza huru la Wanahabari	0	1
1.32	Mfuko wa Mafunzo ya Wanahabari (Media Training Fund)	0	1

5.3.9 Huduma za Fedha

Huduma za Benki na Malipo

Huduma za benki na malipo ni muhimu katika ukusanyaji wa akiba na uhawilishaji wa mitaji katika sekta mbalimbali za uchumi na hivyo kuchochea tija, ushindani na utangamano wa sekta husika. Huduma hizi huwezesha wajasiriamali na kaya katika kuendesha shughuli za uzalishaji, uchakataji, na biashara kwa usalama na ufanisi. Mathalani huduma madhubuti za benki na malipo husaidia wazalishaji na wafanyabiashara kumudu changamoto na misukosuko mbalimbali ya kiuchumi. Ili kupunguza vihatarishi vya uchumi, kuongeza ufanisi na mchango wa sekta katika pato la taifa, Mpango umejielekeza katika maeneo makuu matano ambayo ni: Kuongeza upatikanaji na matumizi ya huduma rasmi za benki na malipo; kulinda maslahi ya watumiaji huduma; kutatua changamoto za mifumo ya huduma; kubuni bidhaa za benki na malipo zinazoendana na mahitaji ya soko, mabadiliko ya uchumi na teknolojia; na mifumo ya kushughulikia madai, malipo na malalamiko ya wateja.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuhamasisha na kuendesha programu za elimu ya huduma jumuishi za kibenki na malipo kwa umma;
- (ii) Kupunguza gharama za matumizi ya huduma rasmi za benki na malipo;
- (iii) Kuimarisha usimamizi wa kanuni za kitaalamu na viwango vya kimataifa;
- (iv) Kuanzisha na kuhamasisha bidhaa za benki na malipo zinazohitajika katika soko; na
- (v) Kuanzisha mfumo madhubuti wa kushughulikia madai, malipo na malalamiko ya wateja.

Jedwali Na. 20: Viashiria na Shabaha za Huduma za Benki na Malipo

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Watu wazima wanaotumia huduma za benki (%)	17	33
1.2	Uwiano wa amana za benki kwa Pato la Taifa (%)	17	21
1.3	Uwiano wa mali za benki kwa Pato la Taifa (%)	26	33

Sekta ndogo ya Bima

Bima ni bidhaa inayotumika kulinda biashara, uwekezaji, mitaji, mali na maisha dhidi ya athari zitokanazo majanga. Ili kupunguza vihatarishi vya athari za majanga na kuongeza mchango wa sekta katika pato la taifa, Mpango umejielekeza katika maeneo makuu matatu ambayo ni: Kujenga uelewa na hamasa kwa umma kuhusu faida ya bidhaa za bima; kubuni bidhaa za bima kuendana na mahitaji ya soko; na mifumo ya kushughulikia madai, malipo na malalamiko ya wateja.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuhamasisha na kuendesha programu jumuisi za elimu ya bima kwa umma;
- (ii) Kuanzisha na kuhamasisha bidhaa za bima zinazohitajika katika soko; na
- (iii) Kuanzisha mfumo madhubuti wa kushughulikia madai, malipo na malalamiko ya wateja.

Jedwali Na. 21: Viashiria na Shabaha za Sekta Ndogo ya Bima

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1.	Mchango katika Pato la Taifa (%)	0.7	2
1.2.	Kiwango cha ukuaji halisi (%)	28.5	29.1
1.3.	Kiwango cha uelewa wa wananchi juu ya masuala ya bima (%)	36	78
1.4.	Uwiano wa kuridhika kwa wateja kwa kinga ya Bima (%)	70	80
1.5.	Idadi ya bidhaa za bima zilizoingia sokoni kufuatia mahitaji ya wateja	2	7
1.6.	Watu wazima wanaotumia huduma za bima (%)	6	18
1.7.	Uwiano wa rasilimali za bima kwa Pato la Taifa (%)	0.9	3
1.8.	Idadi ya watu wanaotumia huduma za bima	3,582,000	12,278,000

Sekta Ndogo ya Soko la Mitaji

Masoko ya Mitaji husaidia katika utafutaji na upatikanaji wa mitaji. Mchakato huo unahusisha uuzaji na ununuzi wa hisa na skimu za uwekezaji wa pamoja. Hivyo, masoko ya mitaji ni muhimu katika kuelekeza mitaji kwa wawekezaji wenye nia ya kuwekeza katika sekta za uzalishaji na huduma.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuhamasisha na kutekeleza programu za kujenga uelewa wa masoko ya mitaji;
- (ii) Kuhamasisha uanzishaji wa bidhaa na huduma nafuu za mitaji;
- (iii) Kuimarisha mazingira ya kiseru, mifumo ya kisheria na miundo ya kitaasisi ya masoko ya mitaji; na
- (iv) Kuhamasisha uanzishaji wa masoko ya mitaji.

Jedwali Na. 22: Viashiria na Shabaha za Sekta Ndogo ya Soko la Mitaji

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	% ya watu waliowekeza katika Soko la Mitaji	1.3	3
1.2	Idadi ya kampuni zilizo orodheshwa katika Soko la Mitaji	28	35
1.3	Uwiano wa mtaji wa Soko la Mitaji kwa Pato la Taifa (%)	7.4	10

5.3.10 Uchumi wa Rasilimali za Majini

Uchumi wa rasilimali za majini unahamasisha shughuli zinazofanyika katika bahari, mito na maziwa. Shughuli mahsusi zinazotekelezwa katika rasilimali za majini ni uvuvi, utafutaji na uchimbaji wa mafuta na gesi, utalii, ufugaji wa samaki, kilimo, usafiri na usafirishaji, uvunaji wa madini ya chumvi na nishati jadidifu. Aidha, mifumo imara ya ulinzi na usalama ni muhimu katika kuvutia uwekezaji wa rasilimali za majini. Hivyo, katika utekelezaji wa Mpango, Serikali itaweka mazingira wezeshi ya uwekezaji ili kuvutia wawekezaji wa ndani na nje kwa lengo la kuongeza mchango wa sekta hii kwenye uchumi

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuendelea kuwezesha tafiti ili kubaini fursa za rasilimali za majini;
- (ii) Kuhamasisha uwekezaji na matumizi ya sayansi na teknolojia katika shughuli za kiuchumi za rasilimali za majini;
- (iii) Kuimarisha na kufungamanisha miundombinu ya utafiti, uwekezaji, uzalishaji, utunzaji, utalii na usafirishaji wa bidhaa na huduma za majini;
- (iv) Kuhamasisha ushiriki wa wananchi katika fursa za kiuchumi zinazotokana na rasilimali za majini;
- (v) Kuimarisha mifumo ya ulinzi na usalama wa shughuli na huduma za majini; na
- (vi) Kuimarisha ushirikiano na taasisi za kikanda na kimataifa katika usimamzi wa rasilimali za majini.

Uchumi wa Rasilimali za Majini

Uchumi wa rasilimali za majini unajumuisha shughuli za uvuvi, utafutaji na uchimbaji wa mafuta na gesi, utalii wa fukwe, ufugaji wa samaki, kilimo, usafiri na usafirishaji, uvunaji wa madini ya chumvi na nishati jadidifu. Shughuli hizi ni fursa kwa uwekezaji na uwezesaji wananchi kiuchumi. Pamoja na fursa zilizopo, tathmini inaonesha kuwa shughuli za uvuvi na kilimo cha baharini vinachangia asilimia 2.2 kwenye Pato la Taifa, asilimia 3.0 kwenye mapato ya fedha za kigeni na inatoa ajira za kudumu zaidi ya 200,000 na ajira zisizo za kudumu zipatazo milioni 4.2. Aidha, kukosekana kwa takwimu za shughuli nyingine za uchumi wa rasilimali za majini ni ishara kuwa kuna uwekezaji mdogo ikilinganishwa na fursa zilizopo.

Tanzania ina eneo lenye kilometa za mraba 62,000 za maji baridi, zikijumuisha maziwa makuu manne ambayo ni Ziwa Victoria, Nyasa, Tanganyika na Rukwa. Aidha, eneo la maji ya bahari lina jumla ya kilometa za mraba 64,500. Katika maeneo hayo fursa za uwekezaji zinazopatikana ni za uvuvi wa samaki, ufugaji wa samaki, madini ya chumvi, utafutaji wa gesi na mafuta, kilimo cha mwani, utalii wa fukwe, usafiri na usafirishaji.

Aidha, Serikali imeimarisha sekta hizi kwa kuweka mifumo ya kitaasisi, sera, sheria, taratibu na miongozo. Licha ya juhudi za Serikali katika kuboresha miundombinu hususan bandari na meli kwenye maziwa makuu, bado mchango wa sekta hii ni mdogo kwenye Pato la Taifa na ajira. Kwa msingi huo, Mpango unahamasisha uwekezaji katika uchumi wa rasilimali za majini.

5.4 Kukuza Uwekezaji na Biashara

Eneo hili linajumuisha programu zitakazoimarisha masoko ya ndani na kutumia fursa za masoko ya kikanda na kimataifa katika kukuza biashara. Aidha, masoko yanayolengwa ni yale yatakayotoa fursa kwa bidhaa zinazozalishwa nchini, ikiwemo bidhaa zitokanazo na mazao ya kilimo, mifugo, uvuvi na misitu

5.4.1 Kuboresha Mazingira ya Uwekezaji na Biashara

Mazingira rafiki ya uwekezaji na biashara ni muhimu katika kuchochea uwekezaji wa sekta binafsi. Mpango utajielekeza katika kutatua changamoto zinazokwamisha uwekezaji na biashara nchini. Hatua hizo zitaongeza kasi ya ushindani, ubora wa bidhaa na huduma na kupunguza urasimu katika utendaji wa taasisi zinazosimamia uwekezaji na biashara.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kurahisisha michakato ya uwekezaji na biashara;
- (ii) Kuimarisha mifumo ya kitaasisi, sera na sheria za kodi;
- (iii) Kupunguza gharama za uwekezaji na biashara;
- (iv) Kuimarisha usimamizi wa kanuni za kitaalamu na viwango vya kimataifa; na
- (v) Kuboresha mifumo ya ukusanyaji na usambazaji wa taarifa za biashara na masoko.

5.4.2 Biashara

Ufanisi katika biashara unategemea mtandao imara wa miundombinu ya barabara, reli, bandari, maji na umeme. Aidha, mifumo na miundo ya kitaasisi, sera, sheria, kanuni, mikakati na miongozo ni msingi muhimu katika kuwezesha biashara. Ili kuimarisha ushindani na kuongeza mchango wa sekta ya biashara kwenye Pato la Taifa, Mpango umejielekeza katika kuimarisha na kuboresha mifumo, taasisi, miundombinu na mahusiano ya kibiashara kikanda na kimataifa.

Hatua muhimu zinahusisha:

- (i) Kubainisha na kutafuta fursa za masoko nafuu kwa bidhaa na huduma zinazozalishwa nchini;
- (ii) Kuanzisha vituo vya kuendeleza biashara na huduma za kibiashara;
- (iii) Kurahisisha na kuwianisha taratibu za kutatua vikwazo vya biashara visivyo vya kikodi;
- (iv) Kupunguza gharama za biashara kwa kuimarisha ufanisi wa miundombinu ya usafirishaji, mamlaka za udhibiti na watoa huduma;
- (v) Kuboresha uwezesaji wa biashara na kupunguza vihatarishi vya biashara kwa kutumia mifumo ya kidigitali katika mnyororo wa thamani;
- (vi) Kuratibu na kuwezesha ujenzi wa masoko ya kimkakati ya bidhaa na huduma mipakani;
- (vii) Kuhamasisha biashara ya bidhaa na huduma zilizoongezwa thamani nchini; na
- (viii) Kuhamasisha ubunifu kwa bidhaa na huduma zenye chapa (brand) ya Tanzania.

Jedwali Na. 23: Viashiria na Shabaha katika Ukuzaji Biashara

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.	Mauzo Nje		
1.1.	Mchango katika Pato la Taifa (%)	16.1	28.0
1.2.	Mchango wa Bidhaa za Viwandani katika Mauzo Nje (%)	35	40
1.3.	Mchango wa huduma katika Mauzo Nje (%)	45	50
1.4.	Mchango katika Soko la Dunia (%)	0.1	0.15
1.5.	Mchango katika nchi za Jumuiya ya Afrika Mashariki (%)	7	15
1.5.1.	Mchango katika uzalishaji wa bidhaa viwandani (%)	10.8	14
1.6.	Mchango katika Nchi za Jumuiya ya Maendeleo ya Kusini mwa Afrika (%)	14	30
2.	Uagizaji Bidhaa kutoka Nje		
2.1.	Mchango katika Pato la Taifa (%)	17.9	13
2.2.	Mchango wa bidhaa za watumiaji katika uagizaji wa bidhaa kutoka Nje (%)	15	12
2.3.	Mchango wa bidhaa zinazotumika kuzalisha bidhaa nyingine viwandani katika uagizaji wa bidhaa nje (%)	32	23
2.4.	Mchango wa Uagizaji Bidhaa kutoka nchi za Jumuiya ya Afrika ya Mashariki (%)	7.5	11
2.5.	Mchango wa Uagizaji Bidhaa kutoka Nchi za Jumuiya ya Maendeleo ya Kusini mwa Afrika (%)	10	10

5.4.3 Mahusiano na Nchi za Nje na Uchumi wa Kidiplomasia

Serikali inatekeleza Sera ya Nje ili kudumisha amani, utulivu, ustawi wa jamii na diplomasia ya kiuchumi na kisiasa. Ushirikiano wa kikanda na kimataifa ni fursa ya kutatua migogoro ya kiuchumi, kisiasa na kuvutia uwekezaji. Hivyo, katika kutekeleza Mpango huu, Serikali itaendelea kuimarisha Sera ya Nje kwa kuzingatia mikataba ya kikanda na kimataifa iliyoridhia.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuandaa na kutekeleza Mpango Mkakati wa diplomasia ya kisiasa na kiuchumi;
- (ii) Kupanua na kuimarisha ushirikiano na ushiriki wa Tanzania katika shughuli za kikanda na kimataifa; na
- (iii) Kujenga na kuboresha miundombinu ya ofisi za balozi za Tanzania nje ya nchi.

Jedwali Na. 24: Viashiria na Shabaha Katika Mahusiano na Nchi za Nje na Uchumi wa Kidiplomasia

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1	Utekelezaji wa kimkakati wa diplomasia ya kisiasa		
1.1	Idadi ya mikutano kati ya Tanzania na nchi moja moja, ya kikanda na kimataifa iliyoshiriki	50	250
1.2	Idadi ya watanzania walioshiriki katika ulinzi wa amani nje ya nchi	2,303	3,500
1.3	Idadi ya ofisi mpya za ubalozi zilizofunguliwa	1	10
1.4	Idadi ya ofisi ndogo mpya za ubalozi zilizofunguliwa	2	6
1.5	Idadi ya mikutano ya Tume za Kudumu za Pamoja iliyofanyika	5	30
1.6	Idadi ya Hati za Makubaliano ya Pamoja zilizosainiwa kati ya Tanzania na nchi nyingine	15	80
1.7	Idadi ya Mikutano ya Pamoja na nchi jirani iliyofanyika	5	40
1.8	Idadi ya majukwaa ya Kikanda na Kimataifa yanayotumia lugha ya Kiswahili kama lugha rasmi	5	6
1.9	Idadi ya taasisi zinazofundisha lugha ya Kiswahili Kikanda na Kimataifa	5	10
2.	Utekelezaji wa kimkakati wa diplomasia ya kiuchumi		
2.1	Idadi ya watanzania walioshiriki katika maonesho na majukwaa ya kibiashara.	240	1,200
2.2	Idadi ya maonesho na majukwaa ya biashara ambayo Tanzania ilishiriki	20	100
2.3	Idadi ya wawekezaji wa nje	86	430
2.4	Idadi ya watalii wa nje	1,600,000	8,000,000
2.5	Idadi ya watanzania waliosomesha nje kwa udhamini wa nchi za nje	7,600	10,000
3	Kupanua nafasi ya Tanzania katika uwanda wa kimataifa		
3.1	Idadi ya ofisi na nyumba za kuishi zilizokarabatiwa	3	11
3.2	Idadi ya viwanja vilivyoendelezwa ambavyo vinamilikiwa na Serikali nje ya nchi katika maeneo muhimu ya kibiashara	1	11

5.5 Kuchochea Maendeleo ya Watu

Eneo hili linajumuisha utekelezaji wa miradi inayojikita katika kuboresha maisha ya watu ikiwemo: elimu na mafunzo; afya na ustawi wa jamii; kinga ya jamii; huduma za maji na usafi wa mazingira; mipango miji, nyumba na maendeleo ya makazi; na athari dhidi ya mabadiliko ya tabia nchi.

Maendeleo ya watu ni azma kuu ya mipango ya maendeleo nchini. Katika kufanikisha hilo, Mpango utajikita katika kuboresha huduma za afya, elimu na ujuzi, maji, lishe, makazi, mipango miji na hifadhi ya jamii na hivyo kuimarisha ustawi wa jamii.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuimarisha miundombinu ya huduma za jamii na vitendea kazi;
- (ii) Kuanzisha programu mahsus za kuongeza ujuzi na maarifa kwa nguvukazi;
- (iii) Kuanzisha na kuwezesha programu za mafunzo kwa kada adimu;
- (iv) Kuimarisha vituo vya mafunzo ya ufundi na ufundi stadi;
- (v) Kuwezesha sekta binafsi kuwekeza katika ujuzi adimu;
- (vi) Kuhamasisha na kuwezesha shughuli za kiuchumi kwa watu wa kipato cha chini;
- (vii) Kuhamasisha programu za ustawi wa jamii, upatikanaji wa huduma ya bima ya afya na hifadhi ya jamii; na
- (viii) Kuhamasisha programu za mafunzo kwa vitendo.

Jedwali Na. 25: Viashiria na Shabaha za Maendeleo ya Watu

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Fahirisi ya Maendeleo ya Watu (HDI)	0.57	0.60
2.1	Uwiano wa idadi ya watu wanaoishi chini ya kiwango cha mstari wa umaskini wa mahitaji ya msingi (kitaifa)	26.4 (2018)	22
2.2	Uwiano wa idadi ya watu wanaoishi chini ya kiwango cha mstari wa umaskini wa mahitaji ya msingi (vijijini)	31.3 (2018)	28.4
2.3	Uwiano wa idadi ya watu wanaoishi chini ya kiwango cha mstari wa umaskini wa mahitaji ya msingi (mijini)	15.8 (2018)	13.2
2.4	Uwiano wa idadi ya watu wanaoishi chini ya kiwango cha mstari wa umaskini wa chakula (kitaifa)	8.0 (2018)	5.8
2.5	Uwiano wa idadi ya watu wanaoishi chini ya kiwango cha mstari wa umaskini wa chakula (vijijini)	9.7	8.0
2.6	Uwiano wa idadi ya watu wanaoishi chini ya kiwango cha mstari wa umaskini wa chakula (mijini)	4.4	3.1
2.7	Fahirisi ya Kiwango cha Umaskini kwa Vigezo Mbalimbali (MPI)	55.4	29.2
3.1	Tofauti wa kipato (kitaifa)	0.38*	0.36
3.2	Tofauti wa kipato (vijijini)	0.32*	0.30
3.3	Tofauti wa kipato (mijini)	0.38*	0.37
3.4	Kiwango cha ukosefu wa ajira (kitaifa)	9.7**	8.0

* HBS 2017/18

**ILFS 2014/15

5.5.1 Ubora wa Elimu na Maendeleo ya Ujuzi

Ubora wa Elimu

Ubora wa elimu unajumuisha maarifa na ujuzi ambao unaendana na mahitaji ya shughuli za kiuchumi. Maarifa na ujuzi stahiki huongeza tija katika uzalishaji na utoaji huduma. Kwa msingi huo, Mpango umejielekeza katika kuboresha mifumo ya elimu na kuwianisha elimu na mahitaji ya soko la ajira, ikijumuisha kuchochea uvumbuzi na uhawilishaji wa teknolojia.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuongeza bajeti ya elimu-jumuishi, ujuzi na ubunifu kuhusiana na Utafiti na Maendeleo;
- (ii) Kuboresha na kujumuisha mazingira mjumuisho ya kufundishia na kujifunzia katika ngazi zote;
- (iii) Kuimarisha ushirikiano wa kikanda na kimataifa katika elimu, sayansi, teknolojia na ufundi katika ngazi zote za elimu;
- (iv) Kuboresha miundombinu ya elimu ya ufundi, kada maalumu na adimu;
- (v) Kuboresha na kuwianisha mazingira jumuishi ya kujifunzia na kufundishia (idadi ya walimu, madarasa, vitabu, madawati na wanafunzi) katika ngazi zote za elimu;
- (vi) Kuhuisha na kuboresha umahiri wa walimu katika masomo ya hisabati na sayansi;
- (vii) Kuwezesha upatikanaji wa vifaa na zana za kufundishia na kujifunzia katika ngazi zote za elimu;
- (viii) Kuongeza upatikanaji wa mikopo ya wanafunzi katika Elimu ya Juu hasa kwa wanafunzi wa masomo ya Sayansi, Hisabati, kada maalumu na adimu;
- (ix) Kuboresha upatikanaji wa wafanyikazi wa wataaluma, mafundi wa maabara, fundi sanifu wa karakana na maktaba;
- (x) Kuhuisha na kuandaa mitaala kuendana na soko la ajira;
- (xi) Kukuza na kuwezesha matumizi ya TEHAMA katika kufundisha na kujifunza katika ngazi zote za elimu; na
- (xii) Kuongeza upatikanaji na ushiriki wa wanawake na watu wenye ulemavu katika taasisi za elimu ya juu na vyuo vya ufundi. .

Jedwali Na. 26: Viashiria na Malengo Katika Elimu na Maendeleo ya Ujuzi

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1	Elimu	0.57	0.60
1.1	Elimu ya Awali		
1.1.1	Kiwango cha uandikishaji jumla (% ya wanaostahili)		
1.1.2	Kiwango cha uandikishaji rika lengwa (% ya wanaostahili)	78.5	100
1.1.3	Uwiano wa idadi ya wanafunzi kwa mwalimu mwenye sifa	35.9	80
1.1.4	Idadi ya walimu wenye sifa	130:1	50:1

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.2	Elimu ya Msingi		
1.2.1	Kiwango cha uandikishaji jumla (% ya wanaostahili)	110.6	100
1.2.2	Kiwango cha uandikishaji wa rika lengwa (% ya wanaostahili)	95.7	100
1.2.4	Wanafunzi wanaofaulu mtihani wa kuhitimu elimu ya Msingi (%)	82.24	100
1.2.5	Uwiano wa idadi ya wanafunzi kwa mwalimu	56:1	50:1
1.2.6	Uwiano wa idadi ya wanafunzi kwa kitabu	4:1	1:1
1.2.7	Uwiano wa idadi ya wanafunzi kwa darasa	75:1	60:1
1.2.8	Uwiano wa idadi ya wanafunzi kwa choo (wavulana)	54:1	25:1
1.2.9	Uwiano wa idadi ya wanafunzi kwa choo (wasichana)	51:1	20:1
1.2.10	Uwiano wa idadi ya wanafunzi kwa dawati	4:1	2:1
1.2.11	Asilimia ya shule zenye huduma ya maji safi	49.3	60.0
1.2.12	Asilimia ya shule zenye huduma ya umeme	43.5	60.0
1.2.13	Asilimia ya wanafunzi wanaoingia kidato cha kwanza kutoka darasa la saba	77.55	95.9
1.2.14.	Kiwango cha watu wazima wanaojua kusoma na kuandika (%)	77.6	81.6
1.3	Elimu ya Sekondari (Kidato cha I-IV)		
1.3.1	Kiwango cha uandikishaji jumla (% ya wanaostahili)	46	48
1.3.2	Kiwango cha uandikishaji halisi (% ya wanaostahili)	36	42
1.3.3	Uwiano wa idadi ya wanafunzi kwa mwalimu	23:1	20:1
1.3.4	Uwiano wa idadi ya wanafunzi katika darasa	41:1	40:1
1.3.5	Uwiano wa idadi ya wanafunzi kwa choo	27:1	20:1
1.3.6	Asilimia ya shule zenye huduma ya maji safi	68.5	88.5
1.3.7	Asilimia ya shule zenye huduma ya umeme	69.8	85
1.3.8	Asilimia ya wanafunzi wanaofaulu mtihani wa kidato cha IV	80.65	90.0
1.3.9	Asilimia ya wanafunzi wanaoingia kidato cha V kutoka kidato cha IV	19.2	23
1.3.10	Kuboresha kiwango cha ufaulu wa wanafunzi katika somo la hisabati	20	25
1.3.11	Kuboresha kiwango cha ufaulu wa wanafunzi katika masomo ya sayansi	56.2	60.2

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.4	Elimuya Sekondari za Juu (Kidato cha V-VI)		
1.4.1	Kiwango cha uandikishaji jumla, (% ya wanaostahili)	6.9	10
1.4.2	Kiwango cha uandikishaji rika lengwa (% ya wanaostahili)	3.3	8
1.4.3	Uandikishaji halisi wa wanafunzi wa kiume (%)	3.3	4
1.4.4	Uandikishaji halisi wa wanafunzi wa kike (%)	3.2	4
1.4.5	Asilimia ya wanafunzi wanaofaulu mtihani wa kidato cha VI	99.51	100
1.5	Elimu ya Juu		
1.5.1	Kiwango cha udahili jumla (%)	8.2	10
1.5.2	Kiwango cha udahili kwa wanafunzi wa kiume (%)	4.5	6
1.5.3	Kiwango cha udahili kwa wanafunzi wa kike (%)	3.7	4
1.5.4	Asilimia ya wahitimu wa sayansi na hisabati kati ya wahitimu wote wa vyuo vikuu	26	30
1.5.5	Idadi ya wanafunzi waliopata mikopo ya elimu ya juu	132,392	180,000
1.5.6	Uwiano wa mikopo/ruzuku inayotolewa kwa masomo ya sayansi	63.9	70
1.5.7	Idadi ya wahitimu wa vyuo vikuu	60,940	70,081
1.5.7.1	Idadi ya wahitimu kwa wanafunzi wa kiume	34,513	39,690
1.5.7.2	Idadi ya wahitimu kwa wanafunzi wa kike	26,427	44,700
1.6	Elimu ya Juu ikijumuisha Vyuo vya Ufundi		
1.6.1	Kiwango cha udahili jumla (%)	4.5	6.0
1.6.2	Idadi ya wanafunzi wanaohitimu kwa mwaka	55,501	120,000
1.6.3	Asilimia ya wanafunzi wanaohitimu masomo ya sayansi na uhandisi kwa mwaka	36	40
1.6.4	Asilimia ya Wanafunzi wa kike wanaohitimu kwa mwaka	42	43
1.6.5	Asilimia ya wanafunzi wanaopata mikopo	60	90

5.5.2 Afya

Sekta ya afya ni muhimu kwa maendeleo ya watu. Sekta hii inajumuisha miundombinu, wataalamu, vifaa na vifaa tiba, vitendanishi, dawa, tiba, kinga na bima ya afya. Hivyo, Mpango unalenga kuimarisha mifumo ya usimamizi, upatikanaji na utoaji wa huduma za afya. Aidha, Mpango umejielekeza katika kutatua changamoto ya ubora wa huduma za afya nchini.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kujenga na kukarabati miundombinu ya kutolea huduma za afya;
- (ii) Kuajiri Wataalamu wa afya, kuweka mazingira wezeshi, na kuhakikisha maadili ya kitaaluma yanafuatwa;
- (iii) Kuhakikisha upatikanaji wa dawa, vifaa tiba, vitendanishi, chanjo na vifaa vya famasia;
- (iv) Kuhamasisha na kuongeza wigo na matumizi ya Bima ya Afya;
- (v) Kuimarisha huduma za kibingwa na kibingwa-bobezi katika hospitali za kanda, kibingwa na hospitali za rufaa za Taifa
- (vi) Kuimarisha Huduma za Tiba Asili na Tiba Mbadala;
- (vii) Kuhamasisha na kuwezesha ujenzi wa viwanda vya kuzalisha chanjo, dawa na vifaa tiba;
- (viii) Kuhamasisha na kusaidia Sekta Binafsi kuwekeza katika mnyororo wa usambazaji wa bidhaa za afya;
- (ix) Kusanifu na kuanzisha mfumo maalumu wa kuhifadhi bidhaa za matibabu;
- (x) Kuelimisha Jamii kuchukua hatua za tahadhari na kufanya uchunguzi wa mapema kuhusiana na magonjwa ya kuambukiza (Communicable Diseases);
- (xi) Kuelimisha Jamii kuchukua hatua za tahadhari na kufanya uchunguzi wa mapema kuhusiana na magonjwa yasiyo ambukiza (Non-Communicable Diseases);
- (xii) Kuimarisha timu maalumu za umma za mwitikio wa haraka (Strengthen public health rapid response teams);
- (xiii) Kuimarisha Huduma za Tiba za Dharura (Emergency Medical Services - EMS).

Jedwali Na. 27: Viashiria na Shabaha Katika Sekta ya Afya

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Idadi ya vifo vya watoto wachanga kwa kila vizazi hai 1000	36	30
1.2	Idadi ya vifo vya watoto wenye umri chini ya miaka mitano kwa kila vizazi hai 1000	50	40
1.3	Uzazi uliohudumiwa na mfanyakazi wa afya mwenye ujuzi (%)	80	85
1.4	Idadi ya vifo vya akina mama wajawazito wakati wa kujifungua kwa kila akina mama 100,000	220	180
1.5	Wastani wa umri wa kuishi (miaka)	66	68
1.6	Kiwango cha maambukizi ya VVU kitaifa (%)	4.7	3.1
1.7	Matumizi ya Serikali katika huduma za afya (%)	10	12.2

5.5.3 Huduma ya Maji na Usafi wa Mazingira

Huduma ya maji na usafi wa mazingira ni miongoni mwa mahitaji muhimu yanayochochea maendeleo ya watu. Sekta hii inahusisha upatikanaji na usambazaji wa maji pamoja na utunzaji wa mazingira na vyanzo vya maji. Mpango huu umetoa kipaumbele katika upatikanaji na usambazaji wa maji safi na salama vijijini na mijini pamoja na utunzaji wa mazingira na vyanzo vya maji.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuimarisha miundombinu jumuishi ya upatikanaji na usambazaji wa maji safi na salama nchini;
- (ii) Kuimarisha programu za uhifadhi wa mazingira na vyanzo vya maji;
- (iii) Kuimarisha mifumo ya tafiti, ukusanyaji, utunzaji, uchakataji na usambazaji wa takwimu za maji; na
- (iv) Kuimarisha programu za ufuatiliaji na tathmini ya maji na ubora wa majitaka

(viii) Establish programmes and mechanisms for management, monitoring and assessment of water and wastewater quality;

Jedwali Na. 28: Viashiria vya Usambazaji wa Maji na Huduma za Usafi wa Mazingira

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Asilimia ya watu waishio vijijini wanaopata maji ya bomba au vyanzo vya maji vilivyolindwa kama chanzo kikuu	70	85
1.2	Uwiano wa kaya za vijijini zenye miundombinu ya huduma za usafi wa mazingira iliyoboreshwa	36	75
1.3	Asilimia ya watu katika makao makuu ya mikoa wanaopata maji ya bomba au vyanzo vya maji vilivyolindwa kama chanzo kikuu	84	95
1.4	Asilimia ya kaya katika makao makuu ya mikoa zilizounganishwa kwenye mfumo rasmi wa maji-taka	13	30
1.5	Asilimia ya upotevu wa maji katika makao makuu ya mikoa	30	20
1.6	Asilimia ya watu katika makao makuu ya wilaya na miji midogo wanaopata huduma ya maji ya bomba au vyanzo vya maji yaliyolindwa kama chanzo kikuu	70	85
1.7	Asilimia ya watu katika Mkoa wa Dar es Salaam wanaopata huduma ya maji ya bomba au vyanzo vya maji vilivyolindwa kama chanzo chao kikuu	85	95
1.8	Asilimia ya kaya zilizounganishwa kwenye mfumo wa umma wa majitaka katika Mkoa wa Dar es Salaam	13	30
1.9	Kiwango cha upotevu wa maji katika mkoa wa Dar es Salaam	35	20
1.10	Idadi ya vyanzo vya maji vilivyotengwa na kutangazwa kwa ajili ya ulinzi na uhifadhi	18	200

5.5.4 Mipango Miji, Nyumba na Maendeleo ya Makazi

Mwelekeo wa kimkakati wa Mpango ni kuendeleza upimaji wa maeneo ya makazi, biashara, uwekezaji na huduma za jamii. Shughuli hizo zinaendana na Mipango Kabambe ya Miji, Sera na Sheria. Mipango Miji, Nyumba na Maendeleo ya Makazi yanahusisha makazi bora, miundombinu wezeshi na upatikanaji wa huduma muhimu za jamii kulingana na mahitaji ya watu katika eneo husika.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuhamasisha uwekezaji katika upangaji, upimaji na utoaji wa hati miliki za ardhi nchini;
- (ii) Kuimarisha mifumo ya uandaaji wa mipango kabambe ya matumizi ya ardhi, kuendeleza miji, maeneo tengefu, visiwa na ukanda wa pwani;
- (iii) Kuimarisha uwekezaji katika ujenzi wa nyumba za gharama nafuu;
- (iv) Kuboresha Mfumo wa Usimamizi wa Taarifa za Ardhi;
- (v) Kuwianisha mifumo ya usimamizi wa ardhi na mipango ya maendeleo ya sekta nyingine katika matumizi ya ardhi; na
- (vi) Kuhamasisha matumizi ya TEHAMA katika upimaji wa ardhi.

Jedwali Na. 29: Viashiria na Shabaha za Uendelezaji Miji, Nyumba na Makazi Endelevu ya Watu

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Asilimia ya ardhi iliyopimwa	25	37
1.2	Idadi ya mali zilizorasimishwa katika makazi yasiyo rasmi	1,496,357	2,496,357
1.3	Idadi ya leseni za makazi zilizotolewa katika makazi yasiyo rasmi	1,738	20,000
1.4	Asilimia ya eneo la ardhi yenye makazi yasiyo rasmi	70	25
1.5	Eneo la ardhi lililotengwa na kulindwa kwa matumizi ya umma (hekari)	858,665	1,452,415
1.6	Idadi ya mabaraza ya ardhi yanayofanya kazi	57	139
1.7	Uwiano wa vijiji vyenye mipango ya matumizi bora ya ardhi (%)	19.3	52.7
1.8	Urefu wa Ukanda Maalumu wa Kichumi katika Bahari ya Hindi (km)	0	370
1.9	Idadi ya ramani za msingi zilizohuishwa kwa eneo	1	26
1.10	Idadi ya viwanja vilivyotengwa	1,551,716	4,051,716
1.11	Idadi ya mashamba yaliyotengwa		
1.12	Idadi ya miji yenye mipango kabambe ya upimaji iliyohuishwa	24	54

5.5.5 Chakula na Lishe

Lishe bora ni muhimu katika kujenga mwili, akili na fikra ya mwanadamu. Ubora wa lishe unahusisha mlo kamili unaojumuisha makundi yote ya chakula ambayo ni: protini; wanga; mafuta; matunda na vitamini; pamoja na maji. Aidha, upatikanaji wa chakula na lishe ni msingi wa afya bora na maendeleo ya watu. Kwa msingi huo, Mpango huu unahimiza jamii kuwekeza katika uzalishaji wa chakula na lishe bora ili kupunguza matatizo ya kiafya.

Hatua Muhimu Zinahusisha: :

- (i) Kuimarisha usimamizi wa huduma za kupambana na utapiamlo;
- (ii) Kuimarisha programu za mtindo wa maisha na lishe bora;
- (iii) Kuhamasisha uwekezaji katika uzalishaji na utumiaji wa virutubisho na viini lishe katika chakula;
- (iv) Kuhamasisha uzalishaji, usambazaji na ulaji wa vyakula asilia; na
- (v) Kuendelea kuwajengea uwezo watoa huduma za lishe

Jedwali Na. 30: Viashiria na Shabaha za Usalama wa Chakula na Lishe

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Kiwango cha udumavu kwa watoto wenye umri kati ya miezi 0 – 59 (%)	31.8	24
1.2	Kiwango cha ukondevu (uwiano kati ya uzito na urefu) kwa watoto wenye umri kati ya miezi 0 – 59 (%)	3.5	Less than 5
1.3	Kiwango cha uzito mdogo wakati wa kuzaliwa (%)	6.3	Less than 3
1.4	Uwiano wa wanawake wenye umri kati ya miaka 15-49, wenye upungufu wa damu (%)	44	22
1.5	Kiwango cha utapiamlo uliokithiri kwa watoto wenye umri kati ya miezi 0 – 59 (%)	3.5	Less than 5
1.6	Wastani wa uwepo wa madini joto kwa wanawake wenye umri kati ya miaka 15 – 49 (100-299 µg /L)	100- 299 µg/L	100- 299 µg/L
1.7	Kiwango cha uzito uliozidi kwa watoto wenye umri wa kati ya miezi 0 – 59 (%)	2.8	Less than 5
1.8	Kiwango cha uzito uliozidi kwa watu wazima wenye umri kati ya miaka 15-49	30	Less than 29
1.9	Uwiano wa kaya zinazopata chumvi yenye madini-joto ya kutosha (%)	62	80
1.10	Kiwango cha unyonyeshaji pekee wa maziwa kwa mtoto (%)	59	65
1.11	Kiwango cha upungufu wa vitamin A kwa watoto wenye umri kati ya miezi 5 - 59 (Serum Retinol Level < 20 µg/dl)	-	Less than 20

Hifadhi ya Jamii

Dhana ya hifadhi ya jamii inajumuisha uwezesaji wananchi kiuchumi, ushirikishwaji wananchi katika shughuli za uzalishaji mali na kuboresha mazingira ya watu wenye mahitaji maalumu ili kupunguza umaskini wa kipato na utegemezi. Aidha, hatua za kuwawezesha wananchi kiuchumi zinalenga kuwajengea uwezo wa kupambana na mazingira na kujitegemea.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuimarisha huduma za malezi mbadala ikiwemo malezi ya kambo na kuasili watoto;
- (ii) Kuimarisha juhudi za kuzuia na kutokomeza ukatili wa kijinsia na ukatili dhidi ya watoto;
- (iii) Kuimarisha huduma za Malezi, Makuzi, Maendeleo ya Awali ya Mtoto na Ulinzi wa Mtoto;
- (iv) Kuimarisha utoaji wa huduma za Ustawi wa Jamii ikiwemo huduma za afya, unasihi na msaada wa kisaikolojia na kijamii kwa makundi yenye uhitaji katika jamii;
- (v) Kuimarisha Mabaraza ya Wazee na upatikanaji wa huduma za msingi kwa wazee;
- (vi) Kuimarisha uwezesaji jamii na mipango ya maendeleo ya sekta binafsi;
- (vii) Kuongeza wigo wa hifadhi ya jamii katika sekta rasmi na isiyo rasmi;
- (viii) Kuimarisha huduma kwa watu wenye mahitaji maalumu;
- (ix) Kufikisha huduma za hifadhi za jamii kwa sekta za umma na sekta binafsi;
- (x) Kuhamasisha uwekezaji wa sekta binafsi katika utoaji wa huduma za hifadhi ya jamii;
- (xi) Kuhamasisha ushirikishwaji na uwezesaji kiuchumi kwa watu wenye ulemavu;
- (xii) Kuhamasisha tabia ya kuweka akiba na kuwekeza katika shughuli za uzalishaji; na
- (xiii) Kuimarisha usimamizi wa mifuko ya uwezesaji wa wananchi kiuchumi.

Jedwali Na. 31: Viashiria na Shabaha za Hifadhi ya Jamii

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Ongezeko la wigo wa hifadhi ya jamii (%)	20	30
1.2	Asilimia ya watu wanaotumia bima ya afya	50	80
1.3	Asilimia ya watu wanaopata huduma ya mifuko ya hifadhi ya jamii	7.3	13.1
1.4	Asilimia ya vijana walio katika ajira hatarishi (%)	56.3	38.3
1.5	Uwiano wa watoto wenye ulemavu wanaohudhuria elimu ya msingi (%)	80	100
1.6	Watoto wenye umri kati ya miaka 5-17 walio katika ajira za watoto (%)	24.9	21
1.7	Idadi ya watoto wanaolelewa baada ya mapatano	12,068	50,000
1.8	Idadi ya vijana waliopata mafunzo ya afya na ustawi	0	2,000,000
1.9	Idadi ya vituo vya malezi ya watoto vilivyosajiliwa	1,543	7,500
1.10	Idadi ya wazee wasiojiweza wanaopata huduma za bima ya afya bure	166,866	500,000

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
2	Uzalishaji Shirikishi		
2.1	Kaya zinazoshiriki na kunufaika na vikundi vya akiba (%)	40	50
2.2	Idadi ya kaya wanufaika wanaopata taarifa za huduma za kuboresha hali ya maisha	628,037	1,119,676
2.3	Idadi ya kaya wanufaika zinazostahili kupata misaada ya kuboresha hali ya maisha na msaada wa mafunzo ya msingi na ujuzi	75,000	200,000
2.4	Shughuli za kuongeza Kipato (IGAs) zenye mipango-kazi iliyoandaliwa ndani ya miezi sita ya kupata msaada wa kuboresha hali ya maisha (%)	70	90
2.5	Kaya za wanufaika zenye watu waliopata mafunzo ya ujuzi ulioboreshwa kufuatia mafunzo yaliyotolewa na Programu ya Mpango wa Kunusuru Kaya Maskini(%)	60	70
3.	Kazi za Umma		
3.1	Idadi ya kaya za wanufaika zinazopata misaada kupitia kazi za umma	255,756	1,250,000
3.2	Idadi ya miradi midogo ya PWP/ rasilimali za jamii iliyoanzishwa kupitia Programu ya Mpango wa Kunusuru Kaya Maskini.	16,000	27,000
3.3	Miradi midogo ya kazi za umma yenye mipango ya matengenezo na mikakati endelevu (%)	60	70
4	Uhawilishaji Fedha		
4.1	Idadi ya kaya za wanufaika wa uhawilishaji fedha (yenye masharti na isiyo na masharti)	1,167,243	1,219,347
4.2	Uwiano wa watoto wenye umri kati ya miezi 0-24 katika kaya za wanufaika wanaohudhuria huduma za afya mara kwa mara (%)	94	95
4.3	Uwiano wa watoto wenye umri kati ya miaka 6 - 18 katika kaya za wanufaika waliopo shule ya msingi wenye mahudhurio zaidi ya asilimia 80 kwa mwezi (%)	94	95
4.4	Uwiano wa watoto katika kaya za wanufaika wanaostahili kuwa shule za sekondari (%)	7	8
4.5	Uwiano wa kaya za wanufaika waliopata misaada ya watu wenye ulemavu (%)	4	6

5.5.7 Uongozi Bora na Utawala wa Sheria

Uongozi bora ni msingi wa mwelekeo wa maendeleo ya Taifa. Aidha, utawala wa sheria unahusisha uzingatiaji wa sheria, kanuni, taratibu na miongozo katika kufanya maamuzi. Hivyo, uongozi bora na utawala wa sheria ni sehemu ya nguzo kuu za Mpango katika kufikia malengo ya Dira ya Taifa 2025.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuhamasisha ufanisi katika mifumo ya utoaji haki;
- (ii) Kuimarisha misingi ya kidemokrasia;
- (iii) Kudumisha amani, usalama na utulivu wa kisiasa;
- (iv) Kuimarisha usimamizi wa shughuli za kiuchumi; na
- (v) Kuimarisha ushirikishwaji wa jamii katika shughuli za maendeleo hususan ushiriki wa vijana, wanawake na watu wenye ulemavu;
- (vi) Kuboresha mifumo ya utawala na uratibu wa shughuli za serikali;
- (vii) Kufanya tathmini endelevu ya uongozi ili kubaini na kukuza viongozi wa baadaye;
- (viii) Kuimarisha huduma za kiutendaji za rasilimali watu;
- (ix) Kuimarisha motisha ya utendaji na uwajibikaji;
- (x) Kuboresha michakato ya utoaji wa huduma kwa sekta ya umma na binafsi; na
- (xi) Kuboresha Mchakato wa Utoaji wa Huduma kupitia e-serikali..

5.5.8 Mifumo ya Utoaji Haki

Mifumo ya utoaji na upatikanaji wa haki ni muhimu katika kuimarisha usawa na ustawi wa jamii. Utoaji na upatikanaji wa haki unawezekana ikiwa kuna mifumo imara ya kitaasisi. Mifumo hiyo inajumuisha watumishi wenye weledi, vitendea kazi, miundombinu wezeshi na miongozo rafiki katika utoaji haki. Kwa msingi huo, mifumo ya utoaji haki ni moja ya nguzo za utawala bora.

³ Strategically getting the right person in the right job at the initial stages of employment, selection, appointment, promotion, induction and probation.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuboresha mifumo na miundombinu ya mahakama;
- (ii) Kuhamasisha matumizi ya TEHAMA katika utoaji na upatikanaji wa haki;
- (iii) Kuimarisha mifumo ya utunzaji wa taarifa na kumbukumbu za mahakama;
- (iv) Kuimarisha taratibu na miongozo ya utoaji wa msaada wa kisheria nchini; na
- (v) Kuimarisha huduma za usajili wa uzazi na vifo.

Jedwali Na. 32: Viashiria na Shabaha za Mfumo Fanisi wa Utoaji Haki

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1	Huduma za Utoaji Haki		
1.1	Upatikanaji wa Huduma za Utoaji Haki		
1.1.1	Asilimia ya raia wanaoishi katika mkoa yenye Mahakama Kuu inayofanya kazi	69	100
1.1.2	Asilimia ya kesi zilizohudumiwa na watoa msaada wa huduma za kisheria	0.13	2.0
1.1.3	Idadi ya IJCs zilizojengwa na zinazofanya kazi katika maeneo yaliyo-chaguliwa	10	28
1.1.4	Idadi ya majengo ya mahakama ya wilaya yaliyojengwa	64	139
1.1.5	Idadi ya majengo ya mahakama ya mwanzo yaliyojengwa	649	791
1.1.6	Idadi ya ofisi za Mwanasheria Mkuu wa Serikali zilizojengwa mikoani	0	10
1.1.7	Idadi ya ofisi za NPS zilizojengwa mikoani	1	7
1.1.8	Idadi ya ofisi za NPS zilizojengwa wilayani	1	11
1.1.9	Idadi ya ofisi za Wakili Mkuu wa Serikali zilizojengwa mikoani	0	5
1.1.10	Idadi ya wilaya zenye watoa msaada wa huduma za kisheria waliosajiliwa	52	138
1.1.11	Idadi ya taasisi zilizounganishwa na mifumo ya TEHAMA katika huduma za utoaji haki	2	8
1.1.12	Asilimia ya usajili wa uzazi wa watoto wenye umri chini ya miaka mitano na kupewa cheti cha kuzaliwa	55	100
1.1.13	Mwongozo wa kisheria wa ufilisi uliofanyiwa mapitio na kutekelezwa	0	1

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.2	Ufanisi wa Huduma ya Utoaji Haki		
1.2.1	Wastani wa idadi ya siku tangu kufunguliwa kwa kesi na kutolewa hukumu	390	350
1.2.2	Asilimia ya watu walioridhishwa na huduma za mahakama	78	80
1.2.3	Wastani wa idadi ya siku tangu kufunguliwa kwa kesi na kutolewa hukumu katika Mahakama ya Biashara	480	350
1.2.4	Asilimia ya mlundikano wa kesi, kwa jumla ya kesi zote zinazosubiri maamuzi	5	2
1.2.5	Idadi ya Sheria na Taratibu zilizofanyiwa mapitio	410	1,410
1.2.6	Idadi ya Sheria na Taratibu zilizotafsiriwa kwa lugha ya kiswahili	50	250
1.2.7	Wastani wa muda wa kujibu malamiko juu ya ukiukaji wa haki za binadamu kitaifa na kimataifa	1 Year	6 Months
1.2.8	Wastani wa muda katika uidhinishaji wa mikataba ya uwekezaji (siku)	21	14
1.3	Uwazi katika utoaji haki		
1.3.1	Idadi ya mikataba ya maliasili na rasilimali iliyoidhinishwa na Bunge kwa ajili ya utekelezaji	0	10
1.3.2	Asilimia ya maamuzi ya Mahakama Kuu na Mahakama ya Ruffa yaliyochapishwa kwenye tovuti au mtandao ya kijamii	5	25

5.5.9 Amani, Utulivu na Usalama

Maendeleo na ustawi wa Taifa yanategemea amani, utulivu na usalama. Azma ya amani, utulivu na usalama itafikiwa kwa kuwa na mifumo imara na thabiti ya vyombo vya ulinzi na usalama. Hivyo, mafanikio ya utekelezaji wa Mpango yanategemea uimara wa taasisi za ulinzi na usalama.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuendelea kudumisha usalama, utulivu na amani;
- (ii) Kuimarisha usimamizi wa taratibu za utambuzi na usajili wa raia;
- (iii) Kuimarisha mifumo ya ushirikiano; na
- (iv) Kufungamanisha mifumo ya utunzaji taarifa.

Jedwali Na. 33: Viashiria na Shabaha Katika Uimarishaji wa Usalama wa Umma, Sheria na Taratibu

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.1	Asilimia ya maboresho katika mifumo ya ulinzi wa jamii	60	95
1.2	Kiwango cha matukio ya hatari yaliyotambuliwa na kuripotiwa na jamii (%)	75	98
1.3	Kiwango cha ushiriki wa vikosi vya ulinzi na usalama katika shughuli za uchumi (%)	5	10
1.4	Kiwango cha kupungua kwa uhalifu nchini (%)	5.20	35
1.5	Kiwango cha kupungua kwa ajali za barabarani (%)	30.50	35
1.6	Kiwango cha ongezeko la ufanisi katika upelelezi wa kesi za makosa ya jinai (%)	45.10	50
1.7	Idadi ya askari waliohitimu	15,234	77,891
1.8	Kiwango cha upatikanaji wa zana na vifaa vya kufanyia kazi	1,776	10,140
1.9	Idadi ya askari waliopatiwa makazi bora	11,824	20,688
2.0	Kiwango cha ushirikiano na nchi nyingine katika masuala ya usalama (%)	52	70
2.1	Kiwango cha kupungua kwa matishio ya usalama na uhalifu wa mipakani (%)	8.70	35
2.2	Idadi ya wahalifu/wafungwa waliopata mafunzo ya uzalishaji na shughuli za kujijari	12,000	50,000
2.3	Thamani ya uzalishaji katika magereza na vyuo vya mafunzo (Tshs milioni)	2,343.57	34,000.00
2.4	Idadi ya matukio ya uokozi yaliyofanyika nchini	2,768	3,600
2.5	Idadi ya simu za matukio ya moto zilizopokelewa	8,511	9,000
2.6	Ongezeko la idadi ya wanufaika wa huduma mbalimbali za uhamiaji	968,624	17,204,620
2.7	Idadi ya wakimbizi waliotambuliwa na kusajiliwa	207,644	150,000
2.8	Idadi ya watu wenye ujuzi waliosajiliwa na kupewa vitambulisho	22,194,288	34,080,610
2.9	Idadi ya taasisi za umma na binafsi zilizounganishwa na mfumo wa NIDA	40	200

5.5.10 Ujenzi wa Mji Mkuu Mpya wa Serikali – Dodoma

Lengo la kuhamishia shughuli za Serikali Dodoma ni kusogeza huduma karibu na wananchi. Mpango wa kuhamia Dodoma ulihusisha ujenzi na uimarishaji wa miundombinu ya usafiri na usafirishaji, elimu, afya, maji na ofisi za Serikali ili kukidhi mahitaji ya ongezeko la watu.

5.6 Kuendeleza Ujuzi

Eneo hili linajumuisha programu na mikakati inayolenga kuendeleza maarifa na ujuzi wa rasimali watu nchini, kuanzia ngazi za elimu ya awali hadi elimu ya juu ikiwemo kuwawezesha vijana kujijiri. Vile vile, eneo hili linajumuisha hatua za kuboresha viwango vya utoaji wa elimu ya ufundi, mafunzo ya ufundi stadi pamoja na ujuzi adimu kwa lengo la kuongeza tija na ushindani wa wananchi katika kutumia rasimali zilizopo nchini ili kuleta maendeleo.

Maendeleo ya ujuzi ni dhana ya kukuza na kuendeleza ujuzi kwa lengo la kuandaa nguvukazi kutekeleza shughuli za kiuchumi na kutoa huduma kwa ufanisi. Dhana hii inafungamanisha mafunzo ya nadharia na vitendo. Kwa muktadha huo, Mpango umejielekeza katika kuimarisha mifumo ya usimamizi wa taasisi za maendeleo ya ujuzi. Aidha, masuala mengine yatakayozingatiwa katika utekelezaji ni pamoja na: kuwezesha upatikanaji wa vifaa; karakana; wakufunzi wenye sifa stahiki; na kuchochea uwekezaji katika maendeleo ya ujuzi.

Hatua Muhimu Zinahusisha:

- (i) Kuhuisha na kufungamanisha mitaala ya nadharia na vitendo;
- (ii) Kuboresha miundombinu katika taasisi za mafunzo na maendeleo kwa kada maalum na adimu;
- (iii) Kuimarisha, kuanzisha na kuendeleza programu za mafunzo kwa vitendo, mahali pa kazi, kabla ya ithibati na mafunzo ya kujijendeleza;

- (iv) Kuhamasisha matumizi jumuishi na rafiki ya TEHAMA katika ngazi zote za mafunzo;
- (v) Kuhamasisha ubunifu na uhawilishaji wa ujuzi na teknolojia;
- (vi) Kuwezesha na kuendeleza ujuzi kwa makundi yenye mahitaji maalumu; na
- (vii) Kuwezesha utekelezaji wa Mpango wa Taifa wa Kukuza Ujuzi (2021/22-2025/26).

Jedwali Na. 34: Viashiria na Malengo ya Maendeleo ya Ujuzi

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
1.0	Elimu ya Ufundi		
1.1	Wastani wa udahili wa idadi ya wanafunzi kwa mwaka	150,000	200,000
1.2	Uwiano wa udahili wa wanafunzi wa kike (%)	51.7	50
1.3	Asilimia ya udahili wa wanafunzi wenye ulemavu	0.09	0.1
1.4	Kiwango cha udahili wa jumla (%)	5.8	6.9
1.5	Idadi ya wanafunzi wanaohitimu kwa mwaka	70,000	150,000
1.6	Asilimia ya wanafunzi wa sayansi na uhandisi wanaohitimu	24.2	40
1.7	Asilimia ya wanafunzi wa kike wanaohitimu	44.8	50
1.8	Asilimia ya wanafunzi wanaopata mikopo	20	35
1.9	Idadi ya wakufunzi	10,555	15,000
1.10	Asilimia ya wakufunzi wa kike	26.6	50
1.11	Idadi ya taarifa za utafiti katika soko la ajira zilizotolewa	17	25
1.12	Idadi ya taarifa za utafiti za ufuatiliaji wahitimu wa Mpango wa TVET	0	4
1.13	Idadi ya Vituo Atamizi vilivyoanzishwa	2	30
1.14	Asilimia ya shughuli za TVET zinazojiendesha zenyewe	17	1
1.15	Idadi ya taasisi za TVET zinazofuatiwa kwa ajili ya kuhakiki ubora	430	800
1.16	Idadi ya taasisi mpya za TVET zilizosajiliwa	20	40
1.17	Uwiano wa wahandisi, mafundi na wasaidizi	N/A	1:5:25
1.18	Idadi ya wanafunzi waliohitimu	16,000	25,000
1.18.1	Asilimia ya wanafunzi wa kiume waliohitimu	65	60
1.18.2	Asilimia ya wanafunzi wa kike waliohitimu	35	40

Na.	Kiashiria	Shabaha	
		2019/20	2025/26
2.	Mafunzo ya Ufundi		
2.1.	Wastani wa udahili wa idadi ya wanafunzi kwa mwaka	320,143	1,000,000
2.2.	Kiwango cha udahili kwa wanafunzi wa kike (%)	37	45
2.3.	Kiwango cha udahili kwa wanafunzi wenye ulemavu (%)	0.03	0.05
2.4.	Idadi ya wakufunzi	10,112	12,321
2.5.	Asilimia ya wakufunzi wa kike	36	47
2.6.	Idadi ya taarifa za tathmini ya soko la ajira zilizotolewa	9	15
2.7.	Idadi ya Vituo Atamizi vilivyoanzishwa	5	30
2.8.	Idadi ya wanafunzi waliohitimu	118,270	207,518
2.9.	Idadi ya waliohitimu kwa wanafunzi wa kiume	72,861	128,195
2.10.	Idadi ya waliohitimu kwa wanafunzi wa kike	45,409	79,323
3.	Mafunzo mengine		
3.1	Watu wenye ujuzi uliopatikana nje ya mfumo rasmi wa elimu kwa sekta sita za kipaumbele kwa mwaka	20,886	100,000
3.2	Idadi ya wanafunzi wa uanagenzi katika vituo vya kazi kwa mwaka	745	5,000
4.	Viwango vya Ujuzi		
4.1.	Wafanyakazi wenye viwango vya juu vya ujuzi (%)	3.3	12.1
4.2.	Wafanyakazi wenye viwango vya kati vya ujuzi (%)	33.7	54.0
5.	Ujuzi unaohitajika katika soko la ajira		
5.1	Idadi ya watu wenye mafunzo ya kazi kabla ya kuthibitishwa	30,000	150,000
5.2	Idadi ya watu wenye mafunzo ya uanagenzi	46,200	231,000
5.3	Idadi ya watu wanaotumia teknolojia ya kisasa kwenye kilimo	40,000	200,000
5.4	Idadi ya watu wenye ujuzi uliopatikana awali na unaotambulika	20,000	100,000

*Nje ya shule/nguvukazi ya chuo

5.7 Miradi ya Kielelezo

Miradi ya kielelezo ni miradi yenye matokeo mahsusi na ya haraka kwenye maeneo ya kiuchumi na kijamii. Kutokana na umuhimu wa miradi ya kielelezo katika uchumi, utekelezaji utahusisha sekta binafsi na Serikali. Hivyo, utekelezaji wa miradi hiyo unatarajiwa kuchochea shughuli za kiuchumi, kuongeza uzalishaji wa bidhaa, ushindani kikanda na kimataifa, mauzo nje, ajira na kuboresha ustawi wa jamii. Miradi ya kielelezo imeainishwa kwenye **Boksi Na. 9.**

Boksi Na. 9 Miradi ya Kielelezo	
1.	<p>Ujenzi wa Reli ya Kati kwa Kiwango cha Standard Gauge (SGR):</p> <p>Utekelezaji wa mradi unahusisha ukamilishaji wa vipande vya Dar es Salaam – Morogoro (km 300) na Morogoro – Makutupora (km 422). Aidha, mradi huu, utahusisha ujenzi wa vipande vingine ambavyo ni Makutupora – Tabora (km 294); Tabora –Isaka (km 133); Isaka – Mwanza (km 249); Isaka – Rusumo (km 371); Tabora – Kigoma (km 411); Kaliua – Mpanda – Karema (km 321); na Keza – Ruvubu (km 36). Kukamilika kwa ujenzi wa reli hii kutaiwezesha Tanzania kuunganisha mtandao wa usafirishaji na nchi jirani.</p>
2.	<p>Ujenzi wa Reli ya Kusini</p> <p>Mradi huu unahusisha ujenzi wa reli kwa kiwango cha standard gauge kwa kipande cha Mtwara – Mbambabay na matawi ya Liganga na Mchuchuma. Aidha, reli hii itaunganishwa na reli ya TAZARA.</p>
3.	<p>Ujenzi wa Mradi wa Kufua Umeme wa Maji Julius Nyerere (JNHPP) – 2,115 MW:</p> <p>Shughuli zitakazotekelezwa ni pamoja na kukamilisha ujenzi wa bwawa, miundombinu ya usafirishaji wa umeme na vituo vya kupozea umeme. Uwekezaji katika mradi huu utaongeza kiwango cha nishati ya umeme kwenye gridi ya Taifa na kuchochea fursa za kiuchumi.</p>
4.	<p>Kuendelea Kuboresha Shirika la Ndege Tanzania –ATCL:</p> <p>Serikali itaendelea kuimarisha uendeshaji wa Shirika la Ndege Tanzania na kununua ndege mpya nane (8), kutoa mafunzo kwa marubani na wahandisi na kuboresha miundombinu ya karakana. Uboreshaji wa huduma za Shirika la Ndege unatarajiwa kuchochea uwekezaji katika sekta za utalii na usafirishaji.</p>
5.	<p>Ujenzi wa Bomba la Mafuta - East African Crude Oil Pipeline (EACOP):</p> <p>Mradi huu unahusisha ujenzi wa bomba lenye urefu wa km 1,443 kutoka Hoima (Uganda) hadi Tanga (Tanzania) ambapo km 1,115 za bomba hilo zitapita Tanzania na kusafirisha mafuta ghafi, mapipa 216,000 kwa siku. Vile vile, mradi utajumuisha ujenzi wa matenki ya kuhifadhi mafuta, vituo vya kupasha joto mafuta na nyenzo za kupakia mafuta ya kuuzwa nje.</p>

Box 9: Flagship projects of FYDP III (Continued)

6.	<p>Mradi wa Chuma wa Mchuchuma na Liganga:</p> <p>Mradi huu ni pacha na unalenga Kuzalisha tani milioni tatu (3) za makaa ya mawe kwa mwaka, chuma (tani milioni 2.9) kwa mwaka, Vanadium na Titanium pamoja na tani milioni 1.0 za chuma cha pua kwa mwaka. Makaa ya mawe kutoka Mchuchuma yatazalisha umeme wa MW 600; ambapo MW 300 zitatumika katika mradi wa Chuma - Liganga na MW 300 zitaingizwa katika gridi ya Taifa. Mradi unatarajiwa kuchangia katika agenda ya mageuzi ya viwanda hususan katika maeneo ya saruji, chuma cha pua na mbolea. Miradi hii inatarajiwa kutekelezwa kwa utaratibu wa Ubia.</p>
7.	<p>Mradi wa Kufua Umeme wa Ruhudji (Ruhudji Hydropower – 358 MW):</p> <p>Serikali itatekeleza mradi wa Kufua umeme wa MW 358 mkoani Njombe na ujenzi wa njia ya kusafirisha umeme yenye urefu wa km 170. Mradi huu utaimarisha upatikanaji wa umeme na kupunguza gharama za umeme.</p>
8.	<p>Mradi wa Kufua Umeme wa Rumakali –MW 222:</p> <p>Mradi unahusisha ujenzi wa kituo cha Kufua umeme wa MW 222 katika mkoa wa Njombe na njia ya kusafirisha umeme yenye urefu wa km 150. Mradi utaimarisha upatikanaji wa umeme na kupunguza gharama ya umeme na ziada kuuzwa nchi jirani za Zambia na Malawi.</p>
9.	<p>Ujenzi wa mradi wa Gesi (LNG) – Lindi:</p> <p>Serikali itatekeleza mradi huu kwa ushirikiano na kampuni binafsi za mafuta na gesi. Mradi huu utajengwa nchi kavu katika Kijiji cha Likong'o mkoani Lindi. Mradi utakuwa na uwezo wa kuzalisha tani milioni 5 za gesi kwa mwaka. Aidha, mradi utachangia katika ukuaji wa uchumi, fursa za ajira na huduma za ugavi na kibiashara.</p>
10.	<p>Mradi wa Magadi Soda - Engaruka:</p> <p>Mradi huu utatekelezwa katika Bonde la Engaruka wilayani Monduli. Utafutaji wa kijiolojia unaohusisha uchimbaji umegundua uwepo wa mita za ujazo bilioni 4.68 za magadi ambayo yameambatana na madini ya chumvi yanayofikia mita za ujazo bilioni 9.36. Pamoja na kuwepo kwa magadi soda, vile vile kuna madini mengine yanayopatikana ikiwemo Calcium Sulphate, Sodium Chloride and Potassium Chloride. Utekelezaji wa mradi huu utawezesha ukuaji wa viwanda na uzalishaji wa fursa za ajira.</p>
11.	<p>Ujenzi wa Kiwanda cha Sukari – Mkulazi:</p> <p>Kiwanda kinatarajiwa kuzalisha tani 250,000 za sukari kwa mwaka na mradi unatarajiwa kuzalisha fursa za ajira 100,000. Mradi huu unaendelea kutekelezwa kwa utaratibu wa joint venture.</p>

Box 9: Flagship projects of FYDP III (Continued)

12.	<p>Ujenzi wa Madaraja Makubwa na Madaraja ya Juu; Kigongo – Busisi, Tanzanite na KAMATA Flyover:</p> <p>Mradi unalenga ujenzi wa madaraja ya kimkakati yakiwemo Kigongo -Busisi (Mwanza) km 3.2 na njia za kuingia na kutoka zenye urefu wa km 1.66 pamoja na barabara ya njia mbili kutoka Jiji la Mwanza hadi Busisi. Mradi huu utachochea shughuli za kiuchumi na kurahisisha usafiri na usafirishaji kwenda nchi jirani. Madaraja mengine yanayotarajiwa kujengwa ni pamoja na Tanzanite (Dar es Salaam), makutano ya barabara kuu za UHASIBU, Chang’ombe, Jangwani, KAMATA, Morocco, Mwenge, Magomeni, Tabata na Gerezani. Miradi hiyo ikikamilika itapunguza msongamano wa magari na hivyo kuwezesha shughuli za kiuchumi kufanyika kwa urahisi.</p>
13.	<p>Ununuzi wa Meli na Ujenzi wa Bandari ya Uvuvi:</p> <p>Lengo la kutekelezwa kwa mradi huu ni kuwezesha uwekezaji katika rasilimali za majini hususan uvuvi na hivyo kuuza katika soko la ndani na la kimataifa. Aidha, katika kuongeza ufanisi kwenye sekta ya uvuvi, Serikali itajenga bandari ya Uvuvi Mbegani – Bagamoyo.</p>
14.	<p>Mradi wa Utafutaji wa Mafuta na Gesi katika Kitalu cha Eyasi Wembere:</p> <p>Mradi huu ni wa kimkakati wenye lengo la kutafuta mafuta na gesi asilia katika bonde la Eyasi Wembele. Mradi huu utatekelezwa kwa ushirikiano kati ya Serikali na sekta binafsi.</p>
15.	<p>Mradi wa Utafutaji wa Mafuta na Gesi wa Mnazi Bay:</p> <p>Mradi huu ni wa kimkakati wenye lengo la kutafuta mafuta na gesi asilia katika eneo la Mnazi bay. Mradi huu utatekelezwa kwa ushirikiano kati ya Serikali na sekta binafsi.</p>
16.	<p>Kanda Maalumu za Uchumi na Maeneo Maalumu ya Uwekezaji:</p> <p>Serikali itaendelea kuimarisha miundombinu katika kanda maalumu za uchumi na maeneo maalumu ya uwekezaji. Vile vile, itaanzisha maeneo mengine mapya katika mikoa ya Singida (Manyoni), Pwani, Kigoma, Tanga, Manyara, Mara, na Ruvuma. Aidha, sekta binafsi itahamasishwa kuwekeza katika maeneo hayo.</p>
17.	<p>Programu ya kuendeleza ujuzi adimu :</p> <p>Programu hii itatekelezwa kwa kuongeza rasilimali fedha katika tafiti, ubunifu, uhaulishaji wa teknolojia na mafunzo kwa vitendo</p>

5.8 Miradi Mingine ya Kimkakati

Miradi ya kimkakati itaibuliwa na kutekelezwa na Wizara za kisekta, kupitia mipango ya maendeleo ya kila mwaka kulingana na vipaumbele vya kisekta. Uibuaji na utekezaji wa miradi ya maendeleo ya kisekta, utazingatia malengo ya Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025, vipaumbele vya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 – 2025/26, hotuba ya Mheshimiwa Rais wakati akizindua Bunge la 12, Ilani ya Chama Tawala na Agenda na Mipango ya Maendeleo ya Kikanda na Kimataifa. Aidha, miradi ya sekta za kiuchumi na uzalishaji, hususan ujenzi wa barabara, madaraja, viwanja vya ndege, nishati, reli, bandari pamoja na kilimo, uvuvi, mifugo na viwanda itapewa kipaumbele ili kuchochea uchumi shindani na maendeleo ya watu.

5.9 Matokeo Tarajiwa

Utekelezaji wa Mpango unatarajiwa kuleta matokeo mahsusi yakijumuisha: kuchochea ukuaji wa uchumi; kuongezeka kwa Pato la Taifa; kuboreshwa kwa mazingira ya kufanya biashara; kuongezeka kwa mapato ya Serikali; na mauzo nje ya nchi. Aidha, viashiria vya matokeo hayo vimegawanyika katika uchumi na ustawi wa jamii kama ilivyoanishwa kwenye Jedwali Na. 38.

Jedwali Na. 34: Matokeo Yanayotarajiwa

A. Uchumi Shindani

- i) Kiwango cha ukuaji wa uchumi kwa mwaka cha wastani wa asilimia 8, ifikiapo mwaka 2025/26;
- ii) Pato la Jumla la Taifa kwa mtu mmoja (GDP per Capita) kuongezeka kutoka dola za Marekani 1,080 kwa mwaka 2019/20 hadi dola za Marekani 3,000 ifikiapo mwaka 2025/26, kwa bei za sasa;
- iii) Kuongezeka kwa uwekezaji wa moja kwa moja kutoka nje (FDI) kutoka dola za Marekani milioni 1,173.5 mwaka 2019/20 hadi zaidi ya dola za Marekani milioni 7,980.7 (sawa Sh. trilioni 19.583) mwaka 2025/26;
- iv) Kuongezeka kwa mapato ya kodi kutoka asilimia 13.1 ya Pato la Taifa mwaka 2019/20, hadi asilimia 14.4 ifikiapo mwaka 2025/26;
- v) Kuongezeka kwa uwezo wa kufua umeme kutoka MW 1,601.3 mwaka 2019/20 hadi MW 4,915 ifikiapo mwaka 2025/26.
- vi) Kuongezeka kwa kaya zilizounganishwa na umeme kutoka asilimia 39.9 mwaka 2019/20 hadi asilimia 60 mwaka 2025/26.
- vii) Kuongezeka kwa bidhaa zinazouzwa nje kutoka asilimia 17.1 mwaka 2019/20 hadi asilimia 19 ifikiapo mwaka 2025/26 ya bidhaa zinazozalishwa viwandani;
- viii) Kuongezeka kwa utoshelevu wa chakula kutoka asilimia 121 mwaka 2019 hadi asilimia 140 ifikiapo mwaka 2025;
- ix) Kuongezeka kwa idadi ya watalii kutoka 1,500,000 mwaka 2019 hadi 5,000,000 ifikiapo mwaka 2025;
- x) Kuongezeka kwa mapato ya utalii kutoka dola za Marekani bilioni 2.6 mwaka 2019 hadi dola za Marekani bilioni 4.2 mwaka 2025.

B. Ustawi wa Jamii

- i) Kupungua kwa kiwango cha umaskini wa mahitaji ya msingi kutoka asilimia 26.4 (kitaifa), asilimia 31.3 (vijijini) na asilimia 15.8 (mijini) mwaka 2019/20, hadi kufikia asilimia 22 (kitaifa), asilimia 28.4 (vijijini) na asilimia 13.2 (mijini) mwaka 2025/26.
- ii) Kuboresha Fahirisi ya Maendeleo ya Watu kutoka asilimia 0.57 mwaka 2019/20, hadi asilimia 0.60 mwaka 2025/26.
- iii) Kuongezeka kwa idadi ya wahitimu wa elimu ya juu kutoka 61,000 mwaka 2019/20 hadi wahitimu 98,000 mwaka 2025/26,
- iv) Kuongezeka kwa idadi ya wahitimu wa vyuo vya maendeleo ya jamii, vyuo vya mafundi mchundo na wasanifu kutoka 86,547 mwaka 2019 hadi 222,000 mwaka 2025/26;
- v) Kupungua kwa vifo ya watoto wenye umri wa chini ya miaka mitano kutoka vifo 50.8 kwa kila watoto 1,000 waonazaliwa hai kwa mwaka 2019/20, hadi vifo 40 mwaka 2025/26; na
- vi) Kupungua kwa vifo vitokanavyo na uzazi 321 kwa kila wazazi 100,000 wanaojifungua hai mwaka 2019/20, hadi vifo 220 mwaka 2025/26.

6

UGHARAMIAJI WA UTEKELEZAJI WA MPANGO

6 SURA YA SITA

UGHARAMIAJI WA UTEKELEZAJI WA MPANGO

6.1. Maelezo ya Jumla

Sura hii inaainisha makadirio ya rasilimali fedha kwa ajili ya kugharamia utekelezaji wa Mpango kutoka vyanzo mbalimbali pamoja na hatua na mikakati ya kuboresha ukusanyaji wake. Aidha, sura hii inaelezea vyanzo vya ugharamiaji kutoka sekta ya umma na binafsi; uratibu wa kitaasisi, kisera na kisheria juu ya ugharamiaji wa Mpango; na majukumu ya wadau mbalimbali katika kugharamia Mpango na kufikia malengo husika.

6.2. Rasilimali Fedha za Kugharamia Mpango

Mojawapo ya kigezo muhimu katika kufanikisha utekelezaji endelevu wa Mpango ni upatikanaji wa uhakika na unaotabirika wa rasilimali fedha. Hivyo, uwezo wa kukusanya rasilimali kutoka vyanzo vya umma na sekta binafsi ni muhimu katika utekelezaji wa Mpango. Vyanzo hivyo vimechaguliwa kimkakati kulingana na eneo la ugharamiaji, aina na ukubwa wa mradi na programu, uwezekano kiuchumi na kijamii, vihatarishi na matokeo makubwa katika sekta mbalimbali za uchumi. Aidha, Mashirika ya umma yatahimizwa kuwekeza katika maeneo ya kimkakati kulingana na majukumu yake na hivyo kuweza kulipa gawio kwa Serikali. Vile vile, Serikali itaelekeza rasilimali nyingi kwenye miradi mikubwa yenye matokeo ya muda mrefu, hususani, ile isiyovutia sekta binafsi kuwekeza na hivyo kuweka msisitizo wa kipekee kwa sekta binafsi kushiriki kwenye maeneo yanayovutia uwekezaji wa sekta hiyo.

Rasilimali fedha za kugharamia Mpango zinakadiriwa kuwa shilingi trilioni 114.8, ikijumuisha vyanzo vya sekta ya umma na binafsi sawa na ongezeko la asilimia 6.7 ikilinganishwa na rasilimali fedha kwa Mpango wa Pili ambayo ilikuwa shilingi trilioni 107.7. Mpango wa Tatu utagharamiwa kupitia Bajeti ya Maendeleo ya Serikali shilingi trilioni 74.2 kwa kipindi chote cha miaka mitano sawa na ongezeko la asilimia 25.9 kutoka Bajeti ya Serikali ya Mpango wa Pili shilingi trilioni 59. Aidha, mapato ya ndani ni shilingi trilioni 62.0, misaada na mikopo yenye masharti nafuu shilingi trilioni 12.2. Vyanzo vya sekta binafsi vinakadiriwa kuchangia shilingi trilioni 40.6 ikijumuisha shilingi trilioni 21.3 kutoka vyanzo vya ndani na shilingi trilioni 19.6 kutoka vyanzo vya nje. Rasilimali za sekta ya umma za kugharamia Mpango zinajumuisha mapato ya kodi na yasiyo ya kodi, misaada, na mikopo kutoka nje na ndani ya nchi. Mchango wa sekta binafsi utajumuisha miradi ya pamoja ya sekta binafsi (Joint ventures) na miradi ya ubia kati ya sekta ya umma na sekta binafsi (**Public - Private Partnership - PPP**).

Mpango umezingatia matokeo chanya hususan ya Tanzania kuingia katika kundi la nchi zenye uchumi wa kipato cha kati. Licha ya Serikali kuendelea kupata misaada na mikopo yenye masharti nafuu kutoka nchi

wafadhili na mashirika ya kimataifa, upatikanaji wa fedha kutoka vyanzo hivi unatarajiwa kupungua. Hivyo, kukopa kutoka masoko ya mitaji ya kimataifa itabaki kuwa fursa itakayofikiwa kugharamia utekelezaji wa Mpango. Mapendekezo ya vyanzo vya nje vya fedha yamezingatia mitikisiko ya kiuchumi, mathalan athari za UVIKO - 19 ambazo zimeathiri chumi za nchi washirika wa maendeleo. **Jedwali Na. 38 na 39** linachanganua vyanzo vya ugharamiaji Mpango.

Jedwali Na. 9: Rasilimali Fedha za Kugharamia Mpango (Shilingi Milioni)

	2021/22	2022/23	2023/24	2024/25	2025/26	Jumla
Mapato ya Ndani	26,032,576	28,214,919	30,852,142	33,503,374	36,059,574	154,662,586
Mapato ya Kodi	22,178,721	24,104,998	26,269,832	28,574,140	30,658,286	131,785,977
Yasiyo ya Kodi	2,989,998	3,192,899	3,606,752	3,885,388	4,299,588	17,974,625
Mapato ya Ndani Halmashauri	863,858	917,022	975,558	1,043,847	1,101,700	4,901,985
Misaada	1,138,076	959,108	865,416	745,557	520,261	4,228,418
Ugharamiaji	2,933,636	2,880,930	2,345,708	2,136,303	2,051,673	12,348,250
Nje (Net)	1,154,884	1,097,745	429,783	58,989	-178,308	2,563,093
Mikopo Nafuu	1,817,847	1,706,574	1,663,106	1,627,871	1,596,144	8,411,542
Mikopo ya Kibiashara	2,352,107	2,421,900	1,840,650	1,745,450	1,646,775	10,006,882
Malipo ya Deni	-3,015,070	-3,030,729	-3,073,973	-3,314,332	-3,421,227	-15,855,330
Ndani (Net)	1,838,796	1,783,185	1,915,925	2,077,315	2,229,981	9,845,201
NDF	1,838,796	1,783,185	1,915,925	2,077,315	2,229,981	9,845,201
Kusogeza mbele malipo ya mtaji (Rollover)	3,150,337	3,050,728	3,070,117	3,264,332	3,321,227	15,856,741
Jumla: Bajeti ya Serikali	36,329,740	38,136,414	40,207,356	42,963,899	45,373,962	203,011,371
Jumla Rasilimali Zote Mpango wa III	13,326,788	14,023,994	14,936,994	15,815,289	16,214,611	74,317,676

	2021/22	2022/23	2023/24	2024/25	2025/26	Jumla
Nje	10,370,865	11,408,312	12,459,472	13,564,196	14,220,541	62,023,386
Ndani	2,955,923	2,615,682	2,477,522	2,251,093	1,994,071	12,294,291
Jumla Rasilimali Sekta Binafsi	4,132,000	4,546,000	9,076,000	12,297,000	10,560,000	40,611,000
Ndani	1,355,000	719,000	5,165,000	7,902,000	5,887,000	21,028,000
Nje	2,777,000	3,827,000	3,911,000	4,395,000	4,673,000	19,583,000
Jumla: Rasilimali zote Mpango wa III	17,387,855	18,569,994	24,012,994	28,112,289	26,774,611	114,828,676
Pato la Taifa (bei ya Soko) – Milioni	163,879,616	174,534,634	185,936,799	198,952,375	212,879,041	
Kodi: Uwiano/Pato la Taifa	13.5%	13.8%	14.1%	14.4%	14.4%	
Isiyo ya Kodi: Uwiano /Pato la Taifa	1.8%	1.8%	1.9%	2.0%	2.0%	
Fedha za Halmashauri	0.5%	0.5%	0.5%	0.5%	0.5%	
Mapato ya ndani/ Pato la Taifa	15.9%	16.2%	16.6%	16.8%	16.9%	
NDF /Pato la Taifa	1.1%	1.0%	1.0%	1.0%	1.0%	
Sekta ya Umma Mpango wa III / Jumla ya Bajeti	36.6%	36.8%	37.1%	36.8%	35.7%	36.6%

6.3. Vyanzo vya Ugharamiaji wa Mpango

Kwa ujumla, vyanzo vya ugharamiaji wa Mpango vinajumuisha sekta ya umma (Serikali na taasisi za umma) na sekta binafsi.

6.3.1. Vyanzo vya Mapato ya Sekta ya Umma

Vyanzo vya umma vinajumuisha mapato ya ndani (kodi, mapato yasiyo ya kodi na vyanzo bunifu), misaada na mikopo kutoka ndani na nje ya nchi

6.3.1.1. Vyanzo vya Ndani

Mapato ya ndani yanatarajiwa kuchangia sehemu kubwa ya fedha katika bajeti ya Serikali na mchango wake ukitarajiwa kuendelea kuongezeka kutoka asilimia 71.8 mwaka 2021/22 hadi asilimia 79.3 mwaka 2025/26. Uwiano wa mapato ya ndani kwa Pato la Taifa unatarajiwa kuongezeka kutoka asilimia 15.9 mwaka 2021/22 hadi asilimia 16.9 mwaka 2025/26 (Jedwali Na.2). Vyanzo asilia vya mapato vitabaki kuwa vya kodi na visivyo vya kodi vikijumuisha mapato ya Mamlaka za Serikali za Mitaa.

Rasilimali za Ugharamiaji Zitokanazo na Kodi: Kodi itokanayo na uagizaji wa bidhaa kutoka nje, mapato ya ndani na kodi ya mlaji (ambazo zinachangia asilimia 65 ya mapato) yataendelea kuwa chanzo kikubwa na muhimu cha mapato ya kodi. Kiwango cha kodi kwenye bidhaa za ndani (hususan kodi ya ongezeko la thamani) na mapato yasiyo ya kodi yanayokusanywa na Mamlaka ya Mapato Tanzania yanatarajiwa kuongezeka. Ongezeko la mapato ya kodi litatokana na ukuaji wa uchumi jumla na hatua za kuimarisha utendaji, ambapo uwiano kwa Pato la Taifa unatarajiwa kuongezeka kutoka asilimia 13.5 mwaka 2021/22 hadi asilimia 14.4 ifikapo mwaka 2025/26.

Mapato yasiyo ya Kodi: Serikali itaendelea kukusanya mapato yasiyo ya kodi na yanatarajiwa kuongezeka kutoka shilingi trilioni 3.1 mwaka 2021/22 hadi shilingi trilioni 4.3 mwaka 2025/26. Vile vile, itaimarisha ukusanyaji wa mapato yasiyo ya kodi kutoka vyanzo vyote husika zikiwemo Wakala za Serikali na mali za umma. Mapato ya Mamlaka za Serikali za Mitaa yanatarajiwa kuongezeka kutoka shilingi trilioni 0.86 mwaka 2021/22 hadi shilingi trilioni 1.102 mwaka 2025/26.

Vyanzo visivyo asilia na bunifu: Vyanzo hivi vinajumuisha hatifungani za Halmashauri, hatifungani za diaspora, hatifungani za mazingira, mbinu mbadala za ugharamiaji, bima na ugharamiaji hatarishi (risk financing) na hatifungani za kiislam (Sukuk). Uanzishaji wa hatifungani za kiislamu upo katika hatua za mwisho. Ili Tanzania iweze kutumia fursa hizo, Serikali itaendelea kuwekeza katika tafiti zinazolenga uwezekano wa kupata vyanzo hivyo bunifu vya ugharamiaji na kuweka mazingira wezeshi ikiwemo sera, sheria na mifumo. Aidha, Tafiti mbalimbali zinafanyika juu ya ubunifu wa masuala ya kifedha ikijumuisha mfumo wa kitaifa wa ugharamiaji maendeleo (Integrated National Financing Framework - INFF) ambao utaondoa baadhi ya vikwazo katika vyanzo bunifu vya ugharamiaji wa miradi ya maendeleo. Vile vile, ubunifu utatumika kugharamia miradi inayoshindikana kutekelezwa kwa kutumia bajeti ya Serikali na vyanzo vya kibiashara ambavyo vina gharama kubwa. Mathalan ugharamiaji wa mradi mkubwa wa Liganga na Mchuchuma unaweza kutumia utaratibu wa hatifungani za bidhaa kwa kuzingatia uzoefu uliopatikana kutoka baadhi ya nchi ambapo mapato yatokanayo na miradi ya aina hii yanaweza kutumika kulipa deni husika. Ili kufanikisha utekelezaji wa miradi kama hii, utaratibu wa kampuni maalumu (Special Purpose Vehicle) unaweza kuanzishwa katika kusimamia utekelezaji wa miradi

6.3.1.2. Mikopo ya Ndani

Ukopaji kutoka vyanzo vya ndani utaongozwa na Mkakati wa Muda wa Kati wa Usimamizi wa Madeni (MTDS) ambao unaonesha kuwa dhamana zote za Serikali (Government securities) zitatumika, upendeleo ukiwa hatifungani za muda mrefu (long-term bonds). Kwa sasa, hatifungani za Serikali zinazotumika ni za miaka miwili (2), miaka mitano (5), miaka saba (7), miaka 10, miaka 15 na miaka 20. Vilevile, maandalizi ya kuanzisha Hatifungani ya miaka 25 yapo katika hatua za mwisho. Ni muhimu kutambua kwamba kiwango cha ugharamiaji wa ndani wa chini ya asilimia 1.0 ya Pato la Taifa kitaendelea kuzingatiwa ili kutoa nafasi kwa sekta binafsi kukopa kwenye taasisi za fedha.

6.3.1.3. Vyanzo vya Nje

Misaada na mikopo yenye masharti nafuu: Vyanzo vikuu vya kimataifa vya ugharamiaji vitajumuisha misaada na mikopo yenye masharti nafuu. Inatarajiwa kuwa misaada itaendelea kupungua kama ilivyoonekana wakati wa kutekeleza Mpango wa Pili. Pamoja na masuala mengine, misaada inaathiriwa na kuendelea kupungua kwa mapato ya kodi katika nchi wafadhili; athari za UVIKO-19; kupungua kwa mwitikio kwa baadhi ya wafadhili; kuendelea kuwepo mashaka juu ya ubora wa miradi na programu zinazofadhiliwa na nchi wahisani katika baadhi ya nchi zinazoendelea; na suala la Tanzania kuingia kwenye kundi la nchi zenye uchumi wa kipato cha kati.

Hivi karibuni UVIKO-19 imeathiri wadau wengi wa maendeleo na kuna uwezekano wa kupunguza misaada ili waweze kushughulika na changamoto zinazowakabili kiuchumi na kibajeti. Aidha, kutokana na Tanzania kuingia kwenye kundi la nchi za uchumi wa kipato cha kati cha chini, hali ya ufadhili inatarajiwa kupungua. Kwa upande mwingine, michango katika jumuiya za kikanda hususan Jumuiya ya Afrika Mashariki, Jumuiya ya Maendeleo ya Kusini mwa Afrika (SADC) na Umoja wa Afrika inatarajiwa kuongezeka. Hii inamaanisha kuwa Tanzania italazimika kuimarisha ukusanyaji wa mapato ya ndani.

Kwa kipindi cha miaka mitano ijayo misaada inatarajiwa kufikia shilingi trilioni 4.2. Misaada itapungua kutoka shilingi trilioni 1.127 mwaka 2021/22 hadi shilingi trilioni 0.520 mwaka 2025/26. Mchango wa misaada katika Pato la Taifa utapungua kutoka asilimia 0.7 mwaka 2021/22 hadi asilimia 0.2 mwaka 2025/26. Serikali inatarajia kupata rasilimali kupitia mikopo yenye masharti nafuu ya kibajeti, miradi pamoja na Mfuko wa Pamoja (Basket funding). Mikopo ya masharti nafuu itapungua kutoka shilingi trilioni 1.76 mwaka 2021/22 hadi shilingi trilioni 1.60 mwaka 2025/26. Hata hivyo, mikopo ya kibajeti inatarajiwa kupungua kufuatia mwitikio mdogo wa wadau wengi wa maendeleo katika eneo hili. Vile vile, mikopo ya masharti ya kibiashara inatarajiwa kupungua kutoka shilingi trilioni 2.35 mwaka 2021/22 hadi shilingi trilioni 1.65 mwaka 2025/26. Ni muhimu kuhakikisha kuwa vyanzo hivi vinatumika kikamilifu.

Jitihada za kujenga imani, kuendeleza mifumo iliyopo na kutafuta fursa mpya pamoja na kuboresha hatua za uratibu zitaimarishwa. Tanzania itatumia fursa ya kuwa nchi ya uchumi wa kipato cha kati kujenga uwezo wa kuandaa wa miradi inayokopesheka pamoja na kuimarisha mbinu za majadiliano. Hatua hizi zitapanua wigo wa miradi inayokopesheka na hivyo kuwa na ukopaji wenye tija. Misaada ya kiufundi na mahusiano ya nchi na nchi itakuwa muhimu katika kupata ujuzi na teknolojia ili kuimarisha usimamizi wa upatikanaji wa rasilimali kutoka nje.

Mfuko wa Mabadiliko ya Tabianchi (CCF): Mfuko huu utakuwa chanzo muhimu cha mapato ya utekelezaji wa Mpango ambapo kiasi cha dola za Marekani milioni 304 (sawa na takribani shilingi milioni 705,280) kilichokadiriwa ambacho hakikupatikana wakati wa utekelezaji wa Mpango wa Pili kitatafutwa na kutumika. Kutopatikana kwa fedha kutoka Mfuko wa Mabadiliko ya Tabianchi kulitokana na uwezo mdogo wa kuandaa miradi inayouzika hivyo, juhudi za kujenga uwezo husika zitaimarishwa kuanzia mwanzo wa utekelezaji wa Mpango. Mpango kazi wa kuhakikisha kuwa uwezo unaohitajika unapatikana katika kipindi cha miaka miwili ya mwanzo wa utekelezaji wa Mpango utaandaliwa na kutekelezwa. Hatua zitakazochukuliwa zitajumuisha kujenga uwezo wa kuainisha na kuandaa miradi sahihi, kujenga mbinu za majadiliano (kwa mikopo ya pamoja, mikopo ya masharti ya kati na mikopo ya uagizaji bidhaa) na kuendelea na mchakato wa ithibati kwa Wizara ya Fedha na Mipango ili iweze kupata fedha moja kwa moja kutoka Mfuko wa Mabadiliko ya Tabia nchi pamoja na fursa nyingine za ugharamiaji mbali na Mfuko wa Mabadiliko ya Tabia nchi.

6.3.2. Vyanzo vya Mapato ya Sekta Binafsi

6.3.2.1. Vyanzo vya Ndani vya Sekta Binafsi

Sekta binafsi inatarajiwa kuendelea kushiriki katika Mpango kupitia miradi ya pamoja (JV) na miradi ya ubia kati ya sekta ya umma na sekta binafsi (PPP) pamoja na uwekezaji wake kwa ujumla katika uchumi. Mchango wa moja kwa moja wa Sekta binafsi katika Mpango unakadiriwa kuwa shilingi trilioni 21.03. Aidha, mchango wa sekta binafsi usiokuwa wa moja kwa moja unakadiriwa kuwa shilingi trilioni 250.85 katika sekta za kilimo, madini, viwanda na uzalishaji, ujenzi, biashara, huduma za hoteli, usafiri na mawasiliano, huduma za kifedha, elimu na huduma za afya. Rasilimali za sekta binafsi katika Mpango (na uwekezaji mwingine) zinatarajiwa kutokana na huduma za mikopo, soko la hisa, hatifungani za kampuni, kampuni za bima, mitaji ya kampuni na faida zitokanazo na uwekezaji kwenye biashara.

Utaratibu wa miradi ya ubia kati ya sekta ya umma na sekta binafsi (PPP) siyo mpya kwa Tanzania. Kabla ya kupitishwa kwa sera ya PPP mwaka 2009, miradi yenye thamani ya dola za Marekani milioni 1,000 ilikuwa ikitekelezwa katika sekta za usafirishaji, TEHAMA na nishati. Mfumo wa usimamizi wa PPP umeendelea kuboreshwa ikiwa ni pamoja na kupitishwa kwa Sera ya PPP mwaka 2009, marekebisho ya Sheria ya PPP mwaka 2014 na mwaka 2018 kwa lengo la kurahisisha mfumo wa utekelezaji wake. Kanuni za PPP zilitolewa Januari 2020 baada ya kurekebisha kwa sheria ya PPP mwaka 2018. Katika kuvutia ushiriki wa sekta binafsi katika PPP, juhudi zitafanywa kuhakikisha kuwa ushiriki huo unakubalika katika ngazi zote ili kuepuka kurejea kwenye taratibu za ununuzi wa kawaida. Uchambuzi wa miradi na kupitishwa katika ngazi za Wizara na Mamlaka za Serikali za Mitaa na wakati wa kutayarisha bajeti za mamlaka hizo utazingatia sheria ya mwaka 2018 na kanuni za PPP za mwaka 2020. Serikali itashirikiana na sekta binafsi kupitia utaratibu wa PPP katika kutenga rasilimali za kuboresha miundombinu wezeshi katika maeneo maalumu ya uwekezaji (EPZs).

Makadirio ya uwekezaji wa sekta binafsi kupitia PPP na ubia (Joint Venture) pamoja na uwekezaji wake katika sekta mbalimbali umezingatia misingi ifuatayo:

- (a) Fursa chanya za sekta binafsi kutokana na mageuzi katika sekta binafsi (Mpango wa Kuboresha Mfumo wa Udhhibiti wa Biashara) na sekta ya fedha (Mpango Kabambe wa Maendeleo ya Sekta ya Fedha). Mageuzi haya yanatarajiwa kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji na hatimaye kuharakisha upatikanaji wa huduma za fedha kwa ajili ya uwekezaji wa sekta binafsi;
- (b) Mazingira bora ya usimamizi wa sekta binafsi kushiriki kupitia utaratibu wa PPP;
- (c) Sera mpya ya kukuza uwekezaji; na
- (d) Mazingira ya miundombinu yaliyoreshwa ya uwekezaji na biashara (nishati, usafirishaji na mawasiliano).

Duniani kote, ongezeko la vyanzo bunifu vya mapato ya sekta binafsi linaweza kugharamia miradi ya maendeleo inayotumia rasilimali za umma katika kutekeleza miradi hiyo. Mathalan hatifungani za kijamii (social impact bonds) na hatifungani za maendeleo (Development Impact bonds) na utaratibu wa kugharamia kwa makundi (crowd funding) ni miongoni mwa mbinu ambazo zinatumiwa mara nyingi katika nchi zilizoendelea. Serikali itaendelea kupata uzoefu kutoka nchi nyingine juu ya vyanzo bunifu, kanuni zake, vihatarishi vya kifedha vinavyoweza kujitokeza pamoja na ufumbuzi unaohitajika. Aidha, Sekta binafsi itahusishwa kupitia Serikali kuuza hisa zake na hatimaye kuorodheshwa kwenye Soko la Hisa la Dar-es-salaam. Fedha zitakazopatikana zitatumika kupanua wigo wa rasilimali za kugharamia Mpango.

6.3.2.2. Vyanzo vya Nje vya Sekta Binafsi

Vyanzo vikubwa vya fedha vya sekta binafsi kutoka nje vitatokana na uwekezaji wa moja kwa moja kutoka nje (FDI), hata hivyo chanzo hiki kimeendelea kupungua katika miaka ya karibuni. Aidha, katika kipindi cha miaka mitano ijayo kiasi cha dola za Marekani milioni 7,980.7 sawa na shilingi trilioni 19.583 kupitia FDI kinatarajiwa kuwekezwa kupitia FDI katika sekta mbalimbali za uchumi. Inakadiriwa kuwa wakati wa utekezaji wa Mpango, mapato yatoakanayo na FDI yataongezeka kwa wastani wa asilimia 13 kwa mwaka kutoka dola za Marekani milioni 1,173.5 mwaka 2021/22 hadi dola za Marekani milioni 1,871.1 mwaka 2025/26. Uwekezaji mkubwa unatarajiwa katika mafuta na gesi, uchimbaji wa madini na mawe, chakula na hoteli, uzalishaji, fedha na huduma za bima. Hii itatokana na kuboreshwa kwa hali ya uwekezaji nchini hususan kujenga mazingira mazuri ya uchumi jumla. Vyanzo vingine vitajumuisha fedha za uwekezaji kwa faida (portfolio investment) pamoja na uhamishaji binafsi wa fedha kimataifa.

Ili kupata uwekezaji endelevu wa moja kwa moja wa ndani (DDI) na uwekezaji wa moja kwa moja kutoka nje (FDI), Serikali itaendelea kujenga mazingira mazuri ya biashara na kukuza fursa za uwekezaji ikiwemo kutoa vivutio shindani kwa wawekezaji wa nje na ndani. Vile vile, Serikali itaendelea kuboresha uendeshaji wa kituo cha pamoja cha uwekezaji sanjari na uratibu madhubuti kati ya kituo cha uwekezaji - TIC na Wizara zinazohusika katika kuwezesha wawekezaji. Msukumo mahsusi utawekwa katika kurahisisha na kuweka wazi taratibu na kasi ya kufanya maamuzi. Kwa upande mwingine, Tanzania imekubaliana na baadhi ya nchi kutekeleza mikataba ya Kukuza na Kulinda Rasilimali (BITS) pamoja na Mikataba ya Biashara (BTAs) kwa lengo la kukuza na kulinda uwekezaji na biashara. Vile vile, Tanzania ni mwanachama wa Taasisi ya Kusimamia Uwekezaji Duniani (MIGA) ili kulinda uwekezaji dhidi ya athari zisizotokana na biashara.

6.4. Mageuzi ya Mifumo, Taasisi, Sera na Sheria

6.4.1. Mapato ya Ndani

Serikali itaendelea kuweka mazingira mazuri na tulivu ya uchumi jumla ili kuimarisha uhimilivu wa mapato, kuchangia kukua kwa uchumi, kuongeza ukusanyaji wa mapato kwa kupanua wigo wa kodi, kuongeza wigo wa walipa kodi na kuimarisha mfumo wa usimamizi wa kodi. Hatua mahsusi zitakazochukuliwa ni pamoja na:

- (a) Kuimarisha ukusanyaji wa kodi mbalimbali ikiwemo ushuru wa uagizaji wa bidhaa, ushuru wa bidhaa, Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) na kodi nyinginezo kwa kutumia mifumo ya TEHAMA ili kudhibiti vitendo vya rushwa vinavyotokana na mlipa kodi kukutana na mtoza kodi;
- (b) Kujengea Mamlaka ya Mapato Tanzania - TRA uwezo wa kufuatilia vitendo vya udanganyifu katika ulipaji kodi;
- (c) Kuimarisha ukusanyaji wa tozo katika bandari ya Dar-es-Salaam, vituo vyote vya mipakani na bandari kavu zote nchini ili kuzuia ukwepaji wa ulipaji kodi. Hatua hizi zitahitaji kuimarishwa kwa uwezo wa vyombo vya ukusanyaji kodi na kuanzishwa kwa mifumo ya ufuatiliaji wa magari ya mizigo na kuharakisha hatua za ukusanyaji kodi;
- (d) Kuongeza wigo wa walipa kodi kwa kurasimisha sekta isiyo rasmi na kuitoza kodi. Mikakati itahusisha kutafuta namna bora ya kuunganisha mifumo ya utambuzi wa mlipa kodi (TIN) na utambuzi wa utaifa (NIDA) na kutambua ukubwa wa uchumi usio rasmi na kuhakikisha upatikanaji wa taarifa kupitia malipo ya kodi za zuio;
- (e) Kuongeza maeneo ya wigo wa kodi kijiografia na kutambua mchango wa sekta husika ikiwemo kuimarisha makusanyo ya kodi ya ardhi inayomilikiwa;

- (f) Kuweka mfumo wa kutoza kodi katika miamala ya simu za mkononi ili kukusanya mapato ya malipo ya kielektroniki;
- (g) Kuimarisha ukaguzi wa madini ikijumuisha utambuzi wa kiasi, ujazo wa madini yaliyomo (content) na miamala ya kampuni za madini, kuimarisha makusanyo ya kodi na mrabaha kutoka kwenye rasilimali za madini na kuimarisha uwezo wa Tume ya Madini Tanzania (TMC) na Taasisi ya Uwazi katika sekta ya madini Tanzania (TEITI);
- (h) Kuhakikisha hakuna mianya ya rushwa katika masuala ya ukusanyaji wa mapato kwenye Wizara, Idara na Wakala za Serikali pamoja na Mamlaka za Serikali za Mitaa;
- (i) Kupitia upya misamaha ya kodi na punguzo la kiwango cha kulipa kodi, na kurekebisha inapobidi, kama njia ya kutoa motisha kwa wawekezaji;
- (j) Kutengeneza mifumo ya ndani ya kielektroniki ya kukadiria kodi na kuepuka mlipa kodi kukutana na mtoza kodi kwa ajili ya kudhibiti vitendo vya rushwa, kuongeza ufanisi na imani kwa walipa kodi;
- (k) Kuimarisha mitaji ya Benki ya Rasilimali Tanzania (TIB) na Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania (TADB) ili kuongeza ufanisi;
- (l) Kuyawezesha mashirika ya umma kuwekeza kwenye maeneo ya kimkakati ili yaweze kulipa michango na gawio kwa Serikali; na
- (m) Kuanzisha kampuni maalumu (SPV) au kamati maalum za kusimamia uwekezaji wa ubia ambao Serikali ina maslahi, badala ya Serikali kusimamia moja kwa moja.

6.4.2. Ufadhili wa Ndani wa Sekta Binafsi

Serikali imepiga hatua katika kuendeleza mfumo wa soko la fedha nchini, ikiwa ni pamoja na kuongezeka kwa idadi ya taasisi za fedha za kugharamia maendeleo hata hivyo mwenendo wa soko la fedha bado siyo wa kuridhisha. Hatua za kimkakati za kukabiliana na changamoto hiyo zimeainishwa katika Mpango huu pamoja na Mpango Kabambe wa Maendeleo ya Sekta ya Fedha (2020/21 – 2029/30). Masuala ya kuzingatia ni pamoja na kuendeleza upatikanaji wa huduma za fedha za gharama nafuu, jumishi na rasmi kwa kuongeza huduma za kidigitali; kuimarisha ulinzi wa mlaji pamoja na huduma za kibenki; mitaji na masoko ya bima (ikijumuisha sekta binafsi kuingia katika masoko ya ubia); pamoja na vyama vya ushirika vya akiba na mikopo. Kimsingi, hatua zifuatazo zitachukuliwa katika kuongeza upatikanaji wa mikopo ya ndani kutoka sekta binafsi.

- (a) Kutekeleza marekebisho yaliyoainishwa katika Mkakati wa Ugharamiaji wa Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa na Mpango Kabambe wa Maendeleo ya Sekta ya Fedha 2020/21 – 2029/30;
- (b) Kufanya mapitio ya kiwango kilichowekwa na Tume ya Ushindani (FCC) cha dola za Marekani milioni 1.5 kwa ajili ya kuungana na kununua kampuni (merger and Acquisition) ambacho ni kikubwa ikilinganishwa na viwango vya nchi jirani, kuainisha punguzo la kodi kwa mitaji ya kuingia ubia na kujitoa kupitia Soko la Hisa la Dar es salaam (DSE), Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC) kuhamasisha umma na wawekezaji wa sekta binafsi kutoa taarifa zinazohitajika kuwezesha kufanya maamuzi sahihi ya uwekezaji na mamlaka zinazohusika na kuendeleza mitaji kuandaa programu za kuelimisha sekta isiyo rasmi katika kuimarisha mifumo ya usimamizi na kuongeza uwazi ili kuvutia ubia na mitaji;
- (c) Serikali itafanya mapitio ya ahueni za kikodi zinazolenga mtaji binafsi ya ubia inayoratibiwa na Soko la Kukuza Ujasiriamali (EGM) lililopo soko la hisa la Dar es Salaam na kutoa vivutio vya kikodi na visivyo vya kikodi ili kuhamasisha kampuni za biashara kuorodhesha hisa katika Soko la Hisa la Dar es Salaam. Soko

la Hisa la Dar es Salaam kuwekeza katika teknolojia ambayo itasaidia watu kupata huduma, kuwekeza na kufuatilia uwekezaji wao;

- (d) Serikali itaangalia kanuni mahsusi katika soko la fedha ambazo zinaruhusu bidhaa bunifu kwa vikundi tofauti vya walengwa;
- (e) Serikali itaongeza kasi ya tathmini ya mfumo wa kanuni za bima wa Takaful ili kuongeza wigo wa bima na kuongeza ukuaji wa sekta ya bima. Kupitishwa kwa kanuni za Takaful kutasaidia katika kuvutia uwekezaji kutoka nje kwa ajili ya kutoa huduma hizi;
- (f) Serikali pia itafanya tathmini ya vivutio vya kikodi kwa watoa huduma za bima ndogo, bima ya mazao (mfumo wa bima ya kilimo nchini Tanzania), Bima ya Afya kwa Wote (UHI) hususan kwa magonjwa ambayo yanahitaji matibabu ya muda mrefu kama vile saratani na ugonjwa wa kisukari;
- (g) Serikali itafanya tathmini ya modeli ambayo inaendana na modeli zote za kibenki kwa mfano, kujumuisha huduma za kibenki za kiislamu (zisizo na riba) katika kanuni za kibenki na kuziwezesha kupata unafuu wa kodi kama bidhaa nyingine za kibenki ili kuongeza matumizi ya huduma za kibenki nchini;
- (h) Serikali itahimiza bidhaa za ubunifu za huduma za fedha; pamoja na kuanzisha mfumo wa kidigitali wa udhibiti wa benki ambao utavutia uwekezaji wa moja kwa moja kutoka nje ili kuanzisha benki za kidigitali nchini;
- (i) Kuimarisha ukuaji wa huduma ndogo za fedha ikiwemo vyama vya akiba na mikopo (SACCOS) na kuongeza bidhaa ambazo ni jumuiishi, mfano, utoaji wa huduma za kibenki za kiislamu; na
- (j) Kuongeza ufanisi wa taasisi za uwezesaji wananchi kiuchumi ikiwemo SIDO na Mfuko wa Kutoa Mikopo kwa Wajasiriamali Wadogo (SELF MF).

6.4.3. Ugharamiaji Kutoka Nje

Licha ya vyanzo vya mapato kutoka nje kuendelea kupungua, uwezo wa kitaasisi wa kuchambua na kujadiliana kuhusu upatikanaji wa misaada na mikopo utaimarishwa. Wizara inayohusika na mambo ya nje itaimarisha majukumu ya diplomasia ya uchumi ili kuchochea upatikanaji wa misaada na mikopo yenye masharti nafuu.

Katika kujenga imani kwa wawekezaji wa kimataifa, upimaji na uwekaji madaraja (rating) utafanyika kuwezesha sekta binafsi kuaminika kukopa kutoka katika masoko ya mitaji ya kimataifa. Hatua hiyo, itawezesha Serikali na sekta binafsi kuaminiwa kimataifa; kupata mikopo yenye riba nafuu; kuongezeka kwa uwekezaji wa moja kwa moja kutoka nje; na kuwezesha sekta binafsi kuwekeza nje ya nchi. Hivi sasa Tanzania imewekwa kwenye daraja la sita la nchi zenye viashiria hatarishi, ikimaanisha kuwa inalazimika kulipa riba na ada ya bima kubwa ukilinganisha na nchi za daraja la chini. Nchi ikipimwa, inaweza kuboresha viashiria hatarishi na hivyo kutozwa riba na ada ndogo za bima pale taasisi zake zinapokopa.

Kwa lengo la kuvutia na kupata uwekezaji wa moja kwa moja kutoka nje, kukuza uzalishaji na kuongeza uwezo wa kuzalisha katika, yafuatayo yatatekelezwa:

- (i) Kuandaa mkakati wa kuhamasisha uwekezaji wa moja kwa moja kutoka nje unaoendana na maboresho yanayofanyika pamoja na kuweka vipaumbele vya sera ya uwekezaji katika ngazi ya uchumi kitaifa na kisekta;
- (ii) Kuboresha jitihada zinazolenga kuvutia uwekezaji wa moja kwa moja kutoka nje ikijumuisha kuanzisha utaratibu mzuri wa upokeaji wa wawekezaji, kupunguza urasimu wa taratibu za kuvutia uwekezaji na kujenga uwezo wa kuhamasisha uwekezaji;

- (iii) Kuboresha vivutio vya uwekezaji ikiwemo kupitia upya vilivyopo na kuvifanya rafiki kwa wawekezaji;
- (iv) Kuimarisha imani kwa wawekezaji hususan kuweka sera na sheria zinazotabirika, na kanuni bora za kutatua malalamiko yatokanayo na uwekezaji;
- (v) Kuhamasisha hatua zinazolenga kukuza mashirikiano yenye matokeo chanya yatokanayo na uwekezaji wa moja kwa moja kutoka nje;
- (vi) Kuboresha mtaji watu utakaotumiwa na wawekezaji kufikia matarajio ya uwekezaji;
- (vii) Kuweka mazingira bora ya uwekezaji ili kuwajengea wawekezaji imani na kujiamini;
- (viii) Kujenga miundombinu wezeshi katika maeneo maalumu ya uwekezaji (EPZs/ SEZs); na
- (ix) Kuimarisha upatikanaji wa malighafi za ndani.

6.5. Vihatarishi vya Ugharamiaji wa Mpango na Njia za Kukabiliana Navyo

Vihatarishi katika ugharamiaji wa Mpango wa Tatu wa Maendeleo vinaendana na masuala ya kiuchumi, kisiasa, kimazingira na kijamii. Vile vile vinaweza kuwa ni vya muda mfupi, muda wa kati na muda mrefu. Baadhi ya vihatarishi hivyo ni kama ifuatavyo:

- (i) **Ufinyu wa rasilimali fedha kwa ajili ya kugharamia utekelezaji wa maeneo yaliyopendekezwa.** Mpango umependekeza vyanzo mbalimbali vya ugharamiaji na iwapo rasilimali fedha za kutosha hazitapatikanakutoka katika vyanzo hivyo kutaathiri utekelezaji wa Mpango. Baadhi ya vyanzo vilivyopendekezwa na Mpango wa Pili wa Maendeleo vilifikia malengo na vingine vilikuwa chini ya lengo ambapo baadhi ya sababu za kutokufikia malengo hayo zilikuwa nje ya uwezo wa Serikali. Katika kukabiliana na hali hiyo, umeandaliwa Mkakati wa Ugharamiaji wa Mpango wa Tatu ambao una vipaumbele vinavyolenga vyanzo vyenye kuleta matokeo makubwa kiuchumi. Aidha, Mkakati huo umeoanisha baadhi ya maeneo ya utekelezaji na rasilimali fedha ikiwemo mikopo yenye riba nafuu na mikopo ya kibiashara;
- (ii) **Kupotea kwa mapato ya Serikali kupitia biashara mtandao:** Ukuaji wa uchumi wa kidigitali umeleta mageuzi makubwa katika taratibu za kufanya biashara kupitia mitandao kwa kuanzisha moduli mpya za kibiashara ikiwemo biashara mtandao na matangazo ya mtandaoni. Mageuzi hayo yameleta changamoto kubwa katika nyanja za kodi. Katika kukabiliana na changamoto hii, Serikali inaandaa Mkakati wa kuwezesha utozaji kodi katika uchumi wa kidigitali ikijumuisha kufanya mapitio ya mifumo ya kisheria, kufanya marekebisha ya Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani ya mwaka 2014 ili kujumuisha tafsiri ya bidhaa mtandao na uwekezaji katika TEHAMA;
- (iii) **Misukosuko inayoathiri uchumi na vyanzo vya mapato:** Hii inajumuisha majanga asilia na majanga ya mlipuko ambayo yanaweza kusababisha kubadilika kwa matumizi ya rasilimali fedha kwenda katika maeneo yaliyoathirika badala ya kutumika katika maeneo yaliyopendekezwa katika Mpango. Hali hii itaathiri ukuaji wa uchumi na hatimaye kutofikiwa kwa kiwango cha ukuaji kilichotarajiwa hivyo kuathiri mapato ikiwemo mapato ya kodi yatokanayo na kipato. Vile vile, mitikisiko duniani ikiwemo mitikisiko ya fedha, majanga ya asili na magonjwa ya mlipuko yanaweza kusababisha rasilimali fedha zilizokusudiwa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo kuelekezwa katika kukabiliana na mitikisiko hiyo. Hivyo, ni muhimu kuchukua hatua mbadala ikiwemo kuboresha mifumo ya kuzuia na kukabiliana na majanga; kuimarisha ugharamiaji wa vihatarishi vitokanavyo na majanga; kutumia bima na nyenzo za kugharamia vihatarishi; kurekebisha mipango ili iendane na upatikanaji wa rasilimali fedha; na kuimarisha mifumo ya majadiliano na Washirika wa Maendeleo; na

- (iv) **Mikopo ya kibiashara:** kupungua kwa mwenendo wa mikopo yenye masharti nafuu na misaada inaashiria kuwa Serikali itategemea zaidi mikopo ya kibiashara kugharamia miradi ya kipaumbele. Kuongezeka kwa mikopo ya kibiashara itasababisha vihatarishi katika uhimilivu wa Deni la taifa kutokana na gharama kubwa ya kuhudumia deni litokanalo na mikopo hiyo. Serikali itaendelea kutafuta fedha kutoka vyanzo vyenye masharti nafuu na kuimarisha hatua za ukusanyaji wa mapato ya ndani ili kugharamia miradi ya maendeleo.

6.6. Mchango wa Wadau Katika Kugharamia Mpango

Ushiriki wa wadau mbalimbali ni muhimu katika kuhakikisha kuwa Mpango huu unatekelezwa kikamilifu. Wadau hao ni pamoja na Serikali, sekta binafsi, asasi zisizo za kiserikali na Washirika wa Maendeleo.

6.6.1. Serikali

Serikali itakuwa na wajibu na majukumu yafuatayo:

- (i) Kuweka vipaumbele, mpangilio na kuhakikisha mageuzi ya kutatua changamoto za ufynywa wa soko la fedha. Maeneo hayo matatu yana uwezo wa kuleta ufanisi mkubwa wa mageuzi kuliko kutumia mlolongo wa hatua zisizokuwa na uwezo wa kutekeleza mageuzi kikamilifu;
- (ii) Kuimarisha mashirikiano katika mageuzi ya sekta ya fedha na mageuzi mengine ili kuboresha mazingira ya uwekezaji na biashara na kukuza sekta binafsi. Hivyo, ni muhimu kuunganisha mageuzi ya sekta ya fedha yaendane na mageuzi mengine yanayofanyika katika sekta binafsi na sekta ya umma;
- (iii) Kuweka vivutio vitakavyosaidia kuongeza wigo wa matumizi ya masoko ya mitaji ili kupata mitaji ya uwekezaji ya muda mrefu;
- (iv) Kuimarisha utendaji ikiwemo kusimamia matokeo ya utekezaji na kuhakikisha uwajibikaji na kufanya maamuzi yenye kuzingatia uwepo wa taarifa sahihi zinazotokana na tathmini ya athari;
- (v) Kuimarisha uratibu wa taasisi zisizo za kiserikali ili ziweze kutekeleza majukumu yake kikamilifu kwa kuzingatia kanuni za uwajibikaji na uwazi pamoja na vipaumbele vya Taifa;
- (vi) Kubainisha mahitaji halisi ya rasilimali watu na sifa stahiki katika sekta ya umma na taasisi zisizo za kiserikali ili kuwezesha upangaji mzuri wa rasilimali watu utakaoleta tija zaidi;
- (vii) Kuweka mazingira wezeshi na uratibu wa wataanzania walioko nje ya nchi kutangaza kikamilifu vivutio vya uwekezaji vilivyopo nchini na pia kushiriki katika kuwekeza nchini;
- (viii) Kufanikisha mchakato wa kupata ithibati ya kutumia fursa ya fedha zitokanazo na mabadiliko ya tabianchi ikiwemo Adaptation Fund na Green Climate Fund. Kwa kuwa fursa hii ni pana, kuna umuhimu taasisi nyingi za umma na binafsi zikaomba na kushiriki katika mchakato huo;
- (ix) Wizara inayohusika na Mambo ya nje kupitia balozi zetu itashiriki kikamilifu kuiunganisha Tanzania na wawekezaji mbalimbali nje ya nchi pamoja na kuwezesha majadiliano na makubaliano kuhusiana na misaada, mikopo na uwekezaji wa moja kwa moja. Wizara itakuwa na wajibu wa kuimarisha diplomasia ya uchumi kwa kuunganisha wawekezaji na wafanyabiashara wa kimataifa na hivyo itahitaji kufanya kazi kwa karibu na Wizara za uzalishaji za kissekta ili kuimarisha uwekezaji na kuongeza wigo wa masoko ya bidhaa na huduma; na
- (x) Kuimarisha uwezo wa Wizara, Idara za Zinazojitegemea na Wakala za Serikali; na Mamlaka za Serikali za Mitaa kuandaa miradi inayokopesheka katika taasisi mbalimbali za fedha na kwa wawekezaji.

6.6.2. Sekta Binafsi

Jukumu la sekta binafsi katika kugharamia Mpango ni kama ifuatavyo:

- (i) Kutumia vyanzo binafsi vilivyopo na kuwekeza kupitia wa pamoja (JV) na ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi (PPP);
- (ii) Kuendelea kutumia rasilimali binafsi (mikopo na masoko ya mitaji) kuwekeza katika shughuli mbalimbali za uzalishaji ambazo ni za kibiashara na hazihitaji rasilimali za umma;
- (iii) Kuendeleza ubunifu, ujuzi, rasilimali, fikra na ushirikiano miongoni mwa wadau wa sekta binafsi kwa ajili ya kugharamia uwekezaji na kuinua sekta ya fedha;
- (iv) Kushiriki kikamilifu katika majadiliano ya kisera kati ya sekta ya umma na sekta binafsi ili kutambua udhaifu kwenye sekta ya fedha kama sehemu ya juhudi za Serikali kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji;
- (v) Kuwezesha upatikanaji wa fedha kwa viwanda vidogo (SMEs) kupitia hatua za kujenga uwezo ikiwemo mafunzo ya ufundi na usimamizi pamoja na upatikanaji wa huduma za fedha; na
- (vi) Kutoa taarifa muhimu na takwimu zinazohitajika kwa ajili ya kupanga na kutoa maamuzi katika ngazi zote.

6.6.3. Wadau wa Maendeleo

Wadau wa Maendeleo watakuwa na majukumu yafuatayo:

- (i) Kufanya majaribio ya modeli mpya na bunifu zinazohusu misaada inayotolewa ili kujenga uzoefu na uelewa wa pamoja na namna bora ya kutumia fedha za misaada;
- (ii) Kuunga mkono mageuzi kwa lengo la kuingia katika masoko ya fedha kwa kutumia misaada ya kiufundi na uzoefu ili kuendea kutumia ubunifu kubainisha mbinu mahsusi za kutanzua changamoto zinazoweza kujitokeza; na
- (iii) Kukuza na kuwezesha majadiliano kati ya Serikali, sekta binafsi na asasi za kiraia.

6.6.4. Asasi Zisizo za Kiserikali

Hawa watakuwa na majukumu yafuatayo:

- (i) Kuunga mkono mchakato wa utayarishaji sera kupitia uwekezaji katika tafiti, kufanya uchambuzi na kutoa mapendekezo ya kutatua vikwazo katika kuendeleza sekta ya fedha;
- (ii) Kuwekeza na kushiriki katika majadiliano ya sera zinazohusu maendeleo ya sekta ya fedha katika ngazi zote;
- (iii) Kuwekeza katika programu za maendeleo ambazo zinaleta ubunifu na kutoa huduma za fedha kwa jamii zisizofikiwa na huduma hizo;
- (iv) Kubadilishana uzoefu na kujifunza kutoka nchi nyingine kuhusu maendeleo ya sekta ya fedha pamoja na uwekezaji ambapo sekta binafsi na sekta ya umma zitashirikiana; na
- (v) Kutafuta rasilimali za kuwekeza katika sekta za kijamii na kiuchumi zitakazosaidia uwekezaji wa sekta ya umma kuwekeza katika sekta hizo.

6.6.5. Watoa Huduma za Fedha

Watoa huduma za fedha watahimizwa kuendeleza bidhaa na huduma zinazohitajika na jamii yenye kipato cha chini ikiwemo kuwezesha upatikanaji na utumiaji wa fedha za miradi ya maendeleo. Serikali itatekeleza hatua za mageuzi ikijumuisha zilizoainishwa katika Mpango Kabambe wa Maendeleo ya Sekta ya Fedha 2020/21-2029/30 ili kuimarisha upatikanaji wa fedha za maendeleo.

6.6.6. Taasisi za Elimu na Utafiti

Taasisi za elimu na utafiti zitaendeleza uwezo wa wadau mbalimbali pamoja na Wizara, Idara Zinazojitegemea, Wakala za Serikali na Mamlaka za Serikali za Mitaa kuhusu namna bora ya kuandaa miradi inayokopesheka na kutafuta fedha kutoka vyanzo mbalimbali. Kujenga uwezo kupitia programu maalumu, mafunzo ya muda mfupi na programu za muda mrefu. Vile vile, taasisi hizi zitakuwa na jukumu la kufanya tafiti kuhusu utafutaji rasilimali na uendeshaji wa huduma za fedha.

7

UTEKELEZAJI WA MPANGO

7 SURA YA SABA

UTEKELEZAJI WA MPANGO

7.1. Utangulizi

Utekelezaji wa Mpango utahusisha uandaaji wa sera, miongozo na mikakati kulingana na mgawanyo wa majukumu. Aidha, Serikali na wadau wengine wataendelea kuibua na kutekeleza miradi na programu za maendeleo ili kufikia malengo ya Mpango. Miradi na programu zitakazoibuliwa na kutekelezwa zitaendana na vipaumbele vya kisekta. Vile vile, Mpango huu utatekelezwa kupitia Mipango ya Mwaka mmoja mmoja.

7.2. Mfumo wa Utekelezaji wa Mpango

Mfumo wa utekelezaji wa Mpango unahusisha taratibu za kiutendaji za Serikali. Taratibu hizo zinajumuisha maandalizi ya mpango kazi wa utekelezaji wa miradi na programu za sekta, mtiririko wa mahitaji ya rasilimali fedha na mpango wa ufuatiliaji na tathmini. Aidha, miongozo mbalimbali ikijumuisha Mwongozo wa Maandalizi ya Mpango na Bajeti ya Serikali itazingatiwa ili kuboresha ufanisi katika utekelezaji. Kwa kuzingatia nguzo ya utawala bora, utekelezaji wa Mpango utazingatia Sheria ya Bajeti Sura 439, Sheria ya Ubia kati ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi Sura 103, Sheria ya Mikopo Dhamana na Misaada Sura 134 na Sheria ya Ununuzi wa Umma Sura 410.

7.3. Mikakati ya Utekelezaji wa Mpango

Maandalizi ya Mpango huu yalifanyika sanjari na maandalizi ya Mkakati wa Ugharamiaji, Mkakati wa Utekelezaji na Mkakati wa Ufuatiliaji na Tathmini. Mikakati hiyo, imeainisha maeneo ya msingi katika utekelezaji wa Mpango ambayo ni:

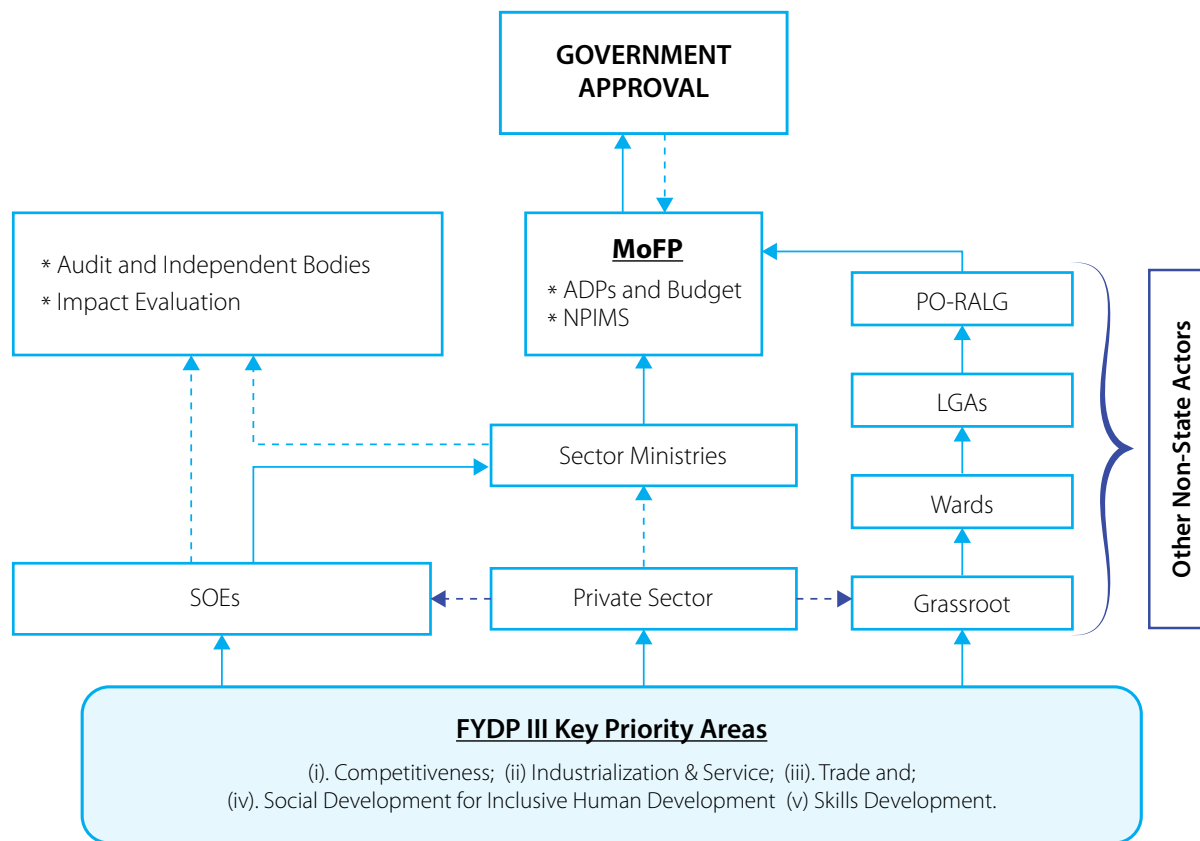
- (a) Kuwianisha Mipango ya Wizara, Idara Zinazojitegemea na Wakala za Serikali na Mpango: Wizara za kisekta, Idara Zinazojitegemea, Wakala za Serikali na Mamlaka za Serikali za Mitaa zitawianisha mipango ya kisekta na Mpango. Lengo la kuwianisha mipango ya kisekta na Mpango huu ni kufikia shabaha za Mpango na Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025;
- (b) Kuimarisha Mifumo ya Upatikanaji wa Takwimu: Ili kurahisisha zoezi la ufuatiliaji na tathmini, Serikali kwa kushirikiana na sekta binafsi itaimarisha mifumo na mikakati ya ukusanyaji, uchakataji, utunzaji na usambazaji wa takwimu. Takwimu hizo zitahusisha viashiria vya ufuatiliaji na tathmini ya utekelezaji wa Mpango;

- (c) Kuimarisha Usimamizi wa Utekelezaji wa Mpango: Ili kuboresha ufanisi katika utekelezaji wa Mpango, ni muhimu taasisi zote kutimiza wajibu na majukumu yao. Aidha, Serikali itajielekeza katika uratibu wa mashirikiano miongoni mwa wadau wa Mpango ili kufikia malengo tarajiwa;
- (d) Uibuaji na Uandaaji wa Miradi ya Maendeleo: katika utekelezaji wa Mpango huu, wadau wanaelekezwa kuzingatia Mfumo wa Kitaifa wa Kusimamia Miradi ya Maendeleo (National Project Management Information System- NPMIS) katika uibuaji na uandaaji wa miradi ya maendeleo;
- (e) Ufuatiliaji, Tathmini na Utoaji wa Taarifa: kila mdau, hususan Wizara za Kisekta zitaanda mkakati wa ufuatiliaji na tathmini kuendana na Mkakati wa Ufuatiliaji na Tathmini wa Mpango ili kurahisisha shughuli za ufuatiliaji na tathmini na kupunguza gharama za usimamizi wa utekelezaji wa Mpango;
- (f) Uwezeshaji wa Uwekezaji na Biashara: Serikali itaimarisha mfumo wa mashauriano na sekta binafsi ili kubaini maeneo yatakayoimarisha ushiriki wa sekta binafsi katika utekelezaji wa Mpango. Aidha, Serikali kwa kushirikiana na wadau itaendelea kufanya tathmini na tafiti kuhusu mahitaji na urasimishaji wa sekta isiyo rasmi ili kuongeza mchango wa sekta hiyo katika utekelezaji wa Mpango na uchumi; na
- (g) Ushirikishwaji wa Wananchi katika Utekelezaji wa Mpango: Katika utekelezaji wa Mpango huu, Serikali inawahimiza wananchi kushiriki, kuibua na kutekeleza shughuli za kiuchumi kuendana na vipaumbele vya Mpango. Hatua hii itawezesha wananchi kushiriki kikamilifu katika utekelezaji wa Mpango ya Kitaifa na kuchochea hamasa ya kuibua shughuli za kiuchumi katika maeneo yao ili kutatua changamoto ya umaskini wa kipato. Aidha, Serikali itaweka utaratibu wa kuelimisha umma kuhusu fursa zinazotokana na Mpango kupitia vyombo vya habari, majarida na makongamano.

7.4. Muundo wa Utekelezaji wa Mpango

Utekelezaji wa Mpango utahusisha Wizara za Kisekta, Idara Zinazojitegemea, Wakala za Serikali, Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa pamoja na Sekta Binafsi. Wadau hawa watahusika na utekelezaji wa Mpango kupitia mipango mikakati ya kisekta. Aidha, Wizara ya Fedha na Mipango itakuwa na jukumu la kuratibu utekelezaji, ufuatiliaji na tathmini ya Mpango.

Kielelezo Na. 4: Muundo wa Uratibu wa Utekelezaji wa Mpango na Mgawanyo wa Majukumu

Ili kuwezesha utekelezaji wa FYDP III, Mkakati wa Utekelezaji umendaliwa sanjari na Mpango kama nyenzo elekezi ya kusaidia utekelezaji wa hatua za kimkakati za Mpango. Kwa utekelezaji thabiti na madhubuti, Wizara, Idara Zinazojitegemea na Wakala za Serikali (MDAs) zitahitajika kuoanisha mipango Mkakati na Mkakati wa Utekelezaji wa FYDP III. Kwa ujumla, Mkakati wa Utekelezaji wa Mpango unajumuisha uhusiano kati ya maeneo ya kipaumbele ya Mpango, hatua za kimkakati za kisekta, rasilimali (fedha na muda) na taasisi zinazohusika katika utekelezaji.

Mkakati wa Utekelezaji wa FYDP III unajumuisha vipengele vitatu (3) ambavyo kwa pamoja vinachangia katika utekelezaji thabiti wa Mpango. Vipengele vinahusisha nyaraka zinazoainisha maeneo yanayoweza kuchangia katika upatikanaji wa rasilimali ambazo zitatumika katika kugharamia utekelezaji wa Mpango na uandaaji wa viashiria vinavyojumuisha mbinu za ufuatiliaji na utoaaji wa taarifa. Vipengele hivi ni pamoja na:

- I. **Mpango Kazi:** Unatoa muhtasari wa hali ya sasa katika sekta, unaeleza changamoto na unaainisha hatua za kimkakati kupitia, miradi / mipango. Aidha, Mpango Kazi unaaainisha vyanzo vya rasilimali fedha, wakati wa utekelezaji, shughuli, matokeo tarajiwa na taasisi zinazohusika katika utekelezaji;
- II. **Mkakati wa Ugharamiaji wa Mpango (FS):** Kwa kuwa rasilimali fedha ni muhimu katika utekelezaji wa Mpango, Mkakati huu unaaainisha vyanzo vya ugharamiaji wa Mpango kulingana na hatua za kimkakati za Mpango; na
- III. **Mkakati wa Ufuatiliaji na Tathmini (MES):** Unatoa muhtasari juu ya ufuatiliaji na tathmini ya Utekelezaji wa Mpango. Mkakati huu unaelezea mahusiano kati ya rasilimali, utekelezaji na matokeo ya utekelezaji ambayo yataelezwa kwa kina katika taarifa mbalimbali za utekelezaji.

7.5. Muundo wa Uratibu wa Utekelezaji wa Mpango na Mgawanyo wa Majukumu

7.5.1. Serikali

Uratibu wa utekelezaji wa Mpango utafanyika katika ngazi ya Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa - TAMISEMI na Wizara ya Fedha na Mipango. TAMISEMI, itaratibu utekelezaji wa Mpango katika Sekretarieti za Mikoa na Mamalaka za Serikali za Mitaa. TAMISEMI itawajibika kufuatilia utekelezaji wa miradi ya maendeleo, kuandaa na kuwasilisha taarifa Wizara ya Fedha na Mipango. Aidha, katika ngazi ya Serikali Kuu Wizara ya Fedha na Mipango itapokea na kufanya mapitio ya taarifa za utekelezaji wa miradi ya maendeleo kutoka Wizara za Kisekta na kuandaa taarifa ya tathmini ya utekelezaji wa Mpango.

7.5.2. Sekta Binafsi na Asasi za Kiraia

Uratibu wa utekelezaji wa Mpango kwa sekta binafsi na asasi za kiraia utatekelezwa kupitia majukwaa ya jumuiya mbalimbali ya kibiashara, uwekezaji na huduma za kijamii kama vile Mikakati ya Uwekezaji ya Mikoa ambayo iliandaliwa na mikoa yote. Aidha, Baraza la Taifa la Biashara – TNBC litawajibika kupokea maoni na mapendekezo kutoka sekta binafsi na kuwasilisha kwenye vikao vya mashauriano na Serikali. Katika ngazi ya Kitaifa TNBC itaratibu na kufanya vikao vya uwekezaji kimkoa mara kwa mara. Hii itahusisha sekta binafsi na Asasi za Kiraia zinazofanya kazi katika mikoa husika. Sekta binafsi na Asasi za Kiraia zinapaswa kuwa sehemu ya mchakato wa maandalizi ya Mipango Mikakati ya Mikoa na Wilaya. Vile vile, Serikali itapokea maoni kuhusu utekelezaji wa Mpango kutoka Asasi za Kiraia na Washirika wa Maendeleo.

7.6. Viatarishi vya Utekelezaji wa Mpango

Vihatarishi vya utekelezaji wa Mpango vinajumuisha viatarishi asilia na ambavyo sio asilia kama ifuatavyo:

- a) **Mitikisiko ya Kiuchumi:** Shughuli za kiuchumi na kijamii nchini zimefungamanishwa na maendeleo ya dunia. Kwa msingi huo, mabadiliko ya shughuli hizo yanaweza kuathiri utekelezaji wa Mpango. Hivyo, Serikali itaandaa mikakati ya kiseru kwa lengo la kukabiliana na mabadiliko ya kiuchumi yanayoweza kutokea duniani na kuathiri utekelezaji wa Mpango.
- b) **Mabadiliko ya Kisiasa:** utekelezaji wa Mpango unaweza ukaathiriwa na mabadiliko ya kisiasa ya ndani na ya nje. Katika kukabiliana na athari za mabadiliko hayo, Serikali itasimamia misingi ya utawala bora na kuimarisha diplomasia ya kiuchumi na kisiasa.
- c) **Majanga ya Asili:** majanga ya asili yanayoweza kuathiri utekelezaji wa Mpango ni pamoja na mabadiliko ya tabianchi, matetemeko ya ardhi, mafuriko, ukame na mlipuko wa magonjwa. Katika kukabiliana na athari za viatarishi hivi, Serikali itaimarisha mifumo ya kitaasisi ya kubaini na kudhibiti kiwango cha madhara kinachoweza kujitokeza kwa lengo la kuboresha utekelezaji wa Mpango.

8

UFUATILIAJI NA TATHMINI

8 CHAPTER EIGHT

UFUATILIAJI NA TATHMINI

8.1. Utangulizi

Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano unalenga kuelekeza juhudi za nchi katika kuendelea kuwa nchi ya uchumi wa kipato cha kati, kuwa na uchumi shindani na maendeleo ya Viwanda kwa ukuaji jumuishi na kiwango cha juu cha maendeleo ya watu. Mpango huu umeainishahatua za kimkakati zitakazotekelezwa ili kuleta matokeo yaliyotarajiwa. Katika kufikia malengo hayo, sura hii inabainisha umuhimu wa Mfumo madhubuti wa Ufuatiliaji na Tathmini ambao ni msingi muhimu wa usimamizi wa utendaji.

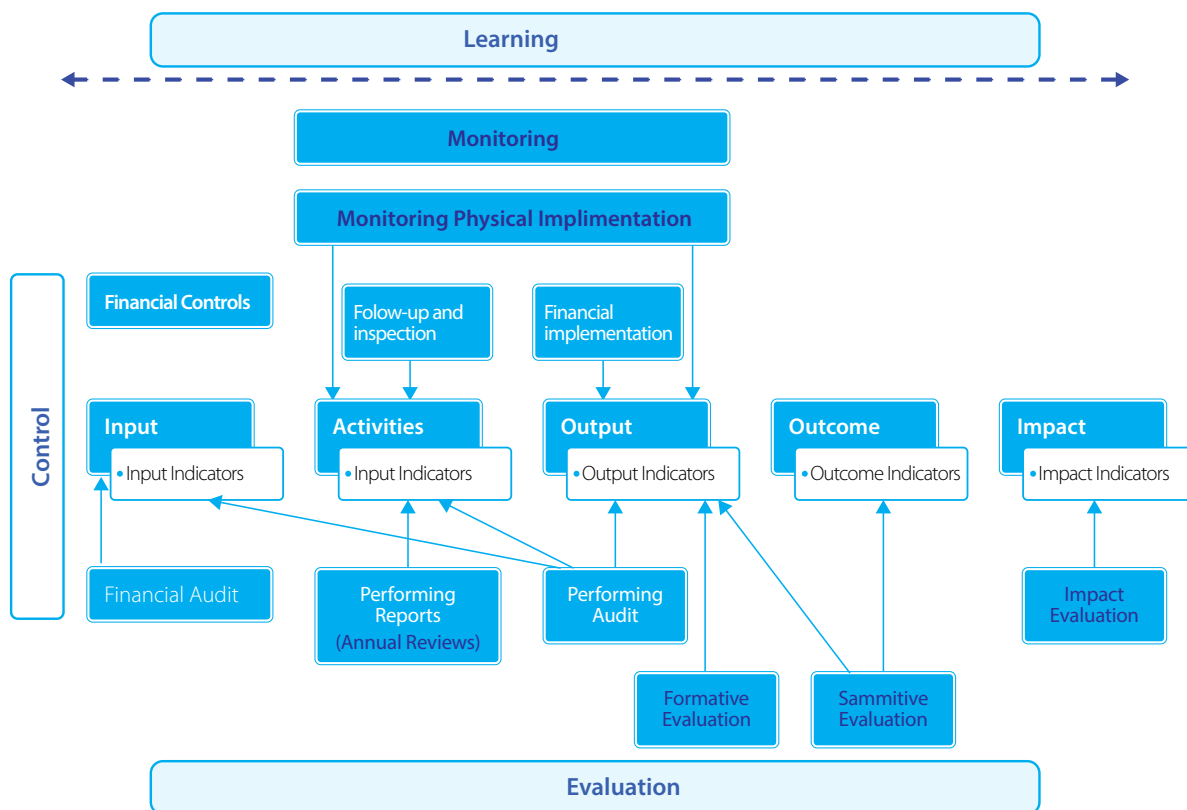
Ufuatiliaji na Tathmini hutoa mrejesho wa mara kwa mara juu ya utendaji wa utekelezaji kwa watunga sera na wafanya maamuzi. Kwa ujumla hii inachangiwa na lengo la Serikali la kuhakikisha kuwa mapato ya Serikali yanatumika kwa ufanisi ili kupata thamani halisi ya fedha, uwajibikaji na uwazi katika hatua zote za maendeleo.

Kwa msingi huo, majukumu ya Ufuatiliaji na Tathmini ya Mpango yametokana na Mwongozo wa Mpango unaojumuisha maeneo makuu mawili ambayo ni kuendelea kuwa nchi yenye uchumi wa kipato cha kati na kufikia kiwango cha juu cha maendeleo ya watu. Vile vile, Mwongozo unaainisha ukuaji thabiti wa uchumi na maendeleo ya jamii katika ngazi ya matokeo ya muda wa kati ambayo yatafuatiliwa katika maeneo matano: ushindani; Maendeleo ya viwanda na huduma; biashara na uwekezaji; maendeleo jumuishi; na maendeleo ya ujuzi. Aidha, matokeo ya muda mfupi yatatekelezwa kupitia mifumo na programu za kissekta za ufuatiliaji na tathmini. Sura hii inaelezea mwongozo na mifumo ya ufuatiliaji na tathmini ili kubaini hatua za utekelezaji na mafanikio ya Mpango. Vile vile, inaainisha malengo, mikakati, mbinu na matokeo tarajiwa katika utekelezaji wa shughuli za Ufuatiliaji na Tathmini.

8.2. Muundo wa Ufuatiliaji na Tathmini wa Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano

Muundo wa Ufuatiliaji na Tathmini unatokana na matokeo katika kipindi cha muda mfupi, wa kati na matarajio ya mpango. Muundo huu umefungamanishwa na mfumo wa utendaji wa Serikali na usimamizi wa rasilimali (Kielelezo Na.5).

Kielelezo Na. 5: Muundo wa Mfumo wa Ufuatiliaji na Tathmini wa Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano

Muundo wa Ufuatiliaji na Tathmini unaonesha taratibu na mchakato wa ufuatiliaji wa hatua za kimkakati na tathmini ya matokeo ya utekelezaji wa Mpango. Shughuli za ufuatiliaji na tathmini zitahusisha kuwianisha hatua za kimkakati na viashiria vya malengo ya Mpango. Kwa msingi huo, viashiria hivyo vitajikita katika maeneo makuu ya Mpango yakijumuisha:

- (i) Ushindani;
- (ii) Maendeleo ya Viwanda na Huduma;
- (iii) Biashara na Uwekezaji;
- (iv) Maendeleo jumuishi; na
- (v) Maendeleo ya Ujuzi.

Aidha, utekelezaji wa maeneo ya Mpango, utawezeshwa na kuimarishwa kwa misingi ya:

- (i) Utawala bora;
- (ii) Ukuaji wa uchumi; na
- (iii) Ustawi na maendeleo ya watu.

Kwa kuwa Mpango wa Tatu unatekelezwa kupitia mipango mkakati ya Wizara za Kisekta, Idara Zinazojitegemea, Wakala za Serikali, Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa ni muhimu mipango hiyo kuakisi shughuli za ufuatiliaji na tathmini ili kuwiana na Mpango. Aidha, upimaji wa matokeo ya utekelezaji utafanyika kupitia ufuatiliaji na tathmini ya miradi kama ilivyoainishwa kwenye mipango wa maendeleo ya mwaka mmoja mmoja.

8.3. Malengo ya Mfumo wa Ufuatiliaji na Tathmini

Mfumo wa Ufuatiliaji na Tathmini unatoa muhtasari na njia za utendaji za kufanya Ufuatiliaji na Tathmini ya hatua za kimkakati zilizoanishwa katika Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano. Mfumo huu unapendekeza muundo wa taasisi na michakato ya usimamizi, viwango, mipango na mikakati, viashiria, mifumo ya taarifa zinayohitajika, utoaji taarifa, ushiriki na uwajibikaji. Aidha, Mfumo unaainisha matumizi ya matokeo ya ufuatiliaji na tathmini katika upangaji na utekelezaji wa Mipango ya Maendeleo. Kimsingi, Mfumo wa Ufuatiliaji na Tathmini wa Mpango wa Tatu unalenga:

- (i) Kufuatilia hatua iliyofikiwa na kuonesha matokeo ya utekelezaji wa hatua za kimkakati za Mpango katika kipindi cha muda mfupi, muda wa kati na matokeo tarajiwa ikijumuisha utoaji wa taarifa za hatua iliyofikiwa katika utekelezaji wa malengo ya shabaha za kikanda na kimataifa ikiwemo Malengo ya Maendeleo Endelevu;
- (ii) Kuratibu na kuwezesha Wizara, Idara Zinazojitegemea, Wakala za Serikali, Mamlaka ya Serikali za Mitaa, sekta binafsi na wadau wengine kufuatilia hatua iliyofikiwa katika utekelezaji wa maeneo ya kipaumbele ya Mpango;
- (iii) Kutathmini utekelezaji wa Mpango kwa kuzingatia malengo, shabaha na viashiria vya utekelezaji ili kuimarisha usimamizi wa matokeo na kufanya maamuzi, kuchochea uwazi na uwajibikaji na kuboresha ushiriki wa wadau; na
- (iv) Kuanzisha na kuwianisha mifumo na nyenzo za ufuatiliaji na tathmini katika Wizara, Idara Zinazojitegemea, Wakala za Serikali, Taasisi na Mashirika ya Umma, Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa.

8.4. Utekelezaji wa Ufuatiliaji na Tathmini ya Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano

Ufuatiliaji na Tathmini ya Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano utatekelezwa kupitia mbinu za kimkakati, miongozo ya kupata matokeo na matarajio yanayotegemewa kutokana na Mpango. Shughuli hii inalenga kuimarisha usimamizi na uratibu wa ufuatiliaji wa hatua za kimkakati na hivyo kutathmini matokeo ya utekelezaji.

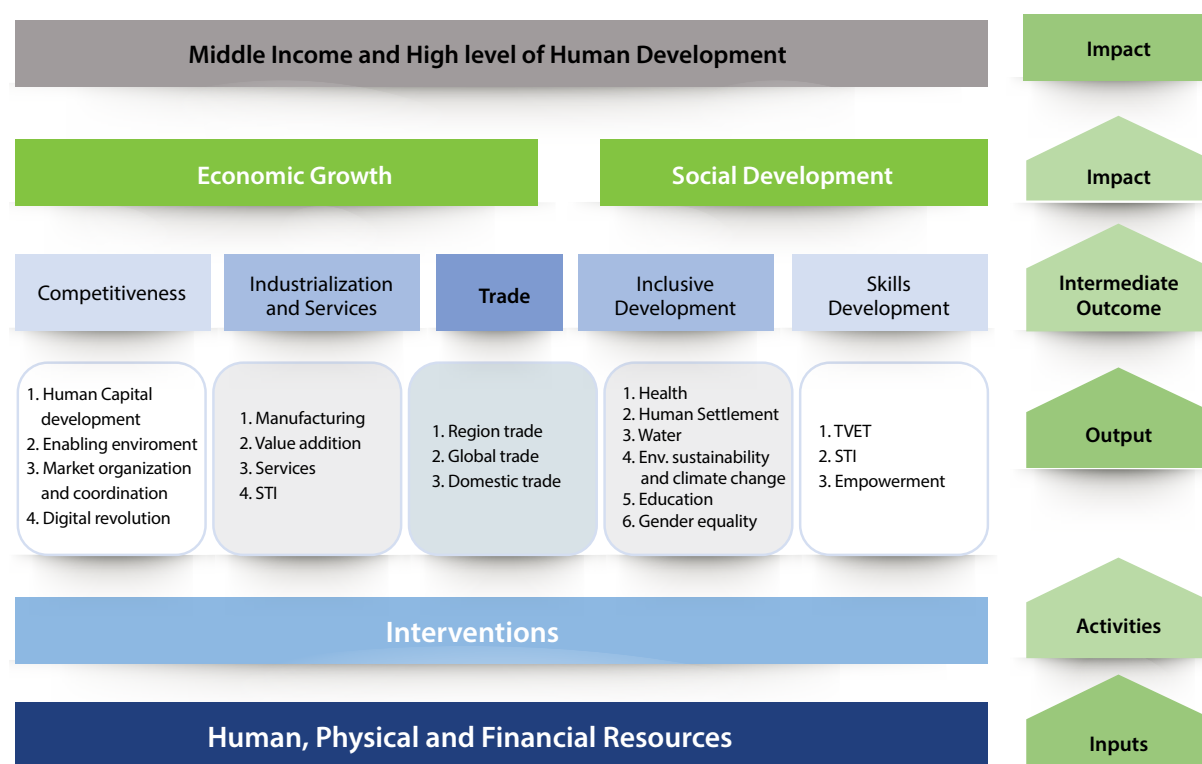
8.4.1. Mkakati wa Ufuatiliaji na Tathmini

Mkakati wa Ufuatiliaji na Tathmini wa Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano utatekelezwa kupitia mbinu na nyenzo zinazojumuisha: udhibiti; ukaguzi; mapitio na tathmini; matumizi ya Mfumo wa usimamizi wa Takwimu; tafiti na usimamizi. Mkakati huu utajumuisha njia bora za ukusanyaji taarifa, pamoja na usimamizi na matumizi ya taarifa za tathmini. Aidha, mkakati huo unatoa mwongozo wa uratibu na utekelezaji wa mifumo ya ufuatiliaji na tathmini pamoja na utoaji taarifa kwa sekta za umma na sekta binafsi.

8.4.2. Mfumo wa Matokeo ya Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano

Ubainishaji wa matokeo ni muhimu katika kufanikisha utekelezaji wa hatua za kimkakati zilizoainishwa katika Mpango. Mfumo huu unaainisha mahusiano yaliyopo kati ya malengo, rasilimali, shughuli pamoja na matarajio ya Mpango. Kwa msingi huo, mfumo wa matokeo unaonesha ufuatiliaji wa hatua iliyofikiwa katika ngazi zote za utekelezaji wa malengo yaliyowekwa.

Kielelezo Na. 6: Mnyororo wa Matokeo ya Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano

8.4.3. Matokeo ya Mkakati wa Ufuatiliaji na Tathmini

Matokeo yanayotarajiwa kutokana na utekelezaji wa Mkakati wa Ufuatiliaji na Tathmini ni pamoja na: taarifa za utekelezaji za kila robo mwaka; taarifa za Kisera za midahalo ya wadau; na utekelezaji wa hatua za kimkakati. Matokeo mengine ni taarifa za usimamizi na ufuatiliaji zinazoandaliwa kila mwaka na Wizara ya Fedha na Mipango (WFM) kwa kushirikiana na Wizara, Idara zinazojitegemea na Wakala za Serikali, Taasisi na Mashirika ya Umma, Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa na taarifa za tathmini zinazojumuisha tathmini ya pamoja, tathmini za muda wa kati na mwisho wa utekelezaji. Vile vile, Mkakati utajumuisha taarifa za uchambuzi zinazotokana na tafti pamoja na sensa kuhusu matokeo ya utekelezaji ya muda wa kati na mrefu.

8.4.4. Mbinu na Nyenzo za Ufuatiliaji na Tathmini

Ufuatiliaji na Tathmini utahusisha mbinu mbalimbali zikiwemo: udhibiti; kaguzi; mapitio; matumizi ya mifumo ya usimamizi wa takwimu; sensa na tafiti; tafiti huru; na mapitio ya nyaraka.

- (i) **Udhibiti:** Usimamizi wa matumizi ya rasilimali fedha na watu pamoja na mifumo ya ununuzi na udhibiti fedha vitatumika katika utekelezaji wa ufuatiliaji na tathmini. Mbinu hii itatumia mifumo iliyopo ya udhibiti fedha na taarifa za Ukaguzi kutoka Wizara, Idara Zinazojitegemea, Wakala za Serikali, Taasisi na Mashirika ya Umma, Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa ili kupima matumizi sahihi ya rasilimali fedha.
- (ii) **Kaguzi:** Ukaguzi wa mara kwa mara utafanyika katika hatua za utekelezaji wa miradi. Taarifa za ukaguzi zitaandaliwa na kuwa sehemu ya hatua za ufuatiliaji na tathmini. WFM itafanya kaguzi za miradi ya Kimkakati na Kielelezo ili kufuatilia matumizi ya fedha, utekelezaji na ufuatiliaji wa viashiria vya Mpango wa Tatu. Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa zitafuatilia na kukagua utekelezaji wa miradi na kuwasilisha taarifa WFM chini ya uratibu wa OR – TAMISEMI.
- (iii) **Mapitio:** Mapitio ya utekelezaji wa Mpango na hatua za kimkakati yatafanyika kila mwaka. Mbinu zitakazotumika kufanya mapitio zitahusisha mahojiano, vikundi vya majadiliano na vikao vya mashauriano vya mkoa/wilaya. WFM itaandaa mbinu na nyenzo sahihi za kuongoza hatua hizo. Aidha, Wizara, Idara Zinazojitegemea, Wakala za Serikali, Taasisi na Mashirika ya Umma, Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa na Asasi zisizo za Serikali zitatumia nyenzo hizo katika kufanya mapitio ya utekelezaji wa mipango na hatua za kimkakati.
- (iv) **Sensa na Tafiti:** Takwimu za matokeo ya muda mfupi, wa kati na matarajio ya utekelezaji wa Mpango wa Tatu zitakusanywa kupitia sensa na tafiti. Tafiti hizo zinalenga kukusanya taarifa kutoka katika makundi mahsusi ya watu kulingana na mahitaji. Ofisi ya Taifa ya Takwimu – NBS itafanya tafiti za muda mrefu ikiwa ni pamoja na Sensa ya Watu na Makazi ya Mwaka 2022, Tafiti za Mapato na Matumizi ya Kaya Binafsi, Tafiti za Idadi ya Watu; na Tafiti za Biashara na Kilimo.
- (v) **Tafiti Huru:** Matokeo ya tafiti huru yatasaidia kuimarisha utekelezaji wa Mpango na hatua za kimkakati. Aidha, taasisi za utafiti zitafanya tafiti na kutoa matokeo kwa ajili ya kufanya tathmini ya utekelezaji wa miradi ya Mpango wa Tatu. Vile vile, taasisi za utafiti zitahakikisha kuwa kazi za tafiti zinakuwa huru ili kushauri maeneo ya kuzingatia kwa watunga sera na wadau wanaohusika na utekelezaji wa Mpango wa Tatu. Kwa msingi huo, taasisi za utafiti nchini zitaweka vipaumbele vya mwaka vya utafiti kwa kuzingatia ajenda kuu ya utafiti.
- (vi) **Matumizi ya mifumo ya takwimu:** Mkakati wa ufuatiliaji na tathmini wa Mpango wa Tatu utaendelea kutumia mifumo jumuiishi ya usimamizi wa takwimu iliyopo katika Wizara, Idara Zinazojitegemea, Wakala za Serikali, Taasisi na Mashirika ya Umma, Sekretarieti za Mikoa, Mamlaka za Serikali za Mitaa na Asasi zisizo za Serikali. Taarifa na takwimu zilizokusanywa katika ngazi tofauti za utekelezaji, zitahaririwa kabla ya kuwasilishwa kwenye mamlaka zinazohusika. WFM itatumia Mfumo wa Kitaifa wa Usimamizi wa Miradi ya Maendeleo – NPMIS kusiaid ufuatiliaji na tathmini ya miradi kwa wakati.
- (vii) **Mapitio ya nyaraka:** Mbinu hii hutumika kupata takwimu kwa kufanya uchambuzi wa tafiti, nyaraka na taarifa mbalimbali zilizoandaliwa na wadau ili kupata uelewa wa eneo la utafiti na taarifa muhimu za utekelezaji wa Mpango wa Tatu.

8.5. Matarajio ya Ufuatiliaji na Tathmini ya Mpango

Tathmini ya Mpango wa Tatu itaainisha aina tatu (3) za taarifa za tathmini ambazo zitatumika kubainisha hatua zilizofikiwa katika shabaha za Mpango. Taarifa hizo ni: Taarifa ya tathmini shirikishi, Taarifa za tathmini ya muda wa kati na mwisho wa utekelezaji.

- (a) **Taarifa ya Tathmini Shirikishi:** Tathmini hii inalenga kuongeza matumizi ya tathmini na wigo wa wadau katika mchakato wa tathmini. Taarifa hii itaeleza ufanisi wa mradi ikijumisha ufanisi katika matumizi ya fedha, matokeo ya muda mrefu, uendeleu na uzoefu uliopatikana pamoja na mapendekezo ya hatua za kuchukuliwa ili kuimarisha utekelezaji. Taarifa hii itaandaliwa mara mbili katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango.
- (b) **Taarifa ya Tathmini ya Muda wa Kati:** Taarifa hii itaeleza utekelezaji dhidi ya malengo na shabaha zilizokusudiwa. Aidha, itatoa mapendekezo ya hatua zinazohitajika katika utekelezaji ili kufikia malengo na shabaha za Mpango. Taarifa hii itaandaliwa baada ya miaka miwili na nusu ya utekelezaji wa Mpango.
- (c) **Taarifa ya Tathmini ya Mwisho:** Taarifa hii itaeleza ufanisi wa jumla katika utekelezaji na uendeleu wa matokeo ya Mpango wa Tatu ikilinganishwa na malengo na matokeo ya muda mrefu yaliyokusudiwa. Taarifa hii itaandaliwa baada ya miaka minne na nusu ya utekelezaji wa Mpango.

8.5. Evaluation of FYDP III

The FYDP III will be evaluated in two broad categories, namely mid-term and end line evaluation. To enhance objectivity and transparency, the mid-term and end line evaluations will be undertaken by an independent evaluator outside of Government machinery with a close supervision from the MoFP to validate data and objectivity of the argumentations. The details of the evaluations are as discussed hereunder:

- (i) **Formative (Mid-term) Evaluation:** This is done to monitor progress and adapt implementation of the FYDP III. It will be conducted after two and half years of FYDP III's implementation. This review will, mainly focus on assessment of performance against the intended objectives and targets. It will recommend any changes required to keep on track the right trajectory of implementation towards achieving the objectives and targets; and
- (ii) **Summative (Final) Evaluation:** This is to be conducted after four-and-a-half years of FYDP III's roadmap of implementation. The evaluation will assess the overall effectiveness of FYDP III against its objectives and targets, and where possible, against outcomes and impacts. It will also constitute parts of the main analytical report to inform ways to coordinate implementation of the subsequent FYDPs.

KIAMBATISHO:

BANGOKITITA LA HATUA ZA KIMKAKATI ZA MPANGO WA TATU WA MAENDELEO WA TAIFA WA MIAKA MITANO, 2021/22 – 2025/26

A. BANGOKITITA LA MAENEO MUHIMU YA KUJENGA UCHUMI SHINDANI

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
NISHATI								
1.	Kuimarisha upatikanaji wa nishati ya umeme kwa kuongeza uwezo wa uzalishaji, usafirishaji na usambazaji wa umeme nchini	Kuongeza Uzalishaji wa Umeme Kufikia MW 5,760	Mradi wa Kufua Umeme wa Maji wa Julius Nyerere - MW 2,115 Mradi wa Kinyerezi I (Kinyerenzi I Extension) – MW 185 Mradi wa Rusumo - MW 80 (Tanzania, Burundi na Rwanda) Mradi wa Ruhudji - MW 358 (Njombe) Mradi wa Rumakali - MW 222 (Njombe) Mradi wa Kikonge – MW 300 (Njombe) Mradi wa Kakono - 87MW na Malagarasi - 45MW Mradi wa Mtwara - 300MW	5,817,690,000,000.00 60,000,000,000.00 496,187,000,000.00 965,272,800,000.00 491,390,000,000.00 96,000,000,000.00 1,194,790,000,000.00 560,080,000,000.00			5,817,690,000,000.00 60,000,000,000.00 496,187,000,000.00 965,272,800,000.00 491,390,000,000.00 96,000,000,000.00 1,194,790,000,000.00 560,080,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Jan, 2022 Kukamilika kwa mradi ifikapo Julai 2021 Kukamilika kwa mradi ifikapo Feb, 2021 Kukamilika kwa mradi ifikapo Juni, 2024 Kukamilika kwa mradi ifikapo Juni, 2024 Kukamilika kwa mradi ifikapo Desemba, 2023 Kukamilika kwa mradi ifikapo Desemba 2024 Kukamilika kwa mradi ifikapo Septemba, 2024

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
			Mradi wa Kinyerezi III MW – 600 (Awamu ya Kwanza – MW 300)	64,000,000,000.00			64,000,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Septemba, 2024
			Mradi wa Kinyerezi IV MW – 350	64,000,000,000.00			64,000,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Septemba, 2024
		Kuongeza Urefu wa Njia ya Kusafirisha Umeme Kufikia Km 3,309	Njia ya Kusafirisha Umeme wa Msongo wa kV 400 kutoka Singida - Arusha – Namanga	238,830,000,000.00			238,830,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Desemba, 2021
			Mradi wa Kusafirisha Umeme wa Msongo wa kV 400 Backbone Awamu ya Pili (Iringa – Dodoma, Shinyanga)	156,470,000,000.00			156,470,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Desemba, 2022
			Njia ya Kusafirisha Umeme ya Msongo wa kV 200, Geita – Nyakanazi	103,000,000,000.00			103,000,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Julai, 2021
			Njia ya Kusafirisha Umeme wa Msongo wa kV 400 - Iringa – Mbeya – Sumbawanga (North West Grid Extension)	931,470,000,000.00			931,470,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Desemba, 2022
			Njia ya Kusafirisha Umeme wa Msongo wa kV 400 - Sumbawanga – Mpanda – Kigoma; na Kigoma – Nyakanazi (North West Grid Extension)	421,460,000,000.00			421,460,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Desemba, 2024
			Njia ya Kusafirisha Umeme wa Msongo wa kV 400 kutoka Chalinze hadi Kinyerezi (Central – East Grid)	497,200,000,000.00			497,200,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Desemba, 2022

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
			Mradi wa Kusafirisha Umeme wa Msongo wa kV 400 Rufiji – Chalinze – Dodoma (Central – East Grid)	643,200,000,000.00			643,200,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Desemba, 2022
			Njia ya Kusafirisha Umeme wa Msongo wa kV 400 kutoka Ruhujji hadi Kisada (Iringa)	193,520,000,000.00			193,520,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Desemba, 2025
			Njia ya Kusafirisha Umeme wa Msongo wa kV 400 kutoka Rumakali hadi Uyole (Mbeya)	145,750,000,000.00			145,750,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Desemba, 2025
			Njia ya Kusafirisha Umeme wa Msongo wa kV 400 kutoka Kikonge hadi Madaba	70,000,000,000.00			70,000,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Desemba, 2025
			Njia ya Kusafirisha Umeme wa Msongo wa kV 400 kutoka Mtwara - Somanga Fungu – Kinyerezi	1,044,660,000,000.00			1,044,660,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Desemba, 2026
			Mradi wa njia ya kusafirisha umeme Kenya - Tanzania (Tanzania - Kenya Power Interconnector Project - KTIPI)	900,000,000.00			900,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo 2021
		Kujenga njia tano (5) za kusafirisha Umeme zitakazounganisha Tanzania na Nchi Jirani kwa ajili ya kuuziana umeme	Mradi wa njia ya kusafirisha umeme Tanzania - Zambia (Tanzania - Zambia Power Interconnector Project - TAZA)	900,000,000.00			900,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo mwaka 2023

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
			Mradi wa njia ya kusafirisha umeme Tanzania - Msumbiji (Tanzania and Mozambique Power Inter-connector Project - MOTA)	53,000,000,000.00			53,000,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo mwaka 2024
			Mradi wa njia ya kusafirisha umeme Tanzania - Uganda Interconnector Project (TAUPIP) - Mwanza -Masaka.	63,000,000,000.00			63,000,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo mwaka 2026
			Mradi wa njia ya kusafirisha umeme Tanzania - Rwanda - Burundi (Tanzania - Rwanda - Burundi Power Interconnector Project (TARBUPIP))	1,400,000,000.00			1,400,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo mwaka 2021
		Kusambaza umeme katika vijiji 2,880 kwenye mikoa 26	Mradi wa Kupeleka Umeme Vijijini (Awamu ya Pili na Tatu) na Mpango Kabambe wa Kupeleka Umeme Vijijini	212,000,000,000.00			212,000,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Desemba, 2025
2.	Kujenga na kuimarisha miundombinu ya usambazaji wa gesi asilia kwa matumizi ya majumbani, viwandani na usafrishaji	Kujenga Kiwanda cha Kuchakata na Kusindika Gesi Asilia na Kuanza ujenzi wa miundomninu ya Hifadhi ya Mafuta ya Petroli ifikapo mwaka 2025	Mradi wa Kuchakata na Kusindika Gesi Asilia - LNG (Lindi)	5,200,000,000.00		60,003,200,000,000.00	60,008,400,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo mwaka 2025
			Mradi wa ukarabati wa tanki Na 8 la kuhifadha mafuta, Kigamboni	16,000,000,000			16,000,000,000	Kukamilika kwa ukarabati ifikapo mwaka 2025

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kujenga Km 5,457 za Miundombinu ya Kusafirisha Gesi Asilia ifikapo Mwaka 2025	Mradi wa Bomba la Kusafirisha Mafuta Ghafi kutoka Uganda hadi Tanzania (East Africa Crude Oil Pipeline - EACOP)	5,000,000,000.00		6,975,200,000,000.00	6,980,200,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo mwaka 2023
			Mradi wa Bomba la Kusafirisha Mafuta Safi Tanzania – Zambia – Malawi (New TAZAMA White Petroleum Products Pipeline - New TAZAMA)	6,500,000,000.00	2,000,000,000.00	2,372,000,000,000.00	2,380,500,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo mwaka 2023
			Mradi wa Bomba la Kusafirisha Gesi Asilia Tanzania – Uganda (Tanzania – Uganda Natural Gas Pipeline - TUNGAP)	22,000,000,000.00		63,000,000,000.00	85,000,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo mwaka 2025
			Mradi wa Bomba la Kusafirisha Gesi Asilia Tanzania – Kenya (Tanzania – Kenya Natural Gas Pipeline - TAKEGAP)	25,000,000,000.00		63,000,000,000.00	88,000,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo mwaka 2025
			Mradi wa Bomba la Kusafirisha Gesi Asilia Tanzania – Zambia (Tanzania – Zambia Natural Gas Pipeline - TANZA)	25,000,000,000.00		63,000,000,000.00	88,000,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo mwaka 2025
3.	Kuhamasisha na kuendeleza teknolojia na miradi ya nishati jadidifu (tungamotaka, jotoardhi, gesi ya kimirinika, nishati ya jua na upepo) hususan katika maeneo ya vijijini	Kuongeza Uzalishaji wa Umeme Kufikia MW 5,760	Miradi wa Kuzalisha Umeme kwa Upepo: Singida MW - 100 (Awamu ya kwanza - MW 50); Makambako – MW 50 na Same – MW 50	125,000,000		125,000,000.00	125,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Septemba, 2026
			Mradi wa Kuzalisha Umeme kwa Jua Dodoma - MW 55	416,775,000,000.00			416,775,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Septemba, 2026
			Mradi wa Kuzalisha Umeme kwa Jua Shinyanga - MW 150	198,850,000,000.00			198,850,000,000.00	Kukamilika kwa mradi ifikapo Septemba, 2026

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
			Umeme wa Jotoardhi – Songwe (MW 5); Ngozi (MW 70) na Mbaka – Kejo (MW 60)	174,520,000,000.00			Kukamiika kwa mradi ifikapo Septemba, 2025
4.	Kuimarisha upatikanaji wa mafuta na gesi asilia kwa kuongeza shughuli za utafutaji na maendeleo ya mafuta na gesi asilia nchini	Kujenga Mabomba Matano (5) na miundombinu inayohusiana Kusambaza Gesi Asilia katika Kanda Tano (5) Nchini ifikapo mwaka 2025	Mradi wa Usambazaji Gesi Asilia kwa Mikoa ya Dar es Salaam na Pwani; Mtwara na Lindi; Morogoro na Dodoma; Arusha, Tanga – Kilimanjaro na Morogoro, Iringa – Mbeya	1,174,000,000,000.00			Kukamiika kwa mradi ifikapo mwaka 2025
			Mradi wa Utafutaji wa Mafuta katika Kitalu cha Eyasi – Wembere Eyasi	641,500,000,000.00			Kukamilika kwa mradi ifikapo mwaka 2025
			Mradi wa Utafutaji wa Mafuta na Gesi Asilia katika Kitalu cha Mnazi-bay	740,500,000,000.00			Kukamiika kwa mradi ifikapo mwaka 2025
			Kuongeza Kiwango cha Gesi Asilia kilichogunduliika na kuendelezwa ifikapo Mwaka 2025	742,500,000,000.00			Kukamilika kwa mradi ifikapo mwaka 2025
	Total			19,890,639,800,000	2,000,000,000	69,772,400,000,000	89,665,039,800,000

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	

UJENZI

1	Ujenzi na Ukarabati wa Viwanja vya Ndege vya Kimkakati	Kujenga na Kukarabati Viwanja vya Ndege vya Kimkakati ifikapo Juni 2026	Kujenga na Kukarabati Kiwanja cha Kimataifa cha Mwanza (Jengo Jipya la Abiria, JNIA (Ukarabati wa Jengo la Abiria - TBII), Songwe, KIA, Mtwara (Awamu ya II), Arusha, Songea (Awamu ya II), Bukoba, Musoma, Lake Manyara, Kliwa Masoko, Tanga na Kigoma.	367,000,000,000	330,000,000,000		697,000,000,000	Kuimarika kwa Usafiri wa Anga, Ulinzi na Usalama wa Nchi na shughuli mbalimbali za kiuchumi kama utalii na Biashara
2.	Ujenzi na Ukarabati wa Viwanja vya Ndege vya Mikoa	Kujenga na Kukarabati Viwanja vya Ndege ifikapo Juni 2026	Ujenzi na ukarabati wa Viwanja vya Ndege vya Iringa, Singida, Lindi, Njombe, Moshi, Tabora, Shinyanga na Sumbawanga.	170,000,000,000	381,000,000,000		551,000,000,000	Kuimarika kwa miundombinu ya Viwanja vya Ndege ambayo vitasaidia kutoa huduma za Usafiri wa Anga zinazokidhi viwango vya kimataifa (ICAO).
3.	Ujenzi wa Viwanja Vipya vya Ndege	Kujenga Kiwanja cha Ndege cha Kimataifa cha Msalato na Viwanja vya ndege vya Geita na Simiyu ifikapo Juni 2026	Ujenzi wa Viwanja Vipya vya Ndege vya Geita, Msalato and Simiyu	480,000,000,000	600,000,000,000		1,080,000,000,000	Kuongezeka kwa uwezo wa nchi kutoa huduma za Usafiri wa Anga kutokana na Viwango vya Kimataifa (ICAO).
4.	Ukamilishaji wa miradi ya ujenzi na ukarabati wa Viwanja vya Ndege inayolendelea	Kujenga na kukarabati viwanja vya ndege ifikapo Juni 2026	Kuboresha viwanja vya Ndege vya Mtwara, Songea, Dodoma na Songwe	97,000,000,000			97,000,000,000	Kuimarika kwa usafiri wa Anga kitaifa na kimataifa

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
5.	Kuimarisha Usafiri Majini	Kununua vivuko vipya	Ununuzi wa vivuko vipya vitakavyohudumia maeneo yafuatayo: Rugezi - Kisorya.	8,000,000,000			8,000,000,000	Kuimarika kwa usafiri Majini
6.			Ijenga - Kahangala (Mwanza), Musoma - Kinesi (Mara), Nyamisati - Mafia (Pwani), Nyakalilo - Kome (Mwanza), Bwiro - Bukondo (Ukerewe), Ilugwa - Murutanga (Ukerewe), Kakuru - Gaha (Ukerewe) (Mwanza), Msangamkuu - Msemo (Mtwara) na Ilungwa - Ukara (Mwanza) na ununuzi wa boti itakayohudumia kati ya Ilugwa - Ukara	72,880,000,000			72,880,000,000	Kuimarika kwa usafiri Majini

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
7.	Kuboresha Maegesho ya Vivuko	Kujenga miundombinu kwa ajili ya maegesho ifikapo mwaka 2025	Ujenzi wa Maegesho ya Magogoni - Kigamboni (upande wa Kigamboni), Miundombinu (jengo la abiria, ofisi, vyoo, na hosteli 10 kwa maegesho ya Msangamkuu - Msemo (Mtwara), Rugezi - Kisonya (Mwanza), Utete - Mkongo (Pwani), Chato - Nkome (Geita), Ilamba - Majita (Mara), Bugolora - Ukara (Mwanza), Kyanyabasa - Buganguzi (Kagera), Kilambo - Namoto (Mtwara), Kauunda - Maisome (Mwanza) and Rusumo - Nyakiziba (Kagera).	13,750,000,000			13,750,000,000	Kuboreshwa kwa maegesho
8.		Kuboresha maegesho ya Kikove (Mlimba - Malinyi) Kilombero I na Kilombero II	Uboreshaji wa Maegesho ya Kikove (Mlimba - Malinyi), Kilombero I na Kilombero II	1,750,000,000			1,750,000,000	Kukamilika kwa Maegesho: Kikove (2022) na Kilombero I na II (2023)
9.	Uimarishaji wa TEMESA	Kuimarisha TEMESA	Ununuzi wa Vipuri na kuimarisha huduma zinazotolewa na TEMESA	15,000,000,000			15,000,000,000	Kununuliwa kwa Vipuri
		Kujenga karakana katika wilaya nane (8) na kuboresha karakana ya Dodoma	Ujenzi wa Karakana za Kahama, Masasi, Nanyumbu, Simanjiro, Same, Chato, Kyela and Geita na kuboresha karakana ya Dodoma	3,000,000,000			3,000,000,000	Kukamilika kwa karakana katika wilaya nne (4)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
11.	Uboreshaji wa Mfumo wa Usimamizi wa Miundombinu (Integrated Infrastructure Management System - IIMS)	Kuboresaji wa Mfumo wa Usimamizi wa Miundombinu (Integrated Infrastructure Management System - IIMS)	Uboreshaji wa Mfumo wa Usimamizi wa Miundombinu (Integrated Infrastructure Management System - IIMS)	3,000,000,000			3,000,000,000	Kukamilika kwa Mfumo wa Usimamizi wa Miundombinu ifikapo mwaka 2025
12.	Uboreshaji wa Karakana (Arusha, Dar es Salaam (MT Depot) Mtwara, Mbeya, Mwanza).	Kuboresha Karakana (Arusha, Dar es Salaam (MT Depot) Mtwara, Mbeya, Mwanza).	Uboreshaji wa Karakana (Arusha, Dar es Salaam (MT Depot) Mtwara, Mbeya, Mwanza).	6,500,000,000			6,500,000,000	Kukamilika kwa Karakana ifikapo mwaka 2025
13.	Uboreshaji wa Karakana za Kisasa zinazotembea	Kuboresha Karakana za Kisasa zinazotembea.	Ununuzi wa Karakana sita (6) zinazotembea	2,422,400,000			2,422,400,000	Karakana za Kisasa zinazotembea ifikapo mwaka 2023
14.	Uendelezaji wa Usanifu na Kuimarisha Usimamizi wa majengo ya Serikali ikijumuisha Awamu ya Pili ya Mradi wa majengo ya Serikali katika mji wa Serikali Mtumba, Dodoma.	Kusanifu na Kuimarisha Usimamizi wa majengo ya Serikali ikijumuisha Awamu ya Pili ya Mradi wa majengo ya Serikali katika mji wa Serikali Mtumba, Dodoma.	Usanifu na Uimarishaji Usimamizi wa majengo ya Serikali ikijumuisha Awamu ya Pili ya Mradi wa majengo ya Serikali katika mji wa Serikali Mtumba, Dodoma.	5,450,000,000			5,450,000,000	Kujengwa kwa Majengo ya Serikali, Mtumba
				21,800,000,000			21,800,000,000	
16	Ujenzi wa Nyumba 10,000 za Viongozi wa Serikali na Watumishi wa Umma	Kujenga Nyumba 10,000 za Viongozi wa Serikali na Watumishi wa Umma.	Ujenzi wa Nyumba 10,000 za Viongozi wa Serikali na Watumishi wa Umma	87,850,000,000			87,850,000,000	Kujengwa kwa Nyumba 10,000 za Viongozi wa Serikali na Watumishi wa Umma

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
17.	Uimarishaji wa Usimamizi wa Mikakati ya Kuboresha Samani za Ofisi na Nyumba za Serikali na Ujenzi wa kiwanda cha Samani	Kujenga na kukarabati kiwanda na karakana cha Samani	Ujenzi na Ukarabati wa kiwanda na karakana cha Samani.	3,100,000,000			3,100,000,000	Kukamilika kwa kiwanda cha samani ifikapo mwaka 2025
18.	Uandaaji na Utekelezaji wa Mipango ya kujenga na kukarabati Majengo na Nyumba za Serikali kwa ajili ya Watu wenye mahitaji maalumu	Kuandaa na Kutekeleza Mipango ya kujenga na kukarabati Majengo na Nyumba za Serikali kwa ajili ya Watu wenye mahitaji maalumu	Uandaaji na Utekelezaji wa Mipango kujenga na kukarabati Majengo na Nyumba za Serikali kwa ajili ya Watu wenye mahitaji maalumu	90,000,000,000			90,000,000,000	Kujengwa kwa Majengo na Nyumba za Serikali
19.	Ujenzi wa Nyumba za Makazi kwa ajili ya kuhudumia familia zilizokuwa katika maeneo yanayomilikiwa na TAMISEMI	Kujenga Nyumba za Makazi kwa ajili ya kuhudumia familia zilizokuwa katika maeneo yanayomilikiwa ifikapo mwaka 2025.	Ujenzi wa Nyumba za Makazi kwa ajili ya kuhudumia familia zilizokuwa katika maeneo yanamilikiwa na TAMISEMI	10,000,000,000			10,000,000,000	Kujengwa kwa Nyumba za makazi
20.	Kuongeza mtaji wa TBA kwa ajili ya kujenga nyumba za makazi katika maeneo mbalimbali nchini	Kuongeza mtaji wa TBA kwa ajili ya kujenga nyumba za Makazi katika maeneo mbalimbali ifikapo mwaka 2025	Ujenzi wa Nyumba za Makazi	45,000,000,000			45,000,000,000	Kujengwa kwa Nyumba za Makazi
21.	Ujenzi wa ofisi kwa Taasisi za Serikali	Kujenga ofisi kwa Taasisi za Serikali Juni 2025	Ujenzi wa ofisi kwa Taasisi za Serikali	30,000,000,000			30,000,000,000	Kujengwa kwa ofisi kwa ajili ya Taasisi za Serikali

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
	Maendeleo ya Miundombinu	Kujenga barabara ya Sumbawanga - Kanyani - Nyakanazi (km 562) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa sehemu za Kibaoni – Sitalike (71.1 km) and Vikonge – Uvinza (159 km) kwa kiwango cha lami	414,180,000,000			414,180,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Ujenzi wa sehemu ya Kasulu – Kabingo (184km) kwa kiwanago cha lami	51,474,220,000	225,102,090,000		276,576,310,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Tabora - Ipole - Koga - Mpanda (km 359) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Usesula – Ipole – Koga – Mpanda (km 353.0) kwa kiwango cha lami	112,468,620,000	320,186,190,000		432,654,810,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Mto wa Mbu - Loliondo (km 213) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa sehemu ya Sale Jct – Loliondo (49 km) kwa kiwango cha lami	87,126,450,000			87,126,450,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Ujenzi wa sehemu ya Sale Jct - Mto wa Mbu (164 km) kwa kiwango cha lami	295,200,000,000			295,200,000,000	
		Kujenga barabara ya Itoni - Ludewa - Manda (km 211)	Ujenzi wa sehemu ya Lusitu – Mawengi (50 km) kwa kiwango cha zege	159,217,440,000			159,217,440,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
			Ujenzi wa sehemu ya Itoni – Lusitu (km 50) na Mawengi – Manda (110 km)	288,000,000,000			288,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Wilaya/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Kujenga barabara ya Makurunge - Saadani - Pangani - Tanga (km 178) kwa kiwango cha lami	66,853,270,000	1,100,000,000		67,953,270,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Kujenga barabara ya Magole – Turiani – Handeni (km 152.8) kwa kiwango cha lami	187,200,000,000.00			187,200,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Kujenga barabara ya Katumba - Mbambo - Tukuyu (km 80) kwa kiwango cha lami	95,400,000,000.00			95,400,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Kujenga barabara ya Dumila – Kilosa – Mikumi (km 141.8) kwa kiwango cha lami	142,200,000,000.00			142,200,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Kujenga barabara ya Kisarawe - Maneromango (km 54) kwa kiwango cha lami	79,200,000,000.00			79,200,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Kujenga barabara ya Handeni - Kiberashi - Kondoa - Singida (km 460) kwa kiwango cha lami	90,000,000,000.00			90,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/Wilaya, Wilaya na Wilaya)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
		Kujenga barabara ya Arusha - Kibaya - Kongwa (km 430) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Arusha - Kibaya - Kongwa (430 km) kwa kiwango cha lami	774,000,000,000.00			774,000,000,000 Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Makongolosi - Rungwa - Mkiwa (km 412) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Makongolosi - Rungwa - Mkiwa (km 412) kwa kiwango cha lami	741,600,000,000.00			741,600,000,000 Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Kibaya – Orkesumet - Mererani (km 132) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa sehemu ya Ngopito – Orkesumet (km 88) kwa kiwango cha lami	158,400,000,000.00			158,400,000,000 Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Kolandoto - Lalago - Mwanhuzi - Matala - Oldeani Jct (km 328) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Kolandoto - Lalago - Mwanhuzi - Matala - Oldeani Jct (km 328) kwa kiwango cha lami	590,400,000,000.00			590,400,000,000 Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Mtwarapachani – Lingusenguse – Tunduru (km 300) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Mtwarapachani – Lingusenguse – Tunduru (km 300) kwa kiwango cha lami	540,000,000,000.00			540,000,000,000 Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Lupilo - Malinyi - Kilosa kwa Mpepo - Londo - Kitanda (km 296) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Lupilo - Malinyi - Kilosa kwa Mpepo - Londo - Kitanda (km 296) kwa kiwango cha lami	532,800,000,000.00			532,800,000,000 Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
		Kujenga barabara ya Mtwara - Newala - Masasi (km 210) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa sehemu ya Mnivata – Newala – Masasi (km 160) kwa kiwango cha lami	288,000,000,000.00			288,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Njombe - Ndulamo - Makete - Kitulo – Isyonje (km 205) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa sehemu ya Makete - Kitulo – Isyonje (96.2 km) kwa kiwango cha lami	173,160,000,000.00			173,160,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Omugakorongo - Rwambaizi – Kigarama – Murongo (km 125) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Omugakorongo - Rwambaizi – Murongo (km 125) to bitumen standard	225,000,000,000.00			225,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Njombe (Kibena) - Lupembe - Madeke (Mfuji) Morogoro/ Njombe Boarder (km 125) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Njombe (Kibena) - Lupembe - Madeke (Mfuji) Morogoro/ Njombe Boarder (km 125) kwa kiwango cha lami	225,000,000,000.00			225,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Iringa - Ruaha National Park (km 104) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Iringa - Ruaha National Park (km 104) kwa kiwango cha lami	187,200,000,000.00			187,200,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Morogoro (Bigwa) - Mvuha (km 78) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Morogoro (Bigwa) - Mvuha (km 78) kwa kiwango cha lami	140,400,000,000.00			140,400,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
		Kujenga barabara ya Magu - Bukwimba - Ngudu - Jojiro (km 64) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Magu - Bukwimba - Ngudu - Jojiro (km 64) kwa kiwango cha lami	115,200,000,000.00			115,200,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Kahama – Nyamilangano – Uyogo (km 54) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Kahama – Nyamilangano – Uyogo (km 54) kwa kiwango cha lami	97,200,000,000.00			97,200,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Kisarawe - Mlandizi (km 52) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Kisarawe - Mlandizi (km 52) kwa kiwango cha lami	93,600,000,000.00			93,600,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Matai - Kasesya (km 50) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa sehemu ya Matai - Kasesya (km 50) kwa kiwango cha lami	90,000,000,000.00			90,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Madaba - Mwindindi (Liganga) - Mkiu (km 46) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa sehemu ya Madaba - Mwindindi (Liganga) - Mkiu (km 46) kwa kiwango cha lami	82,800,000,000.00			82,800,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Makutano – Nata – Mugumu (km 125) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa sehemu za Sanzate – Nata (km 40) na Nata – Mugumu (km 35) kwa kiwango cha lami	39,469,860,000.00			39,469,860,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kujenga barabara ya Kibondo - Mabamba (km 35) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Kibondo - Mabamba (km 35) kwa kiwango cha lami	63,000,000,000.00			63,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Kibaha - Mapinga (km 23) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Kibaha - Mapinga (km 23) kwa kiwango cha lami	41,400,000,000.00			41,400,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kukarabati barabara ya Makambako - Songea (km 295) kwa kiwango cha lami	Ukarabati wa barabara ya Makambako - Songea (km 295) kwa kiwango cha lami	531,000,000,000.00			531,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kukarabati barabara ya Segera - Same - Himo (km 285)	Ukarabati wa barabara ya Same - Himo (km 66) kwa kiwango cha lami	118,800,000,000.00			118,800,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Morogoro - Dodoma (km 263) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Morogoro - Dodoma (km 263) kwa kiwango cha lami	473,400,000,000.00			473,400,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Mtwara - Mingoyo - Masasi (km 200) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Mtwara - Mingoyo - Masasi (km 200) kwa kiwango cha lami	360,000,000,000.00			360,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Arusha - Moshi - Himo - Holili (km 140) na Holili - Tarakea (km 53) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa sehemu za Tengeru - Moshi - Himo - Holili (km 83.5) na Holili - Tarakea (km 53) kwa kiwango cha lami	150,300,000,000.00			150,300,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
		Kujenga barabara ya Igawa - Uyole -Mbeya -Tunduma (km 215.12) ikijumuisha Mchepuo wa Mbeya (Mbeya Bypass) 48km kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Igawa - Uyole -Mbeya - Tunduma (km 215.12) ikijumuisha Mchepuo wa Mbeya (Mbeya Bypass) 48km kwa kiwango cha lami	473,616,000,000.00			473,616,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Lusahunga - Rusumo (92 km) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Lusahunga - Rusumo (km 92) kwa kiwango cha lami	165,600,000,000.00			165,600,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Nyakasanza - Kobero (60 km) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Nyakasanza - Kobero (km 60) kwa kiwango cha lami	108,000,000,000.00			108,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Kongwa Ranch - Kiteto - Simanjiro - KIA (483 km) kwa kiwango cha lami	Construction of Kongwa Ranch - Kiteto - Simanjiro - KIA (km 483) to bitumen standard	869,400,000,000.00			869,400,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Sanya Juu - Kamwanga kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Sanya Juu - Kamwanga Alerai - Kamwanga (km 43) kwa kiwango cha lami	77,400,000,000.00			77,400,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kujenga barabara ya Kidahwe - Ilunde - Malagarasi - Kaliua kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Malagarasi – Uvinza (km 51) na Kazilambwa - Chagu (km 36) kwa kiwango cha lami	156,600,000,000.00			156,600,000,000.00	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Malagarasi - Uvinza kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Malagarasi – Uvinza (km 51) kwa kiwango cha lami	91,800,000,000.00			91,800,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Mpanda - Ugala - Kaliua - Kaliua - Ulyankulu - Kahama (428km) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Mpanda - Ugala - Kaliua - Ulyankulu - Kahama (km 428) kwa kiwango cha lami	770,400,000,000.00			770,400,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kukarabati barabara ya Makuyuni – Mto wa Mbu - Karatu – Ngorongoro to bitumen standard	Ukarabati wa barabara ya Makuyuni – Mto wa Mbu - Karatu – Ngorongoro kwa kiwango cha lami (km 77)	138,600,000,000.00			138,600,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Bariadi-Kisesa-Mwandoya - Ngoboko - Mwanhuzi - Sibiti - Mkalama - Iguguno (km 289) kwa kiwango cha lami	Kujenga barabara ya Bariadi-Kisesa-Mwandoya - Ngoboko - Mwanhuzi - Sibiti - Mkalama - Iguguno (km 289) kwa kiwango cha lami	520,200,000,000.00			520,200,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Babati - Orkesumet - Kibaya (km 225) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Babati - Orkesumet - Kibaya (km 225) kwa kiwango cha lami	405,000,000,000.00			405,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
		Kujenga barabara ya Ntendo - Muze - Kilyamatundu (km 200) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara nya Ntendo - Muze - Kilyamatundu (km 200) kwa kiwango cha lami	360,000,000,000.00			360,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Liwale - Nachingwea - Ruangwa (185) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Liwale - Nachingwea - Ruangwa (185) kwa kiwango cha lami	333,000,000,000.00			333,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Masasi - Nachingwea (km 45) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Masasi - Nachingwea (km 45) kwa kiwango cha lami	81,000,000,000.00			81,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Ruangwa - Namichiga - Nanjilinjji - Kiranjeranje (km 120) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Ruangwa - Namichiga - Nanjilinjji - Kiranjeranje (km 120) kwa kiwango cha lami	216,000,000,000.00			216,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Ngongo - Mandawa - Namichiga (km 85) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Ngongo - Mandawa - Namichiga (km 85) kwa kiwango cha lami	153,000,000,000.00			153,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Ujenzi wa barabara ya Kibaoni - Majimoto - Inyonga (km 162.8) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Kibaoni - Majimoto - Inyonga (km 162.8) kwa kiwango cha lami	293,040,000,000.00			293,040,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kujenga barabara ya Kanazi –(Kyetema) – Ibwera – katoro – Kyaka II kwa kiwango cha lami cha lami	Ujenzi wa barabara ya Kanazi –(Kyetema) – Ibwera – katoro – Kyaka II kwa kiwango cha lami (km 60.7)	109,260,000,000.00			109,260,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Bukoba Mijini – Busimbe – Maruku – Kanyangereko – Ngogo kwa kiwango cha lami cha lami	Ujenzi wa barabara ya Bukoba Mijini – Busimbe – Maruku – Kanyangereko – Ngogo kwa kiwango cha lami (km 19)	34,200,000,000.00			34,200,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Njombe (Kibena) – Lupembe – Madeke (Mfuji) – Morogoro/ Njombe Border (km 125) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Njombe (Kibena) – Lupembe – Madeke (Mfuji) – Morogoro/ Njombe Border (km 125) kwa kiwango cha lami	225,000,000,000.00			225,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Murushaka – Murongo (km 125) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Murushaka – Murongo (km 125) kwa kiwango cha lami	225,000,000,000.00			225,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Mvuha – Kisasi (km 73) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Mvuha – Kisasi (km 73) kwa kiwango cha lami	131,400,000,000.00			131,400,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Likuyufusi – Mkenda (km 124) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Likuyufusi – Mkenda (km 124) kwa kiwango cha lami	223,200,000,000.00			223,200,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kujenga barabara ya Murugarama - Rulenge - Nyakahura (km 85) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Murugarama - Rulenge - Nyakahura (km 85) kwa kiwango cha lami	153,000,000,000.00			153,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Upanuzi wa Tegeta - Bagamoyo (57 km) kwa kiwango cha lami	Upanuzi wa Tegeta - Bagamoyo (57 km) kwa kiwango cha lami	102,600,000,000.00			102,600,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Kilindoni – Ras Mkumbi – Mafa (55km) kwa kiwango lami	Ujenzi wa barabara ya Kilindoni – Ras Mkumbi – Mafa (55km) kwa kiwango lami	99,000,000,000.00			99,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Igowole - Kasanga - Nyigo (54.5km) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Igowole - Kasanga - Nyigo (54.5km) kwa kiwango cha lami	98,100,000,000.00			98,100,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Geita - Nzera - Nkome (km 54) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Geita - Nzera - Nkome (km 54) kwa kiwango cha lami	97,200,000,000.00			97,200,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Katumbasongwe – Kasumulu – Ngana – Illeje (90.7 km) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Katumbasongwe – Kasumulu – Ngana – Illeje (90.7 km) kwa kiwango cha lami	163,260,000,000.00			163,260,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
		Kujenga barabara ya Namanyere – Katongoro – New Kipili Port (64.8 km) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Namanyere – Katongoro – New Kipili Port (64.8 km) kwa kiwango cha lami	116,640,000,000.00			116,640,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Kagwira – Ikola – Karema Port (112 km) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Kagwira – Ikola – Karema Port (112 km) kwa kiwango cha lami	201,600,000,000.00			201,600,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Mutukula – Bukoba – Muhutwe – Kagoma (136 km) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Mutukula – Bukoba – Muhutwe – Kagoma (136 km) kwa kiwango cha lami	244,800,000,000.00			244,800,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Ipole – Rungwa (172 km) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Ipole – Rungwa (172 km) kwa kiwango cha lami	309,600,000,000.00			309,600,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Mpanda – Ugalla – Kaliua – Ulyankulu – Kahama (475 km) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Mpanda – Ugalla – Kaliua – Ulyankulu – Kahama (475 km) kwa kiwango cha lami	855,000,000,000.00			855,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
		Kujenga barabara ya Shelui – Nzega (km 110) kwa kiwango cha lami	Ujenzi wa barabara ya Shelui – Nzega (km 110) kwa kiwango cha lami	198,000,000,000.00			198,000,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
			Daraja la Pangani (Tanga)		98,000,000,000.00		Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Daraja la Mkenda (Ruvuma) - 108m	13,200,000,000.00			Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Daraja la Mtera (Iringa)- 320m ikijumuisha barabara unganishi 4.145 km	68,000,000,000.00			Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Daraja la Mitomoni Bridge (Ruvuma) - 47.7 m na barabara unganishi km 8	16,900,000,000.00			Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Daraja la Mkundi (Morogoro) m- 60.4	13,200,000,000.00			Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Daraja la Mirumba (Katavi) - 45m	1,800,000,000.00			Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Daraja la Ugalla (Katavi) - 115m	6,500,000,000.00			Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/ Wilaya, Wilaya na Wilaya)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
23.	Kupunguza Msongamano katika Mkoa wa Dares Salaam	Ujenzi wa barabara za Juu 8	Daraja la Mzinga (Dar es Salaam) - 48m	9,273,000,000.00			9,273,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Ujenzi wa barabara za Juu za Uhasibu, Chang'ombe, KAMATA, Morocco, Mwenge, Magomeni, Tabata na Gerezani	560,628,000,000.00	21,000,000,000.00		581,628,000,000	Kuunganishwa kwa maeneo mbalimbali ndani ya nchi (Mkoa na Mkoa/Wilaya, Wilaya na Wilaya)
			Awamu ya Pili: Barabara za Kiliwa na Kawawa (19.3 km)	218,740,000,000.00			218,740,000,000	Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria
			Awamu ya Tatu: Barabara za Nyerere, Uhuru, Bibi Titi Mohamed na Azikiwe (23.6 km)	258,829,000,000.00			258,829,000,000	Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria
			Awamu ya Nne: Barabara za Maktaba, Ali Hassan Mwinyi, Sam Nujoma na Mwenge – Tegeta	280,266,000,000.00			280,266,000,000	Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria
		Ujenzi wa Miundombinu ya Mabasi Yendayo Haraka Mkoani Dar es Salaam	Awamu ya Tano: Barabara za Mandela – Bandari, Kinyerezi -Tabata – Kigogo – Kawawa (Round About).	251,365,000,000.00			251,365,000,000	Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria
			Awamu ya Sita: Morocco – Mwai Kibaki – Old Bagamoyo (9.1)	296,149,000,000.00			296,149,000,000	Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
		Daraja Jipya la Selander (Tanzanite) na Kujenga barabara ya Dar Es Salaam - Chalinze Express Way	Ujenzi wa Daraja Jipya la Selander (Tanzanite)	97,740,420,806.81	97,740,420,806.81		Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria
		Kujenga barabara ya Dar Es Salaam (Bunju - Mbezi (Morogoro Road) - Pugu)	Ujenzi wa barabara ya Mzunguko katika Jiji la Dar Es Salaam (Bunju - Mbezi (Morogoro Road) - Pugu)	259,200,000,000			Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria
		Kujenga barabara ya Mchepuo ya Babati	Ujenzi wa barabara ya Mchepuo ya Babati	61,200,000,000			Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria
		Kujenga barabara ya Mchepuo ya Iringa	Ujenzi wa barabara ya Mchepuo ya Iringa 7km	21,600,000,000.00			Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria
	Kupunguza Misongamano katika Majiji na Miji Mingine	Upanuzi wa barabara za Dodoma – Dar es Salaam (50km); Dodoma – Iringa (50km); Dodoma – Singida (50km); Dodoma – Babati (50 km)	Upanuzi wa barabara za Dodoma – Dar es Salaam (50km); Dodoma – Iringa (50km); Dodoma – Singida (50km); Dodoma – Babati (50 km)	13,140,000,000.00			Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria
				360,000,000,000.00			Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa usafirishaji wa mizigo na abiria

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
24.	Kupunguza Msongamano katika Majiji na Miji Mengine	Kujenga barabara ya Mchepuo ya Babati	Ujenzi wa barabara ya Mchepuo ya Babati	21,600,000,000.00			Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria
		Kujenga barabara ya Mchepuo ya Iringa	Ujenzi wa barabara ya Mchepuo ya Iringa 7km	13,140,000,000.00			Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria
		Upanuzi wa barabara za Dodoma – Dar es Salaam (50km); Dodoma – Iringa (50km); Dodoma – Singida (50km); Dodoma – Babati (50 km)	Upanuzi wa barabara za Dodoma – Dar es Salaam (50km); Dodoma – Iringa (50km); Dodoma – Singida (50km); Dodoma – Babati (50 km)	360,000,000,000.00			Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa usafirishaji wa mizigo na abiria
25.	Kujenga uwezo kwa Wataalamu katika Sekta ya Ujenzi Kujenga uwezo kwa Wanawake katika kazi za Ujenzi	Kujenga barabara ya Mzunguko wa Nje katika Jiji la Dodoma (114 km)	Ujenzi wa barabara ya Mzunguko wa Nje katika Jiji la Dodoma (114 km)	35,826,950,000.00	185,874,470,000.00		Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria
		Kujenga barabara ya Mzunguko wa Ndani katika Jiji la Dodoma (15 km)	Ujenzi wa barabara ya Mzunguko wa Ndani katika Jiji la Dodoma (15 km)	173,925,000.00			Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria
		Upanuzi wa barabara ya Arusha Mjini - Kisongo (km 8.8)	Upanuzi wa barabara ya Arusha Mjini - Kisongo (km 8.8)	15,840,000,000.00			Usafiri wa Umma ulioboreshwa na kurahisishwa kwa usafirishaji wa mizigo na abiria

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
		Kujenga uwezo kwa Capacity kwa Wataalamu katika Sekta ya Ujenzi ifikapo mwaka 2025	Kujenga uwezo kwa Wataalamu katika Sekta ya Ujenzi	500,000,000.00			Kukua kwa Ujuzi
			Kuwzesha Mfuko wa Makandarasi (Contractors Assistance Fund – CAF) kufanya kazi ipasavyo	520,000,000.00			Makandarasi wa Ndani kuwzeshwa
		Kuongeza ushiriki wa Wanawake katika kazi za Ujenzi wa Barabara ifikapo mwaka 2025	Kuongeza ushiriki wa Wanawake katika kazi za Ujenzi wa Barabara ifikapo mwaka 2025	530,000,000.00			Kukua kwa Ujuzi
	Jumla Ndogo			23,603,576,567,666.70	2,260,103,170,806.81		25,863,679,738,473.51

UCHUKUZI

1.	Uendelezaji na uboreshaji wa viwanja vya ndege	25	Usambazaji, ufungaji na uboreshaji wa mifumo ya TEHAMA, miundombinu na vifaa vya ulinzi na usalama	57,500,000,000.00			Kunuliwa na kufungwa kwa vifaa vya ulinzi na usalama
		17					Kujengwa kwa uzio kwa ajili ya ulinzi
		Viwanja 16 vya ndege					Kufungwa kwa mfumo wa ulinzi
		14		70,640,000,000.00			Kufungwa na kuanza kutumika kwa Mfumo wa kuongoza ndege (AGL)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
13			Usambazaji, ufungaji na uboreshaji wa mifumo ya TEHAMA, miundombinu na vifaa vya ulinzi na usalama	20,560,000,000.00			20,560,000,000.00	Kufungwa kwa Mfumo wa Usimamizi wa Taarifa za Viwanja vya ndege
1			Uendeshaji wa jengo la Terminal II katika Kiwanja cha Ndege cha Kimataifa cha Julius Nyerere – JNIA Terminal II	80,000,000,000.00			80,000,000,000.00	Kuendelea kutolewa kwa huduma yenye viwango na ubora katika jengo la JNIA TB II
1			Uboreshaji na kufanya matengenezo ya miundombinu katika viwanja vya ndege	228,800,000,000.00			228,800,000,000.00	Kufanya kazi kwa JNIA Terminal II na II
11			Uboreshaji na kufanya matengenezo ya miundombinu katika viwanja vya ndege	960,480,000,000.00			960,480,000,000.00	Kujengwa, kukarabiwa na kufanyiwa matengenezo kwa viwanja vya ndege
17			Uthamini na utwaaji wa ardhi	2,500,000,000.00			2,500,000,000.00	Kukamilika kwa utwaaji wa ardhi
Viwanja 24 vya ndege			Uthamini na utwaaji wa ardhi	64,920,000,000.00			64,920,000,000.00	Kukamilika kwa utwaaji wa ardhi
2			Uandaaji wa miradi ya viwanja vya ndege	1,180,000,000.00			1,180,000,000.00	Kukamilika kwa tafti
14			Uandaaji wa miradi ya viwanja vya ndege	700,000,000.00			700,000,000.00	Kuandaliwa kwa Mpango Kabambe

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
		3	Uboreshaji na kufanya matengenezo ya miundombinu katika viwanja vya ndege	450,000,000,000.00			450,000,000,000.00	Kukamilika kwa vituo vya kupakua na kupakia mizigo
2	Kuboresha Shirika la Ndege Tanzania (ATCL)	Abiria 1,549,764	Ununuzi wa ndege mpya na kuboresha miundombinu ya uendeshaji	2,937,000,000,000.00			2,937,000,000,000.00	<ul style="list-style-type: none"> Kufikia idadi ya abiria 1,549,764; na Kukamilisha kwa ukarabati wa karakana katika Kiwanja cha Ndege cha Kimataifa cha Kilimanjaro (KIMAFKA) na JNIA.
3	Kuboresha miundombinu na vifaa vya kutolewa huduma ya hali ya hewa	Rada saba (7) za hali ya hewa	Ununuzi wa rada mbili (2) za hali ya hewa	15,800,000,000.00			15,800,000,000.00	Kununuliwa na kufungwa kwa rada mbili (2) za hali ya hewa hadi kufikia mwaka 2025 na kuboresha kwa rada mbili (2) hadi kufikia Juni 2023.
			Ununuzi wa vifaa vya hali ya hewa	15,000,000,000.00			15,000,000,000.00	Kufungwa kwa mifumo ya uangalizi katika Bahari ya Hindi na Maziwa Makuu hadi kufikia Juni 2025.
			Kufungwa kwa vitambuizi vya matukio ya radi	10,000,000,000.00			10,000,000,000.00	fKukamilika kwa awamu ya kwanza na ya pili ya ufungaji wa vitambuizi vya matukio ya radi nchini kote hadi kufikia Juni 2025.
			Ununuzi wa vifaa vya kisasa vya hali ya hewa	10,000,000,000.00			10,000,000,000.00	Kununuliwa na kufungwa kwa vifaa vingine maalumu vya hali ya hewa hadi kufikia Juni 2025

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
		Kujengwa kwa Ofisi kuu ya utabiri wa hali ya hewa na miundombinu yake	Ujenzi wa ofisi kuu ya utabiri wa hali ya hewa	625,000,000,000.00			625,000,000,000.00	Kujengwa kwa ofisi kuu ya utabiri wa hali ya hewa na miundombinu yake hadi kufikia Juni 2025
		Kukamilika kwa ujenzi wa majengo mapya na ukarabati	Chuo cha Hali ya Hewa	10,000,000,000.00			10,000,000,000.00	Kukamilika kwa ujenzi wa majengo mapya na ukarabati hadi kufikia Juni 2025
		Kukarabatiwa kwa vituo 12 vya hali ya hewa	Vituo 12 vya hali ya hewa	1,000,000,000.00			1,000,000,000.00	Kukarabatiwa kwa vituo 12 vya hali ya hewa hadi kufikia Juni 2025
4	Kukamilisha ujenzi wa reli ya kati kwa kiwango cha SGR na ununuzi wa mabehewa	Kujengwa kwa km 2,100 za reli kwa kiwango cha Standard Gauge	Ujenzi wa reli ya kati kwa Standard Gauge	9,600,000,000,000.00			9,600,000,000,000.00	Kukamilika kwa ujenzi wa kipande cha reli ya DSM hadi Mwanza kwa Standard Gauge
		Kununuliwa kwa vifaa vinavyotumika katika usafirishaji wa njia ya SGR vikiwemo seti 10 za treni EMU, injini 17 za treni zinazotumia umeme (Electric Locomotive), injini tano (5) za treni zinazotumia diesel mafuta ya diesel na umeme (Diesel electric locomotives), mabehewa 59 ya abiria na mabehewa 1430 ya kubebea mizigo.	Ununuzi wa vifaa vinavyotumika katika usafirishaji wa reli ya SGR (SGR rolling stock)	1,222,171,102,454			1,222,171,102,454	Kununuliwa kwa vifaa vinavyotumika katika usafirishaji wa njia ya reli ya SGR vikiwemo seti 10 za EMU, injini 17 za treni zinazotumia umeme (Electric Locomotive), injini tano (5) za treni zinazotumia diesel na umeme (Diesel electric locomotives), mabehewa 59 ya abiria na mabehewa 1430 ya kubebea mizigo.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
5	Kuendelea kuimarisha miundombinu ya reli ya TAZARA, Kati, Kaskazini na Kusini na kukarabati mabehewa	Ujenzi wa km 1000 za reli ya SGR	Ujenzi wa reli ya SGR kutoka Mtwara – Mbaba Bay (Amelabay) na tawi la kuelekea Liganga and Mchuchuma		5,500,000,000,000	5,500,000,000,000	Kukamilika kwa Reli ya SGR kutoka Mtwara – Mbamba Bay
		Ujenzi wa km 1,223 za reli ya SGR	Ujenzi wa reli ya SGR kutoka Tanga – Arusha – Musoma na kuchepuka kwenda Minjingu na Engaruka		4,100,000,000,000	4,100,000,000,000	Kukamilika kwa reli ya SGR kutoka Tanga, Arusha hadi Musoma
6	Upanuzi wa Bandari za Bahari kuu za Dar es salaam, Tanga na Mtwara (DSM)	Kukarabatiwa kwa km 2,537 za reli ya Meter Gauge (MGR)	Ukarabati na ufufuaji wa reli iliyopo ya Meter Gauge (MGR)	1,524,000,000,000		1,524,000,000,000	Kukarabatiwa na kuanza kufanya kazi kwa mtandao wa reli iliyopo ya MGR
		Kununuliwa kwa vichwa vipya vya treni ya MGR katika njia kuu	Ununuzi wa vichwa vipya vya treni katika njia kuu	185,870,000,000.00		185,870,000,000.00	Kununuliwa kwa vichwa vipya 63 vya treni ya reli ya MGR katika njia kuu
		Kukarabatiwa kwa mabehewa 690 ya mizigo na mabehewa 37 ya abiria.	Ukarabati wa mabehewa ya mizigo na abiria	200,600,000,000.00		200,600,000,000.00	Kukarabatiwa kwa mabehewa 690 ya mizigo na mabehewa 37 ya abiria
		Kufikia uzito wa tani milioni 21.2 wa shehena za mizigo (DWT), TEUs milioni 1, idadi ya meli 1,600 zilizogoa, abiria milioni 2 na uwezo wa bandari kufikia tani milioni 22 (DWT)	Uchimbaji wa lango la kuingilia and eneo la kugeuzia meli	219,000,000,000		219,000,000,000	Lango la kuingilia meli lenye kina kirefu cha m 14.5 na upana wa m 270.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
			Kuimarisha na kuongeza kina katika Gati Na. 1-7 na ujenzi wa Gati la RoRo katika kijito cha Gerezani	170,000,000,000.00			170,000,000,000.00	Kuimarishwa kwa magati yenye kina cha m 14.5.
			Kuimarisha na kuongeza kina cha Gati Na. 8-11	20,000,000,000.00			20,000,000,000.00	Kuimarishwa kwa magati yenye kina cha m 14.5.
			Ujenzi wa tanki la kuhifadhia mafuta	13,200,000,000.00			13,200,000,000.00	Kujengwa kwa matanki matano (5).
			Ujenzi wa barabara za kuingia katika Bandari ya Dar es Salaam na Mivinjeni	14,900,000,000.00			14,900,000,000.00	Kujengwa kwa barabara mpya ya Mivinjeni na Bandari
			Kufungwa kwa mikanda ya kupitishia shehena za kichele (conveyor systems) ili kuongeza uwezo wa kuhudumia shehena kavu	400,000,000.00			400,000,000.00	Kufungwa kwa mikanda yenye kazi zaidi ya moja ya kupitishia shehena za kichele (multipurpose conveyor systems) zenye uwezo wa kuhudumia hadi tani 70,000
			Ununuzi wa vifaa vinavyotumika katika operesheni bandarini	16,000,000,000.00			16,000,000,000.00	Kununuliwa kwa vifaa vinavyotumika katika operesheni
			Uboreshaji wa karakana katika Bandari ya Dar es Salaam	2,600,000,000.00			2,600,000,000.00	Karakana ya kisasa na yenye vifaa vya kutosha.
			Ujenzi wa Bandari ya Bagamoyo	260,000,000.00			260,000,000.00	Kufikia asilimia 20 ya utekelezaji wa mradi.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
7	Upanuzi wa bandari za Bahari kuu za Dar es salaam, Tanga na Mtwara (Tanga)	Kufikia uzito wa tani 765,367 wa shehena za mizigo (DWT), TEUs 12,000, idadi ya meli 200 zilizogoa, abiria 100,000 na uwezo wa bandari kufikia tani milioni 1 (DWT)	Uboreshaji wa Bandari ya Tanga awamu ya pili	256,800,000,000.00			256,800,000,000.00	Kujengwa kwa magati mawili (2) na deeper quay side wenye m14.5 katika bandari ya Tanga
			Ujenzi wa tanki la kuhifadha mafuta - Raskazone.	10,000,000,000.00			10,000,000,000.00	Kujengwa kwa tanki la mafuta – Raskazone.
8	Upanuzi wa bandari za Bahari kuu za Dar es salaam, Tanga na Mtwara (Mtwara)	Kufikia uzito wa tani 600,000 wa shehena za mizigo (DWT); 7,000 TEUs, idadi ya meli 150 zilizogoa na uwezo wa bandari kufikia tani milioni 1 (DWT)	Ujenzi wa awamu ya pili wa magati manne (4) mapya ya ziada	3,160,000,000.00			3,160,000,000.00	Kufikia asilimia 10 kwa ujenzi wa gati jipya la pili.
			Ukarabati wa ghala la kuhifadha shehena katika Bandari ya Lindi.	1,400,000,000.00			1,400,000,000.00	Kukarabatiwa na kuanza kufanya kazi kwa ghala.
9	Upanuzi na uboreshaji wa miundombinu na huduma katika Bandari za Ziwa Victoria	Kufikia uzito wa tani 250,315 wa shehena za mizigo (DWT); abiria 1,000,000 na uwezo wa bandari kufikia tani 400,000 (DWT).	Utwaaji wa ardhi kwa ajili ya upanuzi wa Bandari ya Mtwara	3,000,000,000.00			3,000,000,000.00	Kukamilika kwa utwaaji wa ardhi ya ziada pamoja na upatikanaji wa hati ya umiliki katika Bandari ya Mtwara.
			Ujenzi wa barabara ya kuingia katika gati jipya - Mtwara	1,000,000,000.00			1,000,000,000.00	Kujengwa kwa barabara ya kuingia katika gati jipya.
			Ujenzi na ukarabati wa Bandari za Maziwa Makuu - Mwanza North na South, Bukoba, Kemono Bay, Musoma na Nansio.	3,000,000,000.00			3,000,000,000.00	Kukamilika kwa Bandari za Maziwa Makuu pamoja na miundombinu yake.

	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
		Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
	Ujenzi wa awamu ya pili wa Bandari ya Nyamirembe katika Ziwa Victoria	210,000,000.00		3,000,000,000.00	Bandari zenye uwezo unaotakiwa na miundombinu inayoweza kuhudumia mizigo na abiria.
	Ukarabati wa barabara zilizopo katika Bandari ya Mwanza South.	500,000,000.00		210,000,000.00	Kukarabatiwa kwa barabara zilizopo katika Bandari ya Mwanza South.
	Ukarabati wa 'Link Span' katika Bandari ya Musoma.	500,000,000.00		500,000,000.00	Kufanya kazi kwa rail link katika bandari ya Musoma.
	Ujenzi wa mawe yanayopangwa kitaalamu na kujengwa kutumia saruji ya baharini ili kutengeneza mlima majini (waves/ water breakers) ili kuzuia mawimbi katika Bandari ya Bukoba	500,000,000.00		500,000,000.00	Kukamilika kwa ujenzi wa water breakers katika Bandari ya Bukoba
	Ujenzi na ukarabati wa Bandari ya Kigoma na gati la kugesha meli la Kasanga	7,500,000,000.00		7,500,000,000.00	Bandari zenye uwezo unaotakiwa na miundombinu inayoweza kuhudumia mizigo na abiria.
10	Upanuzi na uboreshaji wa miundombinu na huduma katika Bandari za Ziwa Tanganyika	9,850,000,000.00		9,850,000,000.00	Bandari zenye uwezo unaotakiwa na miundombinu inayoweza kuhudumia mizigo na abiria - Karema.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
			Ujenzi wa gati la kuegesha meli la Kirando katika Ziwa Tanganyika.	600,000,000.00			600,000,000.00	Bandari zenye uwezo unaotakiwa na miundombinu inayoweza kuhudumia mizigo na abiria.
			Ujenzi wa sakafu ngumu katika gati la kuegesha meli la Kipili.	500,000,000.00			500,000,000.00	Kukamilika kwa Gati la Kipili lenye uwezo unaotakiwa na miundombinu ya kuhudumia shehena.
11	Upanuzi na uboreshaji wa miundombinu na huduma katika Bandari za Ziwa Nyasa	Kufikia uzito wa tani 30,000 wa shehena za mizigo (DWT), abiria 6,000 na uwezo wa bandari kufikia tani 300,000 (DWT)	Ujenzi wa eneo la kushushia abiria na mizigo katika bandari za Kiwira na Ndumbi katika Ziwa Nyasa Ujenzi wa magati ya kuegesha meli na miundombinu yake katika bandari za Ziwa Nyasa.	5,000,000,000.00			5,000,000,000.00	Kujengwa kwa eneo la kushushia abiria na mizigo katika bandari za Kiwira na Ndumbi.
				10,000,000,000.00			10,000,000,000.00	Kukamilika kwa magati pamoja na miundombinu yake katika bandari za Ziwa Nyasa
			Ujenzi wa zahanati katika Bandari ya Kyele iliyopo Ziwa Nyasa.	300,000,000.00			300,000,000.00	Kukamilika kwa zahanati moja (1) mpya.
			Ujenzi wa eneo la kupumzikia abiria – Matema.	500,000,000.00			500,000,000.00	Kukamilika na kuanza kutolewa huduma katika eneo la kupumzikia abiria – Matema.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
12	Kujenga bandari kavu kwenye ushoroba wa Dar es Salaam na Kati	Kujungwa kwa bandari kavu za Kwala, Isaka, Ihumwa, Fela na Inyala hadi kufikia 2025.	Ujenzi wa bandari kavu tano (5) katika ukanda wa kati na Dar es Salaam.	37,000,000,000.00			37,000,000,000.00	Kujungwa kwa bandari kavu tano (5) za Kwala, Isaka, Ihumwa, Fela na Inyala hadi kufikia 2025.
13	Kuimarisha vyuo vya Mafunzo	Kutolewa kwa mafunzo 17 ya muda mfupi, kudahili jumla ya wanafunzi (strained students) 42,000 kwa mwaka	Upauzi na uboreshaji wa miundombinu ya chuo	1,000,000,000.00			1,000,000,000.00	Kujungwa kwa madarasa na ukumbi wa mikutano hadi kufikia mwaka 2025
14	Kuimarisha usalama katika usafiri wa majini	Kupungua kwa ajali hadi kufikia ajali 9 za vyombo baharini vyenye uzito chini ya GT 50	Miradi wa kuwezesha ulinzi na usalama wa usafiri majini pamoja na mazingira	27,260,000,000.00			27,260,000,000.00	Kupungua kwa ajali, matukio na baharini.
		Kufikia jumla ya meli 40 za aina ya 50 GT zilizosajiliwa, zizisosajiliwa kwa ajili ya kupata leseni na kuweka rehani	Utekelezaji wa Marekebisho ya Mpango kwa kuzingatia matokeo ya IMO Member State Audit Scheme (IMSAS)	2,725,000,000.00			2,725,000,000.00	Kuongezeka kwa idadi ya meli zilizosajiliwa kwa bendera ya Tanzania
		Kupunguza ajali za meli aina ya 50 GT na zaidi hadi kufikia 0	Ununuzi wa boti za ukaguzi, uchunguzi na uokoaji	9,200,000,000.00			9,200,000,000.00	Kumilikiwa kwa boti tano (5) za ukaguzi na TASAC.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kutoa vyeti kwa mabaharia 5000 kwa mwaka kwa kuzingatia STCW – 1978 na marekebisho yake	Mfumo wa usalama kwenye tasnia ya ubaharia (vifaa/vyombo vya kisasa vinavyotumia mitambo, usajili wa mabaharia na utoaji wa vyeti)	6,300,000,000.00			6,300,000,000.00	Kuongezeka kwa idadi ya mabaharia wa Kitanzania waliofuzu
			Uanzishaji wa maktaba ikiwa na sehemu maalumu ya akiba ya mithani na ununuzi wa vitabu kwa maafisa ya uendeshaji na mitambo pamoja na miongozo ya IMO na CD kwenye masuala ya ubaharia	1,000,000,000.00			1,000,000,000.00	
			Uandaaji na utengenezaji wa vitambulisho vya mabaharia	4,950,000,000.00			4,950,000,000.00	Kutumika kwa mabaharia wa Kitanzania
		Kupungua kwa idadi ya vifo katika usafiri wa majini hadi kufikia asilimia 10	Miradi wa kimataifa wa mawasiliano na usafirishaji katika Ziwa Victoria	3,200,000,000.00	20,000,000,000.00		23,200,000,000.00	
			Ushauri wa kuanzisha mkakati wa Usafiri wa Majini wa Afrika Mashariki	20,000,000,000.00			20,000,000,000.00	Kupanua wigo wa mawasiliano kwa njia ya simu za mkononi, uchunguzi na uokoaji katika Maziwa

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
15	Kuzuia uchafuzi wa Mazingira unaotokana na meli	Kupunguza vitendo vya uchafuzi wa mazingira unaosababishwa na shughuli za Usafiri Majini hadi kufikia sifuri	Utekelezaji wa marekebisho ya Mpango wa Utekelezaji wa Matokeo ya IMO Member State Audit Scheme (IMSAS) Utekelezaji wa Mpango wa Kitaifa wa Dharura katika kukabili umwagaji/kumwagika kwa mafuta baharini au kwenye maziwa (National Marine Oil Spill Response Contingency Plan).	3,600,000,000.00 1,000,000,000.00			Kutokuwepo kwa uchafuzi wa mazingira unaosababishwa na meli
16	Kuimarisha usalama katika usafiri wa majini	Kupunguza matukio yanayohatarisha usalama katika usafiri wa majini katika eneo la Tanzania hadi kufikia 0.	Kuzingatiwa kwa matakwa ya IMO kuhusu ISPS code katika bandari nane (8) kila mwaka. Kupunguza matukio yanayohatarisha usalama katika usafiri wa majini katika eneo la Tanzania hadi kufikia 0.	6,550,000,000.00 500,000,000.00			Bandari za Tanzania kukidhi takwa la IMO na kutokuwepo kwa matukio ya uharamia baharini, wizi wa kutumia silaha, biashara ya binadamu, biashara haramu ya silaha na biashara ya madawa ya kulevya.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
		Kuzingatiwa kwa kanuni, viwango vya utendaji na vigezo katika usimamizi wa bandari na huduma za meli.	Uboreshaji wa huduma zinazotolewa na mabaharia kwenye Maziwa Makuu (Ziwa Victoria, Nyasa na Tanganyika)	12,270,000,000.00			Kupanua wigo wa ufuatiliaji wa watoa huduma bandarini ili huduma zitolewe kwa kuzingatia kanuni, viwango wa utendaji na vigezo.
		Kuongezeka kwa idadi ya vituo vya bandari vilivyokaguliwa kutoka 22 hadi kufikia 100.	Kuwezesha mafunzo ya kujenga uwezo kwa waendeshaji wa bandari katika makundi 70 ya bandari na kwa maafisa wa Serikali za Mitaa zilizopo kwenye maeneo ya Maziwa Makuu				Kuongezeka kwa idadi ya huduma za bandari na meli zilizosajiliwa
		Kufikia idadi ya watoa huduma 100 bandarini na watoa huduma za meli 924 waliosajiliwa/kupewa leseni.	Utafiti wa ushauri wa kitaalamu wa jinsi ya kutambua bandari rasmi na bandari bubu na mahali zilipo				
		Kuendelezwa kwa mahusiano ya kitaasisi katika mikoa/kanda tano (5) na taasisi za kimataifa za masuala ya tasnia ya ubaharia	Kushiriki katika vikao vya kujadili hoja za usafirishaji kwa njia ya maji na biashara kwa kutumia meli.				Kuongezeka kwa mchango wa shughuli za usafirishaji wa mizigo kwa njia ya maji katika Pato la Taifa.
		Kuongezeka kwa asilimia 100 kwa wigo wa ufuatiliaji wa watoa huduma.	Uboreshaji wa huduma za usafiri wa majini kwa kuwajengea uwezo watoa huduma				

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
17	Kuimarisha ushindani na udhibiti wa kiuchumi katika huduma za usafiri majini	<p>Kutekelezwa kwa taarifa nne (4) za tathmini ya hali ya ushindani katika udhibiti wa huduma iliyoandaliwa pamoja na mapendekezo yake</p> <p>Kusambazwa kwa taarifa 10 zinazohusu watoa huduma wanaofuata maelekezo na kuzingatia vigezo</p>	<p>Tathmini ya hali ya ushindani katika huduma zinazosimamiwa</p> <p>Kukua kwa ufanisi wa kiuchumi</p>	3,400,000,000.00		3,400,000,000.00	<p>i. Kuwepo kwa matukio machache au kutokuwepo kwa hali ya umiliki wa mtu mmoja na usio wa ushindani</p> <p>ii. Kupungua kwa gharama za utoaji wa huduma.</p>
		<p>Huduma nne (4) za usimamizi wa udhibiti kulingana na vigezo vya kodi vilivyowekwa katika mikoa</p>	<p>Kuanzisha na kufuatilia mchanganuo wa gharama za huduma za udhibiti</p>	200,000,000.00		200,000,000.00	Taarifa (template) ya gharama za huduma yenye kiwango
		<p>Kuaanzishwa na kufuatiliwa kwa mchanganuo wa gharama za huduma kwa watoa huduma watano (5)</p>	<p>Kufanya utafiti kuhusu gharama za huduma za udhibiti wa usafiri wa majini</p>	100,000,000.00		100,000,000.00	
		<p>Kutumia siku saba (7) kupakua mizigo baada ya nyaraka zote muhimu kupokelewa</p>	<p>Utendaji kazi wa mfumo jumuisi wa Usimamizi wa Biashara ya Usafirishaji wa Meli (SBMS)</p>	8,290,000,000.00		8,290,000,000.00	Kutekelezwa kwa Huduma za Wakala wa uagizaji na usambazaji kwa shehena zote chini ya udhibiti wa mamlaka

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kutekelezwa kwa asilimia 100 kwa huduma ya uwakala wa uagizaji na usambazaji kwa njia ya mfumo	Kuboresha moduli ya SBMS ya wakala wa uagizaji na usambazaji					
		Kuhesabu asilimia 100 ya shehena zilizoagizwa na kusafirishwa kupitia bandari za Tanzania hadi kufikia Juni, 2026	Kuboresha moduli ya SBMS kwa ajili ya kuhesabu shehena bandari za Tanzania hadi kufikia Juni, 2026	4,420,000,000.00			4,420,000,000.00	Kutolewa kwa Ship Tallying Services kwa shehena zote za mizigo zilizoagizwa na kusafirishwa kupitia bandari za Tanzania
		Kutoa huduma bora ya kuhesabu shehena kwa asilimia 75 ya wateja hadi kufikia Juni, 2026						
		Kuhesabu shehena na kutoa taarifa kwa asilimia 100 ifikapo Juni, 2026						
18	Uborehaji wa huduma za Uwakala wa Meli	Kuwezesha wakala wa meli kuhudumia aina saba (7) za meli chini ya udhibiti wa mamlaka husika	Kuboresha moduli ya SBMS katika shughuli za uwakala wa meli	3,590,000,000.00			3,590,000,000.00	Kutolewa kwa Huduma za wakala za usafirishaji majini kwa aina za meli zilizo chini ya udhibiti wa mamlaka

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kuwezesha kitengo cha huduma za uwakala wa meli – TASAC kuhudumia meli 1,700 (meli 340 kwa mwaka)						
		Kuendesha kikamilifu moduli mbili (2) za Mifumo ya Usimamizi wa Biashara ya Usafirishaji wa Meli (SBMS) (Wakala wa meli na mfumo wa udhibiti nyaraka)						Kuongezeka kwa mapato
19	Kujimarisha huduma za mawasiliano (radio) katika viwanja vya ndege	20	Kubadilisha VHF katika maeneo ya - Nyashana -Mwanza, Kaze hill Tabora, Kasulu-Kigoma, Songwe, Seronera, Kalue-Mbeya, Matogoro-Songea, Changa-rawe-Iringa, Lilungu-Mtwara, Gairo-Dodoma, Loksale -Arusha, Mnyusi-Tanga na Dar – es Salaam; na kufunga VHF mpya katika viwanja vya ndege vya Mwanza na Kilimanjaro	26,000,000,000.00			26,000,000,000.00	Kupanua wigo wa usikivu wa redio ya VHF ndani ya mkoa wa Dar es Salaam na hivyo kuongeza usalama

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
20	Kuimarisha vyyuo vya Mafunzo	Kudahili wanafunzi 20,500 katika kozi za muda mrefu	Kuanzisha Chuo Kikuu cha Taifa cha Usafirishaji	62,000,000.00	62,000,000.00		62,000,000.00	
			Ujenzi wa Miundombinu ya kituo cha kimataifa cha mafunzo ya Usafiri wa anga	52,000,000,000.00			52,000,000,000.00	(i) Kuongezeka kwa kiwango cha udahili ndani na nje ya nchi; (ii) Kuongezeka kwa mapato; na (iii) Kuzalishwa kwa ajira zisizo za moja kwa moja kwa Watanzania.
			Kuanzisha kituo cha umahiri wa mafunzo ya Usafiri wa anga na Uendeshaji katika usafirishaji	21,250,000,000.00			21,250,000,000.00	
			Kuanzisha kituo cha umahiri wa mafunzo ya usalama barabarani	2,100,000			2,100,000	
			Kituo Atamizi cha uandaaji mafundi mahiri wenye ujuzi kwenye sekta ya Usafiri kwa njia ya maji na viwanda vya mafuna/gesi katika Chuo Cha Usafirishaji cha Taifa, mkoani Lindi	17,400,000,000.00			17,400,000,000.00	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
			Kituo Atamizi cha uandaaji mafundi mahiri wenye ujuzi kwenye sekta ya Usafiri kwa njia ya maji katika chuo cha usafirishaji cha Taifa, mkoani Dodoma	18,070,000,000.00			18,070,000,000.00	
			Ununuzi wa vifaa vya kufundishia (Simulator) katika chuo cha Bahari Dar es Salaam (DMI)	7,000,000,000			7,000,000,000	Kuwepo kwa vifaa vya kufundishia
21	Ununuzi na ukarabati vyombo vya usafiri katika Maziwa Makuu na Bahari Kuu	Kusafirisha abiria 816,000 na tani 1,088,040 za mizigo kwa kutumia meli 22	Ujenzi wa meli 11 mpya katika Ziwa Victoria na Tanganyika pamoja na bahari ya hindi	534,000,000,000.00			534,000,000,000.00	Kujengwa kwa jumla ya meli 11 mpya katika Ziwa Victoria na Tanganyika pamoja na Bahari ya Hindi hadi kufikia mwaka 2025
			Ukarabati wa meli 12 zilizopo					Kukarabatiwa kwa jumla ya meli 12 zilizopo katika Ziwa Victoria, Tanganyika na Nyasa hadi kufikia mwaka 2025.
			Utengenezaji wa boti tatu (3) mpya za utalii katika Ziwa Victoria, Tanganyika na Nyasa.	6,000,000,000.00			6,000,000,000.00	Kutengenezwa kwa boti tatu (3) mpya hadi kufikia mwaka 2025

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
22	Kuendelea kuimarisha miundombinu ya reli ya TAZARA, Kati, Kaskazini na Kusini na kukarabati mabehewa	Vichwa vya treni 33	Ununuzi na Ukarabati	30,000,000,000.00			30,000,000,000.00	Kuboreshwa kwa vifaa vinavyotumika katika usafirishaji kwa njia ya reli (rolling stock) hadi kufikia mwaka 2025
		Vichwa 9 vya sogeza 1050		10,500,000,000.00			10,500,000,000.00	Kuwezesha kwa biashara na usafirishaji kati ya Tanzania na nchi jirani
		Mashine 1 ya kupigilia reli	Ununuzi wa mashine moja (1) ya kupigilia reli	8,150,000,000.00			8,150,000,000.00	
		Mashine 1 ya kuwekea kokoto	Ununuzi wa mashine 1 ya kuwekea kokoto	5,705,000,000.00			5,705,000,000.00	
		Vifaa 6 vya ukaguzi wa reli	Ununuzi wa vifaa viwili (2) vya ukaguzi wa reli	1,400,000,000.00			1,400,000,000.00	
		Vifaa 20 vya ukaguzi wa reli aina ya 24 HP	Ununuzi wa vifaa 24 vya ukaguzi wa reli aina ya 24 HP	70,050,000.00			70,050,000.00	
		Vipande 6000	Ununuzi wa vipande 6000 vya mataaluma ya mbao	83,400,000,000.00			83,400,000,000.00	
		Vipande 60,000	Ununuzi wa vipande 60,000 vya mataaluma ya mbao	8,050,000,000.00			8,050,000,000.00	
		Vipande 52,000	Ununuzi wa vipande 52,000 vya mataaluma ya zege	1,908,000,000.00			1,908,000,000.00	
		Upatikanaji wa vipuri	Miradi wa Utengenezaji na Ukarabati	1,970,000,000.00			1,970,000,000.00	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Madaraja na Makaravati 318	Matengenezo na Ukarabati wa madaraja na makaravati 318	5,510,000,000.00			5,510,000,000.00	
		Njia ya Reli	Ukarabati wa majengo na Ofisi katika njia ya reli	2,770,000,000.00			2,770,000,000.00	
		Kukamilisha mfumo	Mfumo wa utoaji taarifa	50,290,000,000.00			50,290,000,000.00	
		Mtambo mmoja (1) wa kuzalisha kokoto	Ukarabati wa vifaa vya mtambo wa kuzalisha kokoto	4,540,000,000.00			4,540,000,000.00	
		Karakana tatu (3) (DSM, MBY na MPK)	Ukarabati wa vifaa vya mtambo wa kuzalisha kokoto	18,640,000,000.00			18,640,000,000.00	
		Karakana za utengenezaji wa vichwa vya treni	Ukarabati wa Karakana za utengenezaji wa vichwa vya treni	237,000,000.00			237,000,000.00	
	Jumla Ndogo			20,154,266,152,454	21,314,100,000	9,600,000,000,000	29,775,580,252,454	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	

MAWASILIANO

1	Kupanua uwezo na kuendelea na ujenzi wa Mkongo wa Taifa wa Mawasiliano na kuboresha huduma kwa kushirikiana na watoa huduma na wadau wengine wa sekta binafsi.	Km 15000	Ujenzi wa miundombinu ya Mkongo wa Taifa wa Mawasiliano (NICTBB)	800,000,000,000			800,000,000,000	Kuongezeka kwa upatikanaji wa huduma ya intaneti yenye kasi nchi nzima
			Kuhuisha minara ya mawasiliano ya simu yenye teknolojia ya 2G ili kuwa na teknolojia ya 3G au zaidi.	193,000,000,000	60,000,000,000		253,000,000,000	Asilimia 80 kuunganishwa na intaneti yenye kasi
		Minara ya Mawasiliano ya Simu 2388	Ujenzi wa miundombinu ya mawasiliano ya simu kwenye maeneo ya vijijini yasiyokuwa na mvuto kibashara na yele ya mijini yenye mawasiliano hafifu.	51,528,360,000			51,528,360,000	Asilimia 100 yas makazi ya watu yana mawasiliano ya simu.
2	Kujenga mfumo wa anwai za makazi na postiodi kwenye kata ote nchini;	Kata 4067	Mfumo wa Anwani za Makazi na Postikodi (NAPS)	100,000,000,000			100,000,000,000	Kata zote nchini zinapata huduma kupitia mfumo
3	Kuhamasisha na kuongeza mawanda ya matumizi ya mitandao kwa namna itakayochoche maendeleo huku mkazo ukiwekwa katika kuzuia unyayasaji wa kijinsia katika mitandao hushusan kwa watoto;		Tanzania ya Kidigitali		352,816,500,000		352,816,500,000	Kufunganisha teknolojia ya kidigitali maendeleo ya watu

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
4	Kuimarisha utendaji kazi wa taasisi za mawasiliano nchini		Kuimarisha utendaji kazi wa Taasisi tano (5) za Sekta ya Mawasiliano	196,467,060,000			Taasisi tano (5) zinazofanya kazi kwa ufanisi
5	Kuanzisha na kuendeleza vituo vya umahiri vya TEHAMA, kuendeleza tafiti na ubunifu kwenye TEHAMA na kuzalisha bidhaa mpya za TEHAMA na kuzipa hati miliki; kubaini, kuwekeza na kurasisimisha wataalamu wa TEHAMA;		Uburifu katika TEHAMA na Utengenezaji wa Mifumo laini	446,724,400,000			Vituo vitano (5) vya Utafiti na ubunifu katika TEHAMA, vinavyofanya kazi ili; kutengenza vifaa vipya vya TEHAMA.
6	Kuhimiza na kuhamasisha uwekezaji na uzalishaji wa vifaa vya TEHAMA nchini na usimamizi na uhuishaji wa vifaa vilivyofikia mwisho wa matumizi;	3	Ujenzi wa viwanda vya vifaa vya TEHAMA	50,000,000,000			Uzalishaji wa bidhaa za TEHAMA kwa matumizi ya ndani na kwa ajili ya mauzo nje
			Kiwanda cha kutengeneza simu za mkononi kwa njia ya ubia na sekta binafsi	4,447,825,000			Kiwanda cha simu kinachofanya kazi

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti				Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
7	Kuimarisha ushirikiano na taasisi za teknolojia na ubunifu wa TEHAMA za kikanda na kimataifa;	5000		36,000,000,000			36,000,000,000	Idadi ya makubaliano ya mashirikiano ya kimataifa ya kiufundi na ubunifu katika TEHAMA nchi iliyoingia na yanayotekelezwa
	JUMLA NDOGO			1,878,167,645,000	412,816,500,000	4,000,000,000	2,294,984,145,000	
	JUMLA			64,288,419,777,454.00	4,543,320,441,614.00	60,299,200,000,000.00	129,130,940,219,068.00	

B. BANGOKITITA LA MAENEO MUHIMU YA KUCHOCHEA UCHUMI SHINDANI NA SHIRIKISHI

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	

KILIMO

KILIMO CHA MAZAO

1	Usimamizi Endelevu wa Matumizi ya Maji na Ardhi; lengo likiwa ni kuongeza wigo wa upatikanaji wa maji na matumizi bora ya ardhi kwenye kilimo.	Kuongezeka kwa eneo linalomwagiliwa kutoka hekta 694,715 hadi hekta 1,200,000 ifikapo mwaka 2025	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	364,492,000,000	386,869,600,000	287,808,000,000	1,039,169,600,000,292	<p>i) Eneo linalomwagiliwa kuongezeka kutoka hekta 694,715 hadi hekta 1,200,000</p> <p>ii) Kujengwa kwa mabwawa 88 ya kuvuna maji ya mvua kwa ajili ya umwagilaji.</p>
		Kuimarika kwa usimamizi endelevu wa matumizi ya maji na ardhi hadi ifikapo 2025	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	227,700,870	319,270,180	1,915,600,310.0	2,462,571,360	<p>i) Kuongezeka kwa mashamba makubwa kutoka mashamba 110 hadi mashamba 200.</p> <p>ii) Kuimarika kwa rutuba ya udongo katika eneo linalolimwa lenye ukubwa wa hekta 630,000 lililoathiriwa na masuala ya kemikali ya udongo katika mikoa ya Ruvuma, Iringa, Njombe, Rukwa, Songwe, Mbeya na Katavi.</p>

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
		Kuimarisha uhimilivu wa madiliko ya tabianchi na majanga ya asili hadi kufikia 2025.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	555,100,000	13,877,000,000	832,600,000	15,264,700,000	<p>i) Kuongezeka kwa Halmashauri zinazohimili mabadiliko ya tabianchi na majanga ya asili kutoka halmashauri 87 hadi halmashauri 185;</p> <p>ii) Kuongezeka kwa Halmashauri zinazozingatia uzalishaji wa kilimo kinachohimili mabadiliko ya tabianchi kutoka halmashauri 87 hadi halmashauri 185.</p>
			Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	465,900,000	164,800,000	198,900,000	829,600,000	<p>i) Kuimarika kwa mifumo ya ufuatiliaji ya usalama wa chakula.</p> <p>ii) Kuboreka kwa vituo ya ukusanyaji takwimu za mvua.</p>
		(i) Kuimarisha tija na uzalishaji wa mazao ya chakula hadi ifikapo mwaka 2025/2026.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	14,872,000,000	11,256,000,000	11,276,000,000	37,404,000,000	<p>i) Kuandaliwa na kusambazwa kwa Mpango kabambe wa uzalishaji endelevu wa mazao unaozingatia rutuba ya udongo.</p> <p>ii) Kuongezeka upatikanaji wa mbegu zinazozalisha kwa wingi na kuhimili magonjwa, wadudu, ukame na zenye mwenendo unaotabirika;</p> <p>iii) Kuongezeka kwa tija na uzalishaji wa mazao ya chakula.</p>

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
2	Kuimarisha Utafti na Maendeleo (R&D) katika mazao ya kimbakati	(ii) Kuimarisha upatikanaji na usambazaji kwa wakati wa pembejeo za kilimo hadi ifikapo mwaka 2025.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	6,979,700,600	1,699,400,000	1,019,600,400	9,698,701,000	i) Kuimarika kwa maabara za kilimo (National Biological Control Unit - NBCU) ifikapo 2025. ii) Kuimarisha uhibiti wa wadudu vamizi wa mimea; iii) Kuimarisha mifumo ya uhibiti wa nziige, vivavijeshi, nodege na milipipuko mingine inayoathiri mazao.
			Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	15,641,900,000	3,910,480,000	2,346,290,000	21,898,670,000	Kuongeza upatikanaji wa pembejeo za kilimo.
		(iv) Kuimarisha utafiti wa kilimo na huduma za ugani hadi ifikapo 2025	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	4,132,100,000	2,830,200,000	1,698,100,000	8,660,400,000	i) kuongezeka kwa idadi ya teknolojia zinazotengenezwa kwa kuzingatia matumizi na mazingira ya mkulima; ii) Kuimarika kwa miundombinu ya utafiti; iii) Kuimarika kwa uwezo wa watafiti wa kilimo.
			Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	6,289,000,000	1,572,200,000	1,572,200,000	6,320,444,000	Kuimarika kwa huduma za ugani.
			Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	3,551,700,000	1,379,200,000	8,275,000,000	13,205,900,000	i) Kuongezeka kwa idadi ya wanafunzi wanaodahiliwa katika vyuo na vituo vya mafunzo ya kilimo.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
3	Kuongeza tija na uzalishaji katika mazao ya kimkakati.	Kuboresha upatikanaji wa hudumaza mashine na mitambo ya kilimo hadi kufikia 2025.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	2,642,500,000	1,606,300,000	9,638,000,000	13,886,800,000	Upatikanaji na utumiaji wa mitambo na mashine za kilimo kuongezeka kutoka asilimia 20 hadi asilimia 35.
		Kuongeza uzalishaji wa mazao yenye uhitaji mkubwa nchini yakijumuishwa mazao ya ngano, miwa, michikichi na alizeti.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	3,437,900,000	400,000,000	638,000,000	4,475,900,000	i) Kuongezeka kwa uzalishaji wa zao la ngano kutoka tani 63,000 hadi tani 200,000. ii) Kupunguza uagizwaji wa zao la ngano kutoka nje ya nchi.
			Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	24,600,000,000	83,670,000,000	7,465,000,000	115,735,000,000	i) Kuongeza uzalishaji wa miche ya zao la mchikichi kutoka miche 1,744,000 hadi miche 10,000,000. ii) Kupunguza uagizaji wa mafuta ya mchikichi kutoka nje ya nchi
			Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	366,000,000	1,125,000,000	1,560,000,000	3,051,000,000	i) Kuongezeka kwa uzalishaji wa miwa kutoka tani 345,000 hadi tani 700,000. ii) Kupunguza wigo wa uagizaji wa sukari kutoka nje ya nchi.
			Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	3,320,000,000	2,230,000,000	2,300,000,000	7,850,000,000	i) Kuongezeka kwa uzalishaji wa mafuta ya alizeti kutoka tani 790,000 hadi tani 1,500,000. ii) Kupunguza uagizwaji wa mafuta ya kupikia ya alizeti kutoka nje ya nchi.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
		Kuongeza tija na uzalishaji wa mazao ya kilimo cha bustani (matunda, maua na mbogamboga) kutoka uzalishaji wa tani 6,556,102 mwaka 2018/2019 hadi kufikia tani 14,600,000 mwaka 2025/2026	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	12,681,000,000	6,703,000,000	40,220,000,000	59,604,000,000	Kuongeza tija na uzalishaji wa mazao ya kilimo cha bustani (matunda, maua na mbogamboga) kutoka tani 6,556,102 mwaka 2018/2019 hadi kufikia tani 14,600,000 mwaka 2025/2026.
		Kupunguza upotevu wa mazao ya chakula baada ya kuvuna kwa asilimia 50 ifikapo 2025.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	1,120,000,000	1,300,000,000	1,263,000,000	3,683,000,000	i) Kupungua kwa asilimia 17.5 za upotevu wa mazao ya chakula baada ya kuvuna. ii) Kuwepo kwa Mwongozo wa Kitaifa wa Uvunaji na Utunzaji wa Mazao ya chakula baada ya kuvunwa. iii) Kuimarika kwa udhibiti wa upotevu wa mazao ya chakula baada ya kuvuna.
		(vii) Kuongeza tija na uzalishaji wa mazao jadi ya biashara kutoka tani 794,000 mwaka 2019/2020 kufikia tani 1,583,200 mwaka 2025/26.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	5,560,000,000	5,210,000,000	42,500,000,000	53,270,000,000	i) Kuongezeka kwa tija na uzalishaji wa mazao ya biashara.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
4	Kuongeza Thamani ya Mazao ya kilimo, ili kuleta ushindani kwenye soko na sekta binafsi.	(i) Kuimarisha mifumo ya kifedha katika sekta ya kilimo hadi kufikia 2025/2026	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	441,300,400	435,330,500	421,200,100	1,297,831,000	<p>) Kuimarisha upatikanaji wa fedha za uwekezaji katika sekta ya kilimo.</p> <p>ii) Kuongeza uwekezaji katika sekta ya kilimo.</p>
		Kuongeza usindikaji na uongezaji wa thamani katika mazao na bidhaa za kilimo.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	19,320,000,856	28,302,000,140	16,981,000,284	64,603,001,280	<p>i) Kukamilika kwa ujenzi wa maghala 14 yenye uwezo wa kuhifadhi tani 34,000 za mazao katika mkoa 10.</p> <p>ii) Kukamilika kwa ujenzi wa vihenge vya kisasa 13 yenye uwezo wa kuhifadhi tani 97,000 za mazao.</p> <p>iii) kukamilika kwa ukarabati wa maghala 11 yenye uwezo wa kuhifadhi tani 59,000 za mazao.</p>
			Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	833,500,000	525,600,000	116,000,000	1,475,100,000	<p>i) Kuanzishwa kwa vivanda vya kusindika mazao ya mchikichi, alizeti, mihogo, matunda na mbogamboga.</p> <p>ii) Kusimikwa kwa mashine ya kukobolea mpunga yenye uwezo wa kukoboa Metriki tani 96 kwa siku, na mashine ya kusaga unga wa mahindi yenye uwezo wa kusaga na kusindika Metriki tani 126 kwa siku katika jiji la Mwanza.</p> <p>iii) Kuongeza uzalishaji na usindikaji wa mihogo kwa ajili ya mauzo ya nje.</p>

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
		Kuimarika kwa masoko ya mazao ya kilimo yanayozalishwa nchini ifikapo 2025/26.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	488,740,000	322,180,000	73,310,000	884,230,000
5	Kuimarisha taasisi, mazingira wezeshi na mifumo ya uratibu, ufuatiliaji na tathmini.	Kuimarika kwa sera na mifumo ya udhibiti pamoja na mazingira ya ufanyaji biashara ifikapo 2025.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	384,170,764	460,440,410	276,260,646	1,120,871,820
			Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	292,000,000	45,200,000	65,300,000	402,500,000
6	Kuhimiza matumizi ya TEHAMA katika uendeshaji wa Vyama vya Ushirika.	Kuimarisha utendaji wa Vyama vya Ushirika hadi ifikapo 2025	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	2,673,000,200	6,683,000,000	400,900,800	9,756,901,000

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
7.	Kuanzisha mifumo ya kisasa ya usimamizi wa mazao.	Kuboreka kwa usalama wa Chakula na Lishe ifikapo 2025.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	13,200,000,000	2,300,000,000	5,600,000,000	21,100,000,000	i) Ujenzi wa vihenge vya kisasa 56 vyenye uwezo wa kuhifadhi Metriki tani 190,000 za mazao na maghala 9 yenye uwezo wa kuhifadhi Metriki tani 60,000 za mazao katika kanda 7 za Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula. ii) Kuongezeka kwa uwezo wa Wakala wa Taifa wa kuhifadhi mazao kutoka Metriki tani 501,000 hadi Metriki tani 700,000 kwa ajili ya usalama wa chakula.
			Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	394,700,200	986,800,000	592,000,800	1,973,501,000	i) Kuongeza uzalishaji wa mbegu, miche na vipandikizi vya mazao yenye virutubisho vingi.
	SUBTOTAL			508,961,913,890	564,626,523,230	445,495,785,340	1,519,084,222,460	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	

MIFUGO

1.	Kuongeza idadi na uwezo wa viwanda vya usindikaji na miundombinu ya masoko kwa ajili ya mazao ya mifugo (Ngozi, maziwa na nyama)	50% ya ubora wa ngozi 14% ya maziwa yaliyosindikwa Tani 500 za nyama iliyosindikwa	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	16,732,000,000	0	721,500,000,000	738,232,000,000	(i) kujengwa kwa vituo vya kuhifadhi na kuchakata Ngozi ifikapo 2025 (ii) Kupewa mafunzo kwa wadau wa mnyororo wa thamani wa mazao ya Ngozi ifikapo 2022. (iii) Kuongezeka kwa vituo vya kukusanya maziwa ifikapo 2025 (iv) TANLITS imeanza utekelezaji ifikapo 2021. (v) Wafugaji wamepewa mafunzo juu ya TANLITS ifikapo 2023
2	Kujenga na Kuboresha masoko ya msingi, sekondari na mipakani na Kukuza matumizi ya Mizani.	Kukarabati masoko ya msingi 480; Kuboresha masoko ya sekondari 14 na masoko 12 ya mipakani	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	168,700,000,000	0	0	168,700,000,000	Miundombinu ya Masoko ya Mifugo imeboreshwa ifikapo 2024

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
4	Kuhamasisha na kuwezesha wafugaji kuboresha mifugo na kuwa na mifugo inayozalisha nyama, maziwa na mayai kwa wingi na ubora.	Kuzalisha incalf heifers 2,769 kwa mwaka katika vituo vya kuzalisha Mifugo Ng'ombe wa Maziwa Milioni 3 Kujenga uwezo wa Upandikizaji Bandi kwa Halmashauri 185 Uwezo wa Utungishaji wa 80% ya mbegu zilizozalishwa na NAIC 2 Poultry Centres of Excellence in Government farms.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	40,951,536,000	0	10,500,000,000	51,451,536,000	(i) Kuongezeka kwa ng'ombe wa maziwa kwa ajili ya kuongeza uzalishaji wa maziwa ifikapo 2025 (ii) Kuongezeka kwa ng'ombe wa maziwa Milioni 1.5 kwa ajili ya kuongeza uzalishaji wa maziwa kila mwaka (iii) Kuongezeka kwa Wataalamu wa Upandikizaji Bandia ifikapo 2025. (iv) Kuboreshwa kwa miundombinu na vitendea kazi vya NAIC ifikapo 2022. (v) vituo vya Kanda vya Upandikizaji Bandia Kujengewa uwezo ifikapo Upatikanaji wa kutosha wa kuku wa asili ifikapo 2023. Upatikanaji wa kutosha wa kuku wa nyama na mayai ifikapo 2025.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
5	Kuimarisha NARCO kwa kuboresha ranchi 5 (Kongwa, Ruvu, Kalambo, Misenyi na West Kilimanjaro) ili kuongeza uzalishaji wa mnyororo wa thamani ya mazao ya nyama.	Kuwa na 70% ya ardhi yenye uwezo wa kuhudumia.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	37,880,000,000	0	0	37,880,000,000	(i) Kuongezeka kwa uzalishaji wa nyama ifikapo 2025 (ii) Mazingira ya utendaji kazi ya NARCO yameboreshwa kila mwaka.
6	Kuanzisha maeneo mbalimbali nchini ya ufugaji yasiyo na magonjwa Kuimarisha Mfumo wa Ufuatiliaji Magonjwa ya Wanyama,	Kuanzisha eneo la hekta 10,000 la ufugaji lisilo na magonjwa 1.2% yav a vifo vya mifugo vitokanavyo na magonjwa	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II) Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	10,000,000,000	0	0	10,000,000,000	Maeneo 5 ya Ufugaji yasiyo na magonjwa yameanzishwa ifikapo 2025
7	Kuwezesha upatikanaji wa nafuu wa Chanjo kwa maradhi 1.3 ya mifugo ya kipaumbele kwa njia ya ununuzi kwa wingi na kuwekeza katika uzalishaji wa chanjo	Upatikanaji wa Chanjo ya Mifugo kwa 50%	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	231,834,100,000	0	578,034,400,000	809,868,500,000	Magonjwa ya kuambukiza Wanyama kwa Wanyama na Wanyama kwa Binadamu yamepungua ifikapo 2025. Upatikanaji wa Nafuu wa Chanjo ya Mifugo ifikapo 2025
8	Kuwezesha uwepo wa majosho ya mifugo ili kudhibiti vimelea;	85% ya mifugo iweze kuapata huduma ya majosho	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	257,650,000,000	0	120,000,000,000	377,650,000,000	Upatikanaji wa kutosha na nafuu wa dawa za kuuu vimfla ifikapo 2025

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
11	Kuanzisha vituo vya tiba za mifugo na mifumo ya utunzaji chanzo katika Haramashauri.	Vituo Tiba 149 vimeanzishwa na Vituo 38 vimeboreshwa.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	67,665,000,000	0	0	67,665,000,000	Upatikanaji Vituo Tiba vya Mifugo ili kupunguza ueneaji wa magonjwa ya mifugo ifikapo 2025
12	Kuongeza maeneo ya ufugaji yaliyopimwa na kuwekewa mipaka	Hekta 6,000,000 za ufugaji zilizopimwa na kuwekewa mipaka.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	22,055,494,150		100,000,000,000	106,000,000,000	Upatikanaji wa uhakika wa majani ya mifugo ifikapo 2025
	Kuboresha usimamizi na matumizi ya majani ya mifugo	Marobota ya Nyasi 2,000,000 yamezalishwa	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	1,000,000,000			1,000,000,000	Uwepo wa zana na miundombinu ya Kilimo iliyoboreshwa ifikapo 2023
14	Kukuza uwekezaji wa vyakula mchanganyiko vya mifugo na viwanda vya madawa ya kuhifadhi vyakula vya mifugo	Tani 8 za Chakula cha Mifugo kimezalishwa	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	200,000,000	-	11,000,000,000	11,200,000,000	Uzalishaji wa ndani wa madawa ya kuhifadhi vyakula vya mifugo ifikapo 2025
15	Kuongeza idadi ya miundombinu ya maji kwa ajili ya mifugo	Mabwawa 1,842 na visima 225	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	481,890,000,000	0	0	481,890,000,000	Upatikanaji wa uhakika kwa ajili ya mifugo ifikapo 2025
16	Kutengeneza na kusambaza teknolojia inayobainisha changamoto za uzalishaji wa mifugo, tija na masoko.	(i) Mbegu 5 za Malisho zilizothibitishwa (ii) Kuongezeka uzito wa gramu 300 kwa ng'ombe kwa siku akiwa eneo maalumu la malisho	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	5,725,000,000	0	0	5,725,000,000	Wafugaji kupata taarifa ili kuongeza uzalishaji na tija ifikapo 2025.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
17	Kuwezesha utafiti wa mifugo na mazao ya mifugo na kuhifadhi mazalia na kuimarisha benki za kutunzia vinasaba vya mifugo	Lita 10 kwa siku kwa ng'ombe aina ya Mpwapwa Chanjo 6 za Mifugo Mbegu aina 5 za malisho zimehibitishwa Tafti 7 za masuala ya Kijamii na Uchumi katika sekta ya mifugo zimefanyika Kituo cha Taifa cha kukusanya sampuli za Wanyama kimeanzishwa	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	16,047,000,000	0	2,600,000,000	18,647,000,000	Kuongezeka kwa uzalishaji na tija ya mifugo
18	Kuwezesha udahili wa wanafunzi katika vyuo vya mafunzo ya ufugaji	Wanafunzi 9,760 wamedahiliwa	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	21,000,000,000	0	0	21,000,000,000	Uwezo wa Udahili wa Chuo cha LITA umeongezeka ifikapo 2025
19	Kuongeza idadi ya Maafisa Ugani na kuwezesha upatikanaji wa huduma bora ya ugani katika ngazi ya kata na Kijiji.	Maafisa Ugani 16,000 katika ngazi ya Kata na Kijiji Maafisa Ugani 17,848 wamepatiwa mafunzo	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	73,120,020,000	0	65571190000	138,691,210,000	Upatikanaji wa Maafisa Ugani katika Kata zote na vijiji vyote ifikapo 2025

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
		Halmashauri 184 zimepatwiwa mafunzo juu ya Kilimo cha Kuzingatia Hali ya Hewa katika sekta ya Mifugo	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	1,110,000,000	0	0	Kuongezeka kwa Wafugaji katika Halmashauri wanaotumia nishati itokanayo na mifugo.
		Sera ya Taifa Mifugo imefanyiwa mapitio	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II)	1,100,000,000	450,000,000	0	(i) sera ya taifa ya Mifugo zimefanyiwa mapitio ifikapo 2023.
	JUMLA NDOGO			1,473,845,150,150	450,000,000	965,600,000,000	2,439,895,150,150

UVUVI

1.	Kuongeza viwanda vya mazao ya Uvuvi kwenye maeneo ya pwani na maziwa (Victoria, Tanganyika na Nyasa) vimeongezeka kuwezesha upatikanaji wa meli ya kitaifa kwa ajili ya Uvuvi katika Ukanda wa Uchumi wa Bahari	5% ya mchango wa Sekta ya Uvuvi katika Pato la Taifa	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo	1,850,000,000		6,000,000,000	7,850,000,000	Viwanda vya mazao ya Uvuvi kwenye maeneo ya pwani na maziwa (Victoria, Tanganyika na Nyasa) vimeongezeka meli za kitaifa za Uvuvi katika Ukanda wa Uchumi wa Bahari kuongezeka
		Viwanda 17 vya usindikaji	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo na Uvuvi	5,398,793,692		21,595,174,768.00	26,993,968,460	
		Bandari moja ya uvuvi	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo	366,929,160,000	156,000,000.00		387,627,728,000	Kukamilika kwa bandaari ya uvuvi
3	Kuanzishwa kwa viwanda vya uzalishaji wa zana za Uvuvi (neti, maboti nk.)	Viwanda 5 vya uzalishaji wa zana za Uvuvi	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo		18,734,740.81	312,000,000	330,734,741	Viwanda vya uzalishaji wa zana za Uvuvi kuanzishwa.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
4.	Kuanzishwa kwa viwanda vya uzalishaji wa Chakula cha samaki Ujenzi wa bandari ya Uvuvi katika mwambao wa pwani ya Tanzania	Tani 2,500 za chakula cha samaki kuzalishwa kwa mwaka.	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo	4,607,520,000.00			Viwanda vya Uzalishaji wa chakula cha samaki kuanzishwa. Bandari ya Uvuvi katika mwambao wa pwani ya Tanzania kujengwa.
		Bandari moja (1) ya Uvuvi.					
5	Ujenzi wa Miundombinu ya Uvuvi (Magati, majokovu, Masoko ya Samaki)	Kupunguza upotevu wa mazaoyuUvuviba-adayakuvunwak-wasilimia 20	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo	981,787,000.00			Miundombinu ya Uvuvi (Magati, majokovu, Masoko ya Samaki) kujengwa.
		Kupunguza upotevu wa mazaoyu Uvuvi baada ya kuvunwa kwa asilimia 20 Magati-46 ya kugeshea Meli za Uvuvi	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo		981,787,000		
6	Kufungamanisha utafiti na kuboresha teknolojia zinazofaa kwa Uvuvi	Matumizi ya Teknolojia zinazofaa katika Uvuvi	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo	1,540,000,000			Kuimarisha ufanyaji wa Tafiti pamoja na kuboresha teknolojia zinazofaa kwa Uvuvi umeboreshwa.
7	Kuhifadhi na kulinda maeneo tengefu ya bahari na maji baridi	Uvuvi haramu usioripotiwa na usiodhibitwa kupunguzwa kwa 98%	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo	800,000,000			Bioanuwai ya majini pamoja na mazingira yanalindwa na kuhifadhiwa
8	Kuwezesha uwekezaji katika uvuvi na ufugaji wa samaki pamoja na vifaa ikiwa ni pamoja na kukuza uzalishaji katika kilimo cha samaki	Vituo 12 vya kuendeleza ufugaji wa samaki	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo II	2,500,000,000	8,000,000		Kuanzishwa na kuendelezwa kwa vituo vya kuendeleza ufugaji wa samaki

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
9	Kuhakikisha upatikanaji wa mitaji, utaalamu, ujuzi na vifaa vya uvuvi kwa ajili ya wavuvi wadogo kupitia vikundi vyao vya kijamii	Tani 62,000 kwa mwaka kuuzwa nje ya nchi	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo II	2,800,000,000			2,800,000,000 Kuboreshwa kwa matumizi ya bidhaa za samaki, usalama, viwango vya ubora kwa masoko ya ndani na nje ya nchi
10	Kutoa huduma za ugani ili kuleta mageuzi katika shughuli za uvuvi	Maafisa ugani 1,850	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo II	3,200,000,000			3,200,000,000 Kutolewa kwa wakati kwa huduma bora za ugani kulingana na uhitaji
	JUMLA NDOGO			390,607,260,692	39,087,202,741	27,907,174,768	457,601,638,201

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
MADINI							
1.	Kuimarishwa kwa usimamizi na uchibiti wa uchimbaji mkubwa na mdogo	Kutolewa kwa vibali 100 vya ujenzi na operesheni kwa mabwawa ya kutunzia takasumu (TSF) ifikapo mwaka 2025; Kuidhinishwa kwa mipango 100 ya kufunga migodi mara baada ya uchimbaji kumalizika ifikapo mwaka 2025; Kuidhinishwa kwa mipango 50 ya madini ifikapo mwaka 2025.	Mradi wa Usimamizi Endelevu wa Rasilimali Madini (SMMRP)	900,000,000			900,000,000.00
		Kotolewa kwa mikataba 227 ya Wafanyakazi (Mwaka mmoja)		920,000,000			920,000,000.00
		Kufikia asilimia 98 ya nafasi za uongozi kwa watanzania		1,500,000,000.00			1,500,000,000.00
		Ununuzi wa magari 40		6,684,582,680.00			6,684,582,680.00
							Kuimarisha Usimamizi na wa Watanzania katika uchimbaji mkubwa na wa kati
							Kuongezeka kwa ukusanyaji wa mapato
							Kuongezeka kwa ukusanyaji wa mapato

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
		Ripoti 25 kuhusu Ushiriki wa Watanzania kwenye shughuli za uwekezaji katika Sekta ya Madini na Ripoti 15 kuhusu Uwajibikaji wa Kampuni kwa Jamii kuwasilishwa ifikapo 2025		1,200,000,000			1,200,000,000	Kuongeza ushiriki wa nchi na watanzania katika shughuli za madini, kuhaulisha teknolojia na kukuza uchumi wa nchi
2.	Kuwawezeshwa kwa wachimbaji wadogo kushiriki katika shughuli za uchimbaji wa madini kwa kutoa leseni za maeneo yenye taarifa za jiojio, kutoa mafunzo kuhusu uchimbaji na biashara ya madini kupitia STAMICO	Kutolewa kwa leseni za utafutaji wa madini 1,500, leseni 8,000 za uchimbaji mdogo wa madini na leseni 100 za uchimbaji wa kati wa madini		919,056,000.00			919,056,000.00	Kuongezeka kwa ukusanyaji wa mapato Ukuaji wa sekta na mchango wake katika Pato la Taifa
		Kutolewa kwa leseni 19,157 za uchimbaji mdogo na kuanzishwa kwa migodi 100 ya wachimbaji wadogo ifikapo mwaka 2025.		581,000,000			581,000,000	Kuwarasimisha wachimbaji wadogo

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
3.	Kuimarishwa kwa Tume ya Madini, Taasisi ya Jiolojia na Utafiti wa Madini Tanzania (GST), Kituo cha Jimolojia Tanzania (TGC) na Taasisi ya Uwekaji Uwazi na Uwajibikaji Katika Madini, Mafuta na Gesi Asilia.	Asilimia 20 ya nchi kufanyiwa utafiti wa jiolojia kwa kutumia ndege na ufungwaji wa mifumo 10 ya QDS; Asilimia 25 ya nchi kufanyiwa utafiti wa jiochemia; Asilimia 85 ya nchi kuwa na ramani za jiolojia na taarifa za jiosayansi za kidigitali; Kuchapishwa majarida 20 ya tafiti za jiosayansi		8,103,000,000			8,103,000,000	<p>i. Upatikanaji wa data ya wingi wa makaa ya mawe na asilimia ya usafi kuwezesha uzalishaji wa umeme kwa matumizi ya nyumbani.</p> <p>ii. Upatikanaji wa takwimu za madini ya kimkakati (REE) kwa utambuizi wa utaftaji wa uwekezaji kwenye sekta ya madini.</p> <p>iii. Kuongeza ufahamu juu ya upangaji wa matumizi ya ardhi kwa madhumuni ya makazi ya usalama.</p>
		Makusanyo ya mapato ya Serikali ya Shilingi trilioni 1 ifikapo mwaka 2025		5,646,695,054			5,646,695,054	Uthamini sahihi wa thamani ya madini; Kuongezeka kwa ajira hasa kwa vijana na upatikanaji wa takwimu sahihi za madini.
		Ujenzi wa Ofisi ya Makao Makuu ya Tume ya Madini		2,256,142,753.3			2,256,142,753.3	Kuboreshwa kwa mazingira ya kufanyia kazi

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
		Migodi mikubwa 5, migodi 1000 ya kati na migodi midogo 15,000 kukaguliwa ifikapo 2025. Kutoa mafunzo juu ya afya, usalama, mazingira na usimamizi wa vilipuzi kwa wachimbaji wadogo 40,000 ifikapo Novemba, 2025.		1,500,000,000			Kuimarisha uzingatiwaji wa sheria ya usalama na afya mahali pa kazi ili kuepusha ajali na matukio yanayoweza kusababisha ajali
		Vyama vitano (5) vya Wachimbaji Wadogo kufundishwa na kuwezesha kupata mitaji ifikapo Juni, 2026. Maeneo 10 ya Wachimbaji Wadogo wa Madini kufanyiwa utafiti ifikapo Juni, 2026. Uzalishaji wa makaa ya mawe katika Miradi wa Kabulo na Kiwira kuongezeka kwa 70% ifikapo Juni, 2026.		195,463,688,803		195,463,688,803	Kurasimisha shughuli za uchimbaji mdogo unaotumia zana duni, biashara ya madini na kuongeza mchango wake katika ukuaji wa uchmi. Kuongeza uzalishaji wa wachimbaji wadogo ili kuongezea mapato ya Serikali kupitia malipo ya mrabaha na ushuru wa huduma. Kuongeza uzalishaji wa makaa ya mawe ili kukidhi mahitaji ya nchi; Kuhifadhi na kutunza mazingira kwa kupunguza ukataji wa miti. Pia kuongeza mapato ya Shirika; Kuongeza mapato ya Shirika na mchango wake kwa Serikali kupitia malipo ya kodi

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
		Utoaji wa ripoti 6 za Ulingajishi wa Malipo ya Makampuni ya Madini, Mafuta na Gesi Asili, na Mapato ya Serikali; kufanya uhamasishaji wa matumizi ya taarifa zilizopo katika ripoti za TEIT; na kufanya uhamasishaji juu ya uwekaji wazi wa majina ya wamiliki wa hisa katika makampuni 50 ya Madini, mafuta na gesi asilisa		2,320,000,000.00	86,304,400		2,320,000,000.00	<p>Kuongeza uwazi na uwajibikaji kwa kamp uni katika Sekta ya Uziduaji</p> <ul style="list-style-type: none"> Malipo yaliyolipwa na kampuni katika Sekta ya Uziduaji na malipo yaliyopokelewa na Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020 hadi 2024/2025 yanawekwa wazi; Rejesta ya wanufaika itatengenezwa; Uhamasishaji kuhusu matumizi ya taarifa za Sekta ya Uziduaji utaboreshwa na kuendelezwa
4	Kuhamasisha uongezaji thamani madini;	Leseni 2 za uyayushaji (PCL), 2 Uchenjuaji (RFL) kutolewa ifikapo 2025.		1,500,000,000			1,500,000,000	<p>Kuongeza fursa za ajira haswa kwa vijana na wanawake, kuhakikisha kuwa Serikali inapata mapato kutoka kwa mnyororo mzima wa uongezaji thamani, Kukuza teknolojia kwa wataanzania</p>
		Ujenzi wa jengo jipya kwa ajili ya matumizi ya wanafunzi, wafanyikazi na matumizi mengine ifikapo 2025		980,000,000.0			980,000,000.0	
				10,300,000,000			10,300,000,000	
				1,800,000,000			1,800,000,000	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
		Vifaa 100 vya kijimolojia, vifaa 100 vya ukataji na ung'arishaji, vifaa 150 vya usonara na zana 100 za vifaa vya kuchonga mwamba kununuliwa ifikapo 2025.		150,000,000.0			150,000,000.0
		Magari 4 kununuliwa ifikapo 2025.		900,000,000			900,000,000
		CCTV kamera 120 kununuliwa ifikapo 2025.		90,000,000			90,000,000
		Samani mpya za Hosteli na cafeteria kununuliwa ifikapo 2025.		500,000,000			500,000,000
		Aina 10 ya sampuli za Miamba na madini kununuliwa ifikapo 2025		600,000,000			600,000,000
		Wafanyakazi 10 kupatiwa mafunzo katika fani za Jimolojia, ukataji na ung'arishaji madini ifikapo 2025		1,050,000,000			1,050,000,000

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
5	Kuimarisha Shirika na masoko ya madini, vituo vya mfano na umahiri	Masoko 8 ya madini na vituo 21 vya ununuzi wa madini kuanzishwa ifikapo 2025, Vituo 5 vya umahiri na Vituo 3 vya Mfano kuanzishwa ifikapo 2025		4,824,908,257			4,824,908,257 Punguza athari za mara kwa mara za uchimbaji holela • kupunguza na hatimaye kuondoa matumizi ya zebaki katika usafishaji wa dhahabu unaoathiri afya ya binadamu na mazingira. Kuimarisha utendaji wa Ofisi ya Afisa Madini Mkazi katika Mikoa ya Songwe, Manyara, Iringa, Rukwa na Tanga
		Soko la Dhahabu la Kalema kuanzishwa		772,764,177			772,764,177 Kuboresha biashara ya uingizaji wa madini nchini na kuongeza mapato kupitia Soko la Dhahabu la Kalema.
6.	Kuainisha, kuhamasisha na kuwezesha uchimbaji wa madini adimu	Kuainisha madini adimu 5 mapya ifikapo 2025.		2,000,000,000			2,000,000,000 Kuongezeka kwa uzalishaji wa madini ya kimkakati.
	JUMLA NDOGO			256,277,704,074.3	86,304,400	0	256,277,704,074.3

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
UZALISHAJI VIWANDANI								
1.	Kuhamasisha uwekezaji na biashara katika maeneo maalumu ya uwekezaji (SEZ/EPZ)	Kuendeleza eneo la Bagamoyo SEZ ifikapo 2025	Mradi wa kuendeleza eneo maalum la Uwekezaji Bagamoyo-Tanzania Mini Tiger Plan (Code: 4920)	97,441,709,753			97,441,709,753	Kukamilika na kuanza kufanya kazi miradi ya Bagamoyo SEZ
		Kuendeleza eneo la Kigoma SEZ na maeneo mengine ya uwekezaji kufikia 2025 Kuongezeka kwa viwanda vya kutengeneza dawa, nguo na mavazi na viwanda vya kuunganisha magari ifikapo 2025	Mradi wa Kuendeleza Kanda Maalum za Kiuchumi-(code:6260) Mradi wa kuendeleza kongano za viwanda katika eneo la TAMCO	60,750,000,000			60,750,000,000	Kukamilika kwa ujenzi na kuanza kufanya kazi kwa Kanda Maalum za Kiuchumi za Tanga, Kigoma, Kahama, Bunda, Songwe, Manyara na Mtwara Kujengwa kwa viwanda vya dawa, nguo na mavazi, na viwanda vya kuunganisha magari
		Kuendeleza eneo la Bagamoyo SEZ ifikapo 2025	Mradi wa kuendeleza eneo maalum la Uwekezaji Bagamoyo-Tanzania Mini Tiger Plan (Code: 4920)	31,750,000,000		73,370,000,000	105,120,000,000	Kukamilika na kuanza kufanya kazi kwa miradi ya Bagamoyo SEZ
2.	Kuendeleza biashara na huduma sanjari na maeneo ya viwanda vya kuchakata mazao ya kilimo;	Kuendelezwa kwa Kituo cha Biashara na Ugavi Kurasini ifikapo 2025	Mradi wa Kuendeleza eneo la Kituo cha Biashara na Ugavi -"Trade and Logistic Centre" (Code: 4933)	58,930,495,711			58,930,495,711	Kukamilika kwa ujenzi na kuanza kufanya kazi kwa eneo la Kituo cha Biashara na Ugavi Kurasini

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
3.	Kuendeleza teknolojia ya chuma cha kawaida na chuma cha pua, na kufufua viwanda vilivyobinafsishwa;	Kuanzishwa kwa Makaa ya Mawe Mchuchuma na Vanadium, Titanium na Chuma Liganga na njia ya kusafirisha umeme kutoka Mchuchuma hadi Liganga ifikapo 2025	Mradi wa Makaa ya Mawe Mchuchuma na Vanadium, Titanium na Chuma Liganga	4,742,000,000		5,579,037,000,000	5,583,779,000,000	Kuanzishwa kwa mgodi wa Makaa ya mawe na Chuma; kuanza uzalishaji wa tani milioni 3.0 za makaa ya mawe kwa mwaka, kuzalisha megawati 600 za umeme kutoka Mchuchuma na kuzalisha chuma tani milioni moja kwa mwaka kutoka Linganga.
		Mgodi wa makaa ya mawe wenye uwezo wa kuzalisha tani milioni 1 kuanzishwa	Mradi wa makaa ya mawe Katewaka	3,200,000,000		46,000,000,000	49,200,000,000	Kuanzishwa Mgodi wa makaa ya mawe wenye uwezo wa kuzalisha tani milioni 1 kwa mwaka
		Kufufua kiwanda cha kutengeneza matairi cha General/Arusha Tyre East Africa Ltd ifikapo 2025	Mradi wa makaa ya mawe Katewaka	500,000,000			500,000,000	
		Kuboresha Kiwanda cha Kilimanjaro Machine Tools Manufacturing Company (KMTC) ifikapo 2023	Mradi wa Kilimanjaro Machine Tool (Code:6260)	1,200,000,000		690,000,000,000	691,200,000,000	Kufufuliwa kwa kiwanda cha matairi cha General Tyre EA Ltd na kuanza uzalishaji
		Kuimarisha Miradi wa Kuunganisha Matrika TAMCO ifikapo 2025	Mradi wa Matrika ya URSUS TAMCO – Kibaha. (Code:6260)	4,260,680,544		4,000,000,000	8,260,680,544	Ufanisi katika uzalishaji na uendeshaaji wa KMTC
				1,088,300,000			1,088,300,000	Ufanisi wa uendeshaaji na uzalishaji wa kiwanda cha kuunganisha matrika TAMCO

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
4.	Kuhamasisha uzalishaji wa magadi soda, vico, aluminiamu, chumvi, gesi ya heliamu, kemikali na bidhaa zinazohusiana;	Kujengwa kwa mtambo wa kuchimba magadi soda wenye uwezo wa kuchimba tani milioni 1 kwa mwaka ifikapo 2025	Mradi wa magadi soda wa Engaruka /Natron (Project Code: 1122)	39,750,000,000		401,458,000,000	Kujengwa kwa kiwanda cha kuchakata magadi soda na kuanza uzalishaji
5.	Kuhamasisha na kuwezesha viwanda vya uchakataji wa mazao ya kilimo, hususan viwanda vya ngozi na mafuta ya kula;	Kukamilisha ujenzi wa kongano ya ngozi ZUZU-Dodoma ifikapo 2025 Kuendeleza viwanda vya mafuta ya alizeti, karanga katika mikoa ya Dodoma na Singida, na kuanzisha viwanda vya mafuta ya mawese mkoani Kigoma ifikapo 2025.	Program for Country Partnership (PCP) na Mradi wa ASDP II Intergrated Industrial Development Programme/PCP (Project code:1214) & ASDP II (code:4486)	3,500,000,000 3,550,000,000		1,350,000,000	Kukamilika kwa ujenzi wa kongano ya Zuzu na kuanza kufanya kazi Kupungua kwa uingizwaji wa mafuta ya kula; majengo ya viwanda na viwanda vya kuchakata mafuta kujengwa na kuanza uzalishaji.
		Kuendeleza viwanda vya mafuta ya alizeti, karanga katika mikoa ya Dodoma na Singida, na kuanzisha viwanda vya mafuta ya mawese mkoani Kigoma ifikapo 2025.	Intergrated Industrial Development Programme/PCP (Project code:1214) & ASDP II (code:4486)	3,550,000,000		1,350,000,000	Kupungua kwa uingizwaji wa mafuta ya kula; majengo ya viwanda na viwanda vya kuchakata mafuta kujengwa na kuanza uzalishaji.
		Kuanzisha viwanda vya mafuta ya pamba katika ukanda wa ziwa ifikapo 2025	TAIDF & PCP (Code: 1214)	2,000,500,000		25,000,000,000	Viwanda vya kuchakata mafuta ya pamba kujengwa na kuanza uzalishaji.
	JUMLA NDOGO			313,913,686,008	-	6,820,215,000,000	7,134,128,686,008

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	

SEKTA YA VIWANDA VIDOGO NA BIAFHARA NDOGO

1.	Kukuza wajasiriamali wadogo na wa kati;	Kuhimarisha programu ya ubora wa bidhaa kwa wajasiriamali wadogo ifikapo 2025	Mradi wa kusaidia taasisi SIDO (code:6260)- Programu ya ubora wa bidhaa	11,000,000,000			11,000,000,000	Kuandaliwa na kutekeleza programu; Kuimarika kwa ubora wa bidhaa za wajasiriamali wadogo
		kuanzisha na kuendeleza maeneo maalum ya kisasa kwa ajili ya wajasiriamali wadogo na wakati ifikapo 2025	Mradi wa kusaidia taasisi (SIDO)- develop industrial parks/shed, Kuimarisha Vituo vya Uendelezaji Teknolojia (TDCs)(Code:6260)	18,500,000,000			18,500,000,000	Maeneo maalum ya uhawilishaji teknolojia kujengwa na teknolojia bora kusimikwa, taasisi ya kuratibu masuala ya wajasiriamali wadogo na wakati kuanzishwa (National SME coordinating institution)
2.	Kutoa mafunzo ya ujasiriamali, kuhamasisha na kulea biashara changa	Kuwezesha upatikanaji wa mitaji na miundombinu kwa wajasiriamali ifikapo 2025	Mradi wa kusaidia taasisi -SIDO_ Mfuko wa Taifa wa kuwaendeleza wajasiriamali wadogo (NEDF) {Project Code:6260}	3,504,000,000			3,504,000,000	Mtaji wa mfuko kuongezeka hadi bilioni nane; kuongezeka kwa utoaji wa mikopo kwa wajasiriamali
			Mradi wa kusaidia taasisi (SIDO)-kuendeleza maeneo ya viwanda vidogo na vituo vya wajasiriamali wadogo sana, wadogo na wakati (SIDO)- (Project Code:6260)	12,000,000,000			12,000,000,000	Miundombinu ya mabanda/ viwanda vidogo kujengwa na kuanza kufanya kazi

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
3.	Kuimarisha utafiti na maendeleo katika uzalishaji viwandani.	Kuendeleza na kuimarisha uwezo wa taasisi za utafiti ifikapo 2025	Mradi wa kusaidia taasisi katika programu ya maendeleo ya tafiti (R&D)- CAMARTEC, TIRDO, TBS, TEMDO, SIDO)	19,600,000,000	0	-	Kuongezeka kwa matumizi ya teknolojia ya kisasa; Kuboreshwa kwa maabara za tafiti; kuongezeka kwa tija na ubora katika uzalishaji
4.	Kuimarisha Kituo cha Uhaulishaji wa Teknolojia ya Magari;	Kusambaza teknolojia na kukuza viwanda kwa 75% ifikapo Juni, 2026	Kujenga Uwezo wa Kituo cha Uhaulishaji wa Teknolojia ya Magari (TATC)	55,052,320,000			Kusambazwa kwa teknolojia na kukuza viwanda kwa 75%
		Kujengwa kwa Maabara za Utafiti na Maendeleo tatu (3) ifikapo Juni, 2026	Kujenga Uwezo wa Kituo cha Uhaulishaji wa Teknolojia ya Magari (TATC)	5,100,000,000			Kujengwa kwa maabara tatu (3)
		Kuendeleza Msingi wa teknolojia kwa 75% ifikapo Juni, 2026	Kujenga Uwezo wa Kituo cha Uhaulishaji wa Teknolojia ya Magari (TATC)	8,234,205,000			Kuendelezwa kwa msingi wa teknolojia
		Kujiri Wafanyakazi 290 na kuendeleza Rasilimali Watu ifikapo Juni, 2026.	Kujenga Uwezo wa Kituo cha Uhaulishaji wa Teknolojia ya Magari (TATC)	320,000,000			Kujiriwa kwa wafanyakazi 290 na kuendelezwa kwa Rasilimali Watu
	JUMLA NDOGO			133,310,525,000	-	-	133,310,525,000

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	

MALIASILI

1	Kuendeleza mikakati ya kupambana na ujangili, biashara haramu, uvunaji haramu wa rasilimali za wanyamapori, misitu, nyuki, na malikale nchini.	Kutokuwepo kwa ujangili ifikapo mwaka 2025	Kujenga uwezo wa Mapori ya Akiba	1,000,000,000	0	0	1,000,000,000	Kuboresha Mtandao wa barabara zenye urefu wa kim 55,499
2	Kuongeza mchango wa sekta ndogo ya Ufugaji Nyuki kwenye uchumi	Kutokomezwa kwa ujangili	Mradi wa Kupambana na Ujangili na Biashara haramu ya nyara	0	14,614,200,000	0	14,614,200,000	Kupunguzwa kwa biashara haramu ya wanyamapori nchini.
3	Kuondolewa kwa miundombinu ya Taasisi za Mafunzo ya Misitu na Nyuki	Viwanda 15 vya kusindikika asali, nta na bidhaa nyingine za nyuki	Programu ya Maendeleo ya Ufugaji Nyuki	3,000,000,000	0	0	3,000,000,000	Kujengwa kwa Viwanda 15
			Mradi wa Uendelezaji wa Mnyororo wa Ufugaji Nyuki - BEVAC	0	11,615,000,000	0	11,615,000,000	
			Kujenge Uwezo Taasisi za Mafunzo ya Misitu na Nyuki	750,000,000	0	0	750,000,000	Kuongezwa kwa ujuzi wa uhifadhi wa misitu na nyuki
			Mradi wa Kuendeleza Mnyororo wa Thamani wa Mazao ya Misitu-FORVAC	0	10,000,000,000	0	10,000,000,000	Kuanzishwa kwa Mipango ya matumizi bora ya ardhi na Hifadhi za misitu ya Vijiji.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
4	Kuboresha kwa upandaji wa miti kibashara kwa kushirikisha wananchi	Kupandwa na kusimamiwa kwa hekta 250,000 za mashamba ya miti katika mashamba ya wakulima wadogo wa miti - Nyanda za Juu Kusini	Programu Shirikishi ya Upandaji wa Miti Kibashara Awamu ya II	0	1,640,000,000	0	i) Kupandwa kwa hekta 250,000 za mashamba ya miti; na ii) kujengewa uwezo kwa wakulima wadogo wa Miti 9,000 na Wajasiriamali wadogo katika mnyororo wa thamani ya misitu
	JUMLA NDOGO			4,750,000,000.00	37,869,200,000.00	0	42,619,200,000.00
	JUMLA KUU			642,119,230,371.00	8,259,217,960,108.00	11,983,003,430,293.30	

C. BANGOKITITA LA MAENEO MUHIMU YA BIASHARA NA UWEKEZAJI

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	

BIASHARA NA UWEKEZAJI

BIASHARA

1	Kubainisha na kutafuta fursa za masoko nafuu kwa bidhaa na huduma zinazozalishwa nchini;	Kuwezesha masuala ya biashara kati ya nchi na nchi, kikanda na kimataifa ifikapo 2025	Programu ya mahusiano ya nchi na nchi, kikanda na kimataifa	500,000,000			500,000,000	Biashara kati ya nchi na nchi, kikanda na kimataifa imewezesha; Jumbe za biashara kwenye nchi za kimkakati kufanyika; Mikataba kati ya Tanzania na nchi za kimkakati kusainiwa
		Kuwesha kupatikana kwa masoko nafuu kwa bidhaa zinazozalishwa nchini ifikapo 2025	Programu ya EU - EAC Markup- Mradi wa kuwawezesha wajasiriamali na wafanyabiashara wadogo kuzalisha bidhaa bora kwa gharama nafuu ili kufikia masoko ya ulaya.	250,000,000			250,000,000	Kutumia kikamilifu fursa za masoko nafuu.
2	Kurahisisha na kuwianisha taratibu za kutatua Vikwazo vya Biashara visivyo vya Kiushuru;	Kuondoa Vikwazo vya Biashara visivyokuwa vya Kiushuru ifikapo 2025	Mradi wa TMEA wa kuwezesha biashara; Mradi wa COMESA kwa ajili ya kusaidia masoko ya mipakani	150,000,000			150,000,000	Kufanyika kwa biashara bila vikwazo

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
		Kuwezesha kukidhi taratibu kuhusu Vikwazo vya Biashara vya Kiufundi (TBT) na Usalama wa Mimea, Wanyama na Binadamu ifikapo 2025	Mradi wa TRASE (37 Venture) EU-Kusaidia masuala ya Usalama wa Mimea, Wanyama na Binadamu (SPS) kwa Afrika Mashariki (EAC)	150,000,000			150,000,000 Kutumia kikamilifu fursa za masoko ya kimataifa
3	Kupunguza gharama za biashara kwa kuimarisha ufanisi wa miundombinu ya usafirishaji, mamlaka za uhabiti na watoa huduma;	Kuanzisha jukwaa la biashara ya mtandao ifikapo 2025	Mradi wa EIF Tier II-Kuwezesha biashara mtandao Tanzania	490,000,000			490,000,000 Jukwaa la biashara mtandao na mkakati vimeanzishwa na kutekelezwa
			Mradi wa ASDP II; Build Sustainable Anti-corruption Action in Tanzania (BSAAT)-BRELA (Project Code:6260) & Mradi wa kusaidia taasisi -TBS (Code:6260)	7,413,000,000			7,413,000,000 kuongezeka kwa Ushiriki wa sekta binafsi katika masuala ya biashara na masoko
4	Kuboresha uwezeshaji wa biashara na kupunguza vihatarishi vya biashara kwa kutumia mifumo ya kidigitali katika mnyororo wa thamani;	Kuongeza matumizi ya mfumo wa stakabadi ghalani kufikia 2025	Mradi wa kusaidia taasisi -WRRB (Code:6260)	3,003,480,000			3,003,480,000 kuanzishwa kwa Ghala la Kimkakati la Kielektroniki na minada ya kielektroniki kufanyika
		Kuwezesha upatikanaji wa taarifa za masoko ifikapo 2025	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II), TAIDF	3,982,073,000			3,982,073,000 kuboresha kwa Mfumo wa taarifa za masoko

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
		Kuimarisha mfumo wa kitaasisi na kisheria kwenye sekta ya biashara na masoko ifikapo 2025	Mradi wa TMEA, Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II), Blueprint for Regulatory Reforms to Improve Business Environment;	2,530,000,000			2,530,000,000	Kuboreshwa kwa mazingira ya biashara
5	Kuratibu na kuwezesha ujenzi wa masoko ya kimkakati ya bidhaa na huduma mipakani;	Kupanua miundombinu ya masoko, kuboresha utambuzi na ubora wa bidhaa na huduma kwa mauzo nje ifikapo 2025	Mradi wa TMEA, DASP, Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II); mradi wa kusaidia taasisi-TBS (Code:6260)	33,511,710,000	116755000		33,628,465,000	kuboreshwa kwa shughuli za masoko, ubora wa bidhaa na ujenzi wa miundombinu ya masoko
6	Kuhamasisha biashara ya bidhaa na huduma zilizoongezwa thamani nchini;	Kuhamasisha na kuwezesha ushiriki wa sekta binafsi kutumia fursa za masoko ya ndani na kimataifa ifikapo 2025	Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II), Mradi wa kusaidia taasisi-TANTRADE (Project Code:6260)	7,186,437,000			7,186,437,000	Kuimarika na kuboreshwa kwa biashara ya ndani na nje
		Kuwezesha ushiriki katika maonesho ya bidhaa na huduma ya kitaifa na kimataifa ifikapo 2025	Mradi wa kusaidia taasisi-TANTRADE (Project Code:6260)	33,071,820,000			33,071,820,000	Kufanyika kwa maonesho ya kitaifa na kimataifa; Kuongeza mauzo ya wadau kwenye maonesho.
7.	Kuhamasisha ubunifu wa bidhaa na huduma zenye chapa (brand) ya Tanzania.	Kuhamasisha matumizi ya bidhaa na huduma za Tanzania ifikapo 2025	Mradi wa kusaidia taasisi-TANTRADE (Project Code:6260)-Kuhamasisha matumizi ya bidhaa na huduma za Tanzania	7,135,000,000	0	900,000,000	8,035,000,000	Kutambulika kwa bidhaa na huduma za Tanzania kimataifa; Kuongezeka kwa matumizi ya bidhaa zinazozalishwa nchini
	JUMLA NDOGO			99,373,520,000	116,755,000	900,000,000	100,390,275,000	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
MAENDELEO YA UWEKEZAJI								
1	Kuimarisha miundo ya taasisi kwa ajili ya uwekezaji katika ngazi zote	Mkakati wa kukuzajji Uwekezaji uliandaliwa na kuanza kutumika ifikapo Juni, 2022		200,000,000	940,844,000	0	1,140,844,000	Mkakati wa Kuendeleza Uwekezaji
		Mwongozo wa Ufuatiliaji, Udhhibiti na Tathmini utaanzakutumika Juni, 2022		150,000,000	352,816,500	0	502,816,500	Mwongozo wa Ufuatiliaji, Udhhibiti na Tathmini umeandaliwa
2	Kukikisha mageuzi ya kissekta yanayo-tekelezwa kupitia Blueprint	Mageuzi yakissekta yanatekelezwa kupitia Blueprint ifikapo Juni, 2025	Roadmap/Blueprint	700,000,000	2,587,321,000	0	3,287,321,000	Mageuzi yakissekta kwa ajili yakuboresha Mazingira wezeshi ya Biashara na Kurahisisha Kufanya Biashara
3	Kuimarisha uwezeshaji uwekezaji katika sekta zote za uchumi	Kanda / One Stop Centre za uwekezaji utafanya kazi Juni, 2026		1,000,000,000	0	0	1,000,000,000	Kanda au One Stop za uwekezaji zitaanzishwa na kuanza kufanya kazi
		ICT kwa ajili ya Kituo cha One Stop Centre kilichotekelezwa mnamo Juni, 2022		1,000,000,000	0	0	1,000,000,000	ICT kwa ajili ya Kituo cha One Stop Centre itaanzishwa na kuanza kufanya kazi
		Portal ya Ardhi kwa ajili ya Uwekezaji itaanza kufanya kazi Juni, 2022		150,000,000	0	0	150,000,000	Portal ya Ardhi kwa ajili ya Uwekezaji itaandaliwa na kuanza kufanya kazi

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
		Mfumo wa Kitaifa wa Uwekezaji (National Investment Statistics Database) utafanya kazi June, 2022		200,000,000	0	0	Mfumo wa Kitaifa wa Uwekezaji (National Investment Statistics Database) utanzishwa na kuanza kufanya kazi
		Miundombinu ya Five zonal plug and play imeanzishwa Five zonal plug and Play		9,000,000,000	117,605,500,000	0	Miundombinu ya
		Kanzidata ya Maoni ya Wawekezaji imeanzishwa na kuanza kufanya kazi June, 2022		100,000,000	0	0	Kanzidata ya Maoni ya Wawekezaji imeanzishwa na kuanza kufanya kazi
4	Kuimarisha uhamasishaji uwekezaji katika sekta zote za uchumi	Programu ya kitaifa ya kukuza uwekezaji inafanya kazi ifikapo Juni, 2022		500,000,000	352,816,5000	0	Programu ya kitaifa ya kukuza uwekezaji imeanzishwa na kuanza kufanya kazi
		Mwongozo wa Kitaifa wa Uwekezaji umeandaliwa na kusambazwa Juni, 2022		250,000,000	0	0	Mwongozo wa Kitaifa wa Uwekezaji umeandaliwa na kusambazwa
		Mwongozo wa Kikandfa wa Uwekezaji utachapishwa June, 2022		200,000,000	0	0	Mwongozo wa Kikandfa wa Uwekezaji umeandaliwa na kusambazwa
		forums 60 za uwekezaji wa kikanda yataratibiwa hadi kufikia Juni, 2026		1,500,000,000	-	0	forums 10 za uwekezaji wa kikanda yanaratibiwa na kufanywa kila mwaka

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
		forums 60 za kimataifa za uwekezaji zitaratibiwa hadi Juni, 2026		1,200,000,000	705,633,000	0	1,905,633,000	forums 12 za kimataifa za uwekezaji zitaratibiwa na kufanywa kila mwaka
		forums 100 za uwekezaji wa ndani zitaratibiwa katika mikoa ifikapo Juni, 2026		600,000,000	0	0	600,000,000	forums 15 za uwekezaji wa ndani zitaratibiwa katika mikoa kila mwaka
		Mikutano 200 ya kitaifa na kimataifa ya Uwekezaji zitaratibiwa hadi Juni, 2026		1,000,000,000	0	0	1,000,000,000	Mikutano 40 ya kitaifa na kimataifa ya Uwekezaji itafanyika kila mwaka
5	Kutilia mkazo matumizi na ufikiaji wa rasilimali fedha kupitia vyanzo bunifu	186 Uwekezaji unaouzika umetayarishwa Juni, 2023		500,000,000	235,211,000	0	735,211,000	Uwekezaji unaouzika umetayarishwa
6	Kuwezesha na kumarisha jitihada za uwekezaji	Mfumo wa Vivutio vya Uwekezaji vinavyotabirika vitaanzishwa Juni, 2022		300,000,000	235,211,000	0	535,211,000	Taarifa ya matokeo ya jitihada za uwekezaji

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
7	Kuimarisha ufanisi wa usimamizi wa ardhi katika Kituo cha Uwekezaji (TIC), kuwezesha urasimishaji wa ardhi na makazi, ardhi kwa ajili ya biashara, na kupunguza migogoro ya ardhi kwa ya wawekezaji	Halmashauri 186 zimehamasishwa kutenga ardhi kwa ajili ya uwekezaji na kuendelezwa ifikapo Juni, 2025 Tawala za mikoa na Serikali za Mitaa 186 zimepewa uwezo wa kuendesha mpango wa kutenga ardhi kwa ajili ya uwekezaji ifikapo Juni, 2025		300,000,000	1,176,055,000	0	1,476,055,000	Halmashauri 186 zimehamasishwa juu ya kutenga ardhi kwa ajili ya madhumuni ya uwekezaji Tawala za mikoa na Serikali za Mitaa 186 zimepewa uwezo wa kuendesha mpango mkuu na kutenga ardhi kwa ajili ya uwekezaji
	JUMLA NDOGO			19,350,000,000	128,307,600,500	0	147,657,650,500	

UTALII

1	Kuendeleza mazao mapya ya utalii kwa ajili ya kukuza uchumi endelevu.	Kuongeza Idadi ya watalii kufikia 5,000,000 na mapato kufikia dola za marekani bilioni 6	Programu ya Maendeleo ya Utalii	2,300,000,000	0	0	2,300,000,000	Kuongeza idadi ya watalii Mapato yatoakanayo na utalii kuongezeka
			Mradi wa Utalii wa Mikutano (MICE)	3,500,000,000	0	0	3,500,000,000	Ukumbi wa Mikutano wa Kimataifa Dar es salaam

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	
	Kuboresha kwa usimamizi wa maliasili na utalii katika hifadhi za Taifa za (Mikumi, Ruaha, Nyerere, na Udzungwa).	Kuongezeka kwa Idadi ya watalii katika ukanda wa Nyanda za Juu Kusini kufikia 356,500	Mradi wa Kuendeleza Utalii Nyanda za Juu Kusini - REGROW	750,000,000	167,758,480,000	0	Kujengwa kwa kilometa 2,051 za barabara, kujengwa kwa kilometa 132.5 za mifereji na mifumo ya maji, kuboresha kwa viwanja vya ndege 14, kujengwa majengo 80.
	JUMLA NDOGO			6,550,000,000,000	167,758,480,000	0	174,308,480,000
	NDOGO			125,273,520,000.00	296,182,835,500.00	900,000,000.00	422,356,355,500.00

KINGA YA JAMII

1	Kuongeza wigo hifadhi ya jamii katika sekta rasmi na isiyo rasmi.	Kaya maskini milioni 1.4 zimetambuliwa na kuandikishwa katika Mpango wa TASAF wa Kunusu Kaya Maskini na kuwezesha.	Program ya kukuza Uchumi wa Kaya na Kuwekeza kupitia uundaji wa vikundi vya kuweka akiba na kuwekeza na kutoa ruzuku ya uzalishaji mali (Productive Inclusion)	-	221,740,111,274	-	221,740,111,274	Kaya 200,000 zitaunufaika kwa kupatiwa ruzuku ya utekelezaji wa miradi yao ya uzalishaji mali kufikia mwaka 2023
			Programu ya Kutoa ajira ya muda kwa walengwa kwa kushiriki kufanya kazi kwenye miradi kwa kulipwa ujira	-	404,532,482,581	-	404,532,482,581	Kufikia mwaka 2023 wanufaika 837,573 watakuwa wamepata ajira ya muda katika miradi midogo 27,000

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
			Programu ya Uhawilishaji wa ruzuku kwa kaya maskini sana	-	931,739,279,421	-	931,739,279,421	Kaya Masikini 1.4 zilizo katika mazingira magumu zitanufaika na Mpango (Hifadhi ya Jamii) kufikia mwaka 2023
			Program ya kujenga Uwezo na Mifumo ya Taasisi	32,410,000,000	346,389,020,000	-	378,799,020,000	Ifikapo 2023 Mradi wa TASAF Awamu ya Tatu Kipindi cha Pili utakuwa umetekelezwa kwa ufanisi na uwajibikaji mkubwa
			Programu ya OPEC IV na Miradi ya kuendeleza Miundombinu katika sekta ya Elimu, Afya na Maji	-	115,750,000,000	-	115,750,000,000	Kupitia Programu ya OPEC IV miradi 2,475 itakuwa imetekelezwa katika mikoa 5 na miradi 1,500 ya jamii itakayotekelezwa katika maeneo yote ya utekelezaji 186 ifikapo 2023
	JUMLA NDOGO			32,410,000,000	2,020,150,893,276	0	2,052,560,893,276	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Bajeti			Matokeo Tarajiwa	
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		Jumla
UTAWALA BORA								
1	Kuboresha mifumo ya utawala na uratibu wa shughuli za serikali	Asilimia 20 ya viongozi wa kisiasa wenye mgongano wa maslahi	BSAAT	189,750,000	620,000,000	-	809,750,000	Kuwepo kwa Taratibu za wazi za matamko ya Viongozi wa Umma na uhakiki wa mali na Madeni
		Rushwa nchini ilipungua	NACSAP III	30,000,000	291,985,000	-	321,985,000	Maoni ya maboresho yamepokelewa
2	Kukuza utawala bora na sheria	NACSAP III iliipitiwa na kuwezesha uanzishwaji wa NACSAP IV	Mkakati wa Kitaifa wa Kupambana na Rushwa	16,100,000	190,850,000	-	206,950,000	Ripoti juu ya utekelezaji wa NACSAP III na ya Uanzishwaji wa NACSAP IV
3	Kuboresha mifumo ya utawala na uratibu wa shughuli za serikali	Miradi 5,760 ilifuatiliwa tafti 15 zilifanyika, na Uchambuzi wa mifumo 3,160 ulifanyika	BSAAT	7,419,850,000	1,102,835,000	-	8,522,685,000	Idadi ya Miradi iliyofuatiwa Idadi ya tafti zilizofanywa Idadi ya uchambuzi wa mifumo uliofanywa Warsha / mikutano 1,720 iliyofanyika Ufuatiliaji 1,440 ulifanyika
4	Kuboresha mifumo ya utawala na uratibu wa shughuli za serikali	Programu 25,920 za kujenga uelewa kwa umma zitafanyika		1,296,000,000	-	-	1,296,000,000	Idadi ya mipango ya kujenga uelewa kwa umma iliyoandaliwa na kuendesha
		Kesi 5,260 za ufsadi zilichunguzwa		3,456,000,000	-	-	3,456,000,000	Idadi ya kesi zilizochunguzwa
	JUMLA NDOGO			12,407,700,000	2,205,670,000	0	14,613,370,000	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa		
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi

USIMAMIZI WA HUDUMA KWA UMMA

1	Kusimamia nidhamu, maadili, uwazi uzalendona uwajibikaji kwa viongozi na watumishi wa Umma	Halmashauri 25 kushiriki katika tuzo za ubunifu wa Taasisi	PSRP	32,273,417,100	0	0	32,273,417,100.00	Kuimarisha utendaji kupitia vivutio bora na uwajibikaji
		Wizara kupitia upya viwango na kuunda upya taratibu za ukaguzi	PSRP	5,253,975,000	0	0	5,253,975,000.00	
		Taratibu za Biashara zilizopitiwa upyakwa taasisi zote tatu (3) za Uwajibikaji	PSRP	6,129,637,500	0	0	6,129,637,500.00	
2	Kuanzisha program za kuimarisha ustawi wa watumishi ili waweze kumuudu gharama za maisha	Uchambuzi wa Malipo ya Kila Mwaka na chaguzi za karatasi kulingana na HCMIS imekamilika	PSRP	2,521,225,000	0	0	2,521,225,000.00	Kurekebisha kwa viwango vya mishahara
3	Kuongeza watumishi waliokidhi vigezo katika kutoa huduma and kuhimiza watumishi wa umma kufanya kazi kwa bidii, maarifa na ubunifu na weledi katika kulijienga Taifa	Kupitiwa kwa miongozo na kanzidata ili kusimamia ajira na uteuzi inafanya kazi	PSRP	2,518,405,350	0	0	2,518,405,350.00	Usimamizi mzuri wa Rasilimali Watu, Kuimarisha auadilifu na kuhakikisha watu sahihi kazini

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa			
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla
4	Kuongeza mishahara ya watumishi wa umma kulingana na ukauji wa uchumi wa Taif ana tija ya wafanyakazi	Mashirik 300yanatumia HCMIS	PSRP	1,751,325,000	0	0	1,751,325,000.00
5	Kuhakikisha maslahi ya watumishi ikiwemo upandaji vyeo kulingana na muundo wa kada yanapewa msisitizo	Kuandaliwa kwa Miongozo iliy-orekebishwaand mipangilio ya Kitaasisi kwa ajili ya uteuzi na uandaji vyeo	PSRP	3,225,300,000	0	0	3,225,300,000.00
6	Uongozi	Kuanzishwa na Kutekelezwa kwa Tahmini ya Uongozi na michakato ya kurithisha maendeleo na kutelezwa	PSRP	15,598,468,000	0	0	15,598,468,000.00
		Kujengwa kwa Kituo kimoja (1) cha Uongozi	PSRP	14,711,130,000	0	0	14,711,130,000.00
							Miongozo na Mipangilio ya Kitaasisi kwa ajili ya uteuzi na upandaji vyeo
							Programu za maendeleo ya Uongozi
							Kukamilika kwa Kituo cha Maendeleo ya Uongozi

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
5	Kuanzisha mipango ya usimamizi wa rasilimali watu kwa kuchukua hatua zitakazo hakikisha watumishi wa umma wana sifa stahiki na wanafanya kazi kwa uadilifu, uwajibikaji na weledi, na ujuziili kuwezesha utoaji wa huduma kwa wananchi	Kuanzishwa kwa kituo Kimoja (1) cha Usimamizi wa Rasilimali Watu	PSRP	15,271,554,000	0	0	15,271,554,000.00	Kukamilika kwa kituo cha Usimamizi wa Rasilimali watu
			PSRP	24,752,060,000	0	0	24,752,060,000.00	
7	Kuimarishwa kwa Utoaji huduma kwa njia ya Serikali Mtandao	Wizara, Idara Zinazo-jitegemea na Wakala za Serikali tano (5) mpya zinazotoa huduma mtandao kwa wananchi	PSRP	70,368,238,500	0	0	70,368,238,500.00	Kufanya kazi kwa Serikali Mtandao
	JUMLA NDOGO			194,374,735,450.00	0	0	194,374,735,450.00	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Serikali			Jumla	Matokeo Tarajiwa
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi		

TAWALA ZA MIKOA NA MAMLAKA ZA SERIKALI ZA MITAA (TAMISEMI)

1	Kuimarisha mazingira ya kujifunzia katika ngazi zote za elimu	Ujenzi wa shule mpya za Sekondari 1,026	SEQUIP	0	744,000,000,000	0	744,000,000,000	Shule mpya za sekondari 1,026
		Kujenga Maabara mpya 1,800 za sayansi katika shule za sekondari		0	54,000,000,000	0	54,000,000,000	Maabara mpya 1,800 za sayansi katika shule za sekondari
		Maabara mpya zilizojengwa (1800) kuwa na vifaa vyote muhimu		0	27,000,000,000	0	27,000,000,000	Shule za sekondari 1,800 zenye vifaa vya maabara
		Ujenzi wa nyumba mpya 14,774 za Walimu wa Sekondari		0	30,000,000,000	0	30,000,000,000	Ujenzi wa nyumba mpya 14,774 za Walimu wa Sekondari ziwe zimekamiliika
		Ujenzi wa mabwalo mapya ya chakula 200 kwa ajili ya wanafunzi wa Sekondari		0	20,000,000,000	0	20,000,000,000	Mabwalo ya chakula 200 yamejengwa
		Ujenzi wa Maktaba mpya 500 za shule za Sekondari		0	25,000,000,000	0	25,000,000,000	Ujenzi wa Maktaba mpya 500 za shule za Sekondari uwe umekamilika
		Ujenzi wa Madarasa mapya 4,040		0	80,800,000,000	0	80,800,000,000	Kukamilika kwa madarasa 4,040
		Ujenzi wa mabweni 500		0	40,000,000,000	0	40,000,000,000	Kukamilika kwa mabweni 500

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Ujenzi wa Vyoo 12,250		0	13,475,000,000	0	13,475,000,000	Kukamilika kwa ujenzi wa vyoo 12,250
		Kufunga mifumo ya TEHAMA katika Shule za sekondari 2000 na kuzipatia vifaa vya TEHAMA		0	50,000,000,000	0	50,000,000,000	Shule za sekondari 2000 zenye vifaa vya TEHAMA
		Kuwezesha Karakana 10 za kilimo na shule 10 za ufundi		0	800,000,000	0	800,000,000	Karakana 10 za kilimo na shule 10 za ufundi kuwezesha
		Kuwapatia Walimu 52,800 wa Sayansi na Hisabati mafunzo		0	25,292,000,000	0	25,292,000,000	Walimu 52,800 waliopatiwa mafunzo
		Kuhakikisha Vituo vya mafunzo ya walimu 600 vinafanya kazi na kuwezesha program za kuendeleza walimu.		0	10,008,351,752	0	10,008,351,752	Vituo vya mafunzo ya walimu 600 vinafyotanya kazi na kuwezesha program za kuendeleza walimu.
		Kuanzisha Madarasa ya mfano 450 ya elimu ya awali na kuhakikisha kuwa watoto wote wanoandikishwa darasa la kwanza wanapitia elimu ya awali kwa mwaka mmoja.		0	13,224,701,880	0	13,224,701,880	Madarasa ya mfano 450 ya elimu ya awali yameshaanzishwa na watoto wote wanoandikishwa darasa la kwanza wanapitia elimu ya awali kwa mwaka mmoja.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kuwezesha mazingira mazuri ya kujifunzia kwa Watoto wenye mahitaji maalumu		0	3,000,000,000	0	3,000,000,000	Kuwezesha mazingira mazuri ya kujifunzia kwa Watoto wenye mahitaji maalumu
		Upatikanaji wa maji, Usafi wa mazingira na ujenzi wa vyoo katika Shule za Msingi 946 katika Mikoa 26	Programu ya upatikanaji wa maji na Usafi wa Mazingira (WASH)	0	677,250,000	0	677,250,000	Upatikanaji wa maji, Usafi wa mazingira na ujenzi wa vyoo 946 kukamilika
2.	Upatikanaji wa wa elimu kwa watoto wenye umri uliozidi umri wa kuanza shule	Mikoa 8	Adolescent Education & Skills Building in TZ(IPOSA)	0	5,448,566,667.00	0	5,448,566,667	Kutolewa kwa elimu na ujuzi kwa watoto wenye umri uliozidi umri wa Shule katika Mikoa 8
3.	Uboreshwaji wa elimu	Kufundisha Kusoma, Kuandika na Kuhesabu katika Mikoa 26	Programu ya Usaidizi ya UNICEF	0	197,352,000.00	0	197,352,000	Kufundisha Kusoma, Kuandika na Kuhesabu katika Mikoa 26
			LANES	0	9,340,914,000.00	0	9,340,914,000	
4.	Uboreshwaji wa barabara kwa ajili ya fursa za kiuchumi ili kupunguza umaskini	Mikoa 25	Miradi wa Barabara wa Kuongeza Fursa za Kiuchumi na Kijamii Nchini (RISE)	117,605,500,000	705,633,000,000	-	823,238,500,000	Kilometa 570 za kiwango cha lami (Kilometa 400 kwa barabara za wilaya na Kilometa 170 kwa barabara za Mikoa) zitajengwa;Kilometa 2900 za vya Vikwazo vya barabara mhimu zitaboreshwa; Kilometa 23,000 za barabara za vijijini zitafanyiwa matengenezo ya mara kwa mara;Ajira 33,000 zitazalishwa.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
5.	Uboreshaji wa utoaji wa huduma na mazingira ya uwekezaji wa kibiashara mjijini.	Halmashauri za Manispaa, Miji na Majiji 45	Mradi wa kuboresha Miundombinu ya Mijini (TACTIC)	-	1,176,000,000,000	-	1,176,000,000,000	Kuboresha uwezo wa usimamizi katika Mamlaka za Miji, Uboreshaji wa utoaji wa huduma na miundombinu pamoja na uboreshaji wa mazingira ya uwekezaji wa kibiashara.
6.	Kuongeza wigo na ubora wa miundombinu ya Mijini	Halmashauri ya Jiji la Ilala, Halmashauri ya Manispaa za Kinondoni, Temeke, Kigamboni na Ubungo.	Mradi wa Uendelezaji wa Miundombinu ya Mkoa wa Dar es Salaam Awamu ya II (DMDP II)	-	1,176,000,000,000	-	1,176,000,000,000	Kuongeza wigo wa mtandao wa barabara ndani ya Dar-es-salaam hivyo kupunguza gharama za usafirishaji na kuchangia kukuwa kwa uchumi.
7.	Kuongeza wigo na ubora wa miundombinu ya Mijini	Kuboresha mfumo wa mifereji ya maji ya Bonde la Mto Msimbazi na ujenzi wa dataja	DMDP II	-	282,240,000,000	-	282,240,000,000	Kuboresha Mifereji na Kuthibiti mafuriko katika Bonde la Mto Msimbazi
8.	Kuboresha maisha ya wakulima na wafanyabiashara wadogo katika nyanja za chai, kahawa na mboga mboga.	Iringa, Njombe, Katavi, Songwe, Mbeya na Ruvuma	Mradi wa Uboreshaji wa Barabara katika Maeneo ya Uzalishaji wa Mazao ya Kilimo (Agri-Connect Programme)	-	70,560,000,000	-	70,560,000,000	Kuongeza urahisi wa kufika sokoni kutokana na kuboreshwa kwa miundombinu ya barabara vijijini
9.	kuboresha Mtandao wa barabara nchini	Halmashauri 184	Mfuko wa Barabara	1,362,500,000,000	-	-	1,362,500,000,000	Kurahisha na kuboresha usafirishaji wa Mijini na Vijijini pamoja na kuimarishwa kwa usalama

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
10.	Utawala bora na huduma za kiutawala katika Sekretariati za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa	Ujenzi wa Ofisi 5 kwa ajili ya Wakuu wa Mikoa, 190 Wakuu wa Wilaya na 311 Maafisa Tarafa	(6389) Ujenzi wa ofisi za Serikali	50,874,589,676.11	0	0	50,874,589,676.11	Ujenzi wa Ofisi 5 kwa ajili ya Wakuu wa Mikoa, 190 Wakuu wa Wilaya na 311 Maafisa Tarafa uwe umekamilika
		Ujenzi wa nyumba za kuishi 4 kwa ajili ya Wakuu wa Mikoa, 5 Makatibu Tawala, 16 Wakuu wa Wilaya, 50 Makatibu Tawala wa Wilaya, 311 Maafisa Tarafa na 95 Makatibu Tawala Wasaidizi, 4 Wakuu wa Mikoa, 5 Makatibu Tawala wa Mikoa, 16 Wakuu wa Wilaya, 50 Makatibu Tawala wa Halmashauri, 311 Maafisa Tarafa na 95 Makatibu Tawala Wasaidizi wa Mikoa uwe umekamilika.	Ujenzi wa nyumba za Serikali	62,063,749,125.00	-	-	62,063,749,125.00	Ujenzi wa nyumba za kuishi 4 kwa ajili ya Wakuu wa Mikoa, 5 Makatibu Tawala, 16 Wakuu wa Wilaya, 50 Makatibu Tawala wa Wilaya, 311 Maafisa Tarafa na 95 Makatibu Tawala Wasaidizi, 4 Wakuu wa Mikoa, 5 Makatibu Tawala wa Mikoa, 16 Wakuu wa Wilaya, 50 Makatibu Tawala wa Halmashauri, 311 Maafisa Tarafa na 95 Makatibu Tawala Wasaidizi wa Mikoa uwe umekamilika.
		Ukarabati wa ofisi za Wakuu wa Mikoa 26, Wakuu wa Wilaya 139 na Maafisa Tarafa 259	(6217)Ukarabati wa Ofisi za Serikali	51,154,580,531.25	-	-	51,154,580,531.25	Ukarabati wa ofisi za Wakuu wa Mikoa 26, Wakuu wa Wilaya 139 na Maafisa Tarafa 259 uwe umekamilika

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa			
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla
	Ukarabati wa nyumba 26 Kwa ajili ya Wakuu wa Mikoa, nyumba 26 Makatibu Tawala wa Wilaya, 113 Makatibu Tawala Wasaidizi, 139 Wakuu wa Wilaya, 89 Makatibu Tawala wa Wilaya na 259 Maaffisa Tarafa.	(6339) Ukarabatiwa nyumba za Serikali	71,313,751,687.50	-	-	71,313,751,687.50	Ukarabati wa nyumba 26 Kwa ajili ya Wakuu wa Mikoa, nyumba 26 Makatibu Tawala wa Wilaya, 113 Makatibu Tawala Wasaidizi, 139 Wakuu wa Wilaya, 89 Makatibu Tawala wa Wilaya na 259 Maaffisa Tarafa uwe umekamilika
	Ujenzi wa jumla ya Majengo 100 ya Utawala katika Halmashauri	Ujenzi na Ukarabati wa majengo ya Halmashauri	270,000,000,000	0	0	270,000,000,000.00	Ujenzi wa jumla ya Majengo 100 ya Utawala katika Halmashauri uwe umekamilika
	Ujenzi wa nyumba 180 kwa ajili ya Wakurugenzi na Wakuu wa Idara katika Halmashauri	Ujenzi na Ukarabati wa nyumba za Watumishi	27,000,000,000	0	0	27,000,000,000.00	Ujenzi wa nyumba 180 kwa ajili ya Wakurugenzi na Wakuu wa Idara katika Halmashauri uwe umekamilika
	Ujezi wa ofisi 1,965 kwa ajili ya Watendaji wa Kata, 3,526 kwa ajili ya Watendaji wa Mitaa na 7,359 kwa ajili ya Watendaji wa Vijiji	Ujenzi wa Ofisi za Watumishi katika Mamlaka za Chini kwenye Serikali za Mitaa.	407,170,000,000	0	0	407,170,000,000	Ujezi wa ofisi 1,965 kwa ajili ya Watendaji wa Kata, 3,526 kwa ajili ya Watendaji wa Mitaa na 7,359 kwa ajili ya Watendaji wa Vijiji uwe umekamilika

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
11	Kuwawezesha kiuchumi Wana-wake, Vijana na Watu wenye Ulemavu	Kutoa Mikopo jumla ya Shilingi 3,600,000,000.00 ambayo ni 10% ya Mapato ya ndani kwa vikundi vya Wanawake (144,000,000,000.00), Vijana (144,000,000,000.00) na Watu wenye ulemavu (72,000,000,000.00) iwe imetolewa	2821114: Vikundi vya Wanawake - Mchango wa Maende 2821115: Vikundi vya Vijana -Mchango wa Maendeleo 2821116: Vikundi vya Watu wene ulemavu - Mchango wa Maendeleo	144,000,000,000	0	0	144,000,000,000	Mikopo jumla ya Shilingi 3,600,000,000.00 ambayo ni 10% ya Mapato ya ndani kwa vikundi vya Wanawake (144,000,000,000.00), Vijana (144,000,000,000.00) na Watu wenye ulemavu (72,000,000,000.00) iwe imetolewa
12	Kuboresha Mazingira ya Biashara na Uchumi wa Viwanda	Ujenzi wa vituo jumishi vya biashara 163 (Construction of 163 One Business Stop Centres)	Ujenzi wa vituo Shirikishi vya Biashara	8,150,000,000	0	0	8,150,000,000	Ujenzi wa Vituo Jumishi vya mahitaji ya Wafanya biashara uwe umekamilika
13	Kupunguza utegemezi wa Mamlaka za Serikali za Mitaa kwenye ruzuku kutoka Serikali Kuu	Miradi 38 ya Kimkakati ya kuongeza Mapato ya ndani kuendelea kutekelezwa katika Mamlaka za Serikali za Mitaa 30 kuwezesha ukusanyaji wa Mapato ya ndani kufikia Trilioni 3.6 ifikapo 2026	Miradi ya Kimkakati ya Kuongeza Mapato ya ndani.	143,792,632,584	0	0	143,792,632,584	Ukusanyaji wa Mapato ya ndani kufikia 3.6 Trilioni ifikapo 2026. Mamlaka za Serikali za mitaa zipatazo 8 kujitegemea ki bajeti

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
14	Uboresha mazingira ya Biashara na Uchumi wa Viwanda	Kukuza Wafany-abashara wa juu na Kati Mikoa 26 na d 49 MDAs kufuatia kuongezeka kuongeza thamani kwenye uzalishaji wa ndani kama Kilimo, mifugo, misitu, samaki	Program ya kuimarisha Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka ya Serikali za Mitaa (RLGSP)	83,192,103,000	82,602,643,000	0	165,794,746,000	Kuongezeka kwa wafanya biashara chini na kati
15	Kuimarisha uwezo wa kukusanya mapato wa Mamlaka za Serikali za Mitaa	Trilioni 3.6 kukusanywa hadi mwaka 2026	PFMRPV	0	3,946,319,000	0	3,946,319,000	Ukusanyaji wa mapato kufiki Trilioni 3.6 ifikapo 2026
16	Kuboresha huduma ya afya ya Misingi	Mikoa 26 na Mamlaka za Serikali za Mitaa 184	Mfuko wa Pamoja wa Huduma za Afya	0	558,543,566,435	0	558,543,566,435	Huduma ya afya ya Misingi kupatikana kwa Usawa kwenye jamii
		Mikoa 26 na Mamlaka za Serikali za Mitaa 184	UNICEF	90	20,059,596,364	0	20,059,596,364	Kupunguza ukatili wa kijinsia kwa Wanawake na watoto
		Mikoa 17 na Mamlaka za Serikali za Mitaa 86	Mradi wa Huduma Endelevu za Maji na Usafi wa Mazingira Vijijini (SRWSS)	0	93,135,157,695	0	93,135,157,695	Kuwepo miundombinu ya maji, vyoov na vifaa vya kuoshea mikono katika maeneo muhimu
		Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa 6	Kuimarisha mifumo ya afya	0	5,756,397,295	0	5,756,397,295	Kupunguza vifo vya akina mama wazazi pamoja na watoto wachanga, Mamlaka za Serikali za Mitaa 6 zenye vituo vya afya na dispensari zenye kutosheleza mahitaji ambazo zimekarabatiwa na kuwekwa vifaa vyote muhimu.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Mikoa 26 na Mamlaka za Serikali za Mitaa 184	Mradi wa Afya ya Uzazi mama, mtoto na vijana (Kuekeza katika Watu)	0	218,080,000,000		218,080,000,000	Kuongezeka kwa idadi ya hospitali za Wilaya zilizo karabatiwa na kuwekwa vifaa pamoja na Vituo vya afya vilivyo pandishwa hadhi na kuwekwa vifaa
17	Ufuatiliaji na Usimamizi wa Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa	Mikoa 26, Halmashauri 184 pamoja na Wizara, Idara na Wakala mbalimbali	Program ya kuimarisha Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka ya Serikali za Mitaa (RLGSP)	600,000,000	0	0	600,000,000	Magari 3 kwa ajili ya usimamizi wa mradi yawe yamenunuliwa
				1,000,000,000	0	0	1,000,000,000	Wakuu wa Mikoa, Makatibu Tawala wa Mikoa, Wakuu wa Wilaya, Makatibu tawala wa Wilaya, Madiwani na Watendaji wa Vijiji/Mitaa wawe wamefundishwa kuhusu utawala katika maeneo yao wanayotawala.
				1,200,000,000	0	0	1,200,000,000	Vituo 5 vya kusimamia ubunifu viwe vimeanzishwa.
		Kusimamia Sera ya Ugatuuji wa Mdaraka katika Mikoa 26 na Halmashauri 184		4,700,000,000	0	0	4,700,000,000	Sera ya Ugatuuji wa Mdaraka iwe imesimamiwa ipasavyo
		Halmashauri 15 pamoja Idara na Wakala wa Wizara za Serikali	Mradi wa Kukabiliana na mabadiliko ya Tabia ya nchi	0	714,725,000	0	714,725,000	Halmashauri 15 ziwe zimefundishwa kuhusu Kukabiliano na Mabadiliko ya Tabia ya nchi.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
				0	1,000,000,000	0	1,000,000,000	Halmashauri 15 kusaidiwa katika shughuli za utunzaji wa mazingira
		Halmashauri 154	Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Kilimo - (ASDP)	1,000,000,000	0	0	1,000,000,000	Halmashauri 15 ziwe zimesaidiwa katika utunzaji wa mazingira
				1,191,500,000	0	0	1,191,500,000	Halmashauri 154 ziwe zimesha patwa mafunzo kuhusu jinsi ya kutengeneza Mpango wa maendeleo wa Kilimo wa Halmashauri (DADPs)
				2,000,000,000	0	0	2,000,000,000	Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Kilimo - (ASDP) 2 iwe imetekezwa kama ilivyo kwenye Mpango
		Kuimarisha utoaji huduna katika Mikoa 4 ba Mamlaka za Serikali za Mitaa 8	Programu ya Usaidizi wa UNICEF	0	1,190,000,000	0	1,190,000,000	Halmashauri 15 ziwe zimeweza kupatiwa msada wa kitaalamu na ufuatiliaji wa Mpango wa utekelezaji wa Sekata ya Kilimo
		Kufanya Ufuatiliaji na Tathmini katika Miradi na Programu zinazotekezwa katika Mikoa 26 na Halmashauri 184		5,000,000,000.00			5,000,000,000	Miradi na Programu ziwe zimatekezwa kwa ubora unaolingana na fedha zilizotumika

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kusimamia Mipango katika Mikoa 26 na Mamlaka za Serikali za Mitaa 184		1,000,000,000.00			1,000,000,000	Mipango na Bajeti kutekezwa kwa wakati na kwa ubora unaotakiwa
	JUMLA NDOGO			3,032,508,406,604	5,587,975,590,732		8,620,483,997,336	

MUUNGANO NA MAZINGIRA

1	Kuimarisha upandaji miti na kuhamasisha matumizi ya nishati jadidifu	Programu ya kuhamasisha matumizi ya vyanzo vya nishati mbadala zilizopo na zinazopatikana kwa bei nafuu katika jamii kuandaliwa na kutekezwa kufikia Juni, 2026	Mradi wa Kuhimili Mabadiriko ya Tabianchi kwa Kutumia Mifumo Ikolojia Vijijini - Ecosystem Based Adaptation for Rural Resilience (EBARR) in Tanzania Project	600,000,000.00	150,000,000.00	-	750,000,000.00	Kuandaliwa na kutekezwa kwa programu ya kuhamasisha matumizi ya vyanzo vya nishati mbadala za kupikia zilizopo na zinazopatikana kwa bei nafuu katika jamii
		Kuendelea kutekeleza programu ya kuhimili mabadiriko ya tabia nchi kwa kutumia Mfumo wa Ikolojia Vijijini nchini Tanzania kufikia Juni, 2026		-	9,126,592,373.00	0	9,126,572,373.00	Kuandaliwa na kutekezwa kwa miradi ya kuhamasisha matumizi ya vyanzo vya nishati mbadala za kupikia zilizopo na zinazopatikana kwa bei nafuu katika jamii
		Kutekeleza mradi ya kuhimili mabadiriko ya tabia nchi katika eneo la majaribio kwenye ukanda ya Ziwa Victoria		-	675,476,873.00	0	675,476,873.00	Kuandaliwa na kutekezwa kwa programu 25 za luninga, program 40 za radio na maonyesho matano (5) ya kuhamasisha matumizi ya vyanzo vya nishati mbandala

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
2	Kudhotota kwa mfumo wa viumbe maji	Programu tano (5) za kuhamasisha utunzaji wa Bahari, Maziwa, Mito na Marambo umetekelezwa kufikia Juni, 2026	Mkakati wa Utunzaji wa Bahari, Maziwa, Mito na Marambo (2019-2024).	3,300,000,000.00	0	0	3,300,000,000.00	Kutekelezwa kwa programu tano (5) za kuhamasisha utunzaji wa Bahari, Maziwa, Mito na Marambo.
3	Utunzaji wa bioanuai	Kutuzwa kwa maeneo matano (5) muhimu ya kiikolojia kwa kuyatangaza kama maeneo yaliyo-hifadhiwa Juni 2026	Programu ya kutambua na kutangaza maeneo muhimu ya ikolojia kwa uhifadhi	300,000,000.00	0	0	300,000,000.00	Maeneo matano muhimu ya ekolojia ya maji (5) yametambuliwa, yametangazwa na kuhifadhiwa
		Kufanyiwa mapitio kutekelezwa kwa Mkakati na Mpango kazi wa Taifa wa bioanuai (2015 -2020) Juni 2026	Mkakati na Mpango kazi wa Taifa wa bioanuai (2015 -2020)	3,000,000,000.00	12,000,000,000	0	15,000,000,000	Kutekelezwa kwa Mkakati na Mpango kazi wa Taifa wa bioanuai (2015 -2020)
		Kutekelezwa na kusimamiwa kwa Mikakati ya kuzuia wadudu wavamizi June, 2026	Mkakati na Mpango kazi wa kuzuia wadudu wavamizi 2019 -2029	4,062,000,000.00	16,584,000,000.00	0	20,646,600,000.00	Kutekelezwa kwa Mkakati na Mpango kazi wa kuzuia wadudu wavamizi 2019 -2029
		Kusimamiwa kwa Programu za utafiti katika uzalishaji wa bidhaa kwa teknolojia ya kisasa ya Kibaiojia Juni 2026	Mifumo, Miongozo na Kanuni ya Taifa ya usalama wa Kibaiojia	300,000,000.00	600,000,000.00	0	900,000,000.00	Kutekelezwa na kusimamiwa kwa Mifumo, Miongozo na Kanuni za Taifa ya usalama wa Kibaiojia

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
4	Utunzaji na matumizi salama kwa kutumia teknolojia kisasa ya kibaolojia (biotechnonology)	Kufanyika kwa programu 25 za kujenga uelewa wa matumizi salama kwa kutumia teknolojia ya kisasa ya kibaolojia (biotechnonology) Juni 2026	Programu ya kuongeza uelewa kwa Umma kwenye utunzaji na matumizi salama kwa kutumia teknolojia kisasa ya kibaolojia (biotechnonology)	150,000,000.00	300,000,000.00	0	450,000,000.00	Kuandaliwa na kutekelezwa kwa programu 25 za kujenga uelewa wa matumizi salama kwa kutumia teknolojia ya kisasa ya kibaolojia (biotechnonology)
		Programu ya tathmini ya kuanzishwa kwa bioanuai na kujijumuisha katika Mikakati na Mipango ya Taifa Juni 2026	Programu ya tathmini ya kuanzishwa kwa bioanuai na kujijumuisha katika Mikakati na Mipango ya Taifa	300,000,000.00	0	0	300,000,000.00	Kuanzishwa na kutekelezwa Programu ya tathmini ya kuanzishwa kwa bioanuai na kujijumuisha katika Mikakati na Mipango ya Taifa
		Kuandaliwa, kutekelezwa na kusimamiwa kwa Mkakati Endelevu wa Mazingira kuhusu Uchumi wa Bahari	Mkakati Endelevu wa Mazingira kuhusu Uchumi wa Bahari	600,000,000.00	120,000,000.00	0	720,000,000.00	Kuandaliwa, kutekelezwa na kusimamiwa kwa Mkakati Endelevu wa Mazingira kuhusu Uchumi wa Bahari
5	Uhimilivu na hatua za kuzuia mabadiliko ya tabianchi	Kufanyiwa mapitio na kutekelezwa kwa Mkakati wa Taifa wa Mbadiliko ya Tabianchi (2012) Juni 2026	Mkakati wa Taifa wa Mbadiliko ya Tabianchi (2012) Juni 2026	600,000,000.00	150,000,000.00	0	750,000,000.00	Kufanyiwa mapitio na kutekelezwa kwa Mkakati wa Taifa wa Mbadiliko ya Tabianchi (2012)
			Mradi wa ekolojia unaojikita katika uhimilivu katika maeneo ya Vijijini Tanzania (EBARR)	0	9,126,592,373.00	0	9,126,592,373.00	Ecosystem Based Adaptation for Rural Resilience (EBARR) Project project implemented

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa			
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla
							Kutelezwa kwa mradi wa Awali uhimilivu wa mabadiliko ya tabianchi katika Kanda ya Ziwa
		Miradi mitano (5) ya kukabiliana na changamoto za mabadiliko ya tabianchi		15,000,000,000.00	0	15,600,000,000.00	Kuandaliwa na kutelezwa kwa Miradi mitano (5) ya kukabiliana na changamoto za mabadiliko ya tabianchi
		Kufanyika kwa programu za kujenga uelewa 25 kuhusu mabadiliko ya tabianchina hatua za kukabiliana nazo Juni 2026		300,000,000.00	0	300,000,000.00	Kuandaliwa na kutelezwa kwa Programu za kujenga uelewa 25 kuhusu mabadiliko ya tabianchina hatua za kukabiliana nazo
		Kutelezwa na kusimamiwa kwa mkakati wa REDD+II Juni, 2026		1,440,000,000.00	0	1,440,000,000.00	Kuratibiwa na kutelezwa kwa Mkakati wa kitaifa kupunguza uchafuzi kutokana na uharibifu wa misitu na ukataji miti - REDD+
				0	1,440,000,000.00	1,440,000,000.00	Mradi wa Uwezeshaji wa kimkakati wa kuifanya Tanzania kuwa tayari kwa REDD+ ifikapo 2022 - SSTRR
		Kutelezwa na kusimamiwa kwa mpango wa Taifa wa kuasili NAP Juni, 2026		3,342,700,000.00	120,000,000,000.00	307,775,980,000.00	Kuandaliwa na Kutelezwa na kusimamiwa kwa Mpango wa Taifa wa Kuasili - NAP

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa			
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla
		Kutekelezwa na kusimamiwa kwa mradi wa Taifa wa kutambua michango katika kuthibiti mabadiliko wa tabianchi June, 2026		600,000,000.00	15,000,000,000.00	0	15,600,000,000.00
		Miradi wa maandalizi ya mkakati wa Taifa wa mawasiliano katika mabadiliko ya tabianchi		600,000,000.00	3,000,000,000.00	0	3,600,000,000.00
6	Kupunguza Uharibifu wa Ardhi	Kutekelezwa kwa Mkakati wa Taifa wa kuzuia Uharibifu wa Ardhi na Vyanzo vya Maji (2019 -2024) Juni, 2026	Kutekeleza kwa Mkakati wa Taifa wa kuzuia Uharibifu wa Ardhi na Vyanzo vya Maji (2019 -2024)	3,000,000,000.00	0	0	3,000,000,000.00
		Kubalisha Mwenendo wa uharibifu wa ardhi kuongeza utoshelevu wa chakula katika maeneo yaliyoharibiwa na kame Tanzania	Kutekeleza mradi wa Kubalisha Mwenendo wa uharibifu wa ardhi kuongeza utoshelevu wa chakula katika maeneo yaliyoharibiwa na kame Tanzania	7,910,451,820.00	0	0	7,910,451,820.00

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Miradi mitatu (3) kuhusu usimamizi endelevu wa matumizi ya ardhi	Kuandaa na kutekeleza miradi mitatu (3) kuhusu usimamizi endelevu wa matumizi ya ardhi	180,000,000.00	9,000,000,000.00	0	9,180,000,000.00	Kuanzishwa na kutekelezwa kwa miradi mitatu (3) kuhusu usimamizi endelevu wa matumizi ya ardhi
		Miradi mitatu (3) kuhusu usimamizi endelevu wa matumizi ya ardhi	Kuandaa na kutekeleza miradi mitatu (3) kuhusu usimamizi endelevu wa matumizi ya ardhi	600,000,000.00	0	0	600,000,000.00	Kuanzishwa na kutekelezwa kwa miradi mitatu (3) kuhusu usimamizi endelevu wa matumizi ya ardhi
		Kuandaa programu 20 za uhamasishaji kuhusu usimamizi wa matumizi ya ardhi	Kufuatilia upandaji wa miti milioni 1.50 kila mwaka katika kila Wilaya ifikapo Juni 2026	3,000,000,000.00	120,000,000.00	300,000,000.00	3,420,000,000.00	Kutekelezwa na kufuatiliwa kwa Kampani ya Kitaifa ya upandaji wa miti milioni 1.50 katika kila mwaka katika kila wilaya
		Mpango wa kuifanya Dodoma kuwa ya Kijani	Kutekeleza Mpango wa kuifanya Dodoma kuwa ya Kijani	100,000,000.00	200,000,000.00	0	300,000,000.00	Kutekelezwa na kufuatilia utekelezaji wa Mpango wa kuifanya Dodoma kuwa ya Kijani
		Mpango Kazi wa Kitaifa wa Mazingira (2013 -2018)	Kutekeleza Mpango Kazi wa Kitaifa wa Mazingira (2020 -2025)	3,000,000,000.00	0	0	3,000,000,000.00	Kutekelezwa na kufuatiliwa kwa Mpango Kazi wa Kitaifa wa Mazingira (2020 -2025)
		Ujumuishaji wa matumizi Bora na Usimamizi wa Ardhi mwaka 2014		150,000,000.00	0	0	150,000,000.00	Kuhamasisha matumizi bora na Usimamizi endelevu wa Ardhi

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kuonya mapitio na kutekeleza mpango kazi wa Taifa wa kuzuia ukataji Miti - NAP (2014 – 2018) Juni, 2026	Kuonya mapitio na kutekeleza Mpango Kazi wa Taifa wa Kuzuia Ukataji Miti - NAP (2014 – 2018) Juni, 2026	1,500,000,000.00	0	0	1,500,000,000.00	Kuonyiwa mapitio na kutekelezwa kwa Mpango Kazi wa Taifa wa Kuzuia Ukataji Miti - NAP (2014 – 2018) Juni, 2026
		Kuweka lengo la Udhibiti wa Uharibifu wa Ardhi (2018 -2030)	Kutekeleza malengo ya Udhibiti wa Uharibifu wa Ardhi (2018 -2030)	1,500,000,000.00	120,000,000.00	0	1,620,000,000.00	Kutekelezwa Malengo ya Udhibiti wa Uharibifu wa Ardhi (2018 -2030)
7	Kupunguzwa kwa uchafuzi wa mazingira	Kutekelezwa na kusimamiwa kwa Mkakati wa Kitaifa wa Usimamizi Madhubuti wa Kemikali na Taka Hatarishi (2020-2025)	Mkakati wa Kitaifa wa Usimamizi Madhubuti wa Kemikali na Taka Hatarishi (2020-2025)	600,000,000.00	0	0	600,000,000.00	Kutekelezwa kwa Mkakati wa Kitaifa wa Usimamizi Madhubuti wa Kemikali na Taka Hatarishi
		Kemikali na Taka Hatarishi ifikapo Juni 2026	Kuhamisha matumizi ya BAT na BEP ili kupunguza POPs inayotokana na uchomaji wa wazi wa taka unaohusisha nchi za Afrika hususan kwa SADC	144,728,120.00	0	0	144,728,120.00	Kutekelezwa kwa mradi wa kuhamisha matumizi ya BAT na BEP ili kupunguza POPs inayotokana na uchomaji wa wazi wa taka unaohusisha nchi za Afrika hususan kwa SADC
		Kuondwa na kutekelezwa kwa Mkakati Madhubuti wa Usimamizi wa Taka ifikapo Juni 2026	Kuondwa na kutekelezwa kwa Mkakati Madhubuti wa Usimamizi wa Taka	3,250,000,000	0	0	3,250,000,000	Kuondwa na kutekelezwa kwa Mkakati Madhubuti wa Usimamizi wa Taka
		Kutekelezwa kwa Mpango Kazi wa Kitaifa wa Wachimbaji wa Dhahabu Wadogo na Wa-kati ifikapo Juni 2026	Mpango Kazi wa Kitaifa wa Wachimbaji wa Dhahabu Wadogo na Wa-kati (2020- 2025)	500,000,000.00	369,440,000.00	0	869,440,000.00	Kutekelezwa kwa Mpango Kazi wa Kitaifa wa Wachimbaji wa Dhahabu Wadogo na Wa-kati(2020-2025)

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
8	Kutekeleza Sheria ya Usimamizi wa Mazingira ya mwaka 2004	<p>Kufuatilia uzingataji wa Sheria ya Usimamizi wa Mazingira ya mwaka 2004 katika viwanda na madini ifikapo Juni, 2026</p> <p>Kutekelezwa na kufuatiliwa kwa Mwongozo wa Kitaifa wa Usimamizi wa Taka Ngumu kupitia kupunguza, kutumia tena na kusindika taka wa mwaka 2020 ifikapo Juni, 2026</p>	Mwongozo wa Uwekezaji Tanzania kuhusu Udhhibiti wa Taka (2019)	3,000,000,000	0	0	3,000,000,000	<p>Kuimarishwa utekelezaji na uzingataji wa Sheria ya Usimamizi wa Mazingira ya mwaka 2004 katika shughuli za viwanda na madini</p> <p>Kuandaliwa na kutekelezwa kwa Mwongozo wa Kitaifa wa Usimamizi wa Taka Ngumu kupitia kupunguza, kutumia tena na kusindika taka wa mwaka 2020</p>
		<p>Kusimimia utekelezaji wa tathmini ya athari za mazingira na kanuni za ukaguzi pamoja na marekebisho yake ya mwaka 2018</p>		30,000,000.00	0	0	30,000,000.00	Kufuatilia na kutekeleza tathmini ya athari za mazingira na kanuni za ukaguzi pamoja na marekebisho yake ya mwaka 2018
		<p>Kutekeleza Mkakati wa Tathmini ya Mazingira na kanuni zake za mwaka 2008</p>		600,000,000.00	0	0	600,000,000.00	Kufuatilia na kutekeleza Mkakati wa Tathmini ya Mazingira na kanuni zake za mwaka 2008
		<p>Kutekeleza na kufuatilia utekelezaji wa Mwongozo wa usimamizi wa taka ngumu ifikapo June, 2025</p>	Mwongozo wa Usimamizi wa Taka Ngumu wa mwaka 2020	300,000,000.00	0	0	300,000,000.00	Kutekeleza na kufuatilia utekelezaji wa Mwongozo wa usimamizi wa taka ngumu wa mwaka 2020

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kuandaliwa na kutekelezwa kwa Mpango wa Kitaifa wa Makubaliano ya Stockholm (2019-2024) ifikapo Juni, 2026	Mpango wa Kitaifa wa Makubaliano ya Stockholm 2019- 2024	600,000,000.00	52,645,200.00	0	652,645,200.00	Kutelezwa kwa Mpango wa Kitaifa wa Makubaliano ya Stockholm 2019- 2024
		Kuandaliwa na kutekelezwa kwa Mpango wa Kitaifa wa Makubaliano ya Minamata kuhusu Udhhibiti wa Kemikali za Zebaki ifikapo Juni, 2026	Makubaliano ya Minamata kuhusu Udhhibiti wa Kemikali za Zebaki	600,000,000.00	12,000,000.00	0	612,000,000.00	Kuandaliwa na kutekelezwa kwa Mpango wa Kitaifa wa Makubaliano ya Minamata
9	Uboreshaji uratibu wa kitaasisi	Kujengewa uwezo kitaifa katika utekelezaji wa EMA 2004 ifikapo Juni, 2026	Mradi wa Kujengea Uwezo Taasisi katika Utekelezaji wa EMA, 2004	2,712,000,000.00	0	4,156,200,000.00	6,868,200,000.00	Kujengewa uwezo Taasisi katika utekelezaji wa Sheria ya Usimamizi wa Mazingira 2004. Kuandaliwa na kutekelezwa kwa Mwongozo wa Ushiriki wa Wadau katika Uhifadhi na Utunzaji wa Mazingira
	JUMLA NDOGO			54,871,879,940.00	277,700,026,819.00	161,862,000,000.00	494,433,906,759.00	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa		
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi

MAENDELEO YA JAMII

1	Kuimarisha huduma za malezi mbadala ikiwemo malezi ya kambo na kuasili watoto.	Watoto 200 walio katika mazingira hatarishi kupata malezi ya kambo .	Kuwezesha huduma za ustawi wa jamii	0	1,000,000,000	0	1,000,000,000	Watoto wanaoishi na wazazi katika mazingira magumu wanapewa huduma za msingi ikiwemo chakula, mavazi, malazi na elimu.
		Watoto 60 kuasiliwa	Kuwezesha huduma za ustawi wa jamii	0	250,000,000	0	250,000,000	Watoto walioasiliwa
		Watoto walio katika mazingira hatarishi waliowekwa chini ya uangalizi wa watu wa kuaminika kufikia 1,189	Kuwezesha huduma za ustawi wa jamii	200,000,000	2,150,300,000	0	2,350,300,000	Watoto wanaoishi mazingira magumu watapewa mahitaji ya msingi
2	Kuimarisha juhudi dhidi ya ukatili wa kijinsia na ukatili dhidi ya watoto	Halmashauri 184 kufikiwa na kampeni ya kupinga ukatili wa kijinsia	Mpango wa Rasilimali kwa Programu za Jinsia	500,000,000	3,000,000,000	0	3,500,000,000	Jamii kupata uelewa kuhusu madhara ya ukatili wa kijinsia
		Madawati ya Jinsia na watoto yaliyoanzishwa katika vituo vya polisi kufikia 455						Kuanzishwa kwa madawati ya Jinsia na Watoto katika vituo vya polisi
		Vituo vya Mkono kwa Mkono (One stop Center) vya kuhudumia waathirika wa vitendo vya ukatili kufikia 23						Vituo vya Mkono kwa Mkono (One stop Center) kuanzishwa ili kusaidia waathirika wa vitendo vya ukatili kupata huduma kwa urahisi

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa			
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla
		Asilimia 50 ya nafasi za maamuzi kushikiliwa na wanawake					Ushiriki wa wanawake katika ngazi za maamuzi kuongezeka
		Pikipiki zilizogawiwa kwa Maafisa Maendeleo ya Jamii na Maafisa Ustawi wa Jamii katika Halmashauri kufikia 179					Maafisa Maendeleo ya Jamii na Maafisa Ustawi wa Jamii katika Halmashauri kupata vyombo vya usafiri ili kushughulikia masuala ya ukatili wa kijinsia
		Wanawake 4,000 kupata mafunzo	Program ya Uwezesaji Wanawake Kupitia Kilimo cha Mbogamboga, Matunda na Ufugaji.	200,000,000	2,500,000,000	0	2,700,000,000 Wanawake kupata mafunzo ya Kilimo cha Mbogamboga, Matunda na Ufugaji.
		Wanawake 30,000 kupata mikopo yenye masharti nafuu	Mradi wa Kuwawezesha Wanawake Kiuchumi	5,000,000,000	0	0	5,000,000,000 Utoaji wa mikopo yenye masharti nafuu kwa wanawake wajasiriamali
		Kamati za Ulinzi wa Wanawake na Watoto zilizoanzishwa katika ngazi zote kufikia 30,000	Uhai na Maendeleo ya Mtodo	0	3,000,000,000	0	3,000,000,000 Kamati ya ulinzi kwa wanawake na watoto katika ngazi zote
		Watoto waliofanyiwa vitendo vya ukatili na unyanyasaji waliopata huduma stahiki kupitia simu bila malipo kwa namba 116 (Child Helpline) kufikia 12,000					Watoto wanaofanyiwa vitendo vya ukatili na unyanyasaji kupata huduma stahiki.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa			
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla
		Madawati ya Ulinzi wa Watoto yaliyoanzishwa katika Shule za Msingi na Sekondari kufikia 1,182					Madawati ya Ulinzi wa Watoto kuanzishwa katika Shule za Msingi na Sekondari
		Watoa Huduma za ulinzi wa mtoto 5,000 katika Halmashauri 184 kupata mafunzo ya malezi chanya.	Uhai na Maendeleo ya Mtoto	0	2,500,000,000	0	Watoa Huduma za ulinzi wa mtoto katika Halmashauri kupata uelewa wa malezi chanya..
		Vikundi vya Malezi ngazi ya Jamii vilivyozishwa kufikia 11,663					Kuanzishwa kwa Vikundi vya Malezi ngazi ya Jamii
		Mabaraza ya Watoto yaliyoanzishwa kufikia 1,919	Uhai na Maendeleo ya Mtoto	500,000,000	0		Baraza la Watoto
		Vijana Balehe 2,000,000 kupata mafunzo ya Afya na Maendeleo Yao.	Ajenda ya Kitaifa ya Kuwekeza katika Afya na Maendeleo ya Vijana Balehe (2021/22-2024/25)	500,000,000	3,500,000,000		Vijana waliopata mafunzo juu ya Afya na Maendeleo Yao.
3	Kuimarisha huduma za Malezi, Makuzi na Maendeleo ya Awali ya Mtoto na Ulinzi wa Mtoto.	Vituo vya Kulelea Watoto Wadogo Michana vilivyosajiliwa kufikia 2,427	Kuwezesha huduma za ustawi wa jamii	550,000,000	0		Vituo vya Kulelea Watoto Wadogo Michana Kusajiliwa

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa			
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla
		Vituo vya kulelea watoto wachanga (Crèches) wa chini ya miaka miwili vilivyosajiliwa kufikia 43					Vituo vya kulelea watoto wachanga (Crèches) wa chini ya miaka miwili vilivyosajiliwa
		Makao ya Watoto yaliyosajiliwa kufikia 49					Makao ya Watoto Walio katika Mazingira hatarishi yaliyosajiliwa
		Watoto 1,000,000 kuandikishwa katika Vituo vya Kulelea Watoto Wadogo Mchana					Watoto walioandikishwa katika Vituo vya Kulelea Watoto Wadogo Mchana
		Mashauri 25,000 ya migogoro ya ndoa na matunzo ya watoto kusuluhishwa					Watoto wa wazazi walio katika migogoro ya ndoa kupata haki zao na huduma za msingi.
		Vituo vya Kijamii vya Malezi, Makuzi na Maendeleo ya Awali ya Mtoto vilivyoanzishwa kufikia 180	Uhai na Maendeleo ya Mtoto	1,000,000,000	0	1,000,000,000	Vituo vya Kijamii vya Malezi, Makuzi na Maendeleo ya Awali ya Mtoto vilivyoanzishwa.
		Watoto 400 walio katika Mkinzani na Sheria kuchepushwa kutoka katika mfumo rasmi wa haki jinai na kuunganishwa na familia zao.	Kuwezesha huduma za ustawi wa jamii	1,000,000,000	0	1,000,000,000	Watoto walio katika Mkinzani na Sheria waliochepushwa kutoka katika mfumo rasmi wa haki jinai na kuunganishwa na familia zao.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matoko Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Mahabusu za watoto 2 na Shule moja ya Maadilisho kujengwa, na Mahabusu 5 za Watoto kukarabatiwa	Kuwezesha huduma za ustawi wa jamii	3,000,000,000	2,000,000,000	0	5,000,000,000	Kuongezeka kwa Mahabusu za watoto 2 na Shule moja ya Maadilisho, na Majengo na Miundombinu katika Mahabusu 5 za Watoto kuboreshwa.
4	Kuimarisha utoaji wa huduma za Ustawi wa Jamii ikiwemo huduma za afya, unashi na msaada wa kisaikolojia na kijamii kwa makundi yenye uhitaji katika jamii.	Watoa huduma za Ustawi wa Jamii 5,000 katika Halmashauri 184 kujengwa uwezo kuhusu utoaji wa huduma za unashi na msaada wa kisaikolojia	Kuwezesha huduma za ustawi wa jamii	0	950,000,000	0	950,000,000	Watoa huduma za Ustawi wa Jamii katika Halmashauri wenye ujuzi wa kutoa huduma za unashi na msaada wa kisaikolojia.
		Wanafunzi 11,000 kudahiliwa katika Taasisi ya Ustawi wa Jamii	Kuwezesha huduma za ustawi wa jamii	5,000,000,000	0	0	5,000,000,000	Wahitimu wenye ujuzi katika masuala ya Ustawi wa Jamii ikiwemo utoaji wa huduma za unashi na msaada wa kisaikolojia
5	Kuimarisha Mabaraza ya Wazee na upatikanaji wa huduma za msingi kwa wazee	Makazi ya Wazee 13 kukarabatiwa Mabaraza ya Wazee yaliyoanzishwa kufikia 17,383 Wazee wasiojiweza waliopata vitambulisho vya kupata huduma za matibabu bila malipo kufikia 1,356,052	Kuwezesha huduma za ustawi wa jamii	2,000,000,000	2000,000,000	0	4,000,000,000	Mazingira yaliyoiboreshwa katika Makazi ya Wazee wasiojiweza yanayomilikiwa na Serikali.
		Mabaraza ya Wazee yaliyoanzishwa kufikia 17,383	Kuwezesha huduma za ustawi wa jamii	0	500,000,000	0	500,000,000	Kuwepo kwa Mabaraza ya Wazee
		Wazee wasiojiweza waliopata vitambulisho vya kupata huduma za matibabu bila malipo kufikia 1,356,052	Kuwezesha huduma za ustawi wa jamii	0	500,000,000	0	500,000,000	Wazee wasiojiweza wenye vitambulisho vya kuawezesha kupata huduma za matibabu bila malipo.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
6	Kuimarisha uweshaji jamii na mipango ya maendeleo ya sekta binafsi	Wanafunzi 10,000 kudahiliwa katika Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru	Ukarabati wa Vyuo vya Maendeleo ya Jamii	4,000,000,000	0	0	4,000,000,000	Wahitimu wenye ujuzi wa kujengea jamii uwezo katika kujilitea maendeleo.
		Wanafunzi 20,000 kudahiliwa katika Vyuo 8 vya Maendeleo ya Jamii	Ukarabati wa Vyuo vya Maendeleo ya Jamii	6,000,000,000	0	0	6,000,000,000	Wahitimu wenye ujuzi wa kujengea jamii uwezo katika kujilitea maendeleo.
	JUMLA NDOGO			26,950,000,000	26,350,300,000	0	53,300,300,000	

AFYA

1	Kujenga na kukarabati miundombinu ya kutolea huduma za afya	Kujenga na kukarabati Hospitali 18 za Rufaa za Mikoa (RRH), na Hospitali 3 za Kanda	Kuimarisha Hospitali za Rufaa	100,000,000,000	0	0	100,000,000,000	Kukamilisha ujenzi na ukarabati wa 18 Hospitali za Rufaa za Mikoa 10 na tatu (3) za Kanda
2	Kuajiri Wataalamu wa afya, kuandaa mazingira wezeshi, na kuhakikisha maadili ya kitaaluma inafuatwa	Kuongeza idadi ya wafanyakazi wa afya kutoka 103,469 hadi kufikia 117,469	Kuendeleza rasilimali watu	89,416,033,236	0	0	89,416,033,236	Kupunguza uhaba wa wafanyakazi wa Afya
		Kuzalisha nguvu kazi ya afya kutoka 27,077 hadi wafanyakazi 28,837	Kuendeleza rasilimali watu	26,000,000,000	0	44,400,200,000	70,400,200,000	Kupunguza uhaba wa wafanyakazi wa Afya

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
3	Kuhakikisha upatikanaji wa dawa, vifaa tiba, vitendanishi, chanjo na vifaa vya famasia	Upatikanaji wa dawa katika 312 tracer items kwa asilimia 94 ambazo huweza kuhudumia mahitaji ya miezi sita (6)	Kuimarisha Hospitali za Rufaa	30,000,000	600,000,000	0	630,000,000	Upatikanaji wa dawa katika 312 tracer items kwa asilimia 94 ambazo huweza kuhudumia mahitaji ya miezi sita (6)
4	Kuhamasisha na kuongeza wigo na matumizi ya Bima ya Afya	Kuongeza wanachama wa bima hadi kufikia asilimia 50 kutoka asilimia 33 ya sasa ya Watanzania	Mipango ya Afya na Usimamizi	400,000,000	0	0	400,000,000	Kuongezeka kwa usajili na uelewa juu ya Bima ya Afya
5	Kuimarisha huduma za kibingwa na kipingwa bobeki katika hospitali za kanda, kipingwa na hospitali za rufaa za Taifa	Kupungua kwa wagonjwa kutoka 40 hadi chini ya 20 kupewa rufaa ya kutibiwa nje ya nchi ifikapo mwaka 2025	Kuimarisha huduma za kibingwa na kipingwa bobeki	60,000,000	200,000,000	0	260,000,000	Ununuzi wa vifaa vya kutoa huduma za kibingwa na kipingwa bobeki
		Asilimia 100 ya hospitali za Taifa na Kanda kutoa huduma za kibingwa na kipingwa bobeki ifikapo mwaka 2025	Kuimarisha huduma za kibingwa na kipingwa bobeki	30,000,000	10,000,000	0	40,000,000	Kusomesha madaktari katika fani za kutoa huduma za kibingwa na kipingwa bobeki

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
6	Kuimarisha Huduma za Tiba Asili na Tiba Mbadala	Kufanyika kwa utafiti wa kina kuhusu tiba asili kwa makundi ya jamii 12-15 zitazopelekea watu kutoka mataifa mengine kuja kujifunza nchini juu ya ubora wa huduma hizo	Kuimarisha Hospitali za Rufaa	17,929,320,000	0	0	17,929,320,000	Kufanyika kwa tafiti ya kina kwa makundi ya kijamii 12-15 kuhusu tiba asili zitazopelekea kujifunza namna makundi haya yanavyodhibiti magonjwa kwa njia ya kiasili.
		Kuhamasisha wataalamu 45,000 (asilimia 60) kuhusu mfumo wa kisheria na taratibu za usajili	Kuimarisha utoaji wa Huduma za Tiba Asili na Tiba Mbadala	22,744,490,000	0	0	22,744,490,000	Kufanyika kwa uhamamishaji wa mkakati wa kisheria
		na usajili kuhusu utoaji wa huduma za tiba asili						
		Kufanya utafiti wa kina kwa asilimia 100 katika taasisi zinazosimamia utafiti, viwanda vya dawa, mikoani na katika halmashauri	Kuimarisha uwezo wa taasisi katika kuendeleza, kukuza, kusimamia na kuthibiti matumizi ya tiba asili na tiba mbadala nchini	39,359,860,768	0	0	39,359,860,768	Kuimarika kwa uwezo wa taasisi katika kuendeleza, kukuza, kusimamia na kudhibiti matumizi ya tiba asili na tiba mbadala nchini
7	Kuhamasisha na kuwezesha ujenzi wa viwanda vya kuzalisha chanjo, dawa na vifaa tiba	Kuagiza bidhaa za afya asilimia 50 au pungufu yake	Viwanda vya ndani kuzalisha bidhaa za afya	70,100,000,000	20,000,000	0	70,120,000,000	Kuanzishwa kwa kiwanda cha Serikali cha kuzalisha chanjo ya binadamu.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa			
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla
8	Kuhamasisha na kusaidia Sekta Binafsi kuwekeza katika mnyororo wa usambazaji wa bidhaa za afya.	Kuwa na washitiri watatu (3) kila mkoa	Kuimarisha Hospitali za Rufaa	0	0	0	Kuimarika kwa upatikanaji wa bidhaa za matibabu katika vituo vya kutolea huduma za afya
9	Kusanifu na kuanzisha mfumo maalumu wa kuhifadhi bidhaa za matibabu	Kuwezesha vituo 6,000 vya kutolea huduma za afya kuwa na miundombinu sahihi ya kuhifadhi vifaa vya matibabu	Kuimarisha Hospitali za Rufaa	50,000,000,000	800,000,000	50,800,000,000	Kuimarika kwa huduma za kuhifadhi bidhaa za matibabu
10	Kuelimisha Jamii kuchukua hatua za tahadhari na kufanya uchunguzi wa mapema wa magonjwa ya kuambukiza (Communicable Diseases)	Kutoka asilimia 60 hadi asilimia 80	Kudhibiti magonjwa ya kuambukiza	0	20,000,000,000	20,000,000,000	Kukamilika kwa ujenzi wa maghala manne (4) katika mikoa ya Ruvuma na Simiyu
				0	1,000,000,000,000	1,000,000,000,000	Visa vimetambulika uelewa umejengwa na elimu imeimarishwa

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
11	Kuelimisha Jamii kuchukua hatua za tahadhari na kufanya vipimo vya mapema vya magonjwa yasiyo ambukiza (Non-Communicable Diseases)	Kutoka asilimia 40 hadi asilimia 60	Kudhibiti magonjwa yasiyo ambukiza	650,000,000,000	0	0	650,000,000,000	Visa vimetambuliwa, uelewa umejengwa, na elimu imeimarishwa
12	Kuimarisha timu maalumu ya umma ya mwitikio wa haraka ya afya ya umma katika ngazi ya Taifa na Mkoa katika mikoa yote nchini	Kuanzishwa kwa timu 150 ya mwitikio wa haraka ya afya ya umma katika ngazi ya Taifa na Mkoa katika mikoa yote nchini	Kuimarisha uratibu wa kisekta na majibu kwa hafla za kiafya za umma katika ngazi zote	3,000,000,000	0	0	3,000,000,000	Kuanzishwa na kuimarishwa kwa vituo vya huduma ya dharura katika mikoa 16
13	Uimarishaji wa Huduma za Tiba za Dharura (Emergency Medical Services - EMS)	Uanzishaji wa ambulansi yenye uwezo wa kuhudumia majanga mengi na huduma za uokoaji kwa huduma bora ya dharura katika mikoa 9	Huduma za Dharura za Matibabu na Uokoaji	50,000,000,000.00	0	0	50,000,000,000	Kuanzishwa kwa Huduma za Matibabu ya Dharura (EMS) katika mikoa 9 ya Morogoro, Dodoma, Singida, Tabora (Nzega na Igunga), Shinyanga, Mwanza, Tanga (Chalinze - Mombo), Iringa Mbeya (Tunduma - Kyela).
	JUMLA NDOGO			1,119,069,704,004	1,021,630,000,000	44,400,200,000	2,185,099,904,004	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa		
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi

ELIMU

ELIMU MSINGI

1.	Kuboresha na kuwianisha mazingira jumuishi ya kujifunzia na kufundishia (idadi ya walimu, madarasa, vitabu, madawati na wanafunzi) katika ngazi zote za elimu	Shule za Msingi Uwiano wa Mwanafunzi/Darasa 1:50; SekondariUwiano wa Mwanafunzi/Darasa 1:40	SEQUIP	323,827,320,000	379,989,420,177	0	705,791,740,177	Kutumika kwa Muongozo wa Maendeleo ya Miundombinu katika shule
2.	Kuboresha idadi ya wanojua kusoma katika elimu ya Awali	80%	LANES II, Children in Crossfire; UNICEF	2,128,000,000	3,260,000,000	0	5,388,000,000	Kuandaliwa, kupitiwa na kutumika kwa Nyaraka na Muongozo wa Wanojua Kusoma
3.	Kuhuisha na kuboresha umahiri wa walimu katika masomo ya hisabati na sayansi	walimu tarajali 19,000 na walimu 6013 waliopo kazini	ESPJ; TESP; EP4R; UNESCO LANES; SEQUIP	14,900,000,000	12,033,086,320	0	26,933,086,320	Kufundishwa kwa Waalimu tarajali na Waalimu Walio Kazini katika masomo ya Sayansi, Hisabati, Kilimo, Mafunzo ya Ufundi na Ufundi Stadi, Sayansi ya Jamii, Lugha na Biashara..
4.	Kuhamasisha na kuwezesha matumizi ya TEHAMA, kufundisha na kujifunza katika ngazi zote za elimu	75%	TESPSEQUIP	3,325,220,000	3,325,220,000		3,325,220,000	Matumizi bora ya ICT katika vyuo vya ualimu pamoja na Idadi ya Wakufunzi 1,328 waliopata mafunzo jumuishi ya TEHAMA

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
5.	Kuboresha mazingira ya kufundishia na kujifunzia Elimu ya Viungo katika Shule za Sekondari na Vyuo vya Ualimu	100%	SEQUIP;TESP		330,000,000	0	330,000,000	Kupitiwa na Kusambazwa kwa Nyaraka na Muongozo kuhusu maendeleo ya elimu ya viungo.
			LANES; EP4R; SEQUIP		5,000,000,000	0	5,000,000,000	Kuhisha kwa Nyenzo na muongozo wa uthibiti ubora
			Project Concern International (PCI)		520,000,000	0	520,000,000	kusambazwa kwa muongozo ya lishe na afya shuleni
6.	Kushirikiana na Sekta Binafsi, Asasi za Kijamii zikiwemo Mashirika ya Dini katika kuongeza upatikanaji wa elimu na ujuzi na Vyuo vya Ualimu	95%	LANES; EP4R; SEQUIP	850,000,000	0	0	850,000,000	Kuandaliwa na Kusambazwa kwa Nyaraka
				5,000,000,000	0	0	5,000,000,000	Kufanya ufuatiliaji na tathmini ya uandikisha katika shule za binafsi
7.	Kuboresha mazingira ya kufanyia kazi kwa walimu katika ngazi zote za elimu	150	LANES; EP4R; SEQUIP	0	1,893,000,000	0	1,893,000,000	Idadi ya magari ya katika ofisi za Uthibiti Ubora za Wilaya na Kanda
			LANES; EP4R; SEQUIP					Idadi ya vifaa vya TEHAMA katika Ofisi za Kanda na Wilaya za Uthibiti ubora
								kuwepo kwa mfumo wa usimamizi wa uthibiti ubora
	JUMLA NDOGO			340,855,320,000	406,350,726,497	0	747,206,046,497	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa		
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi

ELIMU YA JUU

1.	Kuboresha upatikanaji wa wafanyakazi wa kitaaluma, mafundi wa maabara, mafundi sanifu wa karakana na maktaba	890	Mradi wa Kuendeleza Elimu ya Juu kwa ajili ya Mabadiliko ya Kiuchumi (HEET)	0	18,000,000,000	0	18,000,000,000	Idadi ya wanataaluma wa elimu, wataalumu wa maabara, mafundi sanifu na Wakutubi walioajiriwa
2.	Kuboresha umahiri wa walimu katika ngazi zote, haswa katika masomo ya Hisabati na Sayansi	1,299	Mradi wa Kuendeleza Elimu ya Juu kwa ajili ya Mabadiliko ya Kiuchumi (HEET)	0	500,000,000	0	500,000,000	Ongezeko la idadi ya Wahadhiri wenye Astashahada za Uzamili na Shahada za Uzamili katika vyuo vya Umma
		430	Mradi wa Kuendeleza Elimu ya Juu kwa ajili ya Mabadiliko ya Kiuchumi (HEET)				0	Kuboresha njia za kufundishia na kujifunzia na kuongeza matumizi ya hali ya juu ya TEHAMA katika kufundisha na kujifunza katika Vyuo Vikuu vya Umma 15
3	Kuboresha na kujumuisisha mazingira ya kufundishia na kujifunzia (madarasa, madawati, vitabu vya kiada, vyoo / vyoo uwiano; bweni kwa wasichana; nk) katika ngazi zote za elimu;		Mradi wa Kuendeleza Elimu ya Juu kwa ajili ya Mabadiliko ya Kiuchumi (HEET)	0	10,000,000,000	0	10,000,000,000	Idadi ya vifaa vya Kufundishia/Kusomea vilivyounuliwa

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
			Mradi wa Kuendeleza Elimu ya Juu kwa ajili ya Mabadiliko ya Kiuchumi (HEET)	0	0	0	0	Idadi ya vifaa vya kufundishia na kujifunzia katika vyuo vikuu 15 vya Umma vilivyofanyiwa matengenezo na ukarabati
		50%	Mradi wa Kuendeleza Elimu ya Juu kwa ajili ya Mabadiliko ya Kiuchumi (HEET)	7,762,500,000	2,000,000,000	0	9,762,500,000	Asilimia ya ujenzi wa miundombinu iliyojengwa katika Chuo Kikuu cha Mwl. Julius Nyerere cha Kilimo na Teknolojia
		14	Mradi wa Kuendeleza Elimu ya Juu kwa ajili ya Mabadiliko ya Kiuchumi (HEET)	100,912,500,000	0	0	100,912,500,000	Idadi ya kumbi za mihadhara, vyumba vya madarasa, maabara na karakana za ufundi zilizokarabatiwa katika Vyuo vikuu 14 vya Umma
		14	Mradi wa Kuendeleza Elimu ya Juu kwa ajili ya Mabadiliko ya Kiuchumi (HEET)	0	16,500,000,000	0	16,500,000,000	Idadi ya kumbi za mihadhara, vyumba vya madarasa, maabara na karakana za ufundi zilizojengwa katika Vyuo vikuu 14 vya Umma
		50%	Mradi wa Kuendeleza Elimu ya Juu kwa ajili ya Mabadiliko ya Kiuchumi (HEET)	7,762,500,000	2,000,000,000	0	9,762,500,000	Asilimia ya ujenzi wa miundombinu iliyojengwa katika Chuo Kikuu cha Mwl. Julius Nyerere cha Kilimo na Teknolojia
4	Kuhuisha na kuboresha mitaala kuendana na soko la ajira	290 144	Mradi wa Kuendeleza Elimu ya Juu kwa ajili ya Mabadiliko ya Kiuchumi (HEET)	0	5,000,000,000	0	5,000,000,000	Idadi ya mitaala ya Elimu ya Juu iliyoanishwa katika Vyuo 15 vya Umma
							0	Idadi ya mitaala mipya ya Elimu ya Juu iliyoanzishwa

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
5	Kuimarisha ushirikiano wa kitaifa, kikanda na kimataifa wa masuala ya Sayansi na Ufundi katika ngazi zote za elimu			500,225,220,000	37,000,600,000	0	537,225,820,000	Kuimarika kwa ushirikiano wa kitaifa, kikanda na kimataifa wa masuala ya Sayansi na Ufundi katika ngazi zote za elimu
6	Kuongeza upatikanaji wa mikopo ya wanafunzi wa Elimu ya Juu haswa kwa wanafunzi wa masomo ya Sayansi, Hisabati, kozi maalum na adimu	85%	EJMU	2,587,500,000,000	300,000,000	0	2,587,800,000,000	Mfumo ulio boreshwa wa utoaji na urudishaji wa mikopo ya elimu ya juu
7.	Kuboresha huduma za miongozo na ushauri nasaha kwa wanafunzi	Wanafunzi 2,300 waliopata huduma	EJMU	0	900,000,000	0	900,000,000	Upatikanaji wa miongozo inayozingatwa katika kutoa huduma ya ushauri nasaha
	JUMLA NDOGO			3,204,162,720,000	92,200,600,000	0	3,296,363,320,000	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
AMANI NA USALAMA								
1	Kuendelea kudumisha usalama, utulivu na amani;	Upanuzi wa huduma za zimamoto nchi nzima	Ununuzi wa Magari ya Uokoaji 21 hadi mwaka 2026	23,600,000,000	0	0	23,600,000,000	Kuongezeka kwa Magari 21 ya uokoaji hadi mwaka 2026
			Magari ya Wagonjwa 10 hadi mwaka 2026	5,000,000,000	0	0	5,000,000,000	Kuongezeka kwa Magari 10 ya kubeba wagonjwa ifikapo mwaka 2026
			Kujenga Vituo vya zimamoto vipya 50 ifikapo mwaka 2026	50,000,000,000	0	0	50,000,000,000	Kuongezeka kwa vituo 50 vya zimamoto nchini ifikapo 2026
			Kuboresha mazingira ya kuishi na kufanyia kazi nchi nzima ifikapo 2026	6,000,000,000	0	0	6,000,000,000	Kuongezeka kwa nyumba za wafanyakazi 10 na madarasa 8
			Ujenzi wa Nyumba za makazi 111 ifikapo Juni 2026	60,000,000,000	0	0	60,000,000,000	Kuongezeka kwa nyumba 111 za makaziya askari
			Kujenga uwezo kwa Askari Nchini	30,000,000,000	0	0	30,000,000,000	Kujengewa uwezo askari polisi 25,000
			Kuboresha ustawi kwa kujenga nyumba za makazi na vituo vya polisi	160,000,000,000	0	0	160,000,000,000	Kujengwa kwa nyumba za makazi 2,000 na vituo vya polisi 35

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kuboresha zana za Jeshi la polisi Tanzania kwa kununua vyombo vipya vya usafiri	Kuwezesha upatikanaji wa Vyombo vya usafiri 2000 ifikapo Juni 2026	500,000,000,000	0	0	500,000,000,000	Kuongezeka kwa vyombo vya usafiri 2000
		Kuimarisha kikosi cha Ujenzi, kujenga vyuo vya mafunzo ya ufundi na kukuza uuzaji wa bidhaa zake.	Ujenzi wa Vyuo vya ufundi vipya 5 ifikapo Juni 2026	20,000,000,000	0	0	20,000,000,000	Kuongezeka kwa vyuo vya ufundi 5
		Kujenga viwanda vipya kwa ajili ya kutengeneza sabuni, ushonaji, kutengeneza samani, kuchimba chumvi, ushonaji, na kiwanda cha ngozi	Ujenzi wa viwanda vipya 7 vya ushonaji, chumvi, sabuni, maziwa, samani n.k ifikapo Juni 2026	20,000,000,000	0	0	20,000,000,000	Kuongezeka kwa viwanda 7
		Kuongeza uzalishaji wa bidhaa za Ngozi, sukari, mafuta ya kupikia na mazao ya vyakula kwa mauzo nje	Ujenzi wa Viwanda 3 vipya vya Ngozi, Sukari, mafuta na chakula.	120,000,000,000	0	0	120,000,000,000	Kuongezeka kwa viwanda 3
		Kuongeza uzalishaji kupitia miradi ya kilimo cha umwagiliaji kwa kuongeza miradi kutoka 1 hadi 4 ifikapo 2026	Ujenzi wa Miradi ya umwagiliaji 3 ifikapo Juni 2026	30,000,000,000	0	0	30,000,000,000	Miradi ya umwagiliaji 3

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kuimarisha huduma za Jeshi la Magereza Tanzania kwa kuimarisha usalama na kuboresha huduma kwa kujenga magereza mapya ya wilaya katika wilaya 49 ambazo hazina magereza	Ujenzi wa magereza mapya Magereza 49	250,000,000,000	0	0	250,000,000,000	Kuongezeka kwa magereza mapya 49 ya wilaya
		Kuimaisha mafunzo ya kitaaluma kwa wafanyakazi wa magereza, mafunzo ya ufundi kwa wafanyakazi, wafungwa, na jamii kupitia vyuo vya magereza (Shule ya biashara Ruanda, Shule ya uderewa katika gereza la Kingolwira, na gereza la wafungwa vijana la Wami Vijana)	Kujairi na kuwajengea uwezo wafungwa na jamii katika vyuo mbalimbali nchini 10,000	450,000,000,000	0	0	450,000,000,000	Kujaliwa kwa wafanyakazi wapya 10,000 wa magereza

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
2	Kuimarisha usimamizi wa taratibu za utambuzi na usajili wa raia;	Programu ya maendeleo ya NIDA inakusudia kutoa maarifa na kutumia mfumo wa vitambulisho vya Taifa kama njia Madhubuti ya uhibitishaji ambayo itaboresha utoaji wa huduma katika taasisi za umma na binafsi na kuwezesha amani na usalama kwa maendeleo ya kiuchumi na kijamii nchini	Kusajili na kutoa vitambulisho vya Taifa kwa watu 10,986,966 ifikapo Juni 2026	100,000,000,000	0	0	100,000,000,000	Kuongezeka kwa usajili na utoaji wa vitambulisho vya Taifa kwa watu 10,986,966
		Programu ya maendeleo ya NIDA umiliki wa vitambulisho vya Taifa na namba za utambuishi wa Taifa itasaidia watoahuduma na wamiliki wa kadi kurahisisha shughuli ambapo changamoto za kumtambua mteja zitakuwa zimetatuliwa na kuongeza ujumuishaji wa jamii na kupunguza gharama za uendeshaji wa taasisi	Kuongeza taasisi zilizounganishwa na kanzidata ya NIDA ifikapo Juni 2026	4,000,000,000	0	0	4,000,000,000	Kuongezeka kwa taasisi 160

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Programu ya huduma za UhamiajiKulingana na faida linganishi za maliasili, utalii, eneo la kijografia, na utulivu wa kisiasa ambao umekuwa unavutia wageni wanaohitaji fursa za uwekezaji nchini Tanzania. ISD kama idara inayowajibika kwa kuruhusu wageni kuingia na kukaa nchini kwa madhumuni tofauti kama vile uwekezaji na kufanya kazi pia ISD imepewa mamlaka ya kufanya kazi yake kwa utaalim sana ili kuvutia wageni Zaidi wanaotafuta fursa za uwekezaji	Kutoa vibali vya makazi kwa wawekezaji na wataalamu (Daraja A:9,215 na B: 44,720)	30,000,000,000	0	0	30,000,000,000	Kuongezeka vibali vya makazi (daraja A:1,972 na B: 7,506) katika mfumo
		Programu ya huduma za Uhamiaji Katika kuisaidioa Serikali kukuza viwanda ISD itaboresha uratibu na utoaji wa huduma zake. Hiji itaboresha sifa za huduma zinazotolewa kwa wageni	<ul style="list-style-type: none"> Hati za Kusafiria 650,000 Vibali vya makazi 80,785 Visa 2,925,780 	30,000,000,000	0	0	30,000,000,000	Kuongezeka kwa <ul style="list-style-type: none"> hati za kusafiria kutoka 150,424 vibali vya makazi 20,089 Visa 427,270

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Programu ya huduma za Uhamiaji ISD itawezesha wataanzania na wageni kusafirisha bidhaa na huduma nje kwa kutoa hati za kusafiria na huduma zingine za kutoka nchini kadiri itakavyohitajika	Kuongeza utoaji wa huduma za uhamiaji(Hati za kusafiria, vibali vya makazi, Visa za biashara, na vibali vya kibiashar)1,044,035 Kuongeza idadi ya huduma za uhamiaji 730,785	30,000,000,000	0	0	30,000,000,000	Kuongezeka kwa utoaji wa huduma za uhamiaji (Hati za kusafiria, vibali vya makazi, Visa za biashara, na vibali vya kibiashar) 274,514 kuongezeka kwa idadi ya huduma za uhamiaji 170,513
		Programu ya huduma za UhamiajiKatika kuboresha maendeleo ya watu ISD itatoa vibali vya makazi daraja A kwa wawekezaji wakubwa watakao hitaji kuwekeza katika mashule; Kutoa hati za makazi daraja B kwa walimu, wahadhiri, na wanataaluma wengine wenye sifa zinazohitajika hususan ni katika eneo la maendeleo ya watu na kuboresha rasilimali watu pia itatoa hati za kusafiria kwa wataanzania watakaohitaji kupata ujuzi zaidi nje ya nchi	Kujenga ofisi za uhamiaji 131, Kujenga nyumba za makazi 2,649 na na kukarabati nyumba za makazi 50	60,000,000,000	0	0	60,000,000,000	Kujengwa kwa ofisi za uhamiaji 131, Kujenga nyumba za makazi 2,649 na kukarabati nyumba za makazi 50

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
			Kujenga vyuo vya uhamiaji 3 na kuvendesha	30,000,000,000	0	0	14,000,000,000	Kujengwa kwa vyuo vya uhamiaji 3
			Kuongeza vyombo vya usafiri kupitia manuzi ya magari 500, pikipiki 600 na boti za doria 13	40,000,000,000	0	0	40,000,000,000	Kunuliwa kwa magari 500 pikipiki 600 na boti za doria 13
3	Kuimarisha mifumo ya ushirikiano; na	Kujenge uwezo askari wa Zimamoto na kuajiri wapya.	Kujenge uwezo askari 2050 na kuajiri askari wapya 2500 ifikapo 2026	10,000,000,000	0	0	10,000,000,000	Kujengwa uwezo askari 2050 na kuajiriwa kwaaskari wapya 2500
		Kuajiri maafisa wa polisi wapya.	Kuajiri maafisa wa polisi wapya 20,000	150,000,000,000	0	0	150,000,000,000	Kuajiriwa kwa maafisa polisi wapya 20,000
		Kuendeleza Raslimali watu ili kuboresha utendaji wa jeshi la Polisi	Kuajiri maafisa wapya wa uhamiaji 16,212	30,000,000,000	0	0	30,000,000,000	Kuajiriwa kwa maafisa wapya wa uhamiaji 16,212
4	Kufungamanisha mifumo ya utunzaji taarifa za uhalifu nchini	Kupunguza uhalifu nchini Kuboresha utunzaji wa kumbukumbu za uhalifu	Kupunguza jinai kwa asilimia 30 Kupunguza na kutunza kumbukumbu zake ifikapo 2026	150,000,000,000	0	0	150,000,000,000	Uhalifu kupungua kwa asilimia 5
	JUMLA NDOGO			2,388,600,000,000			2,388,600,000,000	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matoko Tarajiwa		
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi

KATIBA NA SHERIA

1	Kuimarisha mifumo ya sheria na miundombinu	Ujenzi wa jengo 1 la Mahakama Kuu Ujenzi wa vituo 18 vya Haki Jumuiishi	Ujenzi wa jengo la Mahakama Kuu Ujenzi wa kituo cha Haki Jumuiishi	129,000,000,000	-	-	129,000,000,000	Kuboresha upatikanaji wa huduma za haki.
		Kujenga majengo 75 ya mahakama za wilaya	Ujenzi wa majengo ya mahakama za wilaya	-	75,937,500,000	-	75,937,500,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji
		Ujenzi wa mahakama 142 za mwanzo	Ujenzi wa mahakama za mwanzo	-	105,435,000,000	-	105,435,000,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji
		93	Ujenzi wa nyumba za wafanyakazi	47,182,500,000	-	-	47,182,500,000	
		10	Ujenzi wa ofisi ya kanda ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali	4,000,000,000	-	-	4,000,000,000	Kusogeza huduma za kisheria kwa wananchi
		6	Ujenzi wa ofisi ya Taifa ya Mashtaka ya kanda	2,400,000,000	-	-	2,400,000,000	Kuboresha huduma za mashtaka

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		10	Ujenzi wa ofisi ya Taifa ya Mashtaka ya kanda	4,000,000,000	-	-	4,000,000,000	Kuboresha huduma za mashtaka
		5	Ujenzi wa ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali	2,000,000,000	-	-	2,000,000,000	Kuendesha mashauri ya madai na usuluhishi kwa niaba ya Serikali
		5	Ukarabati wa majengo ya Mahakama Kuu	8,100,000,000	-	-	8,100,000,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji
		8	Ukarabati wa majengo ya Mahakama za Hakimu Mkazi	3,780,000,000	-	-	3,780,000,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji
		50	Ukarabati wa majengo ya mahakama za wilaya	13,500,000,000	-	-	13,500,000,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji
		100	Ukarabati wa majengo ya mahakama ya mwanzo	13,500,000,000	-	-	13,500,000,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji
		N/A	Miradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.		14,580,000,000	-	14,580,000,000	Kupunguza gharama na muda wa madai

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
2	Kuwezesha matumizi ya TEHAMA katika huduma za kutoa haki	26	Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	-	1,500,000,000	-	1,500,000,000	Kupunguza gharama na muda wa madai
			Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	-	120,000,000	-	120,000,000	Kupunguza gharama na muda wa madai
			Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	-	150,000,000	-	150,000,000	Kupunguza gharama na muda wa madai
			Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	-	800,000,000	-	800,000,000	Kupunguza gharama na muda wa madai
3	Kuboresha usimamizi wa kumbukumbu na taarifa za kisheria.	2%	Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	-	1,200,000,000	-	1,200,000,000	Kupunguza gharama na muda wa madai
			Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	-	125,000,000	-	125,000,000	Kupunguza gharama na muda wa madai
3	Kuboresha usimamizi wa kumbukumbu na taarifa za kisheria.	6	Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	10,799,700,000	-	-	10,799,700,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji
			Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	-	3,720,110,000	-	3,720,110,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		1000	Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	-	519,240,000	-	519,240,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji
		75	Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	4,410,000,000	-	-	4,410,000,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji
		80%	Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	-	425,000,000	-	425,000,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji
4	Kuboresha upatikanaji wa kumbukumbu na taarifa	1	Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	-	1,202,000,000	-	1,202,000,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji
		150	Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	-	1,125,000,000	-	1,125,000,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji
		140	Mradi wa Uboreshaji wa Huduma za Mahakama na utoaji haki.	-	1,823,923,000	-	1,823,923,000	Kuimarisha upatikanaji wa huduma za haki, kuboresha huduma za mahakama, kupunguza muda wa kusafiri na gharama kwa walalamikaji

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
5	Kuimarisha miongozo na taratibu za utoaji wa misaada ya kisheria	Kupitia mikakati ya kisheria ya kuendeleza na kuimarisha biashara. Kutumika kwa Miongozo ya utekelezaji wa kanunui za mashtaka hadi Juni 2026 Kudhibiti shughuli za kuhakiki wosia	Kuimarisha upatikanaji wa haki na ulinzi wa haki za binadamu nchini Kuimarisha upatikanaji wa haki na ulinzi wa haki za binadamu nchini Kuimarisha upatikanaji wa haki na ulinzi wa haki za binadamu nchini	45,000,000 65,000,000 55,000,000	- - -	-	45,000,000 65,000,000 55,000,000	Kuongeza imani kwa wawekezaji na idadi ya wawekezaji Tanzania hadi Juni 2025 Kupunguza muda unaotumika kushughulikia migogoro ya wosia kwa asilimia 75
6	Kusajili vizazi kwa Watoto wa umri chini ya miaka mitano nchini.	100% Kuandaliwa na kutumika kwa Mkakati wa pili wa mtoto	Mchango wa UNICEF kwa sekta mtambuka Kuimarisha upatikanaji wa haki na ulinzi wa haki za binadamu nchini	- -	115,000,000 49,615,000,000	- -	115,000,000 49,615,000,000	Kutambulika kwa haki za mtoto katika ngazi ya familia na Taifa. Kuimarisha mfumo wa kumlinda mtoto hadi Juni 2026
7	Kuimarisha utawala bora na utawala wa sheria	Mpango kazi wa pili wa kitaifa wa haki za binadamu kuandaliwa na kutekelezwa hadi Juni, 2025.	Kuimarisha upatikanaji wa haki na ulinzi wa haki za binadamu katika miradi ya Tanzania.	35,000,000	248,000,000	-	283,000,000	Kuongezeka kwa uaminifu wa wananchi kwa taasisi za umma zinazozingatia haki za binadamu

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matoko Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
9	Kuimarisha utoaji wa msaada wa kisheria katika ngazi ya wilaya.	115	IMPACT	2,550,000,000	4,543,000,000	-	7,093,000,000	Kupungua kwa asilimia 50 kwa malalamiko katika upatikanaji wa haki.
10	Kuhakikisha madai ya kimataifa ya ukiukwaji wa haki za binadamu yanashughulikiwa kwa wakati.	Miezi sita (6)	Kuimarisha upatikanaji wa haki na ulinzi wa haki za binadamu katika miradi nchini.	175,000,000	25,245,000	-	200,245,000	Kupungua kwa asilimia 50 kwa malalamiko katika upatikanaji wa haki.
11	Kutumika kwa mfumo mtandao katika huduma za kisheria nchini	Kutumika kwa mfumo wa haki mtandao	Mradi wa haki mtandao (e-justice)	7,800,000,000	-	-	7,800,000,000	Kupungua kwa malalamiko ya upatikanaji haki kwa asilimia 50
12	Kuimarisha utafishaji wa mali zilizopatikana kwa njia za uhalifu nchini	80%	Kuunganisha ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali na mfumo wa huduma mtandao	350,000,000	285,000,000	-	285,000,000	Ufanisi katika kutoa huduma katika ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali
13	Kuiongeza uelewa kwa umma kuhusu utawala bora na utawala wa sheria.	Programu ya kuendeleza utawala bora na utawala wa sheria	LSRP II	350,000,000	-	-	350,000,000	Kupungua kwa upatikanaji wa mali kwa njia za uhalifu kwa asilimia 80
				75,000,000	-	-	75,000,000	
				303,000,000	-	-	303,000,000	Kupungua kwa malalamiko kwa asilimia 50 kuhusu utawala bora na utawala wa sheria.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
14	Kuandaa kuratibu mfumo wa kutoa taarifa kwa mashirika yanayoshughulikia masuala ya kisheria - LEA	Kuanzisha kanzi data ya kutoa taarifa kwa mashirika yanayoshughulikia masuala ya kisheria - LEA's	BSAAT	-	271,700,000	-	271,700,000	Kupungua kwa kiwango cha uhaifu kwa asilimia 35
15	Kuweka usimamizi katika mfumo wa kuratibu kumbukumbu za uhalifu.	Kanzi data jumuishi kwa ajili ya kuratibu usimamizi wa kumbukumbu za uhalifu.	BSAAT	-	225,560,000	-	225,560,000	Kupungua kiwango cha kukataa mashauri kwa asilimia 80
16	Kuandaa na kutumia sera katika sekta ndogo ya haki jinai	7	BSAAT	-	398,860,000	-	398,860,000	Utulivu katika kitengo cha jinai
	JUMLA NDOGO			258,344,200,000	361,791,138,000		620,135,338,000	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa		
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Jumla

MAJI

1	Kuimarisha miundombinu ya usambazaji wa maji safi na salama	kuboresha huduma za upatikanaji wa maji katika maeneo ya vijijini kutoka 70.10% mwaka 2020 kufikia 90% mwaka 2025	Miradi ya Ujenzi, Upanuzi na ukarabati wa miundombinu ya maji katika maeneo ya vijijini pamoja na mabomba ya usafirishaji, mitandao ya usambazaji	350,000,000,000	450,000,000,000	800,000,000,000	Kukamilika kwa miradi ya usambazaji maji vijijini ifikapo mwaka 2025
			Ujenzi wa malambo, mabirika na uchimbaji visima	150,000,000,000	150,000,000,000	300,000,000,000	
			Jumuia ya watumiaji Maji (CBWSO) kwa ajili ya kuimarisha uendeleu wa huduma za maji vijijini na huduma za usafi wa mazingira.	3,000,000,000	2,000,000,000	5,000,000,000	
		Kuboresha huduma za maji mijini kutoka 84% mwaka 2020 kufikia 95% mwaka 2025	Miradi ya Ujenzi, upanuzi na ukarabati wa miundombinu ya maji (banio la kuchujia maji (intake), bomba kuu, matanki ya kuhifadha maji, na mabomba ya usambazaji) katika miji	455,000,000,000	500,000,000,000	955,000,000,000	Ujenzi wa Miradi ya Maji ifikapo mwaka 2025.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa			
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla
			Ujenzi wa Miradi ya Usmabazaji Maji (Gridi ya Maji ya Taifa) kwa lengo la kuhakikisha upatikanaji wa maji wa kutosha na wa bei nafuu kwa ajili ya kuimarisha viwanda vijijini.	380,000,000,000	500,000,000,000		880,000,000,000
		Ujenzi wa mfumo wa Maji kutoka Ziwa Victoria hadi Singida na mradi wa usambazaji Maji	Kukamilika kwa mradi wa Maji wa Ziwa Victoria - Singida na Dodoma ifikapo mwaka 2024	50,000,000,000			50,000,000,000
			Ujenzi wa miundombinu ya uzalishaji maji kutoka Bwawa la Nyerere kwenda maeneo yanayohudumiwa na DAWASA	150,164,000,000	250,000,000,000		400,164,000,000
				10,000,000,000	409,000,000,000		419,000,000,000
			Ujenzi wa Bwawa la Farkwa na Mitandao ya Usambazaji Maji	50,000,000,000	500,000,000,000		550,000,000,000
2	Kuanzisha mipango na taratibu za usimamizi, ufuatiliaji na tathmini ya ubora wa maji safi na maji taka	Kuboresha huduma za usafi wa mazingira kutoka 15% mwaka 2020 hadi 30% mwaka 2025	Ujenzi, Ukarabati na upanuzi wa miundombinu ya maji taka kama vile vifaa vya mabwawa ya majitaka, vifaa vya kuhifadhi maji, mabwawa ya matibabu, njia za maji taka katika maeneo yote	40,000,000,000	125,000,000,000		165,000,000,000
			Miradi ya Gridi ya Maji ya Taifa iliyokamilika ifikapo mwaka 2025				Miradi ya Gridi ya Maji ya Taifa iliyokamilika ifikapo mwaka 2025
							Kukamilika kw mradi wa maji toka Mto Rufiji kwenda Dar es Salaam ifikapo mwaka 2025. Ujenzi wa Bwawa la Kidunda Kukamilika kwa mradi wa bwawa la Kidunda ifikapo mwaka 2025.
							Ujenzi wa bwawa la Farkwa na mitandao ya usambazaji maji ifikapo mwaka 2024
							Ujenzi wa miundombinu ya maji taka (vifaa vya matibabu, mabwawa ya maji taka, vifaa vya kuhifadhi maji) ifikapo 2025 Kukamilika kwa mradi ifikapo mwaka 2024

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa			
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla
3	Kuimarisha programu za uhifadhi na ulinzi wa rasilimali za maji pamoja na vyanzo vya maji	Kuongezeka kwa upangaji na utangazaji wa vyanzo vya maji katika gazeti la serikali kutoka 80 mwaka 2020 kufikia 200 mwaka 2026 kwa ajili ya ulinzi na uhifadhi	Kuhamasisha matumizi ya teknolojia stahiki katika kutibu majitaka ili yaweze kutumika tena Kusimamia, kuendeleza na kutumia kwa usawa rasilimali za maji shirikishi; Ujenzi wa Mabwawa katika Bonde la Mto Songwe	300,000,000 2,500,000,000 20,000,000,000 5,020,000,000 80,000,000,000 1,550,000,000 300,000,000	0 3,200,000,000 100,000,000,000 1,520,000,000 70,000,000,000 5,250,000,000 100,000,000	300,000,000 5,700,000,000 120,000,000,000 6,540,000,000 150,000,000,000 6,800,000,000 400,000,000	Kutelezwa kwa mipango na makubaliano juu ya rasilimali za maji shirikishi ifikapo mwaka 2025 Ujenzi wa mabwawa ya maji katika bonde la mto Songwe kwa ajili ya kilimo, umeme na kuzuia mafuriko ifikapo 2025 Ulinzi na uhifadhi wa vyanzo vya maji vilivyopangwa / kupimwa na kutengazwa kwenye gazeti la Serikali ifikapo mwaka 2025 Ujenzi wamiundombinu ya uhifadhi ya maji 23 ifikapo mwaka 2025 Ujenzi wa vituo vya ufuatiliaji ifikapo mwaka 2025. Kujungwa na kukarabatiwa kwa maabara za maji ifikapo mwaka 2025
4	Kuimarisha mifumo ya tafti za rasilimali za maji, ukusanyaji, uchakataji, uhifadhi na usambazaji wa takwimu za maji.		Ujenzi ya miundombinu ya uvunaji maji Kuimarisha ukusanyaji wa taarifa za rasilimali za maji pamoja na mifumo ya usimamizi Ujenzi na ukarabati wa maabara za maji				

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
			Usimamizi wa ubora wamaji kwa ajili ya matumizi mbalimbali	800,000,000	3,000,000,000		3,800,000,000	Kuanzishwa kwa mifumo ya usimamizi wa ubora wa maji ifikapo mwaka 2023
			Mifumo ya ufuatiliaji wa ubora wa maji safi na maji taka	650,000,000	150,000,000		800,000,000	Kukamilika kwa Mradi ifikapo mwaka 2024
			Kuhamasisha matumii ya teknolojia katika usimamizi wa ubora wa maji	250,000,000	0		250,000,000	Kuwa na teknolojia stahiki ya katika kushughulikia usafishaji wa maji ifikapo 2023
	JUMLA NDOGO			1,749,534,000,000	3,069,220,000,000	-	4,818,754,000,000	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa		
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi

ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI

1	<p>Kuhamasisha na kuwezesha upangaji, upimaji, na umilikishaji ardhi ya makazi na uwekezaji.</p> <ul style="list-style-type: none"> Kuandaa mipango kabambe 24; Kuandaa mipango kina 10,000 ya uendelezaji miji na makazi nchini; Kupima na kumilikisha vipande vya ardhi 2,500,000 mjini na 2,600,000 vijijini; kupima asilimia 37 ya ardhi, ekari 474,885.4 za ardhi kwa ajili ya uwekezaji kutengwa. <p>Kutolewa kwa leseni za makazi 20,000</p>	Programu ya kupanga, kupima na kumilikisha ardhi.	36,077,000,000.00	4,704,220,000	-	40,781,220,000.00	<ul style="list-style-type: none"> Kuandaliwa kwa Mipango kabambe 24; Kuandaliwa kwa mipango kina 10,025 kupungua kwa migogoro ya ardhi; Kuongezeka kwa miji iliyopangwa na yenye huduma muhimu; Kupima na kumilikisha vivanja 2,500,000 (CROs) mjini na 2,600,000 (CCROs) vijijini; Kutolewa kwa hati za hakimiliki za kimila 875,000; Kuongeza ardhi iliyopangwa na kupimwa kutoka asilimia 20 hadi 37; na Kutenga ekari 474,885.4.
---	--	---	-------------------	---------------	---	-------------------	---

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kutolewa kwa leseni za makazi 20,000	Uimarishaji wa Miliki za Ardhi	500,000,000.00	0	0	500,000,000.00	<ul style="list-style-type: none"> kutolewa kwa leseni za makazi 20,000 kutolewa kwa hati za hakimiliki 125,000
		Kutenga ekari 1,452,416 za ardhi kwa ajili ya matumizi ya Umma	Programu ya kupanga, kupima na kumilikisha ardhi	3,600,000,000.00	13,823,945,000.00	0	17,423,945,000.00	<ul style="list-style-type: none"> hati ya ardhi ya kijiji kutolewakatika vijiji 576 kuandaliwa kwa ramani 24 za maeneo ya mijini
2	Kuandaa mipango kabambe ya maendeleo katika maeneo ya mijini, visiwa na uwanda wa pwani	Makazi yasiyo rasmi kufikia asilimia 25 ya ardhi ya kawaida	Uimarishaji wa Miliki za Ardhi	3,600,000,000.00	13,823,945,000.00	0	17,423,945,000.00	Kurasimisha vipande vya ardhi ya mjini 500,000 na 600,000 ardhi ya kijiji.
		Kuongeza maili 200 baharini sawa na kilomita 370 zisizojumuisha maeneo ya kiuchumi katika bahari ya Hindi	Programu ya kupanga, kupima na kumilikisha ardhi	1,800,000,000.00	0	0	1,800,000,000.00	Kurasimisha vipande 987,000 vya ardhi ya mijini na vipande 1,000,000 vya ardhi ya kijiji. Pia kumilikisha mashamba 13,000
				100,000,000.00	0	0	100,000,000.00	Kuongezeka kwa ilometa 370 za eneo la ukanda wa kiuchumi katika bahari ya Hindi

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matoko Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
			Programu ya kupanga, kupima na kumilikisha ardhi	1,600,000,000.00	0	0	1,600,000,000.00	Kuandaliwa kwa mipango ya matumizi ya ardhi katika ukanda wa kiuchumi wenye miradi ya kimkakati (SGR, Bomba la mafuta la HOIMA, na mradi wa kufua umeme wa Mwalimu Nyerere - Rufiji)
		Wilaya 54 kuwa na mipango ya matumizi ya ardhi	Programu ya kupanga, kupima na kumilikisha ardhi	6,735,900,000.00	0	0	6,735,900,000.00	Kuandaliwa mipango ya matumizi ya ardhi ya Wilaya 54
		•Vijiji 4,131 kuwa na mipango kina ya matumizi ya ardhi	Programu ya kupanga, kupima na kumilikisha ardhi	18,006,500,000.00	0	0	18,006,500,000.00	Kuandaliwa mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji 4,131 vinavyozunguka miradi ya kimkakati ikiwemo miradi ya ujenzi wa Reli ya kisasa (SGR), Bomba la mafuta (EACOP), na mradi wa kufua umeme bonde la mto Rufiji wa Mwalimu Nyerere
			Mradi wa kupanga matumizi ya ardhi	6,051,000,000.00	0	0	6,051,000,000.00	Kuandaa mipango ya matumizi ya ardhi ya Vijiji 8874 vilivyopo katika maeneo yenye hali ya jangwa na katika jamii za wafugaji.
				2,006,969,072.00	0	0	2,006,969,072.00	Kutoa mafunzo kwa wanavijiji 5,005 kuhusu upangaji na usimamizi wa matumizi ya ardhi.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
3	Uboreshaji wa mfumo unganishi wa taarifa za ardhi	Kuweka mfumo unganishi wa taarifa za Ardhi (LLMIS) katika Ofisi za Ardhi za Mikoa 26 na ofisi 185 za ardhi za halmashauri	Uimarishaji wa Miliki za Ardhi	56,690,000,000.00	86,365,860,000.00	0	143,055,860,000.00	Kuunganisha Mikoa 25 na Halmashauri za Wilaya 185 katika Mfumo Uganishi wa taarifa za ardhi LLMIS.
		Huduma za ardhi zikiwemo za kusajili hati miliki na miama mingine kufanyika ndani ya siku saba (7) kwa kuzingatia taratibu tano (5)	Uimarishaji wa Miliki za Ardhi	4,700,000,000.00	7,694,329,000.00	0	12,394,329,000.00	Kuboreshwa mazingira ya kufanya biashara kwa kusajili miama ndani ya siku saba (7).
4	Kuhamasisha ujumuishaji wa mfumo ya usimamizi na upangaji ardhi katika mipango ya sekta mbalimbali	Kukamilika kwa miundombinu na Kanzidata ya taarifa za kijiografia <ul style="list-style-type: none"> kukamilika kwa Ramani za msingi za mikoa 26 kukamilika kwa Vituo 30 vya kumbukumbu (CORS) kukamilika kwa hatua za udhibiti 1,188 	Uimarishaji wa Miundombinu ya Upimaji na Ramani	1,000,000,000.00	8,538,159,300.00	0	9,538,159,300.00	Kuwepo kwa miundombinu ya taarifa za kijiografia inayofanya kazi
				5,100,000,000.00	117,348,990,700.00	0	122,448,990,700.00	Kuwepo kwa ramani za msingi zenye uwiano mkubwa katika maeneo ya mijini katika mikoa 25 na ramani za msingi zenye uwiano mdogo kwa nchi nzima, ramani hizo zitakazopunguza gharama za upimaji ardhi.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matoko Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
		Kuhakikiwa na kuridhiwa kwa Kilomita 1839 za nchi kavu na 2,036.5 katika maeneo yenye maji kwenye maeneo ya mipakani na nchi jirani nane (8)	Mradi wa Kuimarisha Mipaka ya Kimataifa	13,621,526,962.00	0	0	13,621,526,962.00	Kuimarisha mipaka ya Kimataifa kati ya Tanzania na nchi jirani yenye urefu wa kilometa 1,839 nchi kavu na 2,065.5 majini
5	Kuhamasisha matumizi ya TEHAMA katika shughuli za upimaji na umilikishaji ardhi	Kusimika mifumo ya TEHAMA katika Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya 139	Ujenzi na ukarabati wa majengo	2,240,000,000.00	0	0	2,240,000,000.00	Kuboresha mazingira ya kufanyia kazi
		Kudahili wanafunzi 3,000 katika vyuo vya ardhi	Ujenzi wa mabweni mawili (2) na ukarabati wa majengo katika Chuo cha Ardhi Morogoro	960,000,000.00	0	0	960,000,000.00	Ujenzi wa mabweni mawili (2) katika Chuo cha Ardhi Morogoro
	JUMLA NDOGO			164,388,896,034	252,299,449,000	0	416,688,345,034	

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Miradi	Matokeo Tarajiwa		
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi

HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO

1.	Kukuza uwekezaji wa kimkakati katika Ubunifu na Burudani.	Kuanzishwa kwa vituo saba (7) vya Sanaa Kujengwa kwa miundombinu 10 ya sanaa	Ujenzi wa Jumba la Utamaduni (Miradi Na. 6356) Ujenzi wa Jumba la Wazi la Maonyesho ya Sanaa (Miradi Na. 6355)	1,000,000,000 3,000,000,000			1,000,000,000 3,000,000,000	Kuanzishwa kituo cha sanaa cha taifa Kujengwa na kuboreshwa kwa miundombinu ya Sanaa
		Wasanii na wadau 1,445 kuwekeza katika tasnia ya filamu		1,000,000,000			1,000,000,000	Kukua kwa uwekezaji katika tasnia ya filamu
		Kuzalishwa kwa filamu 5,000 zenye viwango						
2.	Kujimarisha kulinda kazi za wasanii, kazi za fasihi na Mambo ya Kale.	Kufanyika kwa tafiti nne (4)		750,000,000			750,000,000	Kulinda na kuhamasishwa kwa utamaduni wa Kitanzania
		Kufanyika kwa mapitio ya sharia nne (4), kanuni zake Acts na kuandaliwa kwa sera moja (1)		100,000,000			100,000,000	Kuimarishwa kwa uwezo wa kisheria na kitaasisi na kuongezeka kwa mapato kwa wadau wa tasnia

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
3.	Kuanzishwa kwa programu za kujenga uwezo katika masuala ya Habari, Sanaa, na michezo kwa ajili ya kuimarisha usimamizi, weledi na ubora bidhaa na huduma zinazozalishwa.	Mapitio ya sheria mbili (2) na kanuni zake	Kuanzishwa kwa Mfuko wa Amana wa Utamaduni na Sanaa (Mradi. Na. 6502)	7,505,000,000			7,505,000,000	Mfuko wa Utamaduni na Sanaa kutoa huduma.
		Kusajiliwa kwa kazi 4340 za muziki	Taasisi ya Hakimiliki Tanzania (COSOTA) (Mradi Na. 6260)	200,000,000			200,000,000	Kulindwa kwa kazi za wasanii
		Kufanyika kwa programu 180 za kujenga uwezo		1,100,000,000			1,100,000,000	Kurasimisha kazi za wasanii
		Kutolewa kwa tunzo 75		1,750,000,000			1,750,000,000	Kutambuliwa kwa vipaji vya filamu
4.	Kuongeza utafiti na maendeleo katika utamaduni, mila na maadili zikilenga kuboresha, kukuza na kulinda kwa ajili kizazi kilichopo na kijacho.	Kufanya tafiti tisa kuhusu mila na desturi zilizokaribu na kupotea	Mradi wa Urithi wa Ukombozi wa Bara La Afrika (Mradi Na. 6293)	250,000,000			250,000,000	Kutunza mila na desturi za kale za nchi zinazofaa.
		Kufanyika kwa matamasha 20						
5.	Kujenga Ukumbi wa Habari wenye kituo cha habari na studio ya kurekodia Makao Makuu ya Nchi, Dodoma.	Ukumbi wa Habari na Mikutano	Habari kwa Umma (Mradi Na. 6567)	10,000,000,000			10,000,000,000	Ukumbi wa Habari na Mikutano kutumika na kukuza tasnia ya habari.

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa			
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla
6.	Kutekeleza Programu ya Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika ikiwemo kubainisha na kuhifadhi kumbukumbu kuhusu ukombozi wa Bara hilo na kujenga Kituo cha Kikanda cha Programu hiyo.	Kutambuliwa kwa maeneo ya urithi 300 na vithibitisho 250	Mradi wa Urithi wa Ukombozi wa Bara La Afrika (Mradi Na. 6293)	5,000,000,000			5,000,000,000
		Kutekelezwa kwa program 20 za kujenga uelewa		250,000,000			250,000,000
		Kuhakikisha asilimia 50 ya vijana wanaelewa maana ya programu					Afrika
		Kutungwa kwa sheria moja (1)		100,000,000			100,000,000
		Kujumuisha asilimia 95 ya masuala mbalimbali ya programu katika Sera na Sheria					Kujumuishwa kwa Historia Ukombozi wa Urithi wa Bara la Afrika katika mipango ya kitaifa
7.	Kujenga Jumba Changamani la Filamu litakokuwa na miundombinu ya kisasa ya utayarishaji na usambazaji wa filamu ikiwemo kumbi za sinema, studio za kisasa.	Kituo cha Kanda cha Programu ya Urithi wa Ukombozi wa Bara la Afrika		53,158,000,000			53,158,000,000
		Kujengwa kwa eneo moja (1) changamani la filamu	Ujenzi wa Jumba la Changamani la Filamu	15,000,000,000			15,000,000,000

Na.	Maeneo Muhimu	Shabaha Ifikapo 2025	Programu/Mradi	Matokeo Tarajiwa				
				Serikali	Wadau wa Maendeleo	Sekta Binafsi	Jumla	
8.	Kuimarisha Baraza la Kiswahili la Taifa na Kiswahili kikanda na kimataifa.	Watanania watano (5) kushiriki na kuajiriwa katika Baraza		125,000,000			125,000,000	Watanania kushiriki na kunufaika na fursa zilizopo kwenye taasisi za Kiswahili duniani ikiwemo shughuli za Kamisheni ya Kiswahili ya Afrika Mashariki.
		Kunuliwa kwa Magari mawili (2)		2,000,000,000			2,000,000,000	Kuimarishwa kwa BAKITA
		Kununuliwakwa seti moja (1) ya vifaa vya kutafsiri						
		Kuajiriwa kwa watumishi 45						
		Kuongezwa kwa misamiati 2000		1,000,000,000			1,000,000,000	Kuimarishwa kwa misamiati ya na matumizi sahihi.
		Kuongezwa maneno mapya 2,500,000 ya kiswahili						
		Kuanzishwa kwa program 10 kwa ajili ya masoko ya Kiswahili						
		Kuchapishwa kwa machapisho ya kisayansi 25		800,000,000			800,000,000	Kuongezeka kwa matumizi ya Kiswahili
		Kutolewa mafunzo kwa wataalamu 86		250,000,000			250,000,000	Kupatikana kwa wakalimani na watafsiri wa lugha ya Kiswahili

D. IMPLEMENTATION MATRIX FOR HUMAN DEVELOPMENT INTERVENTIONS

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se

SOCIAL PROTECTION

1	Extend social protection coverage to both formal and informal sectors	1.4 million extreme poor households targeted and supported	Livelihoods Enhancement (Productive Inclusion)	0	221,740,111,274	
			Public Works Program	0	404,532,482,581	
			Cash Transfer Program	0	931,739,279,421	
			Institutional capacity and delivery systems	32,410,000,000	346,389,020,000	
			OPEC IV Program and Targeted Infrastructure Development Projects		115,750,000,000	
SUBTOTAL				32,410,000,000	2,020,150,893,276	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se

GOOD GOVERNANCE

Director	Total	Expected Outputs	Programmes/Projects	Government	DPs	Private Sector	
		Improve governance systems and coordination of government business	20% political leaders with conflicts of interest	Building Sustainable Anti Corruption Action Tanzania (BSAAT)	189,750,000	620,000,000	321
			NACSAP III reviewed and NACSAP IV developed	National Anti Corruption Strategy Action Plan (NACSAP III)	30,000,000	291,985,000	
0	221,740,111,274	Promote good governance and rule of law	Capacity building of MDAs, RSs, and LGAs	National Anti Corruption Strategy Action Plan (NACSAP III)	16,100,000	190,850,000	
		1.2m beneficiaries households supported by projection completed	Integrity Committee led by NACSAP III enhanced				
0	404,532,482,581	Improve governance systems provided with employment	65,760 projects to be tracked	Building Sustainable Anti Corruption Action Tanzania (BSAAT)	7,419,850,000	1,102,835,000	
		1.2m sub-projects of government and business sub-projects by 2023	Market studies conducted and 27,000 system analyses conducted				
0	931,739,279,421	1.4m extreme poor and vulnerable households					
		Improve welfare of project in 2023	5,920 awareness programs conducted	Building Sustainable Anti Corruption Action Tanzania (BSAAT)	1,296,000,000	-	
0	378,799,020,000	Coordination of government business, PSSN II Project by 2023	Effective implementation of 29,260 corruption cases investigated	Building Sustainable Anti Corruption Action Tanzania (BSAAT)	3,456,000,000	-	
0	115,750,000,000	2,475 OPEC IV Program sub-projects implemented in 2023					
		SUBTOTAL			12,407,700,000	2,205,670,000	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Sector

2,052,560,893,276

PUBLIC SERVICE MANAGEMENT

Director	Total	Expected Outputs	Programmes/Projects	Government	DPs	Private Sector	
		1. Improve governance systems and coordination of government business	185 LGAs participating in organizational innovative rewards coordinated by June,2026	PSRP	27,273,417,100	-	"Realising Competitiveness and Industrialisation for Human Development"
			Standards and redesigning procedures in 23 Ministries reviewed by June 2026		5,253,975,000	-	
			Business processes in all 3 institutions of accountability revised by June,2026		6,129,637,500	-	
		2. Implement sustainable leadership assessment to identify and promote future leaders	Leadership assessment and succession processes implemented in 460 MDAs by June, 2026		15,948,733,000	-	
			One Leaders' club constructed in Dodoma by June, 2026		10,000,000,000	-	

"Realising Competitiveness and Industrialisation for Human Development"

3.	One Leadership center constructed in Dodoma by June,2026		12,711,130,000	-	-	12,711,
----	--	--	----------------	---	---	---------

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
	Strengthen human resources meritocracy services	Meritocratic Public Service Human Resources processes performed by June, 2026		2,518,405,350	-	
4.	Strengthen performance incentives and accountability	Adjusted payment based on Human Capital Management Information System (HCMIS) in 460 MDAs executed by June, 2026		2,521,225,000		
		Guidelines and institutional arrangements for appointment and promotion revised by June,2026		3,225,300,000		
		Remuneration Schemes in 460 public institutions harmonized and rationalized by June, 2026		1,401,060,000		
5.	Improve public and private sectors service delivery processes	One HR Management center established in Dodoma city by June,2026		39,023,614,000	-	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
6.	Improve Service Delivery Process through e-government	15 new e-Services developed and operationalized by June, 2026		17,863,515,000		
		Infrastructure for LGA Last mile connections established by June, 2026		22,183,450,000		
		500,000 Citizens transacting services via e-Government facilitated by June, 20026		198,483,500		
		31 Regional OSSCs operationalized by June 2026		28,122,790,000		
SUBTOTAL				194,374,735,450	-	

REGIONAL ADMINISTRATION AND LOCAL GOVERNMENT (PO-RALG)

130,000	Completed leadership development center								
	1.	To improve learning environment at all levels of basic education	To construct 1,026 new Secondary Schools	Secondary Education Quality Improvement Programme (SEQUIP)	0	744,000,000,000			
Director	Total	Expected Outputs	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget				
					Government	DPs	Private Sector		
-	2,518,405,350	Better managed HR remuneration, strengthening meritocracy and ensured right people for the right job	To construct new 1,800 Science Laboratories in Secondary Schools		0	54,000,000,000			
		Adjusted salary levels	To equip new laboratories 1800 with laboratory equipments		0	27,000,000,000			
	2,521,225,000								
	3,225,300,000	Guidelines and institutional arrangements for appointment and promotion	To construct 4,041 houses for Secondary Schools teachers		0	30,000,000,000			
			To Construct 200 dining halls in Secondary Schools		0	20,000,000,000			
	1,401,060,000	Harmonized remuneration schemes	To construct 2000 Secondary School libraries		0	25,000,000,000			
-	39,023,614,000	Completed HR Management center	To construct 4,040 Classrooms for Secondary Schools		0	80,800,000,000			
			To construct 500 dormitories		0	40,000,000,000			
			To construct 12250 latrines		0	13,475,000,000			
		Expected Outputs	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget				
Director	Total				Government	DPs	Private Sector		
	17,863,515,000		To instal ICT facilities to 2000 Secondary Schools and supplied with ICT equipment		0	50,000,000,000			
			To capacitate 10 agricultural workshops and 10 technical schools		0	800,000,000			Human Development"
	22,183,450,000								
	198,483,500								
	28,122,790,000								
-	194,374,735,450								

		To start 450 pilot classes for nursery education and make sure children go through one year nursery school before joining standard one		0	13,224,701,880	
		To provide Disabled pupils with assistive and learning materials		0	3,000,000,000	
		Water supply and sanitation, toilet construction to 946 Primary school in 26 Regions	Rural Water Supply and Sanitation Programme (WASH)	0	677,250,000	
2.	Quality education	To conduct on job training to 52,800 teachers of Mathematics and Science	Secondary Education Quality Improvement Programme (SEQUIP)	0	25,292,000,000	
		600 Teacher Resource Centres present and operational		0	10,008,351,752	
		Learning and teaching of Literacy and numeracy (3Rs) in 26 Regions	Programu ya Usaidizi ya UNICEF	0	197,352,000.00	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
		Primary Education Development Programme -	LANES	0	9,340,914,000.00	
3.	Access to education to out of school age children	8 Regions	Adolescent Education & Skills Building in TZ(IPOSA)	0	5,448,566,667.00	

0	13,224,701,880	Access to 450 pilot urban construction, maintenance, and improvement of roads and urban infrastructure to improve business and service delivery and provide	improve urban management, service delivery, business and investment environment in 45 Municipals, Town and City Councils	Tanzania Cities Transforming Infrastructure and Competitiveness (TACTIC)	-	1,176,000,000,000	325	
0	3,000,000,000	socio economic opportunities leading to poverty reduction	Extend coverage and quality of urban services in Ilala City Council and Kinondoni, Temeke, Kigamboni and Ujiji Municipal Councils in Dar es Salaam Region	Dar es Salaam Metropolitan Development Project Phase 2 (DMDP II)	-	1,176,000,000,000		
0	677,250,000	946 Primary schools Regions facilitated Water supply and sanitation and construction of toilet	Extension of Msimbazi drainage system and construction of bridge	DaR es Salaam Metropolitan Development Project Phase 2 (DMDP II)	-	282,240,000,000		
0	25,292,000,000	Training conducted to 57,800 teachers of Mathematics and Science	600 Teacher Resource					
0	10,008,351,752							
		No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
0	19,752,000,000	Learning and teaching of Literacy and numeracy (3Rs) done in all 26 Regions	Construction and maintainance of public road network in 184 LGAs	Support Road Maintanance and Rehabilitation	1,362,500,000,000	-		
		Expected Outputs						
Factor	Total	5.	Improved working environment to leaders and staffs at RS and LGA level	Construction of offices for SRCs, 190 DCs, 311 division offices	Construction of Office Buildings	50,874,589,676.11	-	
0	9,340,914,000		Learning and teaching of Literacy and numeracy (3Rs) done in all 26 Regions	Construction of houses for 4 RCs, 5 RASs, 10 DCs, DASs, 311 Division and 95 AASs	Construction of Government Quarters	62,063,749,125.00	-	
0	5,448,566,667		Adolescent Education provided in 9 Regions					
				Rehabilitation of offices for 26 RCs, 139 DCs and 259 Division Officers	Rehabilitation of RC's Office	51,154,580,531.25	-	
				Rehabilitation of houses for 26 RCs, 26 RASs, 113 AASs, 139 DCs and 89 DASs , and 259 Division Officers houses	Rehabilitation of Government houses	71,313,751,687.50	-	
				Construction 100 District Council buildings	Construction and Rehabilitation of Council building	270,000,000,000	0	
				Construction of 180 staff houses (DED's and HoD's)	Construction and rehabilitation of staff houses	27,000,000,000	0	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
		Construction of 1,965 WEO offices, 3,526 MEO office and 7,359 VEO Offices	Construction LLG staff offices	407,170,000,000	0	
6.	Economic empowerment to Women, Youth and People with disabilities	To provide loan total of Tshs 3,600,000,000.00 which is 10% of Own Source Revenue for Women (144,000,000,000.00) , Youth (144,000,000,000.00) and People with disability (Tshs 72,000,000,000.00) in 184 LGAs	28211114: Women group - Development contribution	144,000,000,000	0	
			28211115: Youth group - Development contribution	144,000,000,000		
			28211116: Disabled group - Development contribution	72,000,000,000		
7.	Reducing dependence of LGAs on funds from Central Government	38 Strategic Revenue Generating Projects that are implemented in 30 LGAs.	6424: Revenue Generating Projects.	143,792,632,584	0	
8.	To improve industrialization and business environment	26 RSs and 49 MDAs	Regional and Local Government Authorities Streghtening Programme(RLGSP)	83,192,103,000	82,602,643,000	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
		Construction of 163 One Business Stop Centres	Blue Print	8,150,000,000	0	
9.	Revenue enhancement/ revenue mobilization	3.6 trillion collected by 2026	(code) PFMRPV	0	3,946,319,000	

Sector		Total		Expected Outputs		Budget		327		
						Government	DPs		Private Sector	
10. Improve primary health care		26 RSs and 184 LGAs		5421:Health sector Basket Fund		0	558,543,566,435			
0	407,170,000,000	Offices for 1,965 WEOs, 3,526 MEOs and 7,359 VEOs constructed	26 RSs and 184 LGAs	5493:Global Fund	0	40,250,049,644				
0	144,000,000,000	Total loan total of Tshs 360,000,000,000.00 which is 10% of Own Source Revenue to be disbursed to Women (144,000,000,000.00), Youth (144,000,000,000.00) and People with disability (72,000,000,000.00) in 184 LGAs	26 RSs and 184 LGAs	4305:UNICEF	0	20,059,596,364				
	144,000,000,000		26 RSs and 86 LGAs	3201:Rural Water Supply, Sanitation & Hygiene (SRWSS)	0	93,135,157,695				
	72,000,000,000		2 RSs and 6 LGAs	5437:Strengthening Health Systems	0	5,756,397,295				
0	143,792,632,584	Attain revenue collection								
Sector		Total		No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
								Government	DPs	Private Sector
0	165,794,746,000	Promote small and medium scale industrialisation through improving value addition in local produces (agriculture, livestock, fisheries, forestry etc)	26 RSs and 184 LGAs	(CODE): Tanzania reproductive maternal, neo natal child and adolescent health investment project (Investing in People)	0	218,080,000,000				
11. Monitoring and Coordination of RS and LGAs		26 RSs and 184 Ministries, Departments and Agencies		RLGSP		600,000,000	0			
0	8,150,000,000	163 Construction Business Stop Centres		RLGSP	1,000,000,000	0			"Realising Competitiveness and Industrialisation for Human Development"	
0	3,946,319,000	50 revenue mobilization, expenditure and procurement Acts, guidelines and procedures are adhered		RLGSP	1,200,000,000	0				
			26 Regions and 184 LGAs	RLGSP	4,700,000,000	0				
			15 LGAs in MDAs	5308 Decentralizing Climate Financing Project	0	714,725,000				
			154 LGAs	4486 Agricultural Sector Development Programe (ASDP)	1,000,000,000	0				

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
				1,191,500,000	0	
				2,000,000,000	0	
		Services Delivery at RSs and LGAs improved 4 Rs and 8 LGAs	4305: UNICEF Support Programme	0	1,190,000,000	
		Conducting Monitoring and Evaluation of Projects and Programmes	Monitoring and Evaluation	5,000,000,000.00		
		Cordinating Plans for 26 Rs and 184 LGAs	Cordination of Plans	1,000,000,000.00		
		SUBTOTAL		3,032,508,406,604	5,587,975,590,732	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se

ENVIRONMENT AND UNION MATTER

1.	Promote afforestation, renewable green energy technologies (biogas, LPG, Solar Energy)	Program for up-scaling the use of alternative sources of energy which are readily accessible and affordable to public developed and implemented by June, 2026	Ecosystem Based Adaptation for Rural Resilience (EBARR) in Tanzania Project	600,000,000.00	150,000,000.00	
		To continue with implementation of Ecosystem Based Adaptation for Rural Resilience (EBARR) in Tanzania Project		-	9,126,592,373.00	
		To implement Adaptation to Climate Change Pilot Project in Lake Victoria Basin		-	675,476,873.00	
2.	Reduce Deterioration of Aquatic System	Strategy for Conservation of Ocean, Lakes, Rivers and Dams implemented, monitored and evaluated by June, 2026	Conservation of Ocean, Lakes, Rivers and Dams	3,300,000,000.00	0	

Sector	No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
					Government	DPs	Private Sector
0	1,191,500,000.00	Biodiversity As supported by Conservation and follow up (DAs)	Five (5) aquatic ecologically sensitive areas to be gazetted as protected areas by June, 2026	Biodiversity conservation	300,000,000.00		
0	2,000,000,000.00	Implemented ASDP in accordance to Plan					
0	1,190,000,000.00	To provide technical backstopping, Monitoring and Evaluation of programmes implemented in LGAs under UNICEF support	National Biodiversity Strategy and Action Plan (2015 -2020) reviewed and implemented by June, 2026	National Biodiversity Strategy and Action Plan (2015 -2020)	3,000,000,000.00	12,000,000,000.00	
	5,000,000,000.00	Proper implementation of Projects and Programs realise value for money	Strategies for addressing Invasive Species implemented and monitored by June, 2026	National Invasive Species Strategy and Action Plan – 2019 -2029	4,062,000,000.00	16,584,000,000.00	
	1,000,000,000.00	Timely and accurate preparation of Plans and budget inline with the budget guidelines	Research programmes on the development of modern biotechnology products monitored by June, 2026	The National Biosafety Project	300,000,000.00	600,000,000.00	
-	8,620,483,997,336						

Expected Outputs								
Sector	Total	No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
-	750,000,000.00	0	National Climate Change handling Strategy (2012) revised and implemented.	25 awareness programmes on the safe use of modern biotechnology conducted by June, 2026	Programmes for raising public awareness on handling and safe use of modern biotechnology.	150,000,000.00	300,000,000.00	
-	9,126,592,373.00	0	Ecosystem Based Adaptation for Rural Resilience (EBARR) Project implemented	Adaptation integrated into national strategies and plans by June, 2026	Programme for valuation of biodiversity	300,000,000.00	0	
-	675,476,873.00	0	A pilot project for Victoria Basin implemented	Adaptation strategy for Sustainable Blue Economy developed, implemented and monitored by June, 2026	Environmental Strategy for Sustainable Blue Economy	600,000,000.00	120,000,000.00	
0	3,300,000,000.00	0	5 awareness programmes on Conservation of Ocean, Lakes, Rivers and Dams implemented.					

5.	Climate Change Adaptation and Impacts Mitigation Measures	National Climate Change Strategy (2012) reviewed and implemented by June 2026	National Climate Change Strategy (2012)	600,000,000.00	150,000,000.00	
			Ecosystem Based Adaptation for Rural Resilience (EBARR) in Tanzania Project	0	9,126,592,373.00	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
		Develop and implement five (5) projects to address climate change challenges		600,000,000.00	15,000,000,000.00	
		25 awareness programmes on climate change adaptation and mitigation conducted by June, 2026	25 Awareness Programmes on Climate Change adaptation and mitigation	300,000,000.00	0	
		REDD+II Strategy implemented and monitored by June, 2026	REDD+II Project	1,440,000,000.00	0	
			Strategic Support to Tanzania to become REDD+ Ready by 2022 (SSTRR) Project	0	1,440,000,000.00	
		National Adaptation Plan (NAP) implemented and monitored by June, 2026	National Adaptation Plan (NAP)	3,342,700,000.00	184,433,280,000.00	120,000,000.00
		Nationally Determined Contributions (NDCs) to address climate change implemented and monitored by June, 2026	Nationally Determined Contributions (NDCs)	600,000,000.00	15,000,000,000.00	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
		Project for preparation of National Communication on Climate Change	National Communication on Climate Change	600,000,000.00	3,000,000,000.00	

7.	Minimize environmental pollution and resultant adverse effects on the environment and human health;	National Strategy for sound management of chemicals and Hazardous waste implemented and monitored by June, 2026	National Strategy for sound management of chemicals and Hazardous waste (2020-2025)	600,000,000.00	-	
		Promotion of BAT and BEP to reduce POPs release from waste open burning in participating African Countries of SADC sub-region project		144,728,120	0	
		Comprehensive National Waste Management Strategy developed and implemented by June, 2026	Comprehensive National Waste Management Strategy	3,250,000,000	0	
		To enforce compliance to Plastic Waste and, Mercury Regulations		150,000,000.00	-	
		National Action Plan for Artisanal and small scale gold mining implemented by June, 2026	National Action Plan for Artisanal and small-scale gold mining (2020- 2025)	500,000,000	369,440,000	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se

-	600,000,000.00	8.	Enforcement of Regulations on Waste Management Act of 2004	Regulations on waste management including solid waste, hazardous waste, plastic and Mercury implemented and enforced.	Compliance of Environmental Management Act of 2004 in industrial and mining monitored by June, 2026	Compliance of Environmental Management Act of 2004 in industrial and mining monitored by June, 2026	3,000,000,000.00	0	333
0	144,728,120			Project for Promotion of BAT and BEP to reduce POPs release from waste open burning in participating African Countries of SADC sub-region implemented	Enforce EIA and Audit Regulations (2005) as amended		30,000,000.00	-	
0	3,250,000,000			A Comprehensive Waste Management Strategy developed and implemented	National Strategic Environmental Assessment Regulations 2008		600,000,000.00	-	
-	150,000,000.00			Compliance to Plastic and Mercury Regulations enforced	Guideline for Solid Waste Management Through Reduce, Reuse and Recycle (2020) implemented and monitored by June, 2026	National Guideline for Solid Waste Management Through Reduce, Reuse and Recycle (2020)	300,000,000.00	-	
0	869,440,000			National Action Plan for Artisanal and small-scale gold mining (2020-2025)					

Sector	Total	No.	Areas of Interventions	Expected Outputs	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
							Government	DPs	Private Sector
					National Implementation Plan for Stockholm Convention (2019-2024) implemented and monitored by June, 2026	National Implementation Plan for Stockholm Convention 2019- 2024	600,000,000.00	52,645,200.00	
					National Implementation Plan form Minamata Convention developed and implemented by June, 2026	Minamata Convention on control of Mercury chemicals	600,000,000.00	12,000,000.00	
		9.	Improved Institutional coordination		Environmental Management in 186 LGAs and 13 Sector Ministries coordinated and Strengthened by June 2026	Institutional Capacity Building Project for Implementation of EMA, 2004	2,712,000,000.00	0	4,156,2000.00
			SUBTOTAL				54,871,879,940.00	277,700,026,819.00	161,862,000,000.00

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Sector

COMMUNITY DEVELOPMENT

1.	Strengthen alternative care, including foster parenting and adoption services	200 children placed under foster care	Support to social welfare services	0	1,000,000,000	
		60 children adopted	Support to social welfare services	0	250,000,000	
		Number of children placed under fit persons to reach 1,189	Support to social welfare services	200,000,000	2,150,300,000	
2.	Strengthen efforts against gender-based violence and violence against children	184 Councils reached by Ant-Gender Based Violence campaign	Resource Planning for Gender	500,000,000	3,000,000,000	
		Number of established Police Gender and Children Desks to reach 455				
		Number of established One Stop Centres for GBV Victims to reach 23				
		50% of decision making positions held by women				
No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se

				Number of motorcycles provided to CDOs and SWO in Councils to reach 179				335
0	1,000,000,000	Most Vulnerable Children living with Foster Parents and provided with basic services such as food, clothing, shelter and education.	4,000 women		Development Integration Program on Women	200,000,000	2,500,000,000	
0	250,000,000	Adopted children	30,000 women provided with soft loans		Women Economic Empowerment project	5,000,000,000	0	
0	2,350,300,000	Most Vulnerable Children provided with basic services	Number of Women and Children Protection Committees at all levels to reach 30,000		Child Survival and Development	0	3,000,000,000	
0	3,500,000,000	Community awareness on Gender Based Violence in 184 Councils.	Number of children victims of violence who get referral services through Police Child Helpline Service (116) to reach 12,000					
		Established Gender and Children Desks at Police Stations	Number of Child Protection Desks established at primary and secondary schools to reach 1,182					
		Established One Stop Centres for GBV Victims						
		Women in decision making positions						

Sector	Total	No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
				5000 Child Protection service providers in 184 LGAs provided with positive parenting education	Child Survival and Development	0	2,500,000,000	
				Number of parenting groups established at community level to reach 11,663				
				Number of Junior Councils established to reach 1,919	Child Survival and Development	500,000,000	0	
				2,000,000 adolescents trained on Health and well being.	National Accelerated Action and Investment Agenda for Adolescent Health and wellbeing (NAIA)	500,000,000	3,500,000,000	

3.	Strengthen Early Childhood Development services and child protection	Number of Registered Day Care Centres to reach 2,427	Support to Social Welfare Services	550,000,000		
		Number of Registered Crèches to reach 43				
		Number of Registered Children Homes to reach 49				

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
		1,000,000 children enrolled in Day Care Centres				
		25,000 reconciled children maintenance cases				
		Number of established Community-Based ECD Centres to reach 180	Child Survival and Development		1,000,000,000	
		400 Children in Conflict with Law diverted from formal legal system	Support to Social Welfare Services	0	1,000,000,000	
		2 Retention Homes and one Approved School built, 5 Retention Homes rehabilitated	Support to Social Welfare Services	3,000,000,000	2,000,000,000	
4.	Strengthen provision of social welfare services including health services and psychosocial support to vulnerable groups and communities	5,000 Social Protection service providers in 184 LGAs trained on psychosocial care support	Support to Social Welfare Services	0	950,000,000	
		11,000 students enrolled at Institute of Social Work	Support to Social Welfare Services	5,000,000,000	0	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
5.	Strengthen Elderly Councils and accessibility of essential services to elders	13 Elderly Homes rehabilitated	Support to Social Welfare Services	2,000,000,000	2000,000,000	
		Number of established Elderly Councils to reach 17,383	Support to Social Welfare Services		500,000,000	

	550,000,000	Registered Day Care Centres of destitute elders provided with health insurances cards for free medical services to reach	1,356,052	Support to Social Welfare Services		500,000,000	337	
		Registered Crèches						
	6..	Strengthen the community empowerment and private sector development initiatives	10,000 students enrolled at Tengeru Institute of Community Development (TICD)	Rehabilitation of Community Development Training Institutes (CDTIs)		4,000,000,000	0	
			20,000 students enrolled at 8 Community Development Training Institutes.	Rehabilitation of Community Development Training Institutes (CDTIs)		6,000,000,000	0	
		Enrolled Children in Day Care Centres						
		SUBTOTAL				26,950,000,000	26,350,300,000	
		No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
0	1,000,000,000	Established Community-Based ECD Centres						
						HEALTH		
0	1,000,000,000	Construct and rehabilitate health facilities	18 Regional Hospitals (RRH) and three (3) zonal Hospitals	Referral Hospitals	Strengthening of Referral Hospitals	100,000,000,000	0	
0	5,000,000,000	Employ health professionals in working environment, and ensure professional ethics are adhered	Number of Workforces from 103,469 to 117,469 Workforces	Health Work Forces	Human Resources Development (Recruitment of health workers)	89,416,033,236	0	
0	950,000,000	Social Protection service providers in LGAs with psychosocial care support skill	Health Work Forces Production from 27,077 to 28,837 workers		Human Resources Development (To provide teaching facilities at health training institutions)	26,000,000,000	0	44,400,200
0	5,000,000,000	Graduates with Social work skills, vaccine and pharmaceutical equipment	312 tracer items to be 94% that can save six months need		Strengthening of Referral Hospital	30,000,000	600,000,000	
		Expected Outputs						
		Total						
	4,000,000,000	Improved living environment in Elderly Homes			Health Plans and Management	400,000,000	0	
		No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
0	500,000,000	Functional Elderly Councils						

5.	Strengthen specialized and super-specialized services in all zonal, specialized and national referral hospitals	Reduced from 40 patients to less than 20 patients to be referred abroad by 2025	Strengthening Specialized and Super specialized services	60,000,000	200,000,000	
		100% of Hospitals at National and Zonal level to provide super specialized services by 2025	Strengthening Specialized and Super specialized services	30,000,000	10,000,000	
6.	Improve traditional health services/ alternative medicines	A comprehensive research on traditional medicine to 12-15 ethnic groups (10-12.5%) conducted in order to generate enough evidence from traditional health practitioners about their indigenous way of managing disease	Strengthening of Referral Hospital	17,929,320,000	0	
		45000 (60%) Traditional health practitioners sensitized regarding legal framework and registration procedures	Improve provision of traditional and alternative medicine services	22,744,490,000	0	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
		comprehensive (100%) supervisory role to research institutions, manufacturing firms, region and council levels carried out	Strengthen institutional capacity for developing, promoting, supervising and controlling traditional medicine and its practices in the country	39,359,860,768	0	
7.	Promote and support establishment of vaccines, medicines and medical equipment manufacturing industries	50% or less health commodities imported	Local production of health commodities	70,100,000,000	20,000,000	
8.	Promote and support private sector investment in health commodity supply chain;	three Prime vendor each region	Strengthening of Referral Hospital	0	0	
9.	Design and establish proper logistics and storage of medical commodities	6000 SDP with conducive storage facility	Strengthening of Referral Hospital	50,000,000,000	800,000,000	
		12 MSD zonal offices with sales point		0	20,000,000,000	

0	260,000,000	05	Equipments for specialized and early detection on infectious disease control	From 60% to 80%	Control of Communicable Disease	0	1,000,000,000,000	339
0	40,000,000	05	Super specialized Health					
		No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
0	17,929,320,000	11.	Educate the community on traditional medicine in order to generate enough evidence from traditional health practitioners about the indigenous health practice	From 40% to 60%	Control of Non-Communicable Disease	600,000,000,000	0	
		12.	Strengthening disease response teams	150 Public health response teams established at National as well as regional levels on all regions	Strengthening multi sectoral coordination and response to public health events at all levels	3,000,000,000	0	
0	22,744,490,000	13.	Improve Emergency Medical Services (EMS) sensitization regarding procedures carried out	Establishment of Multi Hazard and disaster response services for optimal emergency care in 9 regions along the major highway	Emergency Medical and Rescue Services	50,000,000,000.00	0	
SUBTOTAL Expected Outputs						1,119,069,704,004	1,021,630,000,000	44,400,200,000
Factor	Tot	No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
0	39,350		developing, promoting, supervising and controlling traditional and alternative medicine and their practices in the country strengthened.					
						EDUCATION		
						BASIC EDUCATION		
0	70,120,000,000	05	Improve access and quality of basic education	Primary PCR 1:50; Secondary PCR 1:40	SEQUIP	323,827,320,000	379,989,420,177	
		2.	Improve Literacy skills in Early Grades	80%	LANES II, Children in Crossfire; UNICEF	2,128,000,000	3,260,000,000	0
0		0	Improved availability of health commodities at SDP					
		3.	Train Pre service and In-service teachers for Science, Mathematics, Agriculture, Technical, Vocational Studies, Social Science, Language and Commercial subjects	Pre-Service Teachers 19,000 and In-Service Teachers 6,013	ESPJ; TESP; EP4R; UNESCO	14,900,000,000	12,033,086,320	
0	50,800,000,000	05	Improve the quality of Vocational Studies	Facilities				
0	20,000,000,000	4.	Four warehouse in a box constructed in Rwanda and integrated in teachers' colleges	75%	ESPJ	6,261,680	6,261,680,000	

5.	Improve Teaching and learning of Physical Education in secondary schools and teachers' colleges	100%	SEQUIP, TESP		330,000,000	
		95%	LANES; EP4R; SEQUIP		5,000,000,000	
		50%	Project Concern International (PCI)		520,000,000	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
6.	Collaborate with the private sector, civil society organizations including religious institutions in increasing access to education and skills	95%	LANES; EP4R; SEQUIP	0	850,000,000	0
					5,000,000,000	
7.	Improve working environment for teaching staff at	150	LANES; EP4R; SEQUIP		1,893,000,000	
SUBTOTAL				340,855,320,000	406,350,726,497	

HIGHER LEARNING

1.	Improve availability of academic staff, laboratory technicians, workshop technicians and librarians	890	Higher Education for Economic Transformation (HEET)	0	18,000,000,000	
2.	Improve teachers' competency at all levels, particularly in Mathematics and Science subjects	1,299	HEET	0	500,000,000	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
		430				

0	330,000,000	0	0	0	0	10,000,000,000	341
0	5,000,000,000	0	0	0	7,762,500,000	2,000,000,000	
0	520,000,000	0	0	0	100,912,500,000	0	
					0	16,500,000,000	

Expected Outputs							
ctor	Total						
				7,762,500,000	2,000,000,000		
	850,000,000	4.	Review and update curriculum with alignment to SOA guidelines and tools reviewed and in use	HEET	0	5,000,000,000	
	5,000,000,000						
	1,893,000,000	5.	Strengthen national, regional and district inter-institutional offices and technical cooperation facilities and educational fields; zonal SOA offices procured	HEET	500,225,220,000	37,000,600,000	

0	747,200,000	No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
		6.	Increase access to student loans at Higher Education especially for those in Science, Mathematics, special and rare cadre courses	2,300 students provided with the services	heet	2,587,500,000,000	300,000,000	
	18,000,000,000							
	500,000,000	7.	Improve Guidance and Counselling Services to Students	Increased number of lecturers with Master's degrees and PhDs in 15 Public Universities	EJMU		900,000,000	
		SUBTOTAL				3,204,162,720,000.00	92,200,600,000.00	

Expected Outputs		PEACE AND SECURITY	
ctor	Total		
		Improve teaching and learning methods and expanded use of advanced ICT in teaching and learning in 15 Public Universities	

1.	Enhance public safety, law and order;	Procurement of 21 Rescue Vehicles in the Country by June 2026	Expansions of Fire and Rescue services	23,600,000,000		
		Procurement of Fire 10 Ambulances in the Country by June 2026		5,000,000,000		
		Construction of 50 Fires Stations in the Country by June 2026		50,000,000,000		
		Procurement of 10 staff houses and 8 classrooms in the Country by 2026.		6,000,000,000		

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
		Procurement of 111 residential houses in the Country by June 2026		60,000,000,000		
		Capacity Building to 25,000 conducted in the Country by June 2026	Police Services Development Programme	30,000,000,000		
		Construction of 2,000 residential House and 35 Police Stations in the Country by June 2026		160,000,000,000		
		Procurement of 2000 new transport facilities in the Country by June 2026		500,000,000,000		
		Construction of 5 Vocational Training colleges in the Country by June 2026	Prisons Services Development Programme	20,000,000,000		
		Construction of 7 New Industries for increasing export-led industrial productions on Leather goods, sugar, cooking oil and foodstuff in the Country by June 2026		20,000,000,000		

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se

	23,600,000,000	21 Rescue Vehicles added by June 2026	Construction of 3 New Factories for increasing export-led industrial productions on leather goods, sugar, cooking oil and foodstuff in the Country by June 2026		120,000,000,000		343
	5,000,000,000	10 Ambulances added by June 2026	Construction of 3 Irrigation Schemes in the Country by June 2026		30,000,000,000		
	50,000,000,000	50 Fires Stations added by June 2026	Construction of 49 New District Prisons in the Country by June 2026		250,000,000,000		
	6,000,000,000	10 staffs and 8 classrooms added by June 2026					

Sector		Total	Expected Outputs	Programmes/ Projects	Budget	
			Recruitment of Human Capital Personnel through its vocational training centres (Ruanda Trade school, Kingolwira Prisons Farm Driving School and Wami Vijana Young Offenders Prison). in the Country by June 2026	Human capital investment programme	450,000,000,000	
		60,000,000,000	111 residential houses added by June 2026			
		30,000,000,000	25,000 capacitated by June 2026			

Sector	No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
					Government	DPs	Private Sector
	160,000,000,000						
			2000 Facilities added by June 2026				
			5 Vocational training increased by June 2026				
			7 Industries increased by June 2026				

Sector		Total	Expected Outputs

2.	Improve identification and registration of citizens and non-citizens and e-immigration services;	Registration of New ID cards FOR 10,986,966 people		100,000,000,000		
		Connection/ integration of 160 institutions into National ID Database		4,000,000,000		
		Provision of Residence Permits to investors in the Country by June 2026	Immigration services development programme	30,000,000,000		
		Provision of Residence Permits to foreigners in improving coordination and delivering of its services, this will improve qualities of services delivered to the foreigners.by June 2026		30,000,000,000		
		Provision of Residence Permits and Visa for Tanzanians who export goods and services abroad by June 2026		30,000,000,000		

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
		Construction of Immigration Offices and Houses by June 2026		60,000,000,000		
		3 Immigration Academy constructed by June 2026		30,000,000,000		
		Procurement of 500 motor vehicles, 600 motorcycles and 13 patrol boats for ISD in the country by June 2026		40,000,000,000		

100,000,000,000	Develop 986,066 people coordinated with the labour union 2026	2500 men recruited and 2059 trained on job Training and recruiting new fire men	Security forces Capacity Building programme	10,000,000,000		345
4,000,000,000	Information sharing system among law enforcement agencies; and	Improving their performance in the Country by June 2026				
30,000,000,000	Residence permits (Class A: 1,972 and B: 7,506) added to the system by June 2026	20,000 new police officers recruited in the country by June 2026		150,000,000,000		
30,000,000,000	Recruitment of Human Capital Personnel in the Country by June 2026			30,000,000,000		
30,000,000,000	• Passport from 150,424 • Residence permits 20,089 • Visa 427,270 added by June 2026					

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Sector
4.	Institute crime record management and coordination system.	To reduce the crime by 30% in the country and record keeping by June 2026		150,000,000,000		
30,000,000,000	Increased Issuance of Immigration services (Ports, Residence Permits, Business Visa and Business Passes) 274,514	Increased number of Immigration service's by 14,514 added by June 2026				
SUBTOTAL				2,388,600,000,000	0	

CONSTITUTION AND LEGAL AFFAIRS

1.	Strengthening legal systems and infrastructure	70,514 added by June 2026	Construction of Judiciary HQ Building	129,000,000,000	-	
Expected Outputs 8			Construction of Integrated Justice Centres	-	93,600,000,000	
60,000,000,000	Construction of 131 Immigration Offices, 2,649 residential houses constructed and 50 residential building rehabilitated added by June 2026	75	Construction District Court buildings	-	75,937,500,000	
30,000,000,000	3 Immigration Academy constructed by June 2026	142	Construction Primary Court buildings	-	105,435,000,000	
40,000,000,000	500 motor vehicles, 600 motorcycles and 13 patrol boats added by June 2026	93	Construction of staff Houses	47,182,500,000	-	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Sector

		10	Constructions of AG's Regional Offices	4,000,000,000	-	
		6	Constructions of NPS Regional Offices	2,400,000,000	-	
		10	Constructions of NPS Regional Offices	4,000,000,000	-	
		5	Construction of SG Regional Offices	2,000,000,000	-	
		5	Rehabilitation of High Court Buildings	8,100,000,000	-	
		8	Rehabilitation of Resident Magistrate Court Buildings	3,780,000,000	-	
		50	Rehabilitation of District Court Buildings	13,500,000,000	-	
		100	Rehabilitation of Primary Court Buildings	13,500,000,000	-	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
		N/A	Citizen - Centric Judicial Modernization and Justice Service delivery Project		14,580,000,000	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
		150	Citizen - Centric Judicial Modernization and Justice Service delivery Project	-	1,125,000,000	
		140	Citizen - Centric Judicial Modernization and Justice Service delivery Project	-	1,823,923,000	
5.	Strengthening guidelines and procedures for the provision of legal aid and assistance	Reviewed legal framework on improving and promoting business in place and operationalized	Strengthening Access to Justice And Protection of Human Rights (in Tanzania.	45,000,000	-	
		Regulations to implement the Arbitration Act, 2020 prepared and operationalized by June, 2026	Strengthening Access to Justice And Protection of Human Rights (in Tanzania) Project	65,000,000	-	
		Regulated probate activities	Strengthening Access to Justice And Protection of Human Rights (in Tanzania) Project	55,000,000	-	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
6	Increase under five birth registrations in Tanzania	100%	UNICEF Support to Multi-sectoral	-	115,000,000	
		Second Child Strategy prepared and operationalized	Strengthening Access to Justice And Protection of Human Rights (in Tanzania) Project	-	49,615,000,000	

		7.	Promote good governance and rule of law	Second National Human Right Action Plan prepared and implemented by June, 2025	Strengthening Access to Justice and Protection of Human Rights in Tanzania Project	35,000,000	248,000,000	349
Actor	Total	Expected Outputs						
-	1,125,000,000		Improved access to court services, Increased satisfaction on Judicial services, reduces time and cost for litigants	Policy Guidelines and standards for the implementation of Justice delivery system in place	Strengthening Access to Justice and Protection of Human Rights in Tanzania Project	-	54,000,000	
-	1,823,923,000		Improved access to court services, Increased satisfaction on Judicial services, reduces time and cost for litigants	System in place	Strengthening Access to Justice and Protection of Human Rights in Tanzania Project	25,000,000	45,000,000	
-	45,000,000		Increase investors confidence and hence number of investors in Tanzania increased by June,2025	Quarterly reports on implementation of strategy for protecting human and individual rights in place	Strengthening Access to Justice and Protection of Human Rights in Tanzania Project	15,000,000	35,000,000	
-	65,000,000		Time used to resolve probate conflicts reduced by 25%	20%	LSRP II	740,000,000	-	
		No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
-	5	8.	Promote transparency of natural wealth and resources contracts	Legal and regulatory framework that guarantees right for public to participate in economic, social and political matters developed and operationalised by June, 2025	Strengthening Access to Justice And Protection of Human Rights (in Tanzania) Project	200,000,000	32,000,000	
		Expected Outputs						
Actor	Total							
-	115,000,000		Right of children and family recognized and achieved	Natural Wealth and resources Contracts Observatory system in place and operationalized	LSRP II	3,239,000,000	3,635,000,000	
-	49,615,000,000		Child care and protection system in place improved by June, 2026					"Realising Competitiveness and Industrialisation for Human Development"
		9.	Strengthen provision of legal aid to the district level	115	IMPACT	2,550,000,000	4,543,000,000	
		10.	Ensure timely response of all international allegations of human right violations in Tanzania	6 Month	Strengthening Access to Justice And Protection of Human Rights (in Tanzania) Project	175,000,000	25,245,000	
		11.	Expand efforts of adoption of e-services in legal service delivery in a country.	E-justice service delivery system in place and operationalized	e-justice Project	7,800,000,000	-	
				Integrated OAG's electronic service delivery mechanism in place and operationalized	Citizens centric Judicial Modernization and Justice Service Delivery	-	285,000,000	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
12.	Strengthen forfeited assets and recovery in a country	80%	LSRP II	350,000,000	-	
		Assets recovery management mechanism in place and implemented	LSRP II	75,000,000	-	
13.	Increase public awareness of good governance and rule of law	Outreach programmes for good governance and rule of law in place and operationalized	LSRP II	53,000,000	-	
				250,000,000	-	
14.	Develop an effective coordination, collaboration and information sharing among LEA	Information sharing data base among LEA's in place and operationalized	BSAAT	-	271,700,000	
15.	Institute crime record management and coordination system	Integrated data base for crime record management and coordination system	BSAAT	-	25,560,000	
16.	Develop and Operationalize policies in the criminal justice subsectors	7	BSAAT	-	398,860,000	
SUBTOTAL				258,344,200,000	361,791,138,000	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se

WATER

Sector		Total	Structures	Outputs	Programmes/ Projects	Government	DPs	Private Sector
1.			Strengthen supply infrastructures for clean and safe water	improve water services coverage in rural areas from 70.10% in 2020 to 90% in 2025	Rural water Projects for Construction, Expansion and rehabilitation of water infrastructure in rural areas including transmission pipes, distribution networks	350,000,000,000	450,000,000,000	351
-		350,000,000	Access of wealth through criminality reduced by 80%		Construction of charco dams, water wells and cattle troughs for livestock	150,000,000,000	150,000,000,000	
-		75,000,000	Complaints on good governance and rule of law reduced by 50%		Community Based Water Supply Organizations (CBWSOs) for enhancing sustainability of rural water supply and sanitation services	3,000,000,000	2,000,000,000	
-		53,000,000	Crime rate decreased by 35%		Construction, expansion and rehabilitation of water infrastructure for Urban Water Projects	455,000,000,000	500,000,000,000	
-		250,000,000	Rate of reoffending reduced by 80%	Improve urban water services coverage from 84% in 2020 to 95% in 2025				
-		271,700,000						
-		225,560,000						
-		39						
		620,135,338,000						
Sector		Total	Expected Outputs		Programmes/ Projects	Government	DPs	Private Sector
					Identifying and Construction of Bulk Water Supply (National Water Grid) Projects to ensure adequate and affordable supply of water for enhancing industrialization in urban areas	380,000,000,000	500,000,000,000	
					Conduct feasibility studies, design and construction of Lake Victoria to Singida and Dodoma Water supply project	50,000,000,000		
					Construction of the Mwalimu Nyerere water supply project from Rufiji – Dar es Salaam Water supply projects	150,164,000,000	250,000,000,000	
					Construction of Kidunda dam	10,000,000,000	409,000,000,000	
					Construction of Farkwa dam and Water Supply Networks	50,000,000,000	500,000,000,000	

2.	Establish programmes and mechanisms for management, monitoring and assessment of water and wastewater quality	Improve the sanitation services from 15% in 2020 to 30% in 2025	Construction, Rehabilitation and expansion of sewerage infrastructures such as sludge treatment facilities, storage, treatment ponds, sewer lines in all areas	40,000,000,000	125,000,000,000	
----	---	---	--	----------------	-----------------	--

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
			Promote appropriate technologies for further treatment of effluent and sludge for recycling and re-use purposes	300,000,000	0	
3.	Strengthen conservation and protection programmes of water resources and water sources	Water sources demarcated and gazette for protection and conservation increased from 80 in 2020 to 200 in 2026	Management, development and equitable utilization of trans- boundary water resources	2,500,000,000	3,200,000,000	
			Construction of Songwe Dam in Songwe River	20,000,000,000	100,000,000,000	
			Conservation and protection of water resources and water sources	5,020,000,000	1,520,000,000	
			Construction of 23 water harvesting infra-structures	80,000,000,000	70,000,000,000	
4.	Strengthen water resources research systems, data collection, processing, storage and dissemination of water statistics		Construction/ Rehabilitation of water Laboratories and equip them	1,550,000,000	5,250,000,000	
			Management of water quality for competing beneficial water uses	300,000,000	100,000,000	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
			Strengthening water resources Data collection and management systems	800,000,000	3,000,000,000	
			Monitor water bodies to conserve aquatic ecosystem and improve ambient water conditions	650,000,000	150,000,000	
			Water quality management technologies promoted	250,000,000	0	
	SUBTOTAL			1,749,534,000,000	3,069,220,000,000	

LANDS, HOUSING AND HUMAN SETTLEMENTS DEVELOPMENT

		165,000,000,000	Sewerage infrastructures (treatment facilities, sludge, storage) projects constructed by 2025							
		1.	Promote and facilitate planning, surveying and titling of land parcels for investment and human settlement	45 Master plans, 12,838 urban detailed layout plans, 4,602,025 plots surveyed and approved, 4,059,609 Certificates of Right of Occupancy (CROs issued), 3,463,474 Certificates of Customary Right of Occupancy (CCROs) issued, 37% of land surveyed 474,885.4 Acres of land secured for investment purpose	Planning, Surveying and Land Titling Programme	36,077,000,000.00	4,704,220,000.00			
		Expected Outputs								
Director	Total									
		300,000,000	Project completed by 2024							
		5,700,000,000		No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
								Government	DPs	Private Sector
			implemented by 2025							
		120,000,000,000	Songwe Dam and its allied infrastructure constructed by 2025	21,738 residential licenses	Land Tenure Improvement Project			500,000,000.00	0	
		6,540,000,000	Water Sources demarcated and gazetted by 2025							
		150,000,000,000	23 Water storage infrastructures constructed by 2025	1,452,416 acres of land allocated and protected for public use	Planning, Surveying and Land Titling Programme			3,600,000,000.00	13,823,945,000.00	
		6,800,000,000	2. Prepare urban, islands and coastal development master plans and equipped by 2025	25% of general land covered by Informal settlements	Land Tenure Improvement Project			3,600,000,000.00	13,823,945,000.00	
		400,000,000	Water quality management systems established by 2023							
		Expected Outputs								
Director	Total									
		3,800,000,000	Monitoring stations constructed and installed by 2025	200 Nautical miles equivalent to 370 km length of Exclusive Economic Zone (EEZ) extended into the Indian Ocean						
		800,000,000	Water quality management and pollution control							
		250,000,000	technologies promoted by 2023							
-	4,818,754,000,000									

		<ul style="list-style-type: none"> • 12,319 with Villages Land Use Plans • 95 districts with Land Use Plans 	Planning, Surveying and Land Titling Programme	1,600,000,000.00	0	
			Land Use Planning Project	6,735,900,000.00	0	
				18,006,500,000.00	0	
				6,051,000,000.00	0	
				2,006,969,072.00	0	
No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se

0	1,600,000,000.00	1,600,000,000.00	Upgraded cadastral maps in 185 Councils Land Management Information System (SGR), Oil Pipeline (EACOP) and Rufiji Mwalimu Nyerere hydro-power generation projects prepared	185 Councils Land Office	Regional Land Tenure Improvement Project	56,690,000,000.00	86,365,860,000.00	355
0	6,735,900,000.00	6,735,900,000.00	Land Use Plans prepared in 54 districts	26 Regions Base	Land Tenure Improvement Project	4,700,000,000.00	7,694,329,000.00	
0	18,006,500,000.00	18,006,500,000.00	Reduced land conflicts Mainstream land management and planning systems in other sectoral development plans prepared along districts with strategic projects (SGR, EACOP and Mwalimu Nyerere Power Project)	National Land Data Infrastructure (NLDI) in Place	Improvement of National Land Data Infrastructure Project	1,000,000,000.00	8,538,159,300.00	
0	6,051,000,000.00	6,051,000,000.00	Land use plans prepared in 874 villages located along semi-desert and pastoral zones	1,188 Control Points	International Boundaries	13,621,526,962.00	0	
0	2,006,969,072.00	2,006,969,072.00	Reduced rural land use disputes Village implementing Land Use Management (VILUM)	1,839 Kilometres inland and 2,036.5 Kilometres in water boundaries between Tanzania and eight (8) neighbouring countries reaffirmed	International Boundaries			

Sector	No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
					Government	DPs	Private Sector
	Total 5.	Promote the use of ICT in land surveying and titling	139 functional DLHTs Offices	Construction and Rehabilitation of Buildings	2,240,000,000.00	0	
			3,000 students in Ardhi Institutes.	Construction and Rehabilitation of Buildings	960,000,000.00	0	
		SUBTOTAL			164,388,896,034	252,299,449,000	

INFORMATION, CULTURE, ARTS AND SPORTS SECTORS

1.	Promote strategic investments in creative industry;	7 Arts centre established	Construction of Culture Complex (Project No. 6356)	1,000,000,000		
		10 Arts infrastructures in place	Construction of Open Air Theatre (Project No. 6355)	3,000,000,000		
		1445 Artists and stakeholders invested in film industries		1,000,000,000		
		5000 standard films produced				

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
2.	Strengthen protection of artistic works, literary works and folklores;	4 research conducted		750,000,000		
		4 Acts and Regulation reviewed and 1 policy drawn		100,000,000		
3.	Develop and implement capacity building programmes to information, culture, arts and sports personnel/ stakeholders for effective management, compliance, professionalism and improvement of products and services;	Culture and Art works promoted and practitioners enhanced	Tanzania Culture and Arts Trust Fund (Project No. 6502)	7,505,000,000		
		4340 music works registered	Copyright Society of Tanzania (COSOTA – Project No. 6260)	200,000,000		
		180 operation conducted		1,100,000,000		
		75 awards		1,750,000,000		
		3000 talents identified				
		20 festival conducted				
4.	Promote R&D on culture, traditions and values aiming at restoring, promoting and preserving them for the current and future generations;	9 researches on customs and traditions of ethnic groups in Tanzania conducted	African Liberations Heritage Programme (Project No. 6293)	250,000,000		

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
5.	Construct a new Tanzania Information Auditorium with a press center and recording studios in Dododma;	1 Tanzania Information Auditorium	Public Information (Project No. 6567)	10,000,000,000		

	1,000,000,000	1,000,000,000	Completion of National Arts Centre establishment	200 heritage sites and 250 Witnesses	African Liberations Heritage Programme (Project No. 6293)	5,000,000,000		357	
	3,000,000,000	3,000,000,000	Arts infrastructure with focus on identifying and restoring the history of liberation struggles in Africa	20 awareness campaigns conducted		250,000,000			
	1,000,000,000	1,000,000,000	Film investment and construction of a regional centre for the programme;	50% of youth understood the meaning of campaign					
				1 Act in place		100,000,000			
			Expected Outputs	95% of program issues accommodated in policy and Acts					
Actor	Total								
	750,000,000	750,000,000	Tanzanians customs promoted and preserved	Regional centre for African Liberation Heritage Programme	African Liberations Heritage Programme (Project No. 6293)	53,158,000,000			
	100,000,000	100,000,000	Legal and Institutional						
			No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector	
	7,505,000,000	7,505,000,000	7. Construction of a film complex with modern film facilities	Quality of Culture, Arts and Film improved and be internationally recognized	200 Mil. People speak Kiswahili globally.	15,000,000,000			
	200,000,000	200,000,000	Arts works formalized						
	1,100,000,000	1,100,000,000	Arts works protected						
	1,750,000,000	1,750,000,000	8. Film talents identified			125,000,000			
	250,000,000	250,000,000	Traditional culture preserved						
				2 motor vehicles bought		2,000,000,000			
				1 set of interpretations equipment					
			Expected Outputs	45 staff employed					
Actor	Total								
	10,000,000,000	10,000,000,000	Tanzania Information Auditorium	2,000 new Kiswahili words added		1,000,000,000			
			No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector	

		10 program for marketing Kiswahili organized				
		25 Kiswahili scientific publications published		800,000,000		
		86 Experts trained		250,000,000		
9.	Construct modern football ground in Dodoma and improve Dar es Salaam Sports Complex (Benjamin Mkapa and Uhuru Stadiums);	All sports infrastructure constructed and rehabilitated	National Sports Complex (Project No. 6523)	11,000,000,000		
		1 Sports Infrastructure constructed	Construction of Dodoma Sports Complex (Project No. 6503)	400,005,000,000		
		15 stadia rehabilitated		50,000,000,000		
		15 stadia constructed				
		40 stadia private owned				

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
10.	Promote sports at all levels including traditional sports;	4 UMITASHUMTA competitions organized	Improve training in sports and sporting activities at all education levels in collaboration with stakeholders;	800,000,000		
		4 UMISSETA competitions organized				
		95% of youth participated		100,000,000	100,000,000	100,000,000
		1000 Athletes joined Social Security Funds		200,000,000		300,000,000
		20 Teams prepared		20,000,000,000		
		350 international Competitions participated		1,000,000,000	1,000,000,000	1,000,000,000
		120 athletes identified and performing well				
		1,500 clubs registered		100,000,000	100,000,000	300,000,000
		250 joggong clubs registered				
		500 sports festival organized				

Sector	Total	No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
		800,000,000	The use of Kiswahili language expanded	400 sport academies established		20,000,000,000		
		250,000,000	Availability of Interpreters and translators in Kiswahili language	200 long courses graduated		100,000,000		
		11,000,000,000	Construct two Arts and Sports Arena with above 10,000 sitting capacity in Dodoma and Dar es Salaam to Modern Sports stadium in Dar es Salaam	Art and Sports Arena and Recreation Sport centers facilities and infrastructure	Construction of Recreation and Sports Centers (Project No. 6504)	52,500,000,000		
		400,005,000,000	Facilitate Availability of public artistic national and international sports and arts festivals that will be held in Tanzania	100 accredited sports and games facilities				
		50,000,000,000	Develop and protect areas earmarked for culture, arts, sports and leisure activities;	6055 pictures taken for country advertisements		360,000,000		
			Expected Outputs	7 awareness campaign		500,000,000		
				6 education program conducted		400,000,000		
		800,000,000	Various talents identified and sports improved	30 events conducted				
				95% of public to the area events taking place participated				

Sector	Total	No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
		300,000,000	Peace, tranquility, patriotism and national values promoted					
		500,000,000	Athletes health improved					
		20,000,000,000	National Teams prepared and participated in International competitions					
		3,000,000,000	Players/Athletes participation in international competitions increased					
		500,000,000	Public increased in sports participations					

13.	Establish Journalists Accreditation Board, Independent Media Council and Media Training Fund in accordance to the requirement of Media Services Act No. 12 of 2016;	950 Media provide information to the public	Public Information (Project No. 6567)	500,000,000		
		Zero medias will be penalized		500,000,000		
		850 press cards provided				
		85% Media owners are given Act education				
		95% of journalists are given with working contracts		50,000,000		
		50 Information Department staff employed		50,000,000		
		200 working tools (including studio equipments)		5,000,000,000		
		10 Motor Vehicles				
		530 Online and Social Media		40,000,000		
		950 media registered		500,000,000		

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPS	Private Se
14.	Construct Sanaa House in Dodoma that will host National Arts Council, Copyright Society of Tanzania (COSOTA), Tanzania Film Board, National Kiswahili Council and other related institutions;	Extension of creative industry service to stakeholders	Sanaa House	30,000,000,000		
15.	Construct national culture complex at Kiromo, Bagamoyo;	1 National Culture Complex constructed	Construction of Culture Complex (Project No. 6356)	15,000,000,000		
16.	Extend coverage of Tanzania Broadcasting Corporation (TBC) radio and television	161 Districts Covered	Expansion of TBC Coverage (Project No. 4279)	200,000,000,000		
		340 staff employed				
		161 Districts covered with TBC				
17	Construct TBC headquarters in Dodoma;	9 (1 in Dodoma and 8 at zonal)		50,000,000,000		
		TBC is accessible all the world through TBC App (TBC online)		100,000,000		

Sector	Tot	No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
	500,000,000	18	Media freedom protected Strengthen Tanzania Standard Newspapers (TSN) with focus on installation of a new printing facility of TSN in Dodoma and improvement of products and services to journalists	1 state of the art printing press to be operational	Installation of a New Modern Printing Plant in Dodoma (Project No. 6505)	20,411,000,000		
	50,000,000	19	Improve training infrastructure and facilities at Bagamoyo Arts and Culture Institute and Malya Sports Development Department	5 classroom, 1 studio, 1 library rehabilitated and studio equipments bought	Rehabilitation of Bagamoyo College of Arts (Project No.4353)	12,000,000,000		
	5,000,000,000		Information Services Department strengthened	20 buildings and stadia rehabilitated and constructed	Malya Sports Development College (Project No. 6385)	2,000,000,000		
	40,000,000		Access to information and e-services promoted					
	500,000,000		SUBTOTAL Tanzania promoted in and outside the country			997,554,000,000	1,200,000,000	1,700,000,000

Sector	Tot	No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
	30,000,000,000		One stop centre of public institutions in charge of creative industry present					
		1.	Develop and implement a strategic framework for political and economic diplomacy	Tanzania interests voiced and country image branded Tanzania good relations with neighbour countries promoted and enhanced		5,245,683,589	0	
	15,000,000,000		National Culture Complex constructed					
	200,000,000,000		161 Districts covered by TBC					
	50,000,000,000		Modern offices and studios built					
	100,000,000		National Public Broadcaster Channels strengthened					

FOREIGN AFFAIRS AND EAST AFRICA COOPERATION

2.	Strengthen and expand cooperation and participation in regional and international development	Tanzania economic interests to other countries, regional bodies and international organization attained and sustained		58,361,593,155		
				142,086,790		
				106,200,000		
				118,057,863		

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
				245,840,363		
3	Construct and rehabilitate Tanzania's embassies' buildings abroad	Mission buildings constructed and rehabilitated		187,175,033,388.3		
4.	Construct lecture theatres at the Centre for Foreign Relations in Dar es Salaam.	Construct nine (9) lecture theatres 12 class rooms, hostels library and canteen.	Rehabilitation of Office Building	11,915,564,613		
	SUBTOTAL			263,493,767,281	0	
	TOTAL			13,839,525,329,313	13,119,074,394,324	163,562,0

E. IMPLEMENTATION MATRIX FOR SKILLS DEVELOPMENT

		58,361,593,155 Tanzania products specifically horticulture and						
No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget				
				Government	DPs	Private Sector		
142,080,790		Increased level of foreign grants, aids and concessional loans from Development Partners and International Financial Institutions		TRANSPORT IMPROVE TECHNICAL AND VOCATIONAL EDUCATION TRAINING				
1.	Facilitate implementation of the National Skills Development Programme (2021/22-2025/26)	30	Construct new 30 DVTSCs through Skills Development Levy (SDL)	120,000,000,000	0			
106,200,000	Increased level of investment in agro-processing and manufacturing industries resulting from increased level of FDIs		Construct RVTSCs through SDL	30,000,000,000	0			
118,057,863	Number of Tanzanians employed in regional and international bodies increased	2	Rehabilitate RVTSCs through SDL	3,000,000,000	0			
			Construct Polytechnics Colleges through TELMS	26,000,000,000	0			
		Expected Outputs						
		500		Recruit New 500 TVET teachers	1,000,000,000	0		
245,840,363		35	Equip and Modernize TVET infrastructure through EASTRIP	70,000,000,000	20,000,000,000			
187,175,033,388			Infrastructure equipped and modernized SET - SWISSCONTACT	20,000,000,000	20,000,000,000.00			
11,915,564,613			Polytechnics Colleges infrastructure equipped and modernized through SET - SWISSCONTACT	110,000,000,000	68,750,000,000			
No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Government	DPs	Private Sector		
0	263,493							
00,000	27,122,161,723,637	20,000	Train youths in employable skills through SET - SWISSCONTACT programme	1,000,000,000	0			"Realising Competitiveness and Industrialisation for Human Development"
		15,000	Train women in employable skills SET - SWISSCONTACT programme	800,000,000	0			
		5,000	Train people living with disabilities in employable skills through SET - SWISSCONTACT	700,000,000	0			
		4	Establish 4 centres of excellence in ICT, Leather Technology, Renewable Energy and Air Transport through EASTRIP	0	53,500,000,000			

3.	Mainstream ICT applicability at all levels of skills training and learning	700,000	Develop and operationalize TVET Data Management Information System (TVET Data MIS) TELMS	5,000,000,000	0	
		50%	Mainstream the use of ICT in regulatory bodies and TVET institutions through EASTRIP	5,000,000,000	0	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se
		12,000	Strengthen TVET teaching staff capacity on CBET delivery and assessment through SDL	500,000,000	5,000,000,000	
		150	Improve Academic Quality audit in NACTE and VETA through SDL	4,000,000,000	0	
		6000	Register Technical Teachers through SET - SWISSCONTACT	400,000,000	0	
		200	200 TVET institutions registered by June, 2026 through SET - SWISSCONTACT	4,000,000,000	0	
		400	Guide TVET institutions on examinations and certification management through SDL	4,000,000,000	0	
4.	Mainstream and integrate theory and practice in the development of training curricular	100	Review and develop Curricular on emerging technologies through TELMS	3,000,000,000	2,000,000,000	
		15	Conduct labour market survey through TELMS	2,000,000,000	1,000,000,000	
		50	ESPJ	500,000,000	750,000,000	

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Se

1.	Strengthen Collaboration with Private Sector and DPs	Private Sector, Development Partners and individual contributing to STI activities increased by 2025	NFAST	25,000,000,000	13,500,000,000	9,500,000,000
		Forty-two (42) HL and R&D Institutions strengthened to conduct research activities by 2025.	NFAST/HEET/EASTRIP	283,800,000,000	18,500,000,000	12,600,000,000

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Sector
2.	Creation of favourable environment for Investment in local research, innovation and industrial development focusing on value addition	500 research and innovation projects funded and 400 technologies developed by 2025	NFAST	55,000,000,000	25,500,000,000	71,000,000,000
		Sixty (60) innovation system support infrastructures developed and strengthened by 2025	NFAST	18,000,000,000	11,000,000,000	24,000,000,000
3.	Promotion of innovation initiatives at LGAs through supporting SMEs, Clusters and start-ups	10 SMEs, 10 Clusters and 10 Start-up companies established in each council by 2025	NFAST	11,000,000,000	7,000,000,000	16,000,000,000
4.	Build Skilled and competent Human Capital in STI	Increase human capital on STI by 20% in 2025	NFAST/HEET/EASTRIP	84,000,000,000	8,000,000,000	3,000,000,000
		250 - Human Resources in the strategic and rare areas of science, technology and innovation increased by 2025		89,000,000,000	6,000,000,000	3,000,000,000
		STI policy frameworks in place by 2022	NFAST	8,000,000,000	3,000,000,000	3,000,000,000

No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
				Government	DPs	Private Sector
5.	Establishment Centre of Excellencies and research chairs in building strong and sustainable economy	12 discipline specific centres of excellence and 2 research chairs established and supported by 2025	NFAST/HEET/EASTRIP/ ACE II	762,700,000,000	9,800,000,000	5,500,000,000
		Skills on emerging digital technology increased by 80%	Capacity Building in emerging digital technology	8,000,000,000	600,000,000	4,000,000,000

000,000	48,000,000,000	Support of CA R&D conducted in emerging investment and ICT equipment and its end life management	Skills in emerging digital technology increased by 80%	NFAST/HEET/EASTRIP/ACE II	8,000,000,000	600,000,000	367	4,000,000,000
		SUBTOTAL			1,344,500,000,000	102,900,000,000		151,600,000,000
000,000	314,900,000,000	No. of infrastructure developed and equipped		LABOUR, EMPLOYMENT AND PERSON'S WITH DISABILITY				
		National Research lab in place						
		% increase of accredited research lab	30					
		1. Extend social protection coverage to the formal and informal sector.		Social Security Reform Programme (2019/20-2022/23)	575,000,000.00	130,000,000.00		
Director	Total	Expected Outputs						
000,000	151,500,000,000	No of research and innovation project supported		Decent Work Country Programme (2020/21-2024/25)		282,253,200.00		
		No.	Areas of Interventions	Targets by 2025	Programmes/ Projects	Budget		
						Government	DPs	Private Sector
000,000	53,000,000,000	2. Promoting employable skills of Tanzanians labour for youth, women, and Persons with Disabilities	12.1 percent and 54.0 percent High and middle levels respectively	National Skills Development Programme (2021/22-2025/26)	549,313,314,000	910,974,650		
000,000	34,000,000,000	3. Promote Youth Economic Empowerment through provision of soft loans and promotion of technological innovation.	38.3% (Youth in vulnerable employment)	Decent Work Country Programme (2020/21-2024/25)		1,100,000,000		
000,000	95,000,000,000	4. Increase proportional of youth with Upbringing, Guidance and Services, systems and economic empowerment.		Youth Economic Empowerment Fund		470,422,000.00		
000,000	98,000,000,000	5. Promote Inclusiveness and Economic Empowerment		Decent Work Country Programme (2020/21-2024/25)	20,000,000.00	588,027,500.00		
000,000	778,000,000,000	SUBTOTAL			549,908,314,000.00	3,481,677,350.00		
000,000	12,600,000,000	TOTAL			2,316,508,314,000.00	626,381,677,350.00		151,600,000,000
000,000	12,600,000,000	No. of individuals with emerging digital technology skills						

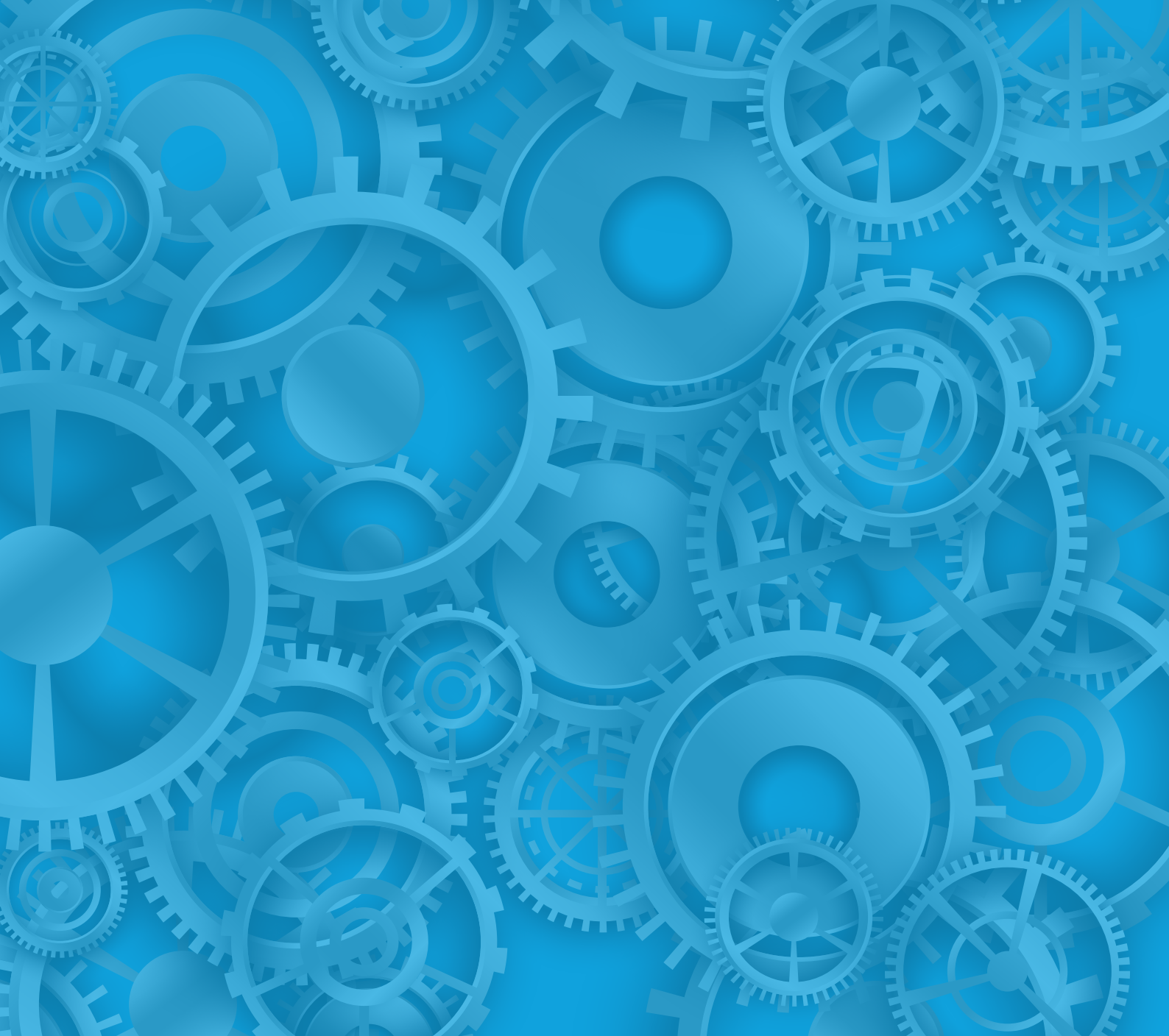

MINISTRY OF FINANCE AND PLANNING
Government City - Mtumba (Treasury Avenue),
P. O. Box 2802,
40468 Dodoma, Tanzania.
www.mof.go.tz